

LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA

Gintautas Surgailis

TREČIASIS PĖSTININKŲ
DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAİKŠČIO

VYTAUTO PULKAS

Švykimas Mazojon Lietuvon.
1924 m.
Kaunas.

GINTAUTAS SURGAILIS

TREČIASIS PĖSTININKŲ
DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO

VYTAUTO PULKAS

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS
KARO AKADEMIJA

GINTAUTAS SURGAILIS

TREČIASIS PĖSTININKŲ
DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAİKŠČIO

VYTAUTO PULKAS

Monografija

Vilnius 2013

UDK 356(474.5)(091)
Su75

Monografijos autorius – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
Karo mokslų instituto direktorius ats. plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis

Recenzentai: doc. dr. Vytautas Lesčius
prof. dr. Juozas Skirius

Kalbos redaktorė Jolanta Budreikienė

Maketavo Jolanta Girnytė

Viršelyje:

Pulko kariai garlaiviu išplaukia į Tilžę. 1924 m. Nuotrauka iš Vytauto Didžiojo
karo muziejaus fondų.

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2013

© Gintautas Surgailis, 2013

ISSN 1822-4423

ISBN 978-609-8074-13-0

TURINYS

ĮVADAS	7
PULKAS 1919–1926 METAIS	9
Pulko formavimo pradžia.....	9
Pulkas Šiauliuose	17
Pulkas Panevėžyje.....	20
Fronte prieš bolševikus	24
Kovose prieš lenkus	42
Pulkas neutralios zonos su Lenkija apsaugos laikotarpiu	52
Taikos meto sąlygomis.....	81
Pirmoji pulko likvidacija.....	97
PULKAS 1935–1940 METAIS	99
Pulkas Lietuvos okupacijos sąlygomis	138
Pulko likvidacija	145
TREČIOJO PĖSTININKŲ PULKO VADAI	151
IŠVADOS.....	163
PRIEDAI.....	165
SANTRUMPOS.....	172
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	173
PAVARDŽIŲ RODYKLĖ.....	174

ĮVADAS

III pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas, kaip ir daugumas tarpukario Lietuvos kariuomenės pulkų, kūrėsi pačiu sunkiausiu atkurta Lietuvos valstybei laiku: į Lietuvą veržėsi priešai, pačioje Lietuvoje organizavosi įvairių idėjų vedamos grupuotės, kurios tuo metu, kai dar nebuvo tinkamai suorganizuotos Lietuvos ginkluotosios pajėgos, taip pat buvo ne mažiau pavojingos, kaip ir išorės priešai. Tačiau Trečiojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko istorija šiek tiek skiriasi nuo kitų tarpukario Lietuvos pėstininkų pulkų istorijos. Pulko istoriją galima suskirstyti į dvi dalis, t. y. nuo 1919 m. gegužės 4 d. iki 1926 m. spalio 1 d. Tą dieną pulkas buvo likviduotas. Antroji dalis – nuo pulko atkūrimo 1935 m. rugpjūčio 1 d. iki sovietinių okupantų pulko likvidavimo dienos – 1940 m. spalio 26 d.

Galbūt dėl tos priežasties, kad pulko istorija buvo nutrūkusi, apie jį randama labai mažai publikacijų. Lietuvos istorikų darbuose yra tik tam tikrų fragmentų. Trečiojo pėstininkų pulko istorijai 1918–1920 metais 4 puslapius yra skyręs doc. dr. Vytautas Lesčiaus knygoje „Lietuvos kariuomenė 1918–1920“¹. Labai trumpai (ne visą puslapį) apie šį pulką rašo Vytenis Statkus². 20-ties puslapių prisiminimus apie tarnybą Trečiajame pėst. pulke parašė Juozas Listopadskis³. Be to, reiktų paminėti Vytauto Lesčiaus monografiją „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920“⁴ ir Kazio Ališausko knygą „Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920“⁵. Nors šios knygos nėra skirtos Trečiojo pulko istorijai, tačiau jose nagrinėjamos Lietuvos kariuomenės kovos su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, o tarp jų yra ir Trečiojo pulko kovos veiksmų aprašymų.

1 Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1920. Vilnius, Leidybos centras, 1998.

2 Statkus Vytenis. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m. Chicago, 1986.

3 Listopadskis Juozas. Laisvės ir vergijos metai. V., Mintis, 1993.

4 Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920. V., 2004.

5 Ališauskas Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920. Chicago, 1972.

Vienas kitas Trečiojo pėst. pulko istorijos fragmentas yra ir kai kuriuose kituose veikaluose, todėl svarbiausias ir pagrindinis šaltinis nagrinėjant pulko istoriją yra Lietuvos centrinis valstybės archyvas ir jame 516 fonde sukaupti Trečiojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko dokumentai. Labai svarbūs tyrimui yra pulko vado įsakymai. Juose atsispindi kasdienis pulko gyvenimas: paskyrimai, karininkų ir kareivių kaita, mokymas, aprūpinimas, esamos buitinės ir ūkinės problemos, pulko vado ir aukštesniųjų viršininkų pulko tikrinimo medžiaga, išvados ir panašiai. Tačiau reikia paminėti, kad šiuose įsakymuose labai mažai galima surasti medžiagos apie „kariškąjį“ pulko gyvenimą. Tai atsiskleidžia operatyviniuose ir slaptuose įsakymuose. Juose atsispindi pulko koviniai veiksmai ir operacijos, medžiaga apie priešą, pulko problemos ir pan.

Daug vertingos pulko istorijai medžiagos yra pulko susirašinėjimo su aukštesnėmis institucijomis bylose.

Ypač reikėtų paminėti telefonogramas. Jose sukaupta tikra, neapdorota informacija apie pulko batalionų, kuopų, komandų kovinius veiksmus, skubius, neatidėliotinus ir paprastus įvykius, planuojamas ir vykdomas operacijas. Labai daug medžiagos galima surasti telefonogramose, siunčiamose iš pulko divizijos, Krašto apsaugos ministerijos ir Generalinio štabo vadovybei, ir telefonogramose, siunčiamose į pulką. Tačiau 1919–1923 m. telefonogramos, dažniausiai užrašytos pieštuku ir ne visada ant kokybiško popieriaus, saugotos fronto sąlygomis, dažnai būna sunkiai įskaitomos, o kai kurios ir beveik neperskaitomos.

Gana plati kareivių ir karininkų mokomoji medžiaga: patvirtintos įvairios mokymo programos, karininkų mokymo planai, netgi parengtų paskaitų tekstai.

Nemaža bylų sudaro įvairių pulko manevrų ir karinių pratimų mokomoji medžiaga. Nors ji įdomi, tačiau didesnės vertės pulko istorijos tyrinėjimui neturi. Tą patį galima pasakyti ir apie daugybę mobilizacinių planų ar ūkinės veiklos dokumentų.

Vertingos medžiagos taip pat yra 509 fonde sukauptuose Pirmosios pėstininkų divizijos, kurios sudėtyje veikė Trečiasis pėstininkų pulkas, dokumentuose. Divizijos dokumentacija nėra tokia gausi kaip pulko, tačiau čia galima surasti daugiau apibendrinančios medžiagos apie diviziją ir apie pulką. Ypač vertingi slapti divizijos vado įsakymai.

Monografijos autorius kelia tikslą nušviesti tiek, kiek leidžia sukaupta istorinė medžiaga, Trečiojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko istorijos abi dalis.

PULKAS 1919–1926 METAIS

Pulko formavimo pradžia

Trečiasis pėstininkų pulkas pradėtas kurti Lietuvos kariuomenės užuomazgos pradžioje palyginti tolimame kovų su bolševikais užnugaryje – Raseiniuose. Jį 1919 m. gegužės 4 d. pavesta pradėti formuoti pulko vadu paskirtam krn.* Pranui Liatukui⁶. Pulkas pradėtas formuoti labai sudėtingomis Lietuvai sąlygomis, nes kaip tik tuo metu prasidėjo plataus masto Lietuvos kariuomenės operacijos prieš įsibrovusius į Lietuvos teritoriją raudonarmiečius.

Pirmieji pulko steigimo darbai vyko Kaune. Nors įsakymas dėl pulko formavimo buvo pasirašytas 1919 m. gegužės 4 d., krn. Pranas Liatukas raštišką vyriausiojo kariuomenės vado gen. Silvestro Žukausko įsakymą, kad jis skiriamas Trečiojo pėstininkų pulko vadu ir pulką įsakoma formuoti Raseiniuose, gavo tik gegužės 13 d. Gavęs įsakymą pradėti formuoti pulką, krn. P. Liatukas kreipėsi į krašto apsaugos ministrą Antaną Merkį ir vyr. kariuomenės vadą gen. S. Žukauską, prašydamas iš Antrojo pėst. pulko perduoti kuriamam pulkui keletą karininkų, kartu pridėdamas ir prašomų perkelti karininkų sąrašą. Tačiau karinė vadovybė nesutiko karininkų iš Antrojo pėst. pulko perkelti į naują formuojamą pulką. Krašto apsaugos ministras pasiūlė paieškoti atsargoje esančių karininkų ir juos priimti į pulką.

Pranas Liatukas

P. Liatukas kartu su gen. S. Žukausku peržiūrėjo užsiregistravusių atsargos karininkų sąrašus ir iš jų P. Liatukas keletą išsirinko, įsirašydamas į savo užrašų knygelę šių karininkų pavardes, turėtus karinius laipsnius ir kitus duomenis⁷. Tą pačią gegužės 13 dieną krn. P. Liatukas išleido pirmąjį įsakymą pulkui. Jame jis pranešė, kad pradėjo eiti pulko vado pareigas. Iš šio įsakymo taip pat matyti, kad tą dieną į pulką jis priėmė pirmuosius 4 karininkus, iš kurių Jonas Vintartas buvo paskirtas ūkio dalies viršininku,

* karininkas trumpinamas krn., tačiau šis trumpinys gali reikšti ir kariūną. Šioje monografijoje trumpinys krn. reiškia žodį karininkas.

⁶ Įsakymas Krašto apsaugos ministerijai. 1919 m. gegužės 4 d. Nr. 74.

⁷ P. Liatuko prisiminimai // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 31.

Ignas Urbaitis (VDKM)

Vladas Rozmanas – 1-osios kuopos vadu, Vaclovas Adomonis – 1-osios kuopos jaunesniuju karininku ir Ignas Urbaitis – pulko adjutantu. Tą pačią dieną atvykęs pirmasis puskarininkis (tada puskarininkiai buvo vadinami kariais, eiliniai – kareiviais – G. S.) Feliksas Jakšas paskirtas į 1-ąją kuopą būrininku⁸. Tiesa, I. Urbaitis iš karto buvo išleistas atostogų ir į pulką sugrįžo gegužės 21 d., o pulko adjutanto pareigos laikinai buvo pavesta eiti V. Adomoniui⁹.

Pulką steigti buvo labai sunku, nes trūko visko: ginklų, drabužių, avalynės, pinigų. Intendantūros ir artilerijos sandėliai tuomet buvo tušti. Reikėjo pulkui savo jėgomis viską įsigyti ar vietoje pasigaminti. Padėtį šiek tiek pataisė gegužės 16 d. ministerijos Tiekimo skyriaus skirti pulkui pirmieji 230 250 auksinų¹⁰.

Pamažu į pulką pradėjo rinktis karininkai ir kareiviai. Gegužės 16 d. atvykęs karo valdininkas Balys Nagrodskis buvo paskirtas pulko išdininku, iš Kauno komendantūros atvykęs buvęs rusų armijos padpraporščikas Kastantas Savickis – kuopos viršila, karys Antanas Statkevičius – būrininku, pirmasis atvykęs kareivis Jonas Grigaitis – laikinai einančiu būrininko pareigas, karį Motiejų Rūką – nerikiuotės kuopos viršila¹¹.

Gegužės 17 d. iš Kauno miesto ir apskrities komendantūros į pulką atvyko 22 kareiviai: Stasys Mištautas, Antanas Žilinskas, Vincas Bliujus, Juozas Bliujus, Povilas Rupšis, Jonas Česonis, Andrius Sinkevičius, Domininkas Kiudelis, Martynas Kananavičius, Antanas Butkus, Aleksandras Sliuna, Jonas Sliuna, Jonas Grubliauskas, Petras Kairiūkštis, Jonas Velys, Antanas Ginkauskas, Stasys Narušis, Kazys Jugminas, Pranas Vengalis, Antanas Turskis, Pranas Mikalauskas ir Kleopas Grigaitis. Jie buvo nukreipti į 1-ąją kuopą¹².

Šis negausus karių būrelis, gavę 24 arklus su vežimais ir vieną jojamą arklį pulko vadui, gegužės 21 d., vadovaujami krn. V. Rozmano, išvyko į Raseinius. Pulko štabas į Raseinius išvyko gegužės 22 d. traukiniu ir tą pačią dieną atvykęs

⁸ Įsakymas 3 p. p. Nr. 1. 1919-05-13 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1., l. 1.

⁹ Įsakymas 3 p. p. Nr. 2. 1919-05-16 // Ten pat.

¹⁰ Įsakymas 3 p. p. Nr. 3. 1919-05-17 // Ten pat, l. 2.

¹¹ P. Liatuko prisiminimai // Ten pat, b. 64, l. 31 a. p.

¹² Įsakymas 3 p. p. Nr. 3. 1919-05-17 // Ten pat, b. 1, l. 2.

į Raseinius¹³ toliau tęsė pulko formavimo darbą. Tą dieną į pulką, P. Liatuko prašymu, atvyko iš Antrojo pėst. pulko perkeltas krn. Kristupas Viczemelis, kurį pulko vadas paskyrė jaunesniuju karininku į 1-ąją kuopą, ir pirmasis pulko felčeris Juozas Milašius¹⁴.

Gegužės 25 d. buvo išleistas pirmasis pulko kariškus reikalus reglamentavęs įsakymas, pagal kurį 1-osios kuopos vadui įsakyta kasdien skirti būrį karių galimo gaisro padarinių likvidavimui ir kitų neatidėliotinių reikalų sprendimui, taip pat pradėti vykdyti rikiuotės pratimus nuo 7 val. ryto iki 11 val. ir nuo 16 iki 18.30 val.¹⁵

Gegužės 25 d. iš Intendantūros tiekimo skyriaus buvo gauta pirmoji siunta. Pulkas gavo:

maišų (vietoje pamušalinės medžiagos) – 600;

puspadžių – 50 porų;

kojinių – 250 porų;

gertuvių – 200;

šlepečių – 30;

kirvių – 15;

apykaklių – 200;

kareiviškų diržų – 200 (2 sugadinti);

diržo sagčių – 100;

pilnai sukomplektuotų kuprinių – 200;

balnų su prietaisais – 10;

brezento – 10;

kibirų, cinkuotų – 5;

kibirų, metalinių – 5;

porinių vežimų – 3;

lauko virtuvių su įranga – 2;

durtuvo movų – 200;

odinių pakinktų – 24;

veltinių – 10;

apklotų – 200;

geltonos gelumbės – 22,5 m;

gelumbės – 1200 m.

Iš Artilerijos dalies Tiekimo skyriaus buvo gauta:

vokiškų šautuvų – 200;

šovinių vokiškiems šautuvams – 10 000;

13 Įsakymas 3 p. p. Nr. 6. 1919-05-22 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 3; P. Liatuko prisiminimai // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 33 a. p., 34 a. p.

14 P. Liatuko prisiminimai // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 34 a. p.

15 Įsakymas 3 p. p. Nr. 9. 1919 05 25 // Ten pat, b. 1, l. 5.

„Beholla“ pistoletų¹⁶ – 20;
revolverio makščių – 20;
revolverio šovinių – 500;
lauko žiūronų – 10;
šovinių rusiškiems šautuvams – 20 000;
kulkosvaidžių „Maxim“¹⁷ – 2 (vienas apgadintas)¹⁸.

Gegužės 29 d. įvyko pirmasis karininkų susirinkimas. Tiesa, susirinkimo tema buvo labai proziška – diskutuota karininkų valgyklos įkūrimo klausimu¹⁹.

Birželio 2 d. pulke gauti 28 arkliai: 25 iš arklių paskirstymo komisijos ir 3 iš Raseinių suėmimo komiteto²⁰. Birželio 3 d. buvo pradėta formuoti pulko Nerikiuotės kuopa. Tą dieną pulko vado įsakymu iš 1-osios kuopos į Nerikiuotės kuopą buvo perkeltas 21 kareivis²¹. Tą pačią dieną į pulką atvyko ir pirmasis pulko gydytojas Vytautas Jukšys²².

Juozas Skorulis (VDKM)

Pulkas ėmė sparčiai augti. Birželio 4 d. į pulką buvo atsiųsti 127 kareiviai. Birželio 6 d. į pulką atvykęs krn. Juozas Skorulis buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu, o krn. V. Adomonis birželio 9 d. – kulkosvaidžių komandos viršininku ir jam įsakyta formuoti kulkosvaidžių komandą, Jonas Patapavičius – pulko chorvedžiu²³.

Birželio 17 d. į pulką atvyko dar 67 naujokai, iš kurių 27 paskirti į kulkosvaidžių komandą, tačiau iš jų nebuvo nė vieno, kuris išmanytų kulkosvaidžių konstrukciją ir jų veikimą. Dėl to V. Adomoniui teko didžiulė atsakomybė ir didelis darbas išmokyti juos elgtis su kulkosvaidžiu, juo labiau kad ir turimas kulkosvaidis buvo sugedęs ir ilgą laiką nepavyko gauti reikiamų detalių²⁴. Kareiviams užsiėmimai vykdavo vos ne po

16 Automatinis pistoletas „Beholla“ – kalibras – 7,65 mm, ilgis – 140 mm, vamzdžio ilgis – 75 mm, svoris be šovinių – 640 g, apkaba – 7 šoviniai. Gamintas Vokietijos firmos „Becker & Hollander Weffenbau“ 1915–1918 m.

17 Sunkusis kulkosvaidis „Maxim MG08“ (modelis 08), Špandau, Vokietija, 1917 m. Kalibras – 7,92 mm, aušinamas vandeniu, užtaisymas juostinis, šaudymo sparta – 450 šūvių/min, efektyvusis šaudymo nuotolis – 2000 m. Plienas, medis, oda. Bendras ilgis – 1200 mm, vamzdžio ilgis – 721 mm, svoris – 62–64 kg.

18 Įsakymas 3 p. p. Nr. 9. 1919-05-15 // LCVA, f. 615, ap. 1, b. 1, l. 6.

19 Įsakymas 3 p. p. Nr. 12. 1919-05-28 // Ten pat, l. 9.

20 Įsakymas 3 p. p. Nr. 17. 1919-06-02 // Ten pat, l. 12.

21 Įsakymas 3 p. p. Nr. 18. 1919-06-03 // Ten pat, l. 13.

22 P. Liatuko prisiminimai // Ten pat, b. 64, l. 31 a. p.

23 Ten pat, b. 1, l. 14–16, 23, 25, 30.

24 P. Liatuko prisiminimai // Ten pat, b. 64, l. 35.

12 valandų per dieną, o kad nenusibostų intensyvus mokymasis, V. Rozmano rūpesčiu buvo įvesti tris kartus per savaitę šokiai ir tris kartus per savaitę dainavimas. Šiuos užsiėmimus vesti sutiko J. Patapavičius, kuris kasdien ateidavo į pulką nustatytomis valandomis. Šokiai ir dainos pajvairindavo įtemptą dienotvarkę, ir kareivių nuotaika buvo gera. Kad kareiviai dar geriau stengtųsi mokytis, buvo įvestas lenktyniavimas: kuris kareivis geriausiai išmokdavo dėstomąjį dalyką, gaudavo kariškus drabužius, nes pulke jų labai trūko²⁵.

Birželio 17 d. pulko vado įsakymu buvo suformuotas ir pulko teismas. Pulko teismo pirmininku paskirtas krn. Juozas Skorulis, nariais – karininkai Vladas Rozmanas ir Petras Kairys, karys Antanas Savickas ir kareivis Petras Gailius²⁶.

Birželio 13 d. formuojamo pulko vadovybei teko susidurti su Radviliškio komendantine kuopa. Tą dieną į pulką atėjo 6 komendantinės kuopos kareiviai ir ėmė reikalauti, kad būtų paleisti 3 areštuoti komendantūros kareiviai, kurie buvo suimti už tai, kad tarp pulko kareivių skleidė bolševikinę agitaciją. Pulko vadas atvykusius komendantūros kareivius įsakė suimti ir ištardyti. Susidarė pavojinga situacija. Komendantūros kareivių padėtis tuo metu buvo pranašesnė, nes komendantūra turėjo veikiantį kulkosvaidį. Grėisė komendantūros kareivių sukilimas, todėl kitą dieną buvo nuginkluota visa komendantūros kuopa, suimti dar 6 įtariami kareiviai ir visi 12 su apsauga išsiųsti į Kauną. Likę 70 kuopos kareivių irgi buvo išsiųsti į Kauną ir išskirstyti į kitas karines dalis²⁷.

Birželio 17-oji pulkui buvo ypatinga tuo, kad tą dieną paskirta pirmoji nuobauda. Dienos „herojumi“ tapo krn. V. Adomonis, kuriam pulko vadas krn. P. Liatukas pareiškė papeikimą už blogai organizuotą pulko daiktų pervežimą iš Kauno į Raseinius²⁸.

Birželio 19 d. į pulką atvyko būrelis buvusių Rusijos kariuomenės puskarininkių. Tai – Liudvikas Noreika, Vladas Matusevičius, Kazys Paura, Juozas Filipavičius, Kazys Skrazdauskas, Aleksandras Jurkus²⁹. Birželio 21 d. buvo pradėta formuoti 2-oji kuopa. Vadu paskirtas krn. P. Kairys³⁰.

Pulkui didėjant, pulko vadas krn. P. Liatukas nutarė suformuoti pulko orkestrą. Tačiau instrumentų orkestrui niekaip nepavyko gauti, juo labiau būnant Raseiniuose. Tada pulko vadas muzikantais į pulką priėmė tris kaimo vestuvių muzikantus su savais instrumentais, parinko dar porą šiek tiek groti mokančių kareivių, ir taip buvo suformuotas pulko „orkestras“. Pats P. Liatukas savo prisiminimuose apie tą „orkestrą“ rašė: *„jo klausytis, žinoma, tegalėjo tik žmonės su labai tvirtais nervais dėl to, kad visi turintieji šiek tiek silpnesnius nervus,*

25 Vienas dalyvių. Pirmomis 3 pėst. pulko dienomis // Karys, 1923, Nr. 47, p. 523.

26 Įsakymas 3 p. p. Nr. 32. 1919-06-17 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 38.

27 Pulko vado slapti raštai krašto apsaugos ministrui // Ten pat, b. 22, l. 59, 97.

28 Įsakymas 3 p. p. Nr. 32. 1919-06-17 // Ten pat, b. 1, l. 39.

29 Įsakymas 3 p. p. Nr. 34. 1919-06-19 // Ten pat, l. 43.

30 P. Liatuko prisiminimai // Ten pat, b. 64, l. 37.

*išgirdę mūsų „orkestrą“ ausis užsikimšę turėjo sprukti kur nors į šalį*³¹.

Orkestro sutvarkymui nuo birželio 1 d. į pulko kapelmeisterio pareigas buvo pasamdytas buvęs vyresnysis rusų kariuomenės pulko muzikantas Antanas Radzevičius. O birželio 4 d. iš Raseinių komendantūros perkelti 7 muzikantai.

Birželio 24 d. pulke jau buvo 11 karininkų, 5 karo valdininkai, 1 gydytojas, 315 kareivių ir 28 arkliai³².

Pulko vadui teko ne tik rūpintis pulko komplektavimu, bet ir karių rengimu bei tinkamos drausmės įvedimu. O drausmė pirmosiomis pulko komplektavimo dienomis šlubavo. Birželio 19 d. pulko vadas apie 16 val. užėjęs į štabo patalpas du sargybinius rado miegančius, nebuvo budinčio raštininko, muzikantų komandoje nebuvo budinčio karininko, štabo koridoriuose vaikščiojo pašaliniai žmonės. Įsakyme pulkui vadas pareikalavo griežtai laikytis kariškos drausmės, neįleisti į pulko teritoriją pašalinių asmenų³³. Birželio 25 d. pulko vadas 1-osios kuopos kareivį Mėjerį Goldbergą už girtuokliavimą ir šaudymą mieste nubaudė 12 parų areštu, tačiau kaip pirmą kartą prasikaltusį nuo arešto bausmės atleido³⁴. Birželio 18 d. iš pulko pabėgo pirmasis kareivis, muzikantų komandos narys Juozas Pažareckis³⁵. Vėliau dezertyravimas tapo įprastu reiškiniu pulke.

Birželio 29 d. pulke buvo atidaryta pulko ligoninė. Ją kurdamą pulko vadovybė susidūrė su nemažomis problemomis. Ilgai buvo ieškoma tinkamų ligoninei patalpų. Jas suradus, susidurta su savininko protestais, ir tik po ilgų pastangų namą pavyko sekvestruoti pulko reikmėms³⁶.

Maistu pulkas buvo aprūpinamas vietinio Raseinių suėmimo komiteto, duoną kepė pačiame pulke. Kareiviai buvo neblogai maitinami. Kur kas sunkiau buvo aprūpinti kareivius avalyne ir apranga. Iš centrinių sandėlių nieko negaudavo, todėl pagrindinis apsirūpinimo apranga šaltinis buvo demoralizuoti vokiečių kareiviai, iš kurių pulko kariai pirkdavo uniforminę aprangą ir apavą. Beje, pulkui trūkstant ginklų, jie irgi buvo perkami iš vokiečių bei vietos gyventojų³⁷.

Birželio 21 d. pulko vadas krn. P. Liatukas gavo Lietuvos kariuomenei įsakymą Nr. 74, kurio 20 paragrafas skelbė, kad „*Krašto apsaugos ministerijos Įsakymas Nr. 74 § 3 atmainomas*“. Tą pačią dieną P. Liatukas krašto apsaugos ministrui išsiuntė raštą. Jame pulko vadas rašė:

„Sulig krašto apsaugos ministerio įsakymu nuo 4 dienos gegužės mėnesio Nr. 74 1) aš buvau paskirtas vadu 3-io pulko, 2) man buvo įsakyta pradėti formavimą

31 P. Liatuko prisiminimai // Ten pat, b. 64, l. 34 a. p.

32 Vytautas Lesčius Lietuvos kariuomenė 1918-1920, p. 244-245.

33 Įsakymas 3 p. p. Nr. 36. 1919-06-21 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 46.

34 Įsakymas 3 p. p. Nr. 40. 1919-06-25 // Ten pat, l. 58.

35 Įsakymas 3 p. p. Nr. 41. 1919-06-26 // Ten pat, l. 62.

36 Įsakymas 3 p. p. Nr. 45. 1919-06-30 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 69; P. Liatuko prisiminimai // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 34 a. p., 35.

37 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 11.

pulko, 3) pulką turėjau formuoti Raseiniuose.

Sulig gauto šiandien, t. y. birželio 21 d., Lietuvos kariuomenei įsakymu nuo birželio 6 d. Nr. 84 § 20, viskas tas atmainoma.

Dėl greitesnio išpildymo Lietuvos kariuomenei įsakymo Nr. 84 § 20, meldžiu nurodyti, kokiū būdu likviduoti 3 pėstininkų pulką, t. y. 1) kur persiusti pulko karininkus, gydytojus, valdininkus, karius ir kareivius, 2) kam perduoti arklus ir visą pulko naudą.

Pranešu, jog 3 pulke daugiau kaip 40 % kareivių yra be jokios avalynės, nes 3 pulkas, nežiūrint daugybės reikalavimų, nėra gavęs nei vienos poros avalynės. Persiuntimas gi basų kareivių tokiomis aplinkybėmis į kitas dalis, sulig mano nuomonės, yra negalimas, nes laike tokio persiuntimo iš jų galima visko tikėtis.

Per tai meldžiu likvidavimą pulko daleisti man pradėti nuo paliuosavimo, jeigu jau ne visiškai, tai nors atostogoms, visų basųjų kareivių.

*Liatukas.*³⁸

Birželio 23 d. pulko vadas gavo generalinio štabo viršininko krn. M. Velykio raštą, kuriame buvo paaiškinta, kad Trečiasis pėst. pulkas neišformuojamas, o įsakymas kariuomenei dėl pulko kūrimo atšauktas todėl, kad pulkas kuriamas 1919 m. gegužės 12 d. Prezidento įsakymu³⁹.

Pulkui formuoti ir ypač rengti jo kareivius Raseiniuose labai trukdė kareivinių ar kiek tinkamesnių patalpų nebuvimas. P. Liatukas dėl to kreipėsi į krašto apsaugos ministrą A. Merkį siūlydamas pulką perkelti į Varnių kareivines. Gavęs sutikimą apžiūrėti kareivines, pulko vadas išvyko į Varnius. Apžiūrėjęs ir įvertinęs kareivines kaip tinkamas, pulko vadas birželio 30 d. sugrįžo į Raseinius, o čia jau rado įsakymą vieną pulko kuopą komandiruoti į Šiaulius, paremti prieš vokiečius Atskirąjį Šiaulių batalioną. Į Šiaulius buvo pasiūsti 1-osios kuopos 104 kareiviai, vadovaujami krn. V. Rozmano ir B. Ešmonto. Likusiai pulke kuopos daliai vadovauti buvo paskirtas ką tik atvykęs į pulką krn. Aleksandras Balsys⁴⁰.

Liepos 2 d. pulko vadas krn. Pranas Liatukas, gavęs Generalinio štabo viršininko įsakymą apie atleidimą iš pulko vado pareigų ir paskyrimą į naujas I brigados vado pareigas ir nurodymą pulką perduoti vyriausiajam pulke esančiam karininkui, ir atvykti į Kauną, paskyręs laikinai eiti pulko vado pareigas 1-ojo bataliono vadą krn. Juozą Skorulį, išvyko į Kauną⁴¹. Nauju laikiniu pulko vadu buvo paskirtas krn. Ignas Musteikis. Jis į pulką atvyko liepos 11 d.

³⁸ Ten pat, b. 22, l. 120.

³⁹ Ten pat, l. 119.

⁴⁰ P. Liatuko prisiminimai // Ten pat, b. 64, l.37 a. p.

⁴¹ Įsakymas 3 p. p. Nr. 47. 1919-07-02 // Ten pat, b. 1, l.73.

Ignas Musteikis (VDKM)

ir pradėjo eiti pulko vado pareigas⁴².

Perėmęs pulko vado pareigas krn. Ignas Musteikis, toliau tęsė pradėtą pulko formavimo darbą ir savo energija, sumanumu, drąsa, geležine valia ir pasiryžimu sugebėjo išspręsti daug, atrodytų beveik neišsprendžiamų klausimų. Organizavo drabužių, avalynės, arklių, ginklų supirkimą, tęsė kareivių mokymą⁴³. O pulko aprūpinimas iš tikrųjų buvo katastrofiškai blogas. Jau 1919 m. liepos 6 d. naujas pulko vadas, vos tik susipažinęs su padėtimi pulke, parašė raštą KAM Rikiuotės skyriaus viršininkui. Jame jis nurodė, kad nuo pulko formavimo pradžios yra praėję pusantro mėnesio, o pulkas nėra gavęs nė vienos poros batų. Naujokai, kurie atėjo į pulką su klumpėmis, jau spėjo jas sunešioti ir pasiliko, tikrąja to žodžio prasme, basi. „*Prisijęsus tarnybos reikalais kur nors siųsti kareivius, nėra ko siųsti, nes visi be apavo.*“ Pulko vadas atkreipė Rikiuotės skyriaus viršininko

dėmesį į tai, kad dėl blogo pulko aprūpinimo stringa kareivių mokymas ir dėl to prasidėjo kareivių dezertyravimas iš pulko⁴⁴.

Liepos 16 d. pulko 2-osios kuopos kareiviams buvo organizuoti pirmieji šaudymo į taikinį už 100 žingsnių pratimai. Šaudymo pratybose dalyvavo 50 kareivių, leista išauti po 5 šovinius. Pataikyta į taikinį 24 proc. Puikiai šaudančių kareivių buvo 6 proc., gerai – 14 proc., vidutiniškai – 16 proc. ir blogai – 64 proc.⁴⁵ Taigi pratybos parodė, kad reikia skirti didžiulį dėmesį karių šaudymo įgūdžiams gerinti.

1919 m. liepos 18 d. vyr. kariuomenės vado gen. Silvestro Žukausko įsakymu pulkas buvo įtrauktas į I brigados sudėtį⁴⁶.

Jau kitą, t. y. liepos 19 d. pulko vadas išsiuntė pirmąjį raštą brigados vadiui. Jame I. Musteikis reiškė susirūpinimą, kad Raseiniuose apsistojo 1400 vokiečių kolona. Toks gausus vokiečių susitelkimas, pulko vado nuomone, galėjo išprovokuoti karinius susidūrimus su pulko kareiviais, be to, pulko vadas

42 Įsakymas 3 p. Nr. 57. 1919 07-11 // Ten pat, l. 76.

43 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 245.

44 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 4, l. 106.

45 2-osios kuopos vado krn. P. Kairio 1919-07-17 pranešimas 1-ojo bataliono vadui // Ten pat, b. 5, l. 159.

46 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 245.

bijojo užkrečiamųjų ligų infekcijos. Brigados vado jis prašė tarpininkauti Lietuvos valdžios institucijose, kad būtų iš Raseinių išvesti šie vokiečių kareiviai⁴⁷. Tačiau jokių susidūrimų neįvyko. Po 8 dienų vokiečiai paliko Raseinius.

Liepos 26–28 d. į pulką atvyko paskirti baigę pirmąją Karo mokyklos laidą karužai: Jonas Matelis, Simas Sidabras, Justas Kuncaitis ir Juozas Černiauskas⁴⁸.

Pulkas Šiauliuose

Generalinio štabo viršininkas krn. Mykolas Velykis⁴⁹, vykdydamas vyr. kariuomenės vado įsakymą, 1919 m. liepos 26 d. įsakė pulkui persikelti į Šiaulius ir į pulko sudėtį perimti Šaulių batalioną su visais žmonėmis ir turtu. Šaulių bataliono vadui krn. Jonui Gaudešui įsakyta perdavus batalioną vykti Generalinio štabo žinion. Bataliono reorganizaciją įsakyta užbaigti iki rugpjūčio 15 d.⁵⁰ Be abejo, tai buvo gera žinia pulkui, nes pulkas gavo suformuotą batalioną.

Liepos 31 d., 6 val. ryto, pulkas pajudėjo Šiaulių link. Pulko vadas voros priešakyje pastatė Muzikantų komandą, po jų kuopas, komandas ir gurguolę. Basi kareiviai buvo vežami vežimais. Kaip prisimena šio žygio dalyvis Ignas Urbaitis, *„įeinant į kaimus drąsiau pūtė dūdoriai, žmonės bėgo žiūrėti, mergaitės įteikinėjo pulko vadui, karininkams, kareiviams gėles. Tai buvo jaudinantys paveikslai. Kas juos pergyveno – tai amžinai pasiliko įsitikinęs į didelę tautos meilę, rodos ramiai, bet giliai glūdinčią tautoje.“* 16 val. poilsiui pulkas sustojo Šiluvos miestelyje, kur žmonės juos sutiko su duonos krepšiais. Nakvojo: gurguolė Tytuvėnų miestelyje, likusi pulko dalis – Johanpolio dvare ir jo apylinkėse.

Rugpjūčio 1 d. pulkas atvyko į Šiaulius⁵¹. Čia rugpjūčio 4 d. į jo sudėtį buvo įtrauktas Šiaulių batalionas. Pulko vado nurodymu rugpjūčio 4 d., 8 val. ryto, buvo išrikiuotas visos sudėties batalionas. 12 val. su visais bataliono karininkais, karo gydytojais ir valdininkais susitiko pulko vadovybė. 16 val. buvo išrikiuota ir apžiūrėta bataliono gurguolė⁵². Pulką papildė buvusio Šiaulių bataliono karininkai Liucijus Volodko, Andriejus Purpetris, Mykolas Jašinskas, Adolfas Klibas, Jonas Gricius, Jokūbas Runkauskas, Pranas Budreckas, Emilis Šneideraitis,

47 III pėst. pulko vado I. Musteikio 1919-07-19 raštas I brigados vadui // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 5, l. 149

48 Ten pat, b. 1, l. 116, 117, 123, 129.

49 Mykolas Velykis – gimė 1884 m. Linkuvoje, mokėsi Panevėžyje, o 1909 m. baigė Vilniaus karo mokyklą. I pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje Austrijos fronte. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Dirbo krašto apsaugos komisijoje. 1918 m. II Ministrų kabineto krašto apsaugos ministras. 1919 m. gegužės 29 d. – spalio 7 d. Vyriausiojo štabo viršininkas, 1920 m. – Penktojo pėstininkų pulko vadas, 1921 m. – divizijos vadas, 1925 m. – karo apygardos viršininkas. 1927 m. išėjo į atsargą generolo leitenanto laipsniu. 1944 m. sovietų valdžios suimtas, kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime, o 1946 m. ištremtas į Sibirį. Mirė 1956 m. Vilniuje, palaidotas Kauno Panemunės kapinėse.

50 Generalinio štabo viršininko 1919-07-26 raštai Nr. 3057 ir 3058 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 5, l. 171, 1. 74.

51 Įsakymas 3 p. p. Nr. 78. 1919-07-31 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 128; I. Urbaičio prisiminimai // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 48.

52 3 p. p. vado nurodymas Šiaulių bataliono vadui // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 5, l. 171, 1. 176.

Martynas Jonaitis (VDKM)

Vitoldas Jurevičius, Kazys Čepas, Teodoras Šostak, Valerijonas Imbrasas, Jurgis Gorodeckis, Genrikas Rozmano, Jonas Milašius, Antanas Ugianskas, Jurgis Pralgauskas, karužas Vladas Karvelis, kapelionas Martynas Jonaitis, kuris buvo paskirtas pulko kapelionu. Į pulką įsiliejo 1088 kareiviai. Pulkas perėmė ir nemažai turto, ginklų. Pulkas labai sustiprėjo⁵³.

Tačiau į pulką buvo įtrauktas ne visas Šiaulių batalionas. Viena Šiaulių bataliono kuopa, buvusi fronte priskirta prie Panevėžio bataliono, kariuomenės vado įsakymu buvo įtraukta į Joniškėlio batalioną⁵⁴.

Perdavus pulkui Šiaulių batalioną, pulko vadovybė ne tik džiaugėsi sustiprėjusiu pulku, bet susidūrė ir su didžiulėmis problemomis. Pirmiausia su didžiuliu buvusio Šiaulių bataliono kareivių dezertyravimu iš pulko. Bėgimas iš pulko ypač padažnėjo, kai buvo sužinota, kad pulkas ruošiasi pasitraukti iš Šiaulių, nes beveik visi bataliono kareiviai buvo iš Šiaulių apskrities. Nuo bataliono įtraukimo į pulką dienos iki spalio vidurio iš pulko dezertyravo per 300 buvusių Šiaulių bataliono karių. Tiesa, apie 150 buvo sugauti ir sugrąžinti į pulką. Prasidėjus masiniam dezertyravimui, pulko vadovybė bandė gražiuoju stabdyti bėgimą, sugauti pabėgę kareiviai pradžioje nebuvo baudžiami, tačiau tai veikė kaip tik atvirkščiai. Matydami, kad pagautiems kareiviams neskiriamos rimtesnės bausmės, dalis kareivių irgi ryžosi bėgti. Įvertindamas tokią padėtį, pulko vadas sugautus pabėgusius kareivius pradėjo atiduoti karo lauko teismui.

Batalionas buvo labai blogai aprūpintas, o pulko vadas, priimdamas batalioną, kareiviams buvo pažadėjęs, kad jie bus viskuo aprūpinti, tačiau tai jam ne taip jau gerai sekėsi. Milžiniškų pulko vado I. Musteikio pastangų dėka pavyko gauti 350 porų batų, 180 komplektų aprangos, šiek tiek baltinių, antklodžių, tačiau pulko aprūpinimas ir toliau buvo katastrofiškai prastas. Pulko vadas bent tris kartus kalbėjosi su pulko kariais apie pabėgimų žalą, apeliavo į patriotinius jausmus, meilę Tėvynei. Pradėta aktyviai kovoti su bolševikų agitatoriais, nakčiai

⁵³ Įsakymas 3 p. p. Nr. 88. 1919-08-10 // Ten pat, b. 1, l. 140, 141-144.

⁵⁴ KAM Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus 1919-08-19 raštas II brigados vadui // Ten pat, b. 5, l. 223.

skiriami patruliai bėgliams gaudyti. Tačiau pabėgimams užkirsti kelią nepavyko, nors pabėgimų ir sumažėjo⁵⁵.

Pradėjus periminti bataliono turtą paaiškėjo, kad 1919 m. birželio 22 d. bermontininkams sudeginus bataliono raštinę, faktiškai nebuvo likę turto dokumentų ir juos reikėjo atkurti, o tai buvo sudėtingas ir sunkus darbas.

Šiauliuose pulkas buvo įkurdintas buvusio odų fabriko rūmuose, už miesto, prie Tilžės plento. Dalis karininkų buvo apgyvendinti fligelyje prie kareivinių, kiti butuose mieste. Mieste tuo metu dar tebebuvo vokiečiai, su kuriais pulko santykiai buvo ganėtinai įtempti. Buvo bandymų užpulti pulko patrulius, šaudydavo mieste arba prie kareivinių, todėl prie kareivinių naktimis tekdavo padidinti sargybų ir patrulių skaičių, nuolat parengtas buvo budintis dalinys su kulkosvaidžiais. Keletą kartų gauta žinių apie vokiečių rengiamą puolimą pulkui nuginkluoti, tačiau užpuolimas neįvyko⁵⁶. Kita vertus, aplinkui buvimas demoralizuotų vokiečių ir bermontininkų padėjo pulkui sustiprėti. Revolveriai buvo perkami tiesiog maišais, šitaip pulkas nusipirko ir kulkosvaidžių⁵⁷.

Tačiau pulkas susidūrė ir su kitomis problemomis. Vos tik persikėlus į Šiaulius, pulkas labai priešiskai buvo sutiktas Šiaulių miesto komendantūros. Atvykęs į Šiaulius pulko vadas, nesulaukdamas komendanto prisistatymo, pas jį pasiuntė karininką, kviesdamas komendantą atvykti į pulką, tačiau sulaukė įžeidžiančio atsakymo. Nenorėdamas sukelti nereikalingo incidento, krn. I. Musteikis parašė Krašto apsaugos ministerijos Rikiuotės skyriaus viršininkui raštą, kuriuo prašė, kad jis būtų paskirtas Šiaulių įgulos viršininku⁵⁸, kas ir buvo padaryta. Vyriausiojo kariuomenės vado įsakymu nuo rugpjūčio 15 d. krn. Ignas Musteikis buvo paskirtas Šiaulių karinės įgulos vadu⁵⁹.

Rugpjūčio 4 d. pulko vadas gavo KAM Rikiuotės skyriaus raštą, kuriame buvo pranešama, kad vyriausiasis kariuomenės vadas įsakė iš pulko išskirti dvi kuopas, kiekvienoje po tris karininkus ir papildomai po 2 karininkus kulkosvaidininkams, kartu su kuopoms priklausančiu turtu ir, vadovaujant krn. P. Kubiliūnui (P. Kubiliūnas tą pačią dieną buvo perkeltas į Trečiąjį pėst. pulką, o rugpjūčio 6 d. jis buvo paskirtas 2-ojo bataliono vadu), kaip pulko batalioną išsiųsti į Suvalkus. Suvalkuose prie atvykusių pulko dviejų kuopų buvo prijungta viena Suvalkų komendantūros kuopa, kaip trečioji bataliono kuopa. Prie bataliono buvo prijungti ir kiti, neįtraukti į etatus, buvę Suvalkų komendantūros kariai. Tokiu būdu į Suvalkus pasiųstas batalionas buvo baigtas formuoti⁶⁰.

55 3 p. p. vado I. Musteikio slapstas 1919-10-17 pareiškimas KAM Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui // Ten pat, b. 4, l. 97-98.

56 V. Karvelio atsiminimai iš 3-iojo pėst. D. L. Kun. Vytauto pulko gyvenimo // Ten pat, b. 64, l. 5.

57 I. Urbaičio prisiminimai // Ten pat, l. 48.

58 Ten pat, b. 22, l. 123.

59 KAM Rikiuotės skyriaus viršininko 1919-08-10 raštas 3 p. p. vadui // Ten pat, b. 5, l. 190.

60 Ten pat, b. 22, l. 114.

Tačiau iš Suvalkų batalionas greitai grąžintas į Šiaulius.

Persikėlus į Šiaulius, pulke vyko ir nemaži organizaciniai pertvarkymai. Nuo rugpjūčio 8 d. pakeisti buvusio Šiaulių bataliono kuopų pavadinimai. 1-oji kuopa pavadinta 4-ąja (vadas krn. E. Šneideraitis), 2-oji – 5-ąja (vadas krn. A. Reibas), 3-ioji – 6-ąja (vadas krn. Teodoras Šostakas) ir 4-oji – 7-ąja kuopa (vadas krn. V. Umbrasas). Kulkosvaidžių komanda tapo 2-ąja kulkosvaidžių komanda. Krn. G. Rozmanas buvo paskirtas Mokomosios komandos, o krn. A. Ugianskas – Nerikiuotės kuopos vadu. Krn. J. Gričius tapo pulko štabo viršininku. Rugpjūčio 17 d. 1-osios kuopos vadu buvo paskirtas krn. M. Jašinskas, Mokomosios komandos vadas krn. G. Rozmanas tapo Ryšių komandos viršininku, o krn. V. Rozmanas – Mokomosios komandos vadu⁶¹. Rugpjūčio 23 d. į pulką atvyko vyriausiojo kariuomenės vado įsakymu paskirtas pulko vado padėjėju krn. Antanas Stapulionis, buvęs Joniškėlio bataliono vadas⁶².

Pulke ir toliau labai trūko karininkų ir puskarininkų. Kai kuriose kuopose tebuvo tik po vieną karininką, todėl ir kareivių mokymas buvo nevienodas ir silpnas. Tačiau kareivių mokymas ir darbas pulke ėjo sava vaga ir pulko kariai įgydavo vis daugiau žinių, stiprėjo, nors ir per lėtai, drausmė. Pulkui ir toliau trūko ir uniformų, ir ginklų, ir valgis buvo prastas. Beveik kiekvieną dieną kariai pietums gaudavo žirnių su mėsa, tiesa, vakarienė – ryžių ar miežių košė – buvo skanesnė ir riebesnė nei pietūs⁶³.

Pamažu pulke gyvenimas ėmė normalizuotis, tačiau greitai pulkas vėl gavo vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą persikelti į Panevėžį. Parengti vietas pulkui įsikurti rugpjūčio 16 d. pulko vadas krn. I. Musteikis išsiuntė 1-ojo bataliono vadą J. Skorulį su 1-ąja ir 3-ąja kuopomis⁶⁴. 1-asis batalionas į Panevėžį, kaip ir buvo nurodyta kariuomenės vado įsakyme, atvyko rugpjūčio 20 d.⁶⁵

Pulkas Panevėžyje

1919 m. rugpjūčio 21 d. pulko 2-oji kuopa gavo įsakymą vykti į Ukmergę Ukmergės komendanto žinion ir paremti Ukmergės komendantūros dalinį, kuriuos puolė lenkų kariai, ir ten buvo susidariusi kritinė padėtis. Iš Ukmergės netgi buvo pradėtos evakuoti valstybinės įstaigos. Kitos dienos rytą kuopa buvo pasirengusi išvykti. Prieš išvykstant išrikiuotai kuopai kuopos vadas krn. A. Ugianskas pasakė kalbą, kur paminėjo, kad teks kautis su lenkais. Kuopą išlydėjo pulko orkestras.

61 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 245.

62 Įsakymas 3 p. p. Nr. 102. 1919-08-23 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 191.

63 V. Karvelio prisiminimai iš 3-iojo pėst. D. L. Kun. Vytauto pulko gyvenimo // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 5.

64 Įsakymas 3 p. p. Nr. 102. 1919-08-23 // Ten pat, b. 1, l. 192.

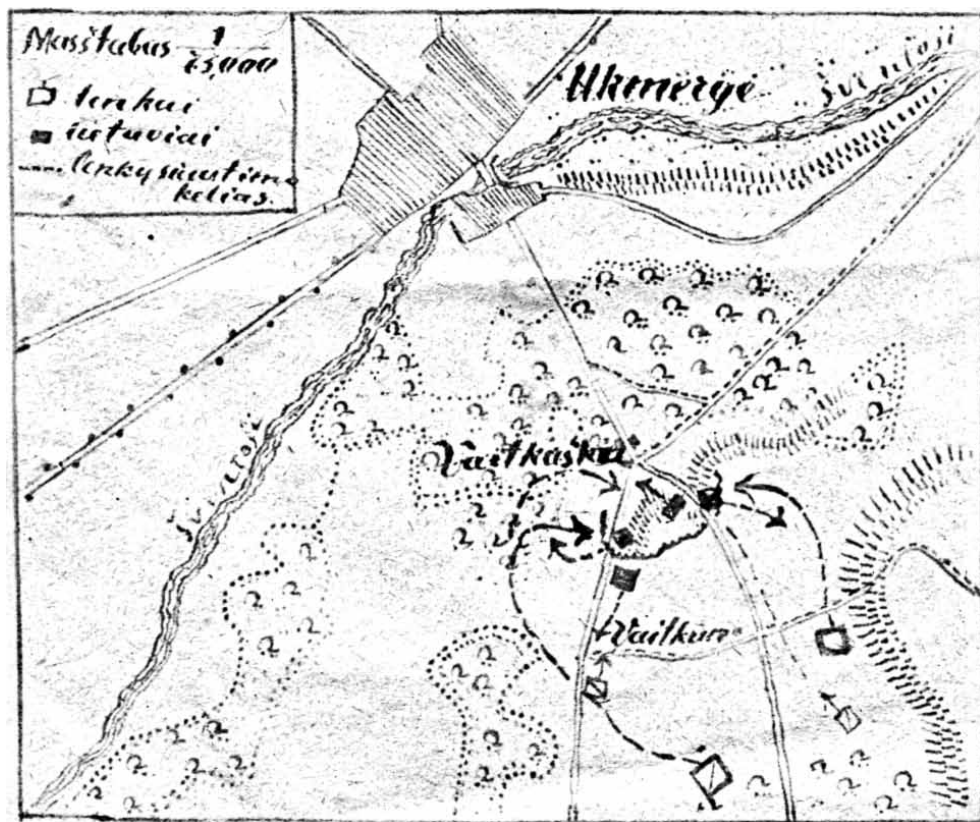
65 Ten pat, b. 5, l. 195.

Rugpjūčio 24 d. vakarą kuopa pasiekė Ukmergę. Nors jau buvo vakaras, kuopa atsisakė priimti Ukmergės komendanto pasiūlymą pernaktoti Ukmergėje ir patraukė užimti nurodyto apsaugos baro ties Vaitkuškiu. Pakeliui kuopa gavo žinių, kad lenkai yra visai netoli Vaitkuškio ir kad jie lankosi Vaitkuškio dvare.

Kuopa, atvykusi į Vaitkuškį, pastatė lauko sargybas ir galėjo pailsėti. Rugpjūčio 25 d. anksti rytą kuopos vadas pasiuntė žvalgybą išžvalgyti priešakines pozicijas ir surinkti žinių apie priešą. Žvalgams dar nepasiekus nė Vaikštų kaimo, juos apšaudė lenkai. Grįžę žvalgai pranešė, kad Vaitūnuose apsistoję lenkai. Greitai lietuviai pastebėjo, kad iš Vaitkūnų sodžiaus atslenka priešininkų virtinė.

Tėvynės vaduotojas, 1920 m. gegužės 4, p. 5

Mūšio su lenkais ties Vaitkuškiu schema // Tėvynės vaduotojas, 1920 m. gegužės 4, p. 6.

Vadas kuopą greitai išskleidė į grandinę, į kurią įsiliejo ir lauko sargybos kariai, ir į lenkus paleido šautuvų ugnį. Lenkai, matyt, nesitikėję tokio stipraus pasipriešinimo, pakriko ir atsitraukė palikdami 10 nukautų ir sužeistų savo karių. Tačiau tuo metu, kai atrodė, kad nugalėti lenkai traukiasi, iš abiejų kuopos sparnų pasigirdo šūviai. Į kuopos karius šaudė lenkai iš netoli buvusio miško, o iš kairės – iš Skubinų sodžiaus. Kuopos vadas 10 karių pasiuntė persekioti atsitraukiantį priešą, o likusius karius suskirstė į tris grupes. Viena grupė ėmė šaudyti miško kryptimi, antroji – Skubinų sodžiaus pusėn, o trečioji grupė, kuriai vadovavo pats kuopos vadas, paleido ugnį į užnugarį, kur iš esančio miško irgi buvo pasigirdę šūvių.

Kuopa buvo patekusi į labai keblią padėtį, nes lenkai, užėję kuopai iš užnugario, pagrobė kuopos arklius, tarp jų ir kuopos vado arklį. Kuopos kariai iš pradžių lenkus, esančius kuopos užnugaryje, buvo palaikę savais ir galvojo, kad tai pasiūsta pagalba kuopai. Tik paskutiniu momentu kuopos vadas suprato, kad tai – priešininkas. Vado vadovaujamas karių būrelis pasislėpė pasaloje už kalnelio. Lenkai greitai ėmė šaudyti, tačiau lietuviai, kad neišsiduotų, kol kas į šūvius neatsakė. Tuo tarpu lenkų karių vora, vadovaujama karininko, slinko artyn. Pasi-girdo komanda šturmuoti kalnelį ir lenkų vadas šoko į priekį, norėdamas mesti granatą, tačiau nuo kuopos vado šūvio jis krito negyvas. Lietuviai iš už kalnelio paleido šautuvų ugnį. Tačiau lenkai puolimo nenutraukė, toliau puolė lietuvius, apmėtydami juos rankinėmis granatomis. Lietuviai gynėsi šautuvų ugnimi. Lietuviai, būdami priedangoje, padarė lenkams nemažai nuostolių. Lenkai sustojo, tačiau keliems lietuvių kariams grioviu nepastebėtiems prišliaužus prie jų iš šono ir paleidus ugnį, pasileido bėgti⁶⁶.

Laimėję kautynes, kuopos kariai surinko žuvusių lenkų kūnus ir vakare palai-dojo Ukmergės kapinėse. Netrukus pas Ukmergės komendantą atvyko lenkų parlamentarai, prašydami atiduoti žuvusio lenkų karininko kūną. Komendantas sutiko, jei lenkai mainais paleis paimtus į nelaisvę Ukmergės komendantūros karininkus. Lenkai sutiko, bet savo pažado neįvykdė⁶⁷.

Po pralaimėjimo lenkai kurį laiką nei Vaitkuškio dvaro rajone, nei Vaitekūnų kaime nesirodė. Negalėjo jų surasti ir nuolat siunčiami žvalgai. Matyt, jie buvo atsitraukę ganėtinai toli. Tačiau po kurio laiko vėl pasirodžius lenkų žvalgams įvykdavo žvalgų susišaudymai. Kartą kuopos žvalgai pastebėjo 9 lenkų legionie-rius, 2 raitelius ir 7 pėstininkus. Žvalgai netikėtai į juos paleido smarkią šautuvų ugnį. Lenkai, palikę arklius ir amuniciją, spruko į mišką. Kuopos žvalgai, pasiemę grobį, sėkmingai sugrįžo į kuopą. Vėliau žvalgų susirėmimų įvykdavo beveik kasdien.

66 Kova su lenkais ties Vaitkuškiais // Tėvynės vaduotojas, 1920. gegužės 4, p. 5–6.

67 Kovos su lenkais ties Vaitkuškiais // Tėvynės vaduotojas, 1920 birželio 20, p. 9.

1919 m. spalio 15 d., apimus padėčiai, kuopa gavo įsakymą grįžti atgal į pulką, į Eglaitės rajoną⁶⁸.

Tuo tarpu Šiauliuose likusi pulko dalis ėmė ruoštis žygiui į Panevėžį. Pulko vadas nustatė tokią pulko persikėlimo tvarką: Ūkio daliai rugpjūčio 25 d. visą pulką turta vokiečių traukiniu išgabenti į Radviliškį. Tiesa, reikia paminėti, kad iš vokiečių gauti vagonai buvo labai sudėtinga ir pulko vadovybei reikėjo nemažai pastangų, kad buvo skirtas traukinio sąstatas pulko reikmėms. Radviliškyje reikėjo visą turta perkrauti į lietuvių atsiųstą traukinį ir gabenti į Panevėžį. Turto apsaugai buvo paskirtas 2-ojo bataliono karių būrys, vadovaujamas karininko. Likusiai pulko daliai – Muzikantų komandai, kuopoms, tarnyboms, gurguolei – vykti pėstiems į Radviliškį, 16 val. susėsti į traukinį ir vykti į Panevėžį. Voros viršininku buvo paskirtas 2-ojo bataliono vadas krn. P. Kubiliūnas⁶⁹. Pulko persikėlimas vyko sklandžiai ir 27 d. visas pulkas persikėlė į Panevėžį. Panevėžyje dalis pulko buvo įkurdinta kareivinėse, o dalis – butuose.

Pulko vadas buvo paskirtas Panevėžio karinės įgulos viršininku. Tuo metu Panevėžyje, be Trečiojo pėst. pulko, dar buvo dislokuotos šios karinės dalys:

1. Panevėžio komendantūros atskiroji kuopa, kurioje tarnavo 11 karininkų ir 328 kareiviai.

2. Intendantūros dalis.

3. 1-osios artilerijos baterijos Ūkio skyrius.

4. Panevėžio stoties karo komendantūra.

5. Kariškoji duonos kepykla.

6. Panevėžio karo komendantūra.

7. Raudonojo Kryžiaus 3-ioji ligoninė⁷⁰.

Rugpjūčio 29 d. į frontą prieš bolševikus į Eglaitės rajoną išvyko krn. J. Skorulio vadovaujamas 1-asis batalionas (1-oji, 3-ioji ir kulkosvaidininkų kuopos). Kartu su J. Skoruliu išvyko 7 karininkai, 1 karo valdininkas ir 276 kareiviai⁷¹. Likusi pulko dalis pasiliko Panevėžyje.

Apskritai rugpjūčio mėnuo pulkui nebuvai labai sėkmingas. Vien per rugpjūtį iš pulko pabėgo 91 mobilizuotas kareivis, tiesa, vėliau dalis grįžo patys arba buvo sugrąžinti⁷².

68 Ten pat.

69 Įsakymas 3 p. p. Nr. 105. 1919-08-25 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 199.

70 Panevėžio karo komendanto 1919-09-29 raštas Panevėžio įgulos vadui // Ten pat, b. 5, l. 224.

71 Įsakymas 3 p. p. pulkui Nr. 113. 1919-09-03 // Ten pat, b. 1, l. 221.

72 Įsakymas 3 p. p. Nr. 116. 1919-09-06 // Ten pat, l. 233-234.

Aleksandras Spudas (VDKM)

1919 rugsėjo 18 d. pulke buvo išleista pirmoji Mokomosios komandos laida. Mokomąją komandą baigė 69 kareiviai. Šia proga pulko vadas krn. I. Musteikis Mokomosios komandos viršininkui krn. V. Rozmanui, instruktoriams karininkams K. Savickui ir J. Mateliui ir lektoriams krn. P. Kubiliūnui, krn. J. Gričiui, gydytojui A. Spudui pareiškė padėką⁷³.

1919 m. rugsėjo 22 d. Panevėžio grupės vadas krn. Stasys Nastopka⁷⁴ pulko 1-ajam batalionui įsakė užimti fronto barą Šėderės apylinkėse. Grupės vado įsakymu, bataliono visos dalys rugsėjo 24 d., 5 val. ryto, pradėjo prieš ir vietovės žvalgymą. Žvalgybos metu Panevėžio grupės vadas įsakė visus įtariamus ir esančius be leidimo asmenis areštuoti⁷⁵. Ar tokių buvo, duomenų rasti nepavyko.

Fronte prieš bolševikus

Nuo spalio 5 d. visas pulkas oficialiai pradėjo veikti fronte⁷⁶.

Spalio 6 d. į Eglaitę atvyko likusioji pulko dalis⁷⁷. Pulkas Dauguvos fronte pakeitė Marijampolės atskirąjį batalioną ir užėmė barą nuo Osinaukos iki Kazimieriškių imtinai⁷⁸.

1919 m. spalio mėn. vėl įvedus karinius laipsnius Lietuvos kariuomenėje, jie buvo suteikti ir pulko karininkams:

majoro: Petruui Kubiliūnui, Kristupui Veczemel;

leitenanto: Jonui Mateliui, Simui Sidabruui, Jonui Černiauskui, Justinui

⁷³ Įsakymas 3 p. p. Nr. 138. 1919-09-28 // Ten pat, l. 302-303.

⁷⁴ Stasys Nastopka – gimė 1881 m. birželio 19 d. Rinkuškiuose. 1907 m. baigė Vilniaus pėstininkų karo mokyklą, 1914–1918 m. kovojo Pirmojo pasaulinio karo frontuose, buvo sužeistas. 1918 m. sausio 24 d. – balandžio 24 d. Atskirojo lietuvių bataliono Vitebske vadas, jį išformavus slapta grįžo į Lietuvą. Nuo 1918 m. lapkričio mėn. Lietuvos kariuomenės savanoris, paskirtas Krašto apsaugos tarybos nariu. 1918 m. gruodžio mėn. – 1919 m. kovo mėn. Krašto apsaugos ministerijos Tiekimo skyriaus viršininkas, nuo 1919 m. kovo mėn. Atskirosios rinktinės, nuo 1919 m. liepos 2 d. brigados vadas. 1919 m. spalio 7 d. – 1920 m. liepos 13 d. Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininkas, generolas leitenantas. Nuo 1920 m. rugpjūčio mėn. Pirmosios pėstininkų divizijos vadas. 1921 m. liepos mėn. – 1923 m. spalio mėn. kariuomenės inspektorius, 1923 m. spalio mėn. – 1924 m. liepos mėn. ypatingųjų reikalų karininkas prie kariuomenės vado. Dėl sveikatos paleistas į atsargą. Mirė 1939 m. spalio 19 d. Biržuose, palaidotas Rinkuškių kapinėse.

⁷⁵ Panevėžio grupei įsakymas Nr. 42A. 1919-09-22 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 3, l. 27.

⁷⁶ Įsakymas 3 p. p. pulkui. 1919-11-07 // Ten pat, b. 1, l. 419.

⁷⁷ Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918-1920, p. 245.

⁷⁸ Kazys Ališauskas. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918-1920, t. 1, p. 318.

Kuncaičiui, Vladui Karveliui, Pranui Budreckui, Stasiui Čepui⁷⁹.

1919 m. spalio 15 d. kaip drausminę nuobaudą už tai, kad tiesiogiai kreipėsi į Valstybės Prezidentą, Krašto apsaugos ministerijos valdytojas ir einantis vyriausiojo kariuomenės vado pareigas gen. ltn. Pranas Liatukas į Trečiąjį pėst. pulką paskyrė plk. ltn. Mykolą Velykį⁸⁰. Tai sužinojęs pulko vadas spalio 29 d. pasiuntė Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui slaptą pareiškimą, kuriame nurodė: „Kadangi man esant 3 pėst. pulko vadu teko tarnybos reikalais ne vieną sykį kreiptis į pulkininką leitenantą Vielykių [Velykį – G. S.] kaip į viršininką, tai jo paskyrimas į man pavestą pulką stato ir p. Velykį ir mane į keblią padėtį, kas ateityje, be abejonės, pakens tarnybos labui.“ Be to, I. Musteikis argumentavo, kad Trečiajam pėst. pulkui, įvedant Lietuvos kariuomenėje karinius laipsnius, yra patvirtinti 4 kapitonų ir 4 majorų laipsniai ir visos vietos pulke jau yra užimtose. Norint suteikti M. Velykiui kokį atsakingesnį postą, tektų ką nors pažeminti, kas irgi kenks tarnybai.

„Kad išvengtume viso to, – rašoma pareiškime, – prašome tamstą atmainyti šį paskyrimą [...] plk. ltn. Velykį skirti į vietą, kurioje trūksta senesnių karininkų.“⁸¹

Nepaisant pulko vado protestų, plk. ltn. M. Velykis į pulką atvyko gruodžio 19 d. Mjr. I. Musteikis jį paskyrė Ryšių komandos viršininku⁸². Tačiau greitai jis buvo paleistas iš kariuomenės ir nuo 1920 m. sausio 1 d. buvo išbrauktas iš pulko karininkų sąrašo⁸³.

Lapkričio 1 d., vykdant karinės vadovybės nurodymą, buvo pradėtas formuoti pulko 3-asis batalionas. Tą dieną krn. Liucijus Volodko buvo paskirtas naujo formuojamo bataliono vadu⁸⁴. Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininkas pasiteiravo, ar pulkui užteks karininkų ir kareivių naujam batalionui ar prie pulko reikės prijungti naujas kuopas. Iš pulko vado atsakymo matyti, kad vadovaujantis trijų batalionų pulko etatais, iki visiško pulko sukomplektavimo trūko 41 karininko, 7 karo valdininkų, 140 karių ir 860 eilinių kareivių. L. e. pulko vado pareigas krn. A. Stapulionis pareiškė, kad karininkų ir karių naujam formuojamam batalionui pulkas visai neturi⁸⁵. Tuo metu pulke buvo 35 karininkai, 11 karo valdininkų, 2 gydytojai ir 1387 kareiviai. Pulkas buvo ginkluotas 32 kulkosvaidžiais, 1372 šautuvais, 52 revolveriais, turėjo 4000 granatų, 131 arklį, 46 telefono aparatus, 2 motociklus, 52 vežimus ir kt. turto⁸⁶.

79 Įsakymas 3 p. p. Nr. 172. 1919-10-26 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 389.

80 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 177. 1919 m. lapkričio 3 d.

81 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 4, l. 119.

82 Įsakymas 3 p. p. Nr. 246. 1919-12-23 // Ten pat, b. 1, l. 543.

83 Įsakymas 3 p. p. Nr. 36. 1920-01-31 // Ten pat, b. 7, l. 91.

84 Įsakymas 3 p. p. Nr. 186. 1919-11-05 // Ten pat, b. 1, l. 415.

85 Ten pat, b. 5, l. 234-235.

86 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918-1920, p. 245.

„3-jų batalionų pėst. pulko etatai“ buvo patvirtinti dar 1919 m. birželio 5 d. Pagal juos pulką turėjo sudaryti:

Pulko vadas,
Pulko štabas, kuriame turėjo būti:
Rikiuotės dalis,
Ūkio dalis,
Sanitarijos dalis,
Štabo gurguolė,
Batalionų štabai (trys) su štabų gurguolėmis,
Rikiuotės kuopos (devynios, po 3 batalione),
Grenadierių komandos (trys, po 1 batalione),
Kulkosvaidžių kuopos (trys, po 1 batalione),
Ryšių komanda,
Komendantūros komanda,
Mokomoji komanda,
Raitųjų žvalgų komanda,
Nerikiuotės kuopa,
Muzikantų komanda,
II rūšies gurguolė.

Vadovaudamasi šiais etatais pulko vadovybė ir stengėsi komplektuoti pulką, nors dėl didelio karininkų ir kareivių trūkumo šis darbas vyko ganėtinai sunkiai.

1919 m. lapkričio 21 d., krn. Igną Musteikį laikinai paskyrus II brigados vadu, pulko vado pareigas (kurias ėjo iki lapkričio 26 d.) laikinai pradėjo eiti krn. Antanas Stapulionis, o jo padėjėjas – krn. V. Rozmanas. Sausio 27 d. pulko vado padėjėju patvirtintas kpt. A. Stapulionis⁸⁷.

Jonas Vintortas (VDKM)

Lietuvos kariuomenės dienos išvakarėse, lapkričio 22 d., buvo paskelbta, kad daliai pulko karininkų buvo suteikti Lietuvos kariuomenės kariniai laipsniai. Be jau minėtų, laipsniai buvo suteikti:

majoro: Ignui Musteikiui, Jonui Skoruliui, Liucijui Volodko ir Jonui Gričiui.

kapitono: Jonui Vintortui, Vladui Rozmanui, Jonui Milašiui ir Petruai Kairiui.

vyr. leitenantų: Jonui Dragūnui, Vaclovui Adomoniui, Emiliui Šneideraičiui,

⁸⁷ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 227. 1920 m. sausio 27 d.

Ignui Urbaičiui, Teodorui Šostakui, Mykolui Jašinskui, Antanui Purpetriui⁸⁸.

Lapkričio 25 d. iš Generalinio štabo Operatyvinio skyriaus į pulką buvo atsiųstas kpt. K. Svilas, kurį pulko vadas nuo lapkričio 29-osios paskyrė štabo viršininku, o buvusį štabo viršininką krn. J. Gričių – 2-ojo bataliono vadu, atleisdamas iš šių pareigų mjr. P. Kubiliūną⁸⁹.

Gruodžio 6 d. Respublikos Prezidento įsakymu už pasižymėjimą mūšiuose su bolševikais pulko vadas Ignas Musteikis buvo apdovanotas Kryžiumi „Už Tėvynę“⁹⁰.

1919 m. gruodžio 10 d. pulkas perėmė Joniškėlio bataliono saugotą fronto barą nuo Kazimieriškių dvaro iki Nichnovkos kaimo. Dešinėje prie Daugpilio tilto veikė

Kazys Svilas (VDKM)

23-iasis lenkų pulkas, kairėje nuo Kazimieriškių dvaro – Trečiasis latvių pulkas. Pulko vadas batalionams įsakė prie Dauguvos nuo Kazimieriškio iki tilto per Dauguvą įrengti gynimosi punktus ir atramos postus. Punktams įrengti vadas įsakė pasitelkti atsarginių kuopų ir vietos gyventojų pajėgas.

Pulko štabas, Raitųjų žvalgų, Ryšių ir Komendanto komandos įsikūrė Naujojo Griunvaldo dvare. Priešakiniai perrišamieji punktai buvo dislokuoti Pilskalnio ir Sventės dvaruose, pulko arklių ligoninė – Eglaitėje. Eglaitėje buvo dislokuotas ir 3-iasis batalionas, 2-osios rūšies gurguolė ir Muzikantų komanda.

Fronte esantiems kariams buvo įsakyta išduoti po 120 šovinių ir po 80 turėti atsargos⁹¹.

Gruodžio 16 d. pulką papildė karo mokyklos antrosios laidos 16 leitenantų ir 2 puskarininkių būrys. Į pulką atvyko leitenantai: V. Dirvianskis, Balys Tarulis, B. Mikėnas, P. Grebliauskas, Stasys Andrulis, A. Jurgutis, J. Gudavičius, Petras Styra, J. Pušneraitis, J. Švambarys, V. Tiknys, A. Urbonas, J. Kurgys, L. Zibavičius, I. Lipštas, S. Valiuškis ir puskarininkiai: K. Pundžius ir L. Latonas⁹².

88 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 188. 1919 m. lapkričio 22 d.

89 Įsakymas 3 p. p. Nr. 215. 1919-11-29 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 475.

90 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 202. 1919 m. gruodžio 9 d.

91 Slaptas įsakymas 3 p. p. 1919-12-09 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 3, l. 43.

92 St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 414.

Beveik tomis pačiomis dienomis pasikeitė pulko vyriausieji gydytojai. Pulko vyr. gydytojas Aleksandras Spudas dėl ligos gruodžio 17 d. buvo paleistas iš kariuomenės, vietoj jo iš Pirmojo artilerijos pulko buvo atsiųstas gyd. Domavka, kurį pulko vadas nuo gruodžio 20 d. paskyrė laikinai eiti pulko vyr. gydytojo pareigas⁹³.

1919 m. gruodžio 19 d. pulko vado įsakymu 3-iasis pulko batalionas, susidedantis iš dviejų kuopų, buvo paskirtas į pulko rezervą ir jam buvo įsakyta apsisistoti Sventės dvare, o naktį iš gruodžio 19 į 20 d. – užimti ir įsitvirtinti fronto ruože Nichnovka–Rybakai⁹⁴.

Sventės dvaras // Tėvynės vaduotojas, 1920, birželio 20, p. 7.

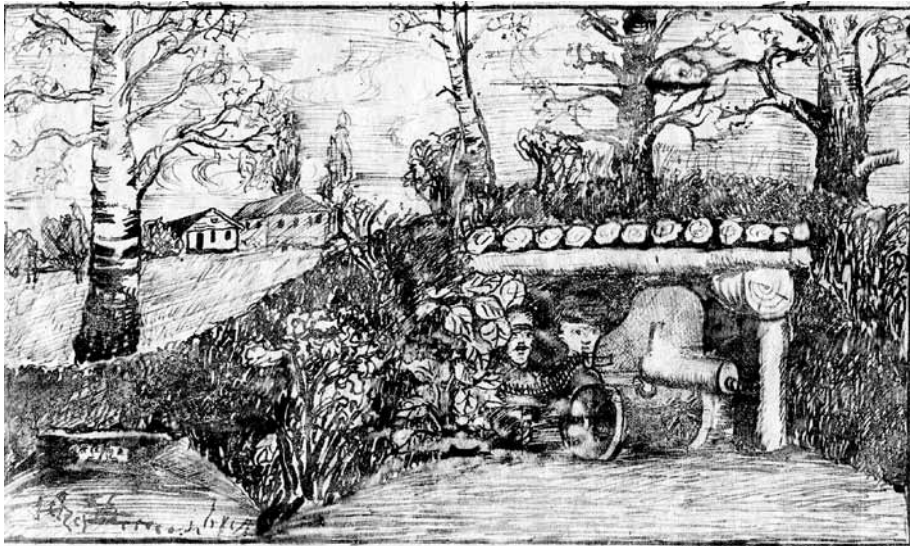
Pulko užtvartos įsikūrė sudegintuose kaimeliuose palei Dauguvą. Sargybos turėjo apkasus palei Dauguvą. Kulkosvaidžiams buvo įtaisyti lizdai ir blindadžai iš kelių eilių rąstų, apipiltų žemėmis. Pulko apkasai buvo daug žemiau, nei kitoje Dauguvos pusėje buvę bolševikų apkasai, todėl bolševikai turėjo kur kas geresnes pozicijas apšaudyti lietuvių apkasus⁹⁵.

Pulku stovint fronto pozicijose beveik kiekvieną dieną vykdavo įvairūs susidūrimai su bolševikais, kartais pulkas pasiekdavo pergalių, tačiau neapsieidavo ir be nuostolių. Lietuvių pozicijas dažnai apšaudydavo iš šarvuoto traukinio, aišku, lietuvių artilerija atsakydavo tuo pačiu. Toks susišaudymas didesnių

⁹³ Įsakymas 3 p. p. Nr. 239. 919-12-18, Nr. 253. 1919-12-28 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 1, l. 525, 563.

⁹⁴ Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 11. 1919-12-14 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 3, l. 41.

⁹⁵ V. Karvelio prisiminimai iš 3-iojo pėst. D. L. kun. Vytauto pulko gyvenimo // Ten pat, b. 64, l. 6.

Pasirengę sutikti priešą // Tėvynės vaduotojas, 1920, birželio 20, p. 3.

nuostolių neatnešdavo. Dauguvai užšalus, padažnėjo žvalgų susirėmimų. Neapsieita ir be nuostolių. Šitaip naktį iš gruodžio 22 į 23 d. pulko kariai Jonas Sofoi ir Kazys Taujanskas pateko bolševikams į nelaisvę, tačiau tą pačią naktį žvalgę prieš teritoriją Puskarininkių mokyklos kariai į nelaisvę paėmė du raudonarmiečius, 2 mirtinai sužeidė, atėmė 4 šautuvus, 155 šovinius. Žvalgai nuostolių neturėjo⁹⁶.

Priešais 2-ojo bataliono saugomą barą kitoje Dauguvos pusėje buvo bolševikų gerai įtvirtintas Ribakų kaimas. Šis įtvirtintas kaimas pulko kariams kėlė nuolatinį pavojų, nes, žvalgybos žiniomis, jame buvo įsitvirtinę per šimtą gerai kulkosvaidžiais ginkluotų raudonarmiečių. 6-osios kuopos vadui vyr. ltn. Teodorui Šostakui kilo idėja pereiti užšalusią Dauguvą ir išžvalgyti kaimą. Operaciją jis sumanė įvykdyti naktį iš gruodžio 23 d. į 24 d. Savo turimus karius vyr. ltn. T. Šostakas padalijo į 5 grupes po 20 karių. 1-oji grupė, vadovaujama kuopos jaunesniojo karininko J. Kuncaičio, turėjo pulti kaimą iš šiaurės rytų pusės. 2-oji vrš. J. Masanduko grupė ir 3-ioji, vadovaujama paties T. Šostako, apėjusios kaimą turėjo pulti iš rytų. 4-oji vrš. Musteikio vadovaujama grupė turėjo pulti iš kitos pusės. 5-oji grupė pasiliko kitame Dauguvos krante ir, prasidėjus puolimui, turėjo sudaryti išpūdį, kad kaimas puolamas iš vakarų pusės.

20 val. kuopa išėjo į pradines pozicijas: 1-oji ir 2-oji – iš kaimo Podvinskaja, 3-oji ir 4-oji – iš kaimo Gurna. Naktis buvo labai tamsi, snigo, pūtė stiprus vėjas. Orientuotis buvo sunku, juo labiau kad teko eiti nežinoma

⁹⁶ Ten pat, b. 7. l. 2-3.

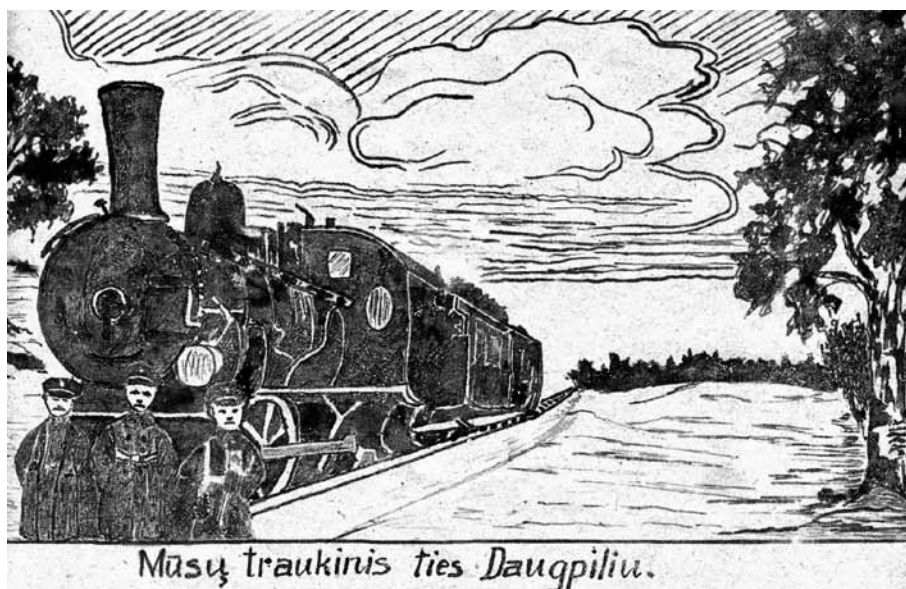

Seka priešą // Tėvynės vaduotojas, 1920, birželio 20, p. 7.

vietove ir bet kada galėjo susidurti su raudonarmiečių sargybiniais. Grupės perėjo upę ir užėmė pozicijas prie pat kaimo, laukdami signalo pulti. Tik 4-oji grupė paklydo ir nepriėjo jiems skirtos pozicijos. Buvo duotas signalas pulti, tačiau bolševikai jau buvo pajutę kažką negera ir paleido intensyvią ugnį. Lietuviai šaudydami ir šaukdami „valio“ puolė kaimą. Tarp raudonarmiečių kilo panika. Jie metėsi į rytų pusę, bet čia juos ugnimi sutiko 3-ioji grupė, puolė dešinėn, bet čia juos sulaukė 1-oji ir 2-oji grupės. Ir tik šiaurinėje kaimo pusėje, kur turėjo būti 4-oji grupė, bet neatvyko, raudonarmiečiai surado laisvą išėjimą. Puolimo metu vienas kuopos karys žuvo. 10 raudonarmiečių pateko į nelaisvę, lietuviams atiteko kulkosvaidis ir 2 arkliai. Smagiausią išpūdį kareiviams padarė paimtos 3 armonikos, kuriomis grodami jie sugrįžo į savo dislokacijos vietą. Už šią operaciją kuopos vadas Teodoras Šostakas buvo apdovanotas Vyčio kryžiumi⁹⁷.

Prieš pat Naujuosius metus iš gruodžio 28 į 29 d. perdavus saugomą fronto barą kitoms dalims, pulkas buvo perdislokuotas. Mjr. J. Skorulio vadovaujamo bataliono 3-iosios kuopos kulkosvaidininkų komanda, raitelių būrys ir ryšininkai, perdavę saugomą fronto barą Šeštajam pėst. pulkui, gruodžio 29 d. atvyko į Subatę.

⁹⁷ Ten pat, b. 64, l. 53.

Tėvynės vaduotojas, 1920, birželio 20, p. 11.

Mjr. J. Griciaus vadovaujamo bataliono 3-ioji kuopa ir kulkosvaidžių komanda bei mjr. L. Volodko bataliono 2-oji kuopa, perdavusios saugomus fronto ruožus ir užimtus butus atvykusiems daliniams, irgi išvyko į Eglaitę.

Į Eglaitę taip pat persikėlė ir pulko štabas, raitųjų žvalgų ir komendanto komanda. Tik Mokomoji kuopa buvo dislokuota Šėderės dvare. Tiesa, pulko komendantas į Eglaitę atvyko dar gruodžio 26 d., kad parūpintų pulkui butus⁹⁸. Deja, įsikurti Eglaitėje sąlygos buvo ganėtinai prastos. Daliai pulko teko įsikurti žeminėse prie Eglaitės geležinkelio stoties. Žeminėse buvo įsikūrę ir Ilukstėje dislokuoto 1-ojo bataliono daliniai. Gyvenimas žiemą žeminėse buvo sunkus, kareiviai ėmė sirgti, dalis dėl blogų sąlygų dezertyravo⁹⁹. Tuo tarpu įtampa fronte didėjo, padažnėjo išpuolių iš abiejų pusių.

1919 m. gruodžio 31 d. pulkas turėjo 1246 vokiškus 98 modelio šautuvus „Mauser“, 3 vokiškus 88 modelio šautuvus „Mauser“, 700 raketų ir 14 raketinių pistoletų, 72 vokiškus „Mauser“¹⁰⁰ karabinius, pistoletų: 18 7,65 mm „Mauser“¹⁰¹ sistemos, 20 „Beholla“ sistemos, 5 9 mm „Parabellum“¹⁰², 9 „Dreize“ sistemos. 9 rusiškus ir 17 sunkiųjų (MG 08 modelio) vokiškų „Maxim“ sistemos, 5 leng-

98 Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 12. 1919-12-26 // Ten pat, b. 3, l. 42.

99 V. Karvelio prisiminimai iš 3-iojo pėst. D. L. Kun. Vytauto pulko gyvenimo // Ten pat, b. 64, l. 5.

100 Karabinas „Mauser“ – modelis 98 (a), Erfurtas, Vokietija, 1918 m. Kalibras – 7,92 mm, dėtuvės talpa – 5 šoviniai, taikymo nuotolis – 2000 m. Plienas, medis, žalvaris, brezentas. Ginklo ilgis – 1103 mm, vamzdžio ilgis – 600 mm, svoris – 3,68 kg.

101 Pistoletas „Mauser“ 1996/1908: kalibras – 7,63 mm, ilgis – 230 mm, vamzdžio ilgis – 100 mm, aukštis – 143 mm, svoris be patronų – 1070 g, pradinis kulkos greitis – 420 m/s.

102 Pistoletas „Parabellum“ – Vokietija, kalibras – 9 mm, ilgis – 222 mm, vamzdžio ilgis – 100 mm, aukštis – 138 mm, svoris be patronų – 850 g, pradinis kulkos greitis – 330 m/s.

vuosius vokiškus „Bergman”¹⁰³ ir 1 prancūzišką 1915 m. modelio „Chauchat“ kulkosvaidžius. 179 000 šovinių vokiškiems šautuvams, 158 000 rusiškiems, 1328 7,65 mm kalibro pistoletų šovinių, 200 9 mm kalibro pistoletų šovinių, 44 žiūronus, 1253 durtuvus, 3600 rankinių granatų¹⁰⁴.

Nuo 1920 m. sausio 13 d. Trečiasis pėst. pulkas buvo įtrauktas į III brigados (nuo vasario 10 d. – į III divizijos) sudėtį¹⁰⁵. Kadangi tiesioginio kontakto su bolševikais po 1920 m. sausio 4 d. bendros lenkų ir latvių operacijos ir Daugpilio užėmimo nebebuvo, tai pulkui buvo perduota kur kas platesnio fronto baro apsauga. Pulkas užėmė ir Devintojo pėst. pulko saugotą barą – net iki Birkinėlių (į pietus nuo Kalkūnų geležinkelio). Visą barą saugojo vienas batalionas, daugiau sargybų sutelkęs pietinėje jo dalyje, kur turėjo kontaktų su lenkų sargybomis.

Fronte stovinčiam pulkui visko trūkstant, pasitaikydavo karių neteisėto elgesio atvejų prieš vietos gyventojus. Pasitaikydavo neteisėtų rekvizicijų, plėšimų, netgi nusikalstamų atvejų. Už tai pulko kariai buvo baudžiami, traukiami baudžiamojon atsakomybėn, karo lauko teismas baudavo net mirties bausme. 1920 m. sausio 28 d. II brigados vado gen. ltn. Maksimo Katchės¹⁰⁶ įsakyme pabrėžta, kad brigados saugomo baro teritorijos priklausomybės klausimas, matyt, bus išspręstas plebiscito keliu. Norint, kad vietos gyventojai pasisakytų už pasilikimą Lietuvos, o ne Latvijos valstybės sudėtyje, reikia jų simpatijas patraukti į mūsų pusę. Dėl to brigados vadas griežtai pareikalavo vengti bet kokių nesusipratimų tarp vietos gyventojų ir kariuomenės. Dalių vadams įsakė dėti visas pastangas, kad būtų pašalinti žeminantys Lietuvos kariuomenę savivaliavimai. Griežtai uždraudė visas rekvizicijas. Jei jos yra būtinos, tai leido daryti tik per vietos komitetus. Įsakyta kiekvienu atveju už rekvizuotą turtą sumokėti pinigais arba išduoti patvirtintas kariuomenės dalių antspaudais pažymas¹⁰⁷.

Buvo įspėta, kad už šio įsakymo nevykdymą, asmeniškai atsako kariuomenės dalių vadai.

Nuo 1920 m. sausio mėn. pulko vadas mjr. I. Musteikis įsivėlė į ilgas diskusijas dėl buvusių Rusijos kariuomenės puskarininkių su brigados vadu

103 Lengvasis kulkosvaidis Bergman – MG15n/A (modelis 15) Suhl, Vokietija. Kalibras – 7,92, aušinamas oru, užtaisomas juosta, šaudymo greitis – 500 šūvių/min, efektyvus šaudymo nuotolis – 2000 m.

104 3 p. p. žinios apie ginklų stovį 1919 gruodžio 31 d. // LCVA, f. 516, ap. 1. b. 17, l. 15.

105 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 245.

106 Maksimas Katchė – gimė 1879 m. lapkričio 5 d. Joniškėje. 1899 m. baigęs Vladimiro karo mokyklą Sankt Peterburge tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje. 1904–1905 m. Japonijos–Rusijos karo dalyvis. 1908–1911 m. tarnavo Vilniaus karo mokykloje. Pirmojo pasaulinio karo dalyvis. 1918 m. grįžo į Lietuvą. 1919 m. balandžio mėn. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. 1919–1920 m. dalyvavo kovose su Raudonąja armija, bermontininkais ir Lenkijos kariuomenės daliniais. 1919 m. lapkričio mėn. Antrosios brigados vadas, ją performavus, Antrosios pėstininkų divizijos vadas. 1920 m. generolas leitenantas. 1920 m. liepos – rugpjūčio mėn. ir 1921 m. gegužės mėn. – 1922 m. spalio mėn. Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininkas. 1921 m. balandžio 1 d. organizavo Aukštuosius karininkų kursus, pirmasis jų viršininkas. Mirė 1933 m. birželio 10 d. Biržuose.

107 Antros brigados vado 1920-01-28 įsakymas Nr. 165S // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 3, l. 31.

gen. ltn. M. Katche, į kurias teko įsikišti net kariuomenės vadui. 1920 m. sausio 20 d. slaptame rašte II divizijos vadui I. Musteikis rašė, kad tarnaujantieji Lietuvos kariuomenėje buvę Rusijos kariuomenės puskarininkiai yra nepageidaujami. Savo nuomonę jis motyvavo tuo, kad:

1. Visi jie tarnavo rusų kariuomenėje po keletą metų nuo karo pradžios arba dar anksčiau ir todėl karo tarnyba jiems yra įkyrėjusi. Savo pareigas jie atlieka blogai.

2. Kiti, t. y. didžioji dalis puskarininkių, tarnaudami rusų armijoje priprato prie bolševikų netvarkos ir antidisciplinos ir todėl vietoj to, kad būtų pavyzdžiu mūsų jaunimui, kelia tik netvarką ir dažniausiai būna bolševikinis gaivalas.

3. Jie neturi patriotizmo jausmo ir nesididžiuoja Tėvyne, nes auklėti rusiškoje dvasioje, jie negali jos atsikratyti. Jiems atrodo, kad tarnyba Lietuvos kariuomenėje – tai tarnybos rusų kariuomenėje tąsa, kuri jiems atsibodo, todėl jie savo pareigas atlieka nesąžiningai, be jokio atsidavimo ir Tėvynės meilės, dirbdami per prievartą, apatiškai nusiteikę kariuomenės atžvilgiu, skleidžia aplinkui prastas nuotaikas, o kartais veda bolševikinę agitaciją.

Raštą I. Musteikis užbaigė šiais žodžiais: „*Mūsų gi jaunutė armija turi kaip tik savo vienybėje, patriotizme ir entuziazme savo galią, o rusų armijos puskarininkiai kaip tik to neturi.*

Pašalinti šį nemalonumą reikalinga kuo greičiau pašalinant rusų puskarininkius iš mūsų kariuomenės.“¹⁰⁸

I. Musteikio raštą divizijos vadas persiuntė Generalinio štabo viršininkui. Ant šio rašto vyr. kariuomenės vadas užrašė rezoliuciją: „*Paliuosuoti kaipo mobilizuotus negalima be teismo. Visus prasikaltusius traukti atsakomybėn.*“

Spręsti mobilizuotų buvusių Rusijos kariuomenės puskarininkių problemą, matyt, jau buvo pribrendęs reikalas. Neaišku, ar turėjo kokią įtaką mjr. I. Musteikio mintys ir jo pastangos atleisti iš pulko buvusius rusų armijos puskarininkius, tačiau 1920 m. vasario 26 d. Lietuvos ministrų kabinetas priėmė įstatymą, pagal kurį buvo pradėta demobilizuoti 1919 sausio 15 d. paskelbtos puskarininkių mobilizacijos metu mobilizuoti puskarininkiai. Įstatymas dalinių vadams suteikė teisę, jeigu minėtieji puskarininkiai norėtų tarnauti toliau, nuspręsti dėl jų pasilikimo Lietuvos kariniuose daliniuose¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Ten pat, b. 4, l. 90.

¹⁰⁹ Ten pat, b. 7, l. 211.

1920 m. vasario 6 d. pasikeitė Daugpilio grupės vadai. Gen. ltn. Maksimą Katchę pakeitė gen. ltn. Jonas Galvydis–Bykauskas¹¹⁰.

Vasario 13 d. už pasižymėjimus kautynėse su priešais buvo apdovanoti Vyčio kryžiais pirmieji pulko kariai: vyr. ltn. Teodoras Šostakas, viršila Jonas Masandukas, jaunesnieji puskarininkiai Vincas Mikalauskas ir Liudas Dambrauskas, eiliniai Benys Aleksandravičius, Aleksas Urnikis, Juozas Černiauskas, Antanas Kontautas¹¹¹. Vasario 16 d. proga Respublikos Prezidentas Antanas Smetona Trečiajam pėstininkų pulkui už pavyzdinę tvarką ir didelį taktą kovose su nepriklausomos Lietuvos priešais Daugpilio rajone leido vadintis Trečiuoju pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulku¹¹². Prašymą suteikti pulkui šį vardą pulko vadas I. Musteikis II divizijos vadui parašė dar 1919 m. lapkričio 16 d.¹¹³ Jo prašymas buvo patenkintas.

J. Gužas (VDKM)

1920 m. kovo 1 d. 1-ojo bataliono vadu buvo paskirtas kpt. Kazys Svilas. Tą pačią dieną buvo atleistas pulko kapelmeisteris Antanas Kakeronas ir kovo 5 d. priimtas Juozas Gužas¹¹⁴.

1920 m. kovo pradžioje pulko vadas mjr. I. Musteikis gavo III divizijos vado nurodymą išskirti iš pulko dalį kareivių kitiems daliniams formuoti. Kovo 13 d. išsiųstas pulko vado raštas III divizijos vadui įdomus ne tik tuo, kad pulko vadas atsisako vykdyti nurodymą ir skirti iš pulko visų prašomų kareivių, nes, jo nuomone, žvalgų komandoje nebeliks žmonių ir pastarąją reikės išformuoti, nes „*formuoti vėl iš naujo atskiras dalis pulke nepajėgsiu*“.

¹¹⁰ Jonas Galvydis-Bykauskas – gimė 1864 m. gruodžio 15 d. Užpalių valsčiaus Degėsių km. 1885 m. įstojo savanorių į Rusijos imperijos kariuomenės 86 pėstininkų pulką, pasiūstas į Peterburgo junkerių mokyklą, kurią baigė 1886 m. Dalyvavo Japonijos-Rusijos kare, Pirmajame pasauliniame kare. Rusų ir vokiečių kautynėse Lenkijoje prie Lodzės buvo sužeistas, pateko vokiečiams į nelaisvę. 1918 m. rudenį grįžo į Lietuvą. Nuo 1918 m. lapkričio 23 d. Pirmojo pėstininkų pulko vadas, nuo 1919 m. sausio 25 d. Karo mokyklos viršininkas. Nuo 1919 m. spalio mėn. generolas leitenantas. 1920 m. brigados vadas. 1920 m. balandžio 9 d. – liepos 7 d. vyriausiasis kariuomenės vadas, nuo 1920 m. spalio mėn. iki 1921 m. vasario mėn. Trečiosios pėstininkų divizijos vadas. 1920 m. gegužės 15 d. – 1922 m. lapkričio 13 d. Steigiamojo Seimo atstovas. 1921–1926 m. Karo mokyklos viršininkas, 1926 m. generolas. Nuo 1926 m. rugpjūčio mėn. išleistas į atsargą. Mirė 1943 m. liepos 16 d. Kaune, palaidotas Raudondvaryje.

¹¹¹ Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 243. 1920 vasario 18 d.

¹¹² Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 255. 1920 m. kovo 1 d.

¹¹³ LCVA, f. 516, ap. 1, b. 5, l. 237.

¹¹⁴ Įsakymai 3 p. p. Nr. 71, 76, 77 // Ten pat, b. 7, l. 192, 201, 207.

Rašte pulko vadas iškelia ir kitas susijusias su pulko formavimu problemas. Jis rašo: „Nuolat gaunu iš Generalinio štabo įsakymus apie išsiuntimą iš pulko geriausių karininkų ir kareivių – ateityje panašių įsakymų išpildyti negalėsiu, nes tai ardyimas, bet ne tvėrimas pavesto man pulko.

Prašau tamstos tarpininkavimo, kad prie pervedimo kariškių būtų priimta sistema ir visas sunkumas nekristų ant vienos dalies per atėmimą geresniųjų kariškių, kurių nėra dalyje kuo užmainyti.

Negali dalis esant stadijoje formavimosi leisti nusilpninti naudai naujai tvėriamos.

*Mes, pirmi pašaukti karininkai dirbome ir tvėrėme dalis neturėdami nieko ir nereikalaudami prityrusių kariškių, kurių ir nebuvo.*¹¹⁵

Kovo pradžioje į pulką buvo užsukęs kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Įsakyme vadas pastebėjo, kad pulko Mokomoji komanda yra geros būklės, karininkai ir kareiviai puikiai išmanė savo pareigas. Pulke, kaip beje ir visuose kituose, trūko aprangos¹¹⁶.

Fronte aprimus kovos veiksmams ir susidarius šiek tiek ramesnei padėčiai, 1920 m. balandžio 3 d. pulko vadas mjr. I. Musteikis patvirtino pulko karių dienotvarkę:

6³⁰–7 rytinis patikrinimas

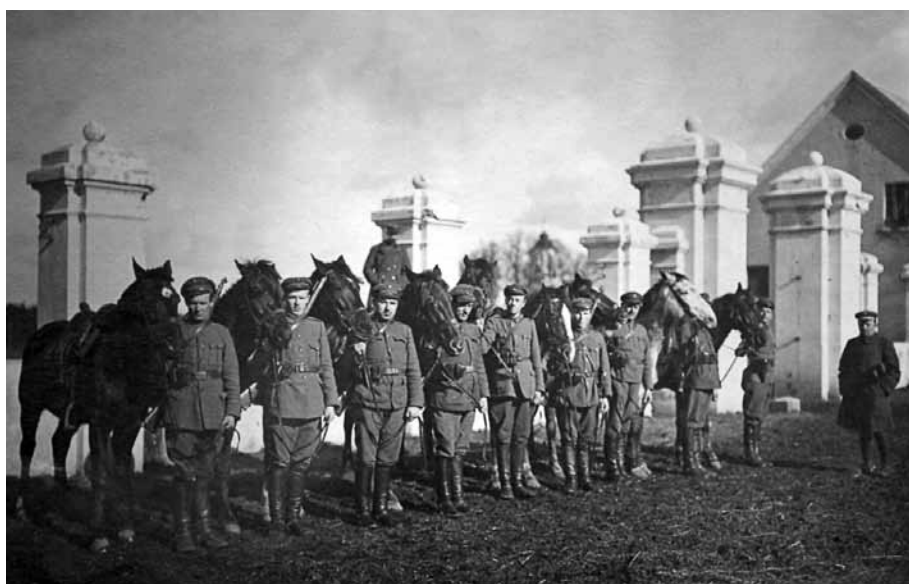

Pulko kariai 1920 m. kovo mėn. Sventės dvare (VDKM)

115 Ten pat, b. 22, l. 50.

116 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 273. 1920 m. kovo 17 d.

7–7³⁰ pusryčiai
7³⁰–8 gimnastika
8–11 užsiėmimai
11–12 laisvalaikis
12–13 pietūs
13–14 skaitymas ir rašymas
14–16 užsiėmimai
16–17 laisvalaikis
17–18 pasikalbėjimai, paskaitos
18–19 vakarienė
19–20 vakarinis patikrinimas ir malda
20³⁰ miegas¹¹⁷.

Raitieji žvalgai. 1920 m. kovas (VDKM)

1920 m. pradžioje pulko vadas patvirtino įvairias karių mokymo programas. Programos buvo parengtos pagal kariuomenės vado patvirtintas pavyzdines programas. Taip pat buvo tvirtinami labai detalūs savaitiniai tvarkaraščiai. Ypač detali buvo puskarininkių mokyklos programa ir tvarkaraštis, kurie buvo tvirtinami kiekvieną savaitę. Kulkosvaidininkų kuopos, Žvalgų ir kitų komandų programos buvo tvirtinamos 4 savaitėms. Pėstininkams buvo tvirtinama 8 savaitių mokymo programa¹¹⁸.

¹¹⁷ Įsakymas 3 p. p. Nr. 109. 1920-04-03 // LCVA, f. 516, ap. 1. b. 7, l. 301.

¹¹⁸ Ten pat, b. 17.

Rinkimai į Steigiamąjį Seimą. 1920 m. balandis (VDKM)

1920 m. balandžio 14–15 dienomis vyko rinkimai į Steigiamąjį Seimą. Rinkimuose aktyviai dalyvavo ir Trečiojo pėstininkų DLK Vytauto pulko kareiviai.

Siekdamas patikrinti, kaip vyksta pulko karių rengimas, kokios yra problemos ir trūkumai, pulko vadas mjr. I. Musteikis 1920 m. balandžio 20, 21 ir 22 d. tikrino 1-ojo bataliono komandas, 3-iojo bataliono 3-iąją kulkosvaidininkų kuopą, 2-ąjį batalioną ir 2-osios rūšies gurguolę. Nors pulko vadas bendrą tikrintų padalinių būklę apibūdino kaip pusėtiną, tačiau pastebėjo gana daug trūkumų. Beveik visi tikrinti daliniai išsirikiavo gerokai pavėluodami, nei nustatytas laikas, dalinių vadai nežinojo savo kareivių pavardžių, kai kurie net

Pulko štabo komanda. 1920 m. kovas. (VDKM)

Pulko karininkai. 1920 m. pavasaris (VDKM)

nežinojo, kiek jo dalinyje yra kareivių ir arklių. Beveik visų kareivių nesutvarkytas apavas, drabužiai suplyšę, nemokėjo tinkamai susegti diržų, kuprinės nesutvarkytos, blogai susegtos, katiliukai blogai prisegti, kastuvėliai ir durklai pakabinti ne vietoje, kareiviai nemokėjo stovėti ramiai, nežinojo, ką daryti, kai prieina viršininkas, daug kareivių nežinojo net savo tiesioginių viršininkų pavardžių ir karinių laipsnių. Labai daug netvarkos vadas rado gurguolėje: blogai kaustyti arkliai, kulkosvaidžiai prastai išvalyti. Pulko vadas padarė gana griežtas išvadas ir savo padėjėjui kpt. A. Stapulioniui įsakė tikrinti, kad būtų pašalinti visi minėti trūkumai. Už įsakymo neįvykdymą pažadėjo bausti dalinių vadus¹¹⁹.

1920 m. pavasarį pulkas aktyviai ruošėsi savo pirmajai šventei. Pulko šventė gegužės 4 d. buvo nustatyta 1919 m. gruodžio 24 d. įsakymu kariuomenei Nr. 211. Pulko šventei data buvo parinkta įsakymo dėl pulko formavimo pradžios diena. Gegužės 2 d. į Eglaitę susirinko visi pulko padaliniai. Tą dieną buvo gauta daug naujų uniformų, avalynės, patalynės ir reikalingo inventoriaus. Į gegužės 4 d. prasidėjusią pulko šventę atvyko Respublikos Prezidentas A. Smetona, vyr. kariuomenės vadas gen. lt. Jonas Galvydis–Bykauskas, daugybė svečių, buvusių pulko karininkų. Paradas įvyko Eglaitės miestelio aikštėje. Prieš tai Eglaitės bažnyčioje pulko kapelionas kun. M. Jonaitis, pritariant karių orkestrui ir chorui, aukojo Mišias. Kariai atrodė žvalūs, buvo gerai aprengti, tinkamai apginkluoti, mikliai atliko veiksmus ir susirinkusiems paliko didelį

¹¹⁹ Įsakymas 3 p. p. Nr. 131. 1920-04-23 // Ten pat, b. 7, l. 345.

teigiamą išpūdį¹²⁰.

Praėjus šventėms, nuo 1920 m. gegužės 18 d. Daugpilio grupės vado įsakymu pulkas pakeitė fronte Šeštąjį pėst. pulką ir iki liepos mėn. pradžios saugojo barą Kazimieriškiai–Nichnovka–Purniškiai–Malinovka–Birkinėliai–Pakrapiškiai. Baro štabas ir rezervas buvo Sventės dvare¹²¹.

1920 m. gegužės 23 d. pulko vadas mjr. Ignas Musteikis, perdavęs pulką kpt. A. Stapulioniui, išvyko gydytis¹²². Medicinos komisija prie III pėst. divizijos I. Musteikiui nustatė trachomą, egzema ant dešinės rankos ir neurasteniją, be to, buvo būtina nosies operacija. Buvo planuojama, kad gydymas truks ne mažiau kaip pusantro mėnesio¹²³.

Mjr. I. Musteikio siuntimą gydytis, matyt, lėmė ne tik jo sveikatos būklė. Paleidimo gydytis išvakarėse, t. y. gegužės 17 d., I divizijos vadas atliko I. Musteikio tardymą dėl pareigų įgaliojimų viršijimo, dėl konflikto su KAM Generalinio štabo Mobilizacijos skyriaus viršininku. Kovo 2 d. pulko vadas iš Mobilizacijos skyriaus gavo nurodymą paleisti į atsargą kareivius Abraomą Zelichmaną, Juozą Ciglerį ir Bronių Baziulį. Užuoat įvykdęs nurodymą, pulko vadas užklausė Mobilizacijos skyriaus, kad tas paaiškintų, dėl kokių priežasčių paleidžiami šie kareiviai, nes pulko vadą buvo pasiekusios kalbos, kad iš kariuomenės paleidžiami turtingų tėvų vaikai ir neproporcingai daug žydų. Pulko vado pozicija buvo teisi, nes pulke jau seniai sklandė apie tai kalbos, visiškai pagrįstos faktais, nes per 8 pulko egzistavimo mėnesius iš pulko buvo paleisti 70 karių, iš jų net 10 žydų.

Kilo didžiulis konfliktas, pasiekęs vyr. kariuomenės vadą ir krašto apsaugos ministrą, kad pulko vadas kontroliuoja aukštesnės organizacijos veiksmus. Mobilizacijos skyriaus viršininkas kpt. Pranas Giedravičius reikalavo I. Musteikį patraukti atsakomybėn, o I. Musteikis savo ruožtu reikalavo atsakomybėn patraukti kpt. P. Giedravičių:

už nepateikimą pulko vadui reikalingos informacijos, kas galėjo pakenkti valstybei;

už įžeidimą;

už nusikaltimą tarnybai.

Tyrimą atliko ministerijos teisininkas. Jo nuomone, kaltas buvo mjr. I. Musteikis. Ant išvados krašto apsaugos ministras užrašė tokią rezoliuciją: „*Padaryti tardymą ir pranešti. Jei tai pasitvirtins, vadas 3 pulko bus traukiamas atsakomybėn už perviršijimą teisių.*“¹²⁴

120 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 246.

121 Ten pat.

122 Įsakymas 3 p. p. Nr. 164 a. 1919-05-23 // LCVA, f. 516, m ap. 1, b. 7, l. 489.

123 I. Musteikio raštas krašto apsaugos ministrui // Ten pat, b. 22, l. 29.

124 Ten pat, l. 199, 200, 217, 223.

Pulko kariai Linkmenuose. 1920 m. birželio 20 d. (VDKM)

Dar anksčiau, kovo mėn., pulko vadas, protestuodamas dėl pernelyg didžiulių biurokratinių apyskaitų srauto ir negalėjimo jų laiku ir teisingai fronto sąlygomis užpildyti ir dėl nuolatinio aukštesnių institucijų gąsdinimų bausti pulko vadą už neteisingą dokumentų pildymą ir pan., divizijos vadui pateikė atsistatydinimo pareiškimą. Išdėstęs visus trūkumus ir sunkumus, su kuriais

susiduria dar iki galo nesuformuotas pulkas fronte, savo raštą divizijos vadui mjr. I. Musteikis užbaigė tokiais žodžiais: „*Pareiškiu, kad dabarties aplinkybėmis dirbti nebegaliu. Toliaus atsisakau man pavesto pulko vadovavimo ir manau, kad kitose dalyse ūkio sutvarkymo padėtis ta pati. Jūsų vadai, manau, irgi paseks mano pėdomis kartu su mano artimaisiais padėjėjais.*“¹²⁵

Matyt, tai ir buvo tikroji priežastis, kodėl pulko vadas medicinos komisijos buvo pasiūstas gydytis.

Gegužės 31 d. pradėtas leisti pulko švietimo komisijos laikraštėlis „Tėvynės vaduotojas“¹²⁶. Redakciniame straipsnyje buvo akcentuojama, kad pradėdama leisti šį laikraštį pulko švietimo komisija pirmiausia siekia padėti spręsti karių švietimo klausimus. Laikraštėlyje buvo fiksuojami pulko istorijos momentai, aktualiausi pulko įvykiai, visada buvo spausdinamas humoro skyrelis.

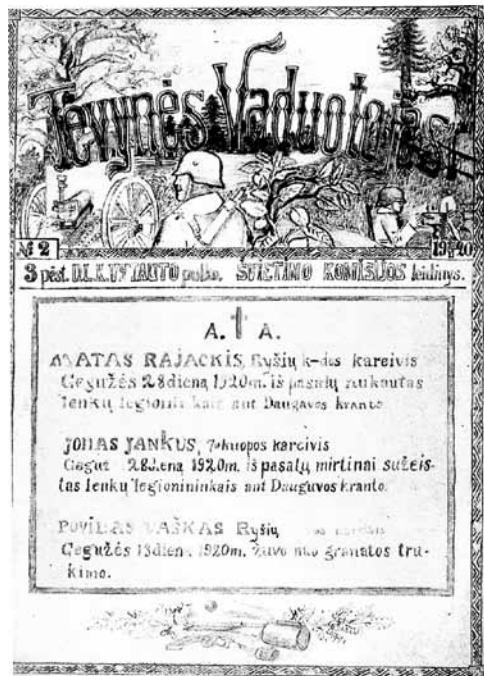
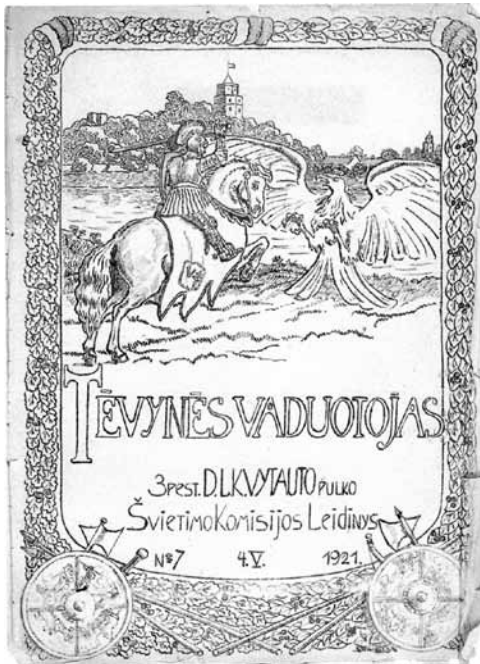
Tai buvo pačių pulko karių rengiamas ir leidžiamas ranka rašytas ir šapirografu padaugintas leidinukas. Ir nors jo išėjo vos keli numeriai, jis buvo labai populiarus tarp pulko kareivių.

Tuo tarpu pulko saugomame bare nuolat vyko įvairūs susidūrimai su lenkais, jų metu ne vienas pulko karys žuvo. 1920 m. gegužės 28 d. nuo lenkų rankos žuvo Ryšių kuopos kareivis Matas Rajeckis ir mirtinai sužeistas po kiek laiko mirė 7-osios kuopos kareivis Jonas Jankus¹²⁷.

¹²⁵ Ten pat, l. 47.

¹²⁶ Tėvynės vaduotojas, 1920, Nr. 1.

¹²⁷ Tėvynės vaduotojas, 1920, Nr. 2, p. 1.

Atsižvelgdamas į padažnėjusius lenkų išpuolius prieš pulkui nustatytą barą saugančius karius, t. e. pulko vado pareigas K. Svilas birželio 20 d. 1-ojo ir 3-iojo batalionų vadams įsakė budriau saugoti demarkacijos liniją ir į kiekvieną lenkų paleistą kulką atsakyti dešimčia, tačiau griežtai uždraudė pirmiems pradėti

Jonas Gričius

bet kokius veiksmus prieš lenkus. Įsakė įrengti gerus gynybai pritaikytus apkasus, kur būtų galima gintis susidūrimo metu¹²⁸.

1920 m. liepos 8 d., gavęs karinės vadovybės įsakymą, pulkas atvyko į Zarasus. Čia liepos 10 d. pasikeitė pulko vadai. Pulko karių gerbiamas ir mylimas vadas mjr. Ignas Musteikis perdavė pulką mjr. Jonui Gričiui¹²⁹.

Kovose prieš lenkus

Liepos 12 d. pulkas, vykdydamas operatyvinę divizijos vado įsakymą saugomą barą perdavęs Devintajam pėst. pulkui, atvyko į Uteną. Tačiau jau po poros dienų pulko vadas gavo III pėst. divizijos vado operatyvinį įsakymą Nr. 8, kuriame buvo konstatuojama, kad lenkai, vejami bolševikų, traukiasi iš šiaurės rytų Lietuvos Vilniaus link. Prieš divizijos saugomą barą lenkų jau nebėra, o latviai užėmė lenkų apleistas sritis į rytus nuo Kalkūnų–Turmanto geležinkelio, taip pat Kalkūnų geležinkelio stotį. Divizijos vadas pulkui pavedė skubiai užimti barą nuo Ligūnų iki Melagėnų kaimo (į pietus nuo Švenčionių) ir susikeisti su Devintojo pėst. pulko 3-uoju batalionu.

Pulko vadas, gavęs nurodymus, 2-ajam pulko batalionui, vadovaujamam vyr. ltn. T. Šostako, įsakė kartu su kulkosvaidžių kuopa, 13 telefonistų ir puse raitelių eskadrono išžygiuoti iš Utenos ir liepos 15 d. ne vėliau kaip 14 val. užimti barą nuo Ignalinos iki Melagėnų.

Kpt. K. Svilo vadovaujamam batalionui saugoti užimamą barą Ignalina–Ligūnai ir saugoti Ignalinos–Ligūnų geležinkelio liniją. Mjr. L. Volodko vadovaujamam batalionui įsakyta apsistoti Linkmenų rajone. Pulko štabas ir aptarnaujančios tarnybos buvo perdislokuoti į Kaltanėnus.

Pulko vadas mjr. J. Gričius įsakė, sutikus latvius ar bolševikus, siųsti pas juos ryšių karininkus taip pat priimti jų siunčiamus ryšių karininkus¹³⁰.

Nors su Sovietų Rusija liepos 12 d. buvo pasirašyta Taikos sutartis, tačiau žinia apie ją, matyt, fronte esančias bolševikų dalis pasiekė ne iš karto. Liepos 17 d. 2-ojo bataliono vadas, vykdydamas savo vadovybės nurodymą užimti Švenčionis, nuvyko pas ten esančio sovietinio karinio dalinio vadovybę ir

128 1920-06-20 e. 3 p. p. vado pareigas K. Svilo raštas 1-ojo ir 3-ojo batalionų vadams // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 22, l. 224.

129 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 379. 1920 m. liepos 13 d.

130 Operatyvinis įsakymas 3 p. p. Nr. 10. 1920-07-14 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 4, l. 28–29.

pareikalavo pasitraukti iš Švenčionių. Kitą dieną apie pusę vienuoliktos pas 2-ojo bataliono vadą T. Šostaką atvyko bolševikų įgaliotinis ir pareiškė protestą dėl griežto bataliono karininko reikalavimo palikti Švenčionis. Paaiškėjęs, kad tas karininkas buvo pats bataliono vadas, sovietinės kariuomenės atstovas atsiprašė ir tarp judviejų užsimezgė geranoriškas pokalbis. T. Šostakas vėl pareikalavo leisti lietuviams užimti Švenčionis, o pastarieji raudonarmiečiams netrukdomai leis pasitraukti. Raudonarmiečių atstovas informavo apie jų vadovybės ir Lietuvos karinės vadovybės susitarimą, kad Vilniaus ir kitų geležinkelių punktai kol kas lieka raudonarmiečių rankose, kol bus nugalėti lenkai. Jis prašė laikinai nusteigti Lietuvos valdžios institucijų. Jei lietuviai bandys ginklu užimti Švenčionis, bolševikams užteksią jėgos juos atremti. Jis informavo, kad duotas nurodymas visus lietuvių dalinius Švenčionių ir Švenčionėlių rajone sulaikyti, nuginkluoti ir pristatyti lietuvių valdžios atstovams¹³¹.

Liepos 20 d. bolševikai prisijungė prie lietuvių telefonų linijos ir ėmė reikalauti, kad perduodami pranešimai būtų išversti į rusų kalbą. Liepos 22 d. bolševikai sulaikė 2-ojo bataliono žvalgus ir pagrasino, jei dar lietuviai pasirodys jų teritorijoje, karius suims, o karininkus sušaudys¹³².

Buvo ir daugiau nedidelių incidentų. Dažniausiai tai buvo bolševikų kareiviai, kurie prasmukdavo pro lietuvių sargybas ir plėšdavo vietos gyventojus. Lietuvos kariams tekdavo įsikišti. Siekdamas operatyviau išspręsti įvairius nesusipratimus, pulko vadas pas bolševikus į Švenčionėlius pasiuntė ltn. V. Karvelį, siūlydamas tarp abiejų pusių paskirti ryšių karininkus. Pulko pasiuntinį priėmė Švenčionėlių komendantas ir komisaras. Jie pritarė idėjai, tačiau įgulos viršininkas buvo išvykęs į Vilnių, todėl ką nors nuspręsti jie negalėjo. Tada V. Karvelis nuvyko į Švenčionis pas įgulos viršininką. Jam trumpai išdėstė atvykimo tikslą ir pasiūlymus dėl pasikeitimo ryšių karininkais. Įgulos viršininkas tam pritarė, bet be savo vadovybės sutikimo jis irgi nieko negalėjo padaryti. Pasiūlė atvykti po 5 dienų, o per tą laiką pažadėjo reikalą suderinti su fronto vadu. Po 5 dienų ltn. V. Karvelis vėl nuvyko į Švenčionis. Paaiškėjo, kad dėl blogų ryšių nieko nuspręsta nebuvo, tačiau jam buvo paaiškinta, kad bolševikai greitai iš Širvintų pasitrauks ir viską perduos lietuviams, ir pažadėta, kad jie patys visas problemas geranoriškai spręs, ir paprašė, kad Lietuvos kariai nesikištų į jų vidaus reikalus, o savų kareivių jie neleis už lietuvių sargybų ribų.

Tačiau vos ltn. V. Karvelis spėjo grįžti, bolševikai užėmė kaimą, esantį lietuvių kontroliuojamoje zonoje (tiesa, jame jokių lietuvių sargybų nebuvo). V. Karveliui teko vėl vykti į Švenčionis. Iš kaimo bolševikai tuoj pat pasitraukė, nes jiems nebuvo naudingi jokie kariniai konfliktai su lietuviais¹³³.

131 2-ojo bataliono vado vyr. ltn. T. Šostako 1920-07-18 raštas pulko vadui // Ten pat, l. 36.

132 2-ojo bataliono vado vyr. ltn. T. Šostako 1920-07-20 ir 22 d. raštai pulko vadui // Ten pat, l. 31, 32.

133 V. Karvelis. Atsiminimai iš 3-iojo pėst. D. L. kun. Vytauto pulko gyvenimo // Ten pat, b. 64, l. 7.

Raudonarmiečiai, vykdydami susitarimus su Lietuvos Vyriausybe, iš Švenčionių rajono ėmė trauktis. Kaip matyti iš rugpjūčio 12 d. operatyvinio įsakymo Trečiajam pėst. pulkui, bolševikai traukėsi. Pulkui buvo įsakyta užimti barą nuo Neries upės per Polianus–Kuplia–Naratus (pietiniame Svyrių ežero krante)–Garanus, toliau defilė ežerų Svyriai–Narutis per Astraulainus–Spioglą–Mokryčą–Užunaratę, toliau defilė ežerų Narutis–Medilas per punktus Pasinkai–Skariai ir į šiaurę nuo ežero Miadelas pagal upelį Miadela per postus Lotva–Postaviai–Volodzkus iki Kazėnų¹³⁴.

Nurodytą liniją užimti pulko vadas pavedė 1-ajam ir 2-ajam batalionams. 3-iasis batalionas buvo paliktas atsargoje. Pulko štabas, Ryšių, Komendantūros ir Raitelių komandos pasiliko Švenčionyse. Su bolševikais buvo įsakyta elgtis korektiškai, pirmiesiems ginklo nenaudoti¹³⁵.

1920 m. rugpjūčio 28 d. pulko vadas gavo slaptą operatyvinę telefonogramą, kurioje įsakyta pulko saugomą barą perduoti Devintajam pėst. pulkui ir vykti į Vilnių¹³⁶. Vykdydamas šį nurodymą, pulko vadas pulkui įsakė susitelkti Švenčionių ir Švenčionėlių rajone ir pasirengti žygiui į Vilnių. Pulko štabui, atskiroms pulko komandoms, II rūšies gurguolei, 2-ajam maisto sandėliui, ginklų sandėliui pasilikti Švenčionyse. Pulko ligoninei ir evakuacijos punktui likti Švenčionėliuose. Kareiviams buvo išduota po 100 šovinių ir po granatą¹³⁷.

Rugpjūčio 30 d. pulkas įžengė į Vilnių¹³⁸. Kita, t. y. rugpjūčio 31 d. pulko vadas buvo informuotas, kad į pulką atlikti tarnybinės nuobaudos – tarnauti pulke jaunesniuju karininku – siunčiamas Intendantūros plk. ltn. Stasys Martišauskas¹³⁹. Vilniuje pulkui ilsėtis teko neilgai. Bolševikai, vykdydami 1920 m. liepos 12 d. pasirašytą sutartį, traukėsi iš Lietuvos, o pulkui teko užimti jų paliekamas vietas. Rugsėjo 2 d. pulkas pasiekė Varėną, o 7 d. jau buvo Alytuje. Stovint pulko ešelonams Alytaus stotyje, rugsėjo 8 d. buvo gauta kariuomenės vado telefonograma, kurioje pulkui įsakyta pereiti II pėst. divizijos vado žinion. Tuo pat metu buvo gautas ir II pėst. divizijos vado įsakymas vykti į Krosną, o iš ten į Lazdijus. Atvykus į Lazdijus gaunamas įsakymas pakeisti ten buvusį Dešimtąjį pėst. pulką. Tai buvo padaryta rugsėjo 11 d. 10 val. ryto¹⁴⁰. Plentu žygiuojantį iš Lazdijų pulką užpuolė lenkų raitieji žvalgai, tačiau nuostolių jie nepadarė, o ir patys žvalgai buvo paimti į nelaisvę¹⁴¹.

134 Operatyvinis įsakymas 3 p. p. Nr. 11. 1920-08-12 // Ten pat, b. 4, l. 44.

135 Operatyvinis įsakymas 3 p. p. Nr. 12. 1920-08-12 // Ten pat, l. 45

136 Ten pat, l. 1.

137 Operatyvinis įsakymas 3 p. p. 1920-08-28 // Ten pat, l. 11–12.

138 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 246.

139 KAM Rikiuotės skyriaus 1920-08-31 raštas III pėst. divizijos vadui // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 22, l. 311.

140 Vincas Vitkauskas. Mūsų pėstininkai // Mūsų žinynas, 1928, t. 15, p. 247.

141 V. Karvelis. Atsiminimai iš 3-jojo pėst. D. L. kun. Vytauto pulko gyvenimo // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 7 a. p.

Pulko du batalionai užėmė nurodytą barą, 2-ąjį batalioną palikdamas atsargoje. Baras buvo saugomas užtvaramis šiuose punktuose: Lieškiemis–aukštuma 286–Rogužėnai–aukštuma 290–Bondziškiai–aukštumos 256 ir 235–Lizdeikiai–aukštumos 153 ir 228–Jeleniavas–aukštuma 210–Muchovas–aukštuma 219–Mažojo Šelmento ir Didžiojo Šelmento ežerų defilė–aukštuma 208–Olšanka–Graužė–Naujiejį Smalėnai–Vilkapėdžiai¹⁴². Pulku buvo priskirtas 2-asis raitelių eskadronas¹⁴³.

Rugpjūčio pradžioje armijos inspektorius, tikrindamas kariuomenės dalis, buvo užsukęs ir į Trečiąjį pėst. pulką. Nerikiuotės kuopai ir Muzikantų komandai pastabų nepareiškė, nes tvarka buvo gera, tik trūko tinkamos aprangos. Tuo tarpu Ūkio skyriuje buvo daug netvarkos. Surado, kad iš pulko piniginės dėžės be pulko vado įsakymo išimta 305 533 auksinai. Jis pulko vadovybei pavedė išsiaiškinti, kas dėl to kaltas. Surado daug netvarkos maisto ir pašarų apyskaitos lapuose, turto knyga buvo pildoma pieštuku. Buvo ir kitų nedidelių pažeidimų.

Deja, reikia paminėti, kad tikrintojai dažnai neatsižvelgdavo į esamą situaciją. Iš dalinių vadų buvo reikalaujama tokios tvarkos, tarsi karinė dalis gyventų taikos meto sąlygomis. Dažnai nuolatinio dislokacijos vietos keitimo ir mūšių sąlygomis reikalaujamos tvarkos nebuvo jokių galimybių pasiekti. Šitaip buvo ir šiuo atveju. Pulko vadui ir Ūkio skyriaus vedėjui buvo duotas terminas esamiems trūkumams ištaisyti¹⁴⁴. Be to, buvo konstatuota, kad vien tik rugpjūčio mėn. iš pulko pabėgo 94 kareiviai¹⁴⁵.

Apskritai pabėgimų iš pulko problema kovų už nepriklausomybę metais buvo didžiulė. Suvestiniais duomenimis, nuo pulko susikūrimo pradžios iki 1921 m. rugpjūčio 1 d. iš pulko pabėgo, negrįžo ir nebuvo gražinti 355 kareiviai¹⁴⁶. Sudarius sąrašą ir atlikus išsamų tyrimą, šis sąrašas 49 pavardėmis sutrumpėjo. Dalis, laikytų pabėgusiais, buvo patekę į nelaisvę, dalis – mirusių, kai kurie pasirodo buvo grįžę. Tačiau skaičius vis tiek liko įspūdingas.

Rugsėjo 11 d. pulko 6-oji kuopa, kaudamasi su lenkais, užėmė Smalėnus ir Graužę, nors lenkai ir turėjo geras pozicijas. Tą pačią dieną 13 val. lenkai – apie 50 pėstininkų ir iki 30 raitelių su kulkosvaidžiu – puolė Smalėnus, bet buvo atmušti. Rugsėjo 12 d. jie savo puolimą prie Smalėnų pakartojo, bet ir šįsyk buvo priversti atsitraukti. Tuo pat metu kitos lenkų pajėgos su kulkosvaidžiu,

142 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 246–247.

143 Ten pat, p. 247.

144 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 415. 1920 m. rugpjūčio 23 d.

145 3 p. p. vado 1920-09-19 raštas Generalinio štabo Rikiuotės skyriui // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 7, l. 675–676.

146 Sąrašas 3 pėst D. L. K. Vytauto pulko karių, kurie skaitosi pabėgusieji, bet iki šio laiko negrįžusieji pulkan // Ten pat, b. 32, l. 345–350.

remiamos artilerijos, puolė aukštumą 144. Ir šį kartą lenkai buvo atmušti ir priversti trauktis¹⁴⁷.

Rugsėjo 12 d. pulkas vėl pereina III pėst. divizijos vado žinion. Buvo šiek tiek sumažintas pulko saugomas baras. Liko Lieškiemio–Smalėnų ruožas, o kita baro dalis buvo perduota Šeštajam pėst. pulkui¹⁴⁸.

Nuo rugsėjo 13 iki 22 d. pulko saugomame bare buvo ramu, nes vyko lenkų–lietuvių derybos ir kovos buvo sustabdytos. Visą šį laiką pulkas panaudojo savo pozicijoms stiprinti, buvo šiek tiek pakoreguotos užimamos pozicijos¹⁴⁹. Pulkas buvo užėmęs labai platų barą, o pulko vadas karinės vadovybės buvo griežtai įspėtas prirėikus gintis tiktai pirmojoje linijoje, į antrąją pasitraukti tik gavus divizijos vado įsakymą¹⁵⁰.

Nuo rugsėjo 1 iki 15 d. per susidūrimus su lenkais 3 pulko kariai buvo nužauti, 51 sužeistas, 1 dingo be žinios, 4 pateko į nelaisvę¹⁵¹.

Rugsėjo 22–23 d. lenkų puolimas pulką mažai tepalietė. Rugsėjo 27 d. pulkui įsakoma perduoti saugomą barą kitoms kariuomenės dalims, susitelkti Šeštokų rajone ir per Varėną vykti į Vilnių¹⁵².

Rugsėjo 30 d. pulko 1-asis ir 2-asis batalionai atvyko į Daugus, 3-iasis – į Merkinę¹⁵³.

Teodoras Šostakas (VDKM)

Spalio 4 d. pulkui teko kautis su lenkais Varėnos rajone ties Marcinkonimis. Nors lenkai puolė gausesnėmis jėgomis, tačiau jų puolimas buvo sulaikytas. Šiose kautynėse ypač pasižymėjo 2-ojo bataliono vadas vyr. ltn. T. Šostakas ir 4-osios kuopos vadas ltn. J. Kuncaitis bei jo kuopa¹⁵⁴. Tačiau spalio 7 d. ties Varėna 2-ojo bataliono vadas vyr. ltn. Teodoras Šostakas mūšyje su lenkais žuvo¹⁵⁵.

Spalio 7 d. rytą, Lietuvos ir Lenkijos atstovams Suvalkuose pasirašius sutartį ir tarp dviejų valstybių nustačius demarkacijos liniją, atrodė, kad karas baigsis, tačiau jau kitos, t. y. spalio 8 dienos rytą

147 Vincas Vitkauskas. Mūsų pėstininkai // Mūsų žinynas, 1928, t. 15, p. 247.

148 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 247.

149 Ten pat.

150 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 323.

151 Sąrašas karių 3 pėst. D. L. K. Vytauto pulko užmuštų, sužeistų, mirusių nuo ligų laike mūšių su lenkais laikotarpyje nuo 1 iki 15 rugsėjo 1920 m. // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 17, l. 122–123.

152 Vincas Vitkauskas. Mūsų pėstininkai // Mūsų žinynas, 1928, t. 15, p. 248.

153 3 p. p. faktinis dalyvavimas karo veiksmuose // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 80, l. 39.

154 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 247.

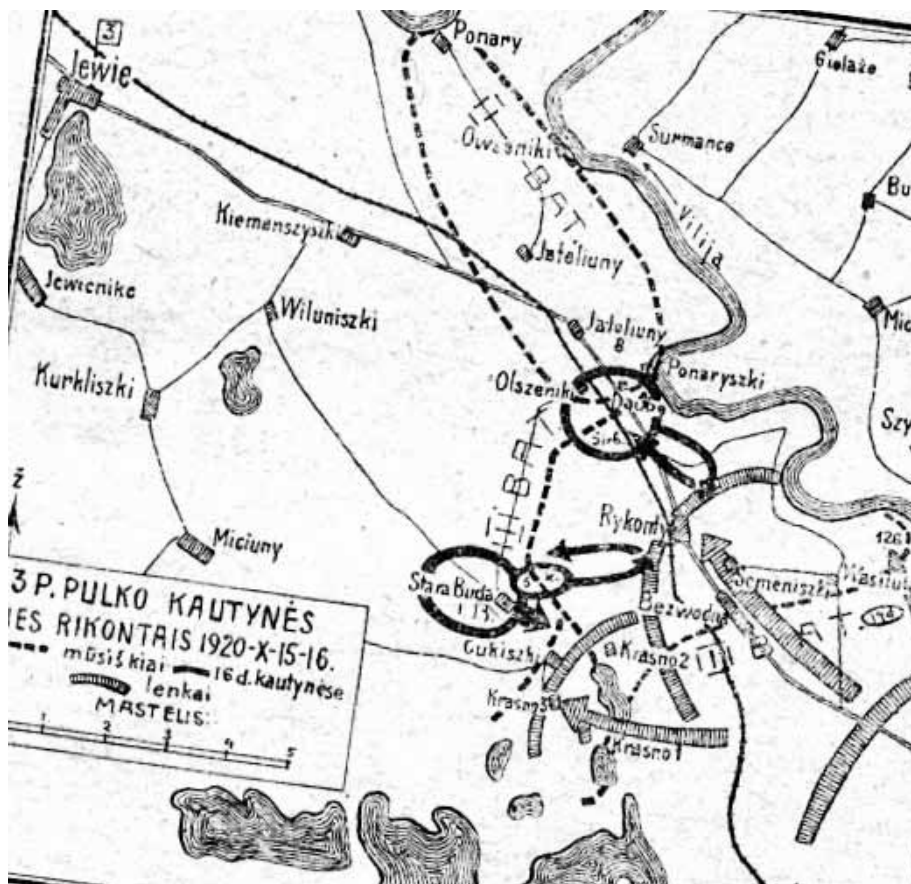
155 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 64, l. 53 a. p.

gen. Liucijano Želigovskio vadovaujama Lenkijos kariuomenės grupė pradėjo puolimą prieš Lietuvą.

Spalio 8 d. pulkas susitelkė Valkininkuose¹⁵⁶.

Nuo spalio 9 d. pulkas gynė barą nuo Vokės upės intako į Nerį–Grigiškės–Dziediškės–aukštuma 146–Lentvaris–kryžkelį į rytus nuo Lentvario geležinkelio stoties–Pietuchovo. Iš kairės buvo dislokuotos I divizijos dalys, iš dešinės – Pirmasis pėst. pulkas¹⁵⁷.

Spalio 11 d. pulkas susitelkė Bukantų rajone¹⁵⁸.

Pulko kautynės ties Rykontais 1920 10 15-16. Iš: Vincas Vitkauskas. Mūsų pėstininkai// Mūsų žinynas, 1928, t. 15, p. 248.

Spalio 14 d. gautas divizijos vado įsakymas (telefonograma Nr. 1516) užimti barą: Panarai–Ovseniškiai–Paneriškės–Rykantai–Krosna 2–linija ežerų 157 ir 150–Karčiškiai–ež. Luka šiaurinis krantas.

156 3 p. p. faktinis dalyvavimas karo veiksmuose // Ten pat, l. 39.

157 Vincas Vitkauskas. Mūsų pėstininkai // Mūsų žinynas, 1928, t. 15, p. 248.

158 3 p. p. faktinis dalyvavimas karo veiksmuose // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 80, l. 39.

Spalio 15 d. auštant lenkai gausesnėmis jėgomis puolė aukštumą 126 ir nuo jos nustūmė pulko sargybą. Kiek vėliau lenkai pradėjo pulti frontu Bevandeniškės–Semeniškės–Rykantai. Mūšis tęsėsi iki vėlyvo vakaro. Pulko dalys buvo priverstos atsitraukti iš Rykantų ir užimti liniją: Daubė–Alesnikai–kelias per mišką nuo Alesnikų–aukštumos tarp lygiagrečių kelių į Senąją Būdą–toliau turėtos pozicijos prie ežerų 157 ir 150.

Spalio 16 d. divizijos vadas telefonograma Nr. 1523 Trečiajam pėst. pulkui įsakė pulti ir atsiimti senąsias pozicijas. Pulti pradėta 6 val. 30 min. Jau 6 val. artilerijos baterijos intensyvia ugnimi apšaudžiusios mišką prie Daubių, Alšinkos ir Panarų kaimų, vėliau ją perkėlė į Balčiūnų ir Rykantų kaimus. Perkėlus baterijų ugnį dar toliau į priekį, 2-ojo bataliono 5-oji ir 6-oji kuopos miškingomis Neries pakrantėmis, po to plentu, geležinkeliu ir mišku į rytus nuo jo atakavo ir užėmė 162 ir 111 aukštumas, Balčiūnų kaimą. 3-ioji kuopa puolė Rykantus iš pietų pusės. 3-iojo bataliono uždavinys buvo ginti užimamas vietas ir palengvinti 1-ajam ir 2-ajam batalionams puolimą¹⁵⁹. Tuo metu lenkai pradėjo pulti ežerų 150–157 defilė. 7-osios kuopos dalis išsisklaidė. Lenkai užėmė Krosna 1, Krosna 2 ir Krosna 3.

Lenkų puolimui sulaikyti ir 3-iosios kuopos, kuri turėjo atakuoti Rykantus, sparnui apsaugoti buvo pasiūstos dvi likusios 1-ojo bataliono kuopos. Prasidėjo atkaklios kautynės, kurios tęsėsi iki 16 val. Lenkai, sutraukę daugiau jėgų į Rykantus, pradėjo spausti 2-ojo bataliono kuopas. Jos, vadovaujamos karininkų vyr. lt. Viktoro Rūkšto, lt. J. Kuncaičio ir kitų, laikėsi tvirtai. Tik lenkams sukoncentravus šarvuoto traukinio artilerijos ir šarvuoto automobilio ugnį, jos buvo priverstos trauktis. 13 val. 30 min. 2-asis ir 3-iasis batalionai buvo atstumti į pradines pozicijas. Kautynės aprimo¹⁶⁰.

Apie 14 val. II pėst. divizijos vadas mjr. I. Musteikis pulkui įsakė pakartoti Rykantų puolimą. Tačiau šio įsakymo įvykdyti pulkas jau nebeturėjo jėgų. Pulko 1-asis batalionas tuo metu dar kovėsi su lenkais ties Kukliškių kaimu, 3-iojo bataliono dalys buvo pakrikusios, 2-ojo bataliono karių, ką tik dalyvavusių mūšyje, nuotaikos buvo blogos, nes nebuvo jokios garantijos, kad pavyks užimti Rykantus. Atsižvelgęs į susidariusią padėtį, II divizijos vadas mjr. I. Musteikis savo įsakymą atšaukė, nurodydamas pulkui kuo greičiau susitvarkyti ir įsitvirtinti Alšinkos–Daubių linijoje¹⁶¹.

Pagrindinės pulko nesėkmių priežastys buvo tos, kad dauguma pulko kareivių buvo jauni, mažai dalyvavę kovose, labai bijojo artilerijos, ypač šrapnelių ugnies, dėl menkiausios priežasties traukdavosi ir negriždavo į kuopas, kol baigdavosi

159 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 365.

160 Vincas Vitkauskas. Mūsų pėstininkai // Mūsų žinydas, 1928, t. 15, p. 248; Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 365.

161 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 366.

mūšis. Šitaip laikinai ėjęs karininko pareigas Loiba ties Rykantais su visu būriu pasitraukė iš kovos lauko, sukeldamas ir kitų kareivių paniką, dėl kurios teko operaciją nutraukti¹⁶².

Spalio 19 d. lenkai iš Trakų pusės puolė Trečiojo pėstininkų pulko pozicijas, bet buvo atmušti. Nuo spalio 20 d. divizijai buvo įsakyta pereiti prie gynimosi taktikos. Buvo stiprinamos ne tik priešakinė, bet ir antroji linija, kurioje prireikus buvo galima visomis jėgomis priešintis ir suduoti priešui kuo skaudesnę smūgį¹⁶³.

Po šių paskutinių kautynių ties Rykantais pulkas įsitvirtino Vievio rajone, kur buvo galutinai sustabdytos lenkų pastangos veržtis Kauno kryptimi¹⁶⁴.

Kautynėse žuvo vyr. ltn. Vaclovas Adomonis (ties Varėna), ltn. Petras Styra, ltn. Stasys Andriulis (ties Rykantais) ir 36 puskarininkiai ir eiliniai žuvo

Stasys Andriulis (VDKM)

Vaclovas Adomonis (VDKM) Petras Styra (VDKM)

arba buvo sužeisti¹⁶⁵. Tarp jų vyr. psk. Kostas Gagelas, vyr. psk. Augustas Gedra, viršila P. Mikalauskas, eiliniai Stasys Ramanauskas, Petras Barauskas, Jonas Mockus, Klemas Bardauskas, Feliksas Daubaras, Petras Libauskas, Vincas Straukas, Leonas Venskus, Jonas Valavičius, Jonas Vitkauskas, Kazys Tamonis, Antanas Mažeika, Antanas Jocius, Stasys Mickūnas¹⁶⁶.

Lenkams į nelaisvę pateko eiliniai Vaclovas Ivaškevičius, Simas Baltauskis, Nikodemas Arbačiauskas, Juozas Povilaitis, Petras Sakalauskas, Adomas Nariščionis, Antanas Bislis, Stasys Dergiliavičius, Makar Rankov, be žinios

162 Tėn pat.

163 Tėn pat.

164 Vytautas Leščius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 247.

165 St. Danilevičius, 3 pėst. Vytauto Didžiojo pulkas // Karys, 1936, Nr. 31, p. 745–746.

166 Kovose su priešu žuvę vytautiečiai // Tėvynės vaduotojas, 1921, sausio 1, p. 2.

Paminklas žuvusiems pulko kariams Dauguose // Kardas, 1936, Nr. 15-16, p., 413

dingo Jonas Zaremba, Markinas Kanavičius ir kiti. Kai kuriems, pvz., Vladui Papreckiui, Petruui Pugevičiui, vrš. Jonui Urbonui ir kitiems¹⁶⁷, patekusiems į nelaisvę, pavyko pabėgti ir grįžti į pulką.

Iš viso per spalio mėn. pulke 15 karių buvo nukauta, 66 sužeisti, 3 sužeisti lengvai, 64 dingo be žinios, 2 kontūzyti, 14 pateko į nelaisvę¹⁶⁸.

Už pasižymėjimą kautynėse 11 pulko karininkų buvo apdovanoti Vyčio Kryžiaus ordinu, o 27 kareiviai – Vyčio Kryžiumi¹⁶⁹. Tarp apdovanotųjų buvo: mjr. Jonas Gričius, vyr. ltn. Teodoras Šostakas, vyr. ltn. Antanas Ugianskas, vyr. puskarininkis Jonas Jokšas, jaunesnieji puskarininkiai Vincas Mikalauskas, Liudas Dambrauskas, Antanas Levinskas, Juozas Urbšaitis, viršilos Jonas Masandukas, Antanas Butkus, Baltras Dagys, Liudas Dambrauskas, eiliniai Aleksas Aleksandravičius,

Aleksas Urnikis, Juozas Česnauskis, Antanas Kontautas, Jonas Zakas, Juozas Petraitis, Jonas Grigaitis, Juozas Raukevičius, Viktoras Pekarskis, Balys Dzeven-tauskis, Jonas Prusas, Alfonsas Želvys, Jonas Čepulis, Juozas Bernotas, Kazys Bertulis, Vladas Zaleckis¹⁷⁰.

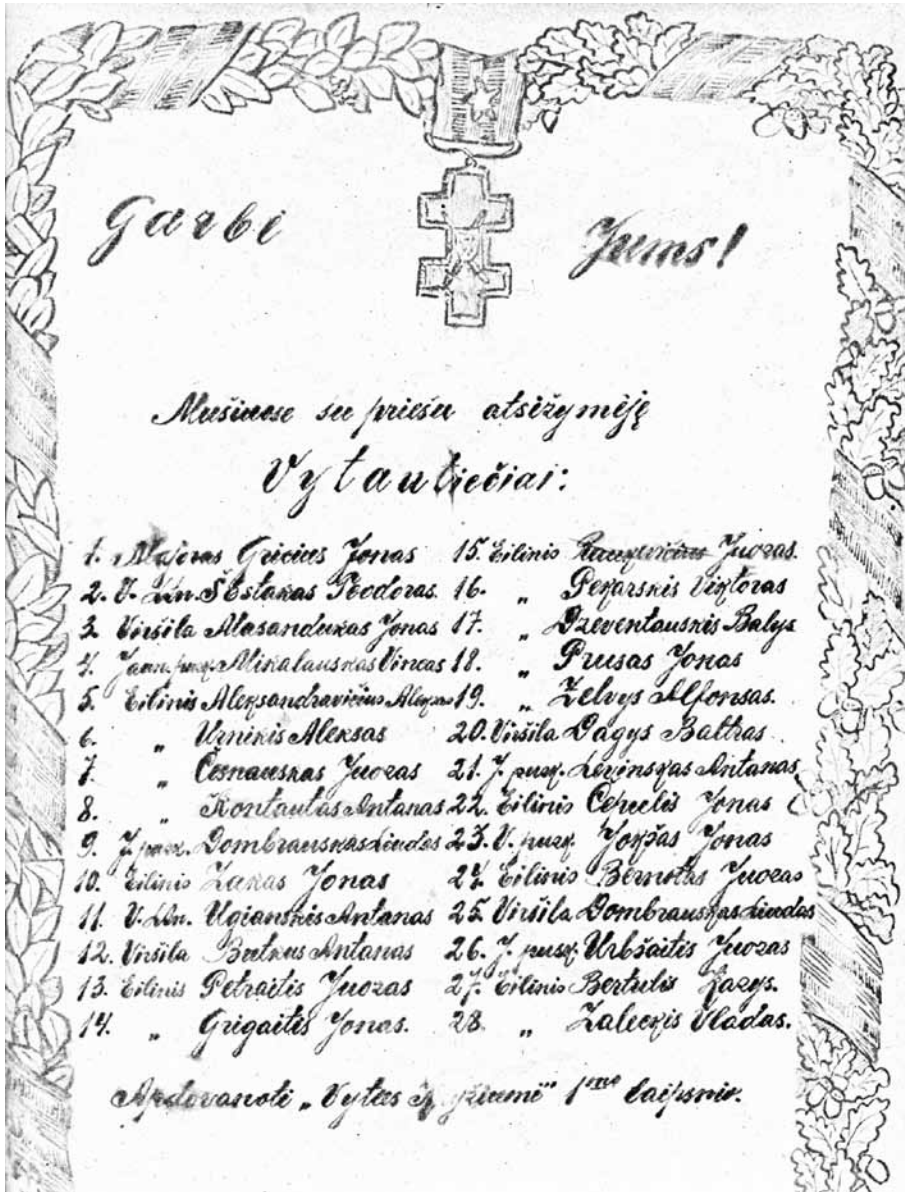
1920 m. lapkričio 29 d. Kaune, dalyvaujant keturiems Tautų Sąjungos karinės kontrolės komisijos nariams, Lietuvos ir Lenkijos atstovai pasirašė paliaubų sutartį dėl karo veiksmų nutraukimo ir 6 km neutralios zonos tarp abiejų valstybių kariuomenių nustatymo. Karas tarp Lietuvos ir Lenkijos baigėsi.

¹⁶⁷ LCVA, f. 516, ap. 1, b. 7. l.23, 28, 36.

¹⁶⁸ Sąrašas karių 3 pėst. D. L. K. Vytauto pulko užmuštų, sužeistų, mirusių nuo ligų laike mūsų su lenkais laikotarpyje nuo 1 iki 30 spalio 1920 m. // Ten pat, b. 17, l.135–139.

¹⁶⁹ Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 247.

¹⁷⁰ Mūšiuose su priešu pasižymėję vytautiečiai // Tėvynės vaduotojas, 1921, vasario 1, p. 2.

Tėvynės vaduotojas, 1920, Nr. 4, p. 2.

1920 m. gruodžio 1 d. sustabdžius kovas su lenkais, pulkas ir toliau liko Vievio rajone, kur pradėjo saugoti demarkacijos liniją¹⁷¹.

Pulkas kovose su lenkais dalyvavo nuo 1920 m. vasario 6 d. iki rugpjūčio 30 d. ir nuo 1920 m. rugsėjo 12 iki gruodžio 1 d.¹⁷² Paminėtina tai, kad pulkas liepos, rugpjūčio, rugsėjo, spalio mėnesiais nuolat buvo kilnojamas iš vienos

171 St. Danilevičius, 3 pėst. Vytauto Didžiojo pulkas // Karys, 1936, Nr. 31, p. 745.

172 Įsakymas III pėst. divizijai Nr. 37. 1922-06-29 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 50, l. 74.

vietos į kitą. Kad geriau suprastume ir įsivaizduotume tą sudėtingą pulkui situaciją, pabandydysime pulko judėjimą pavaizduoti lentelėje:

1 lentelė

Trečiojo pėstininkų pulko dislokacijos pasikeitimai 1920 m. liepos–spalio mėnesiais

Data	Rajonas, į kurį buvo perdislokuotas pulkas
Liepos 8 d.	Ežerėnų (Zarasų)
Liepos 12 d.	Utenos
Liepos 16 d.	Linkmenų
Rugpjūčio 11 d.	Švenčionių
Rugpjūčio 30 d.	Vilniaus
Rugsėjo 2 d.	Varėnos
Rugsėjo 7 d.	Alytaus
Rugsėjo 9 d.	Lazdijų
Rugsėjo 10 d.	Cipliškių
Rugsėjo 11 d.	Kalvarijos
Rugsėjo 30 d.	1-asis ir 2-asis batalionai – Dauguose, 3-iasis – Merkinėje
Spalio 4 d.	Marcinkonių
Spalio 8 d.	Valkininkų
Spalio 8 d.	Lentvario
Spalio 11 d.	Rykantų
Spalio 16 d.	Vievio (iki 1921 m. balandžio 16 d.)

Pulkas neutralios zonos su Lenkija apsaugos laikotarpiu

Pulkui pradėjus saugoti demarkacijos liniją, gruodžio pradžioje į pulką buvo atsiųsti 33 savanoriai – svečiai vokiečiai. Tačiau pulko vadas greitai kreipėsi į III pėst. divizijos vadą prašydamas vokiečius iš pulko paimti. Vadas rašė, kad jų tikslas yra tik pasipelninti, apiplėšti vietos gyventojus. Pulkos vadas juos išskirstė į pulko kulkosvaidžių kuopas instruktoriais, tačiau lietuviai karininkai jiems tiesiogiai įsakinėti negalėjo, juos privalėjo atskirai maitinti, negalėjo jų statyti į sargybas, nes negalėjo jiems atskleisti slaptažodžių. Vadas raštą užbaigia šiais žodžiais: „*Ramiu laiku dar galima tvarkytis šiaip taip, o mūšio metu bėgs masiškai. Prašau daugiau nebesiųsti, o atsiųstus paimti.*“¹⁷³ Matyt, į šį pulko vado prašymą buvo atsižvelgta, nes vokiečiai greitai iš pulko išvyko.

¹⁷³ Ten pat, b. 22, l. 193.

Gruodžio 27 d. pulkui buvo įsakyta skubiai perimti saugoti barą nuo šiaurės rytų Manaičio ežero kranto iki Vileikiškių. Vykdamas įsakymą, pulkui priskirtos 2-oji ir 3-ioji artilerijos baterijos operatyviniu požiūriu buvo paliktos Devintojo pėst. pulko vado žinioje. Pulko štabas, Ryšių, Žvalgų komandos, pulko ligoninė, maisto, inžinerijos ir ginklų sandėliai įsikūrė Žaslių geležinkelio stoties rajone. Naują barą pulkas užėmė gruodžio 30 d., 18 val.¹⁷⁴ Taigi Naujuosius 1921 metus pulkas sutiko tvirtindamasis ir tvarkydamasis naujose pozicijose.

1920 m. gruodžio mėn. pabaigoje pulko gretose buvo 45 karininkai, 7 karo valdininkai, 3 gydytojai, karo kapelionas, kapelmeisteris ir 2397 kareiviai. Pulkas buvo ginkluotas 30 kulkosvaidžių, 1966 šautuvais, 257 karabinais, 3182 granatomis. Turėjo 49 telefono aparatus, 95 km telefono kabelio, 307 arklius, 2 motociklus, 104 vežimus, 6 sanitarinius vežimus, 4 komutatorius ir kito turto¹⁷⁵.

1921 m. sausio 20 pulką paliko mjr. Liucijus Volodko. Jis buvo perkeltas į I parabežinį pulką¹⁷⁶. Jam išvykus, sausio 23 d. pulko vadas padarė kai kurių pakeitimų tarp pulko vadovaujančių karininkų. 2-ojo bataliono vadu buvo pats tvirtintas kpt. Jonas Kriškė, 4-osios kuopos vadu – lt. Justas Kuncaitis, 6-osios – lt. Pranas Budreckas, 2-osios kulkosvaidininkų kuopos – lt. Vladas Karvelis, Raitųjų žvalgų komandos – lt. Juozas Skaisgiris, Ryšių komandos – lt. Balys Tarulis¹⁷⁷.

Padėtis palei demarkacijos liniją buvo įtempta, nes lenkų valdžia, ir toliau Lietuvą laikydama tik laikinąja valstybe, šio susitarimo nesilaikė ir beveik nuo pat pirmos dienos jį pažeidinėjo. Neutrali zona tapo „niekieno žemė“, kurioje daugumą gyventojų sudarė lietuviai, nors tarp jų tam tikra dalis buvo ir nutautėjusių. Abi pusės – ir lenkai, ir lietuviai – stengėsi neutralios zonos gyventojų simpatijas patraukti savo pusėn. Lenkai savo priešininkus minėtoje zonoje ėmė įvairiais būdais terorizuoti. Netrukus jų plėšikavimai, nepaklusnių gyventojų žudymai, o vėliau netoli minėtos zonos buvusių lietuvių kariuomenės sargybų puldinėjimai įgavo sistemingą pobūdį¹⁷⁸.

Justas Kuncaitis (VDKM)

174 Operatyvinis įsakymas 3 p. p. Nr. 18. 1920-12-27 // Ten pat, b. 4, l. 13.

175 Vytautas Lesčius. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 247–248.

176 Įsakymas 3 p. p. Nr. 36. 1921-02-03 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 24, l. 94.

177 Įsakymas 3 p. p. Nr. 25. 1921-01-23 // Ten pat, l. 63.

178 Vytautas Lesčius. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais // Karo archyvas, t. 22, p. 153.

Tačiau negerų dalykų pasitaikydavo ir iš lietuvių pusės. 1921 m. vasario 1 d. pulko laikraštyje „Tėvynės vaduotojas“ rašoma, kad keli kareiviai apiplėšė neutralios zonos gyventojus, grasindami ginklais atėmė pinigus ir geresnius daiktus. Iš šios žinutės sužinome, kad nurimus kovoms ir pulkui pradėjus saugoti neutralią zoną pulke ėmė reikštis ir kitų nepageidaujamų reiškinių. Pvz., vienas vyr. leitenantas išeikvojo kareiviams skirtą atlyginimą, kareivis, stovėdamas sargyboje prie pulko pinigų dėžės, ją išplėšė ir pasisavino 7000 auksinų, keletas kareivių specialiai susižeidė sau rankas ir kojas, kad būtų iš tarnybos paleisti, ir kt.¹⁷⁹ Panašūs reiškiniai neigiamai veikė pulko karius, todėl pulko vadas, atkreipdamas į tai pulko karininkų ir ypač kareivių dėmesį, pažymėjo, kad daugumai nusikaltusiųjų kariuomenės teismas skyrė mirties bausmes ir tik Prezidento malonės dėka bausmė jiems pakeista kalėjimu iki gyvos galvos. Vadas visiems pulko kariniams viršininkams įsakė apie tai pasikalbėti su pulko kareiviais, atkreipti dėmesį į bausmės neišvengiamumą ir paraginti, kad daugiau pulke nusižengimų nebūtų¹⁸⁰.

Štabo raštininkai (VDKM)

Nurimus mūšiams su priešu, pulką užgriuvo tikrintojų lavina. 1921 m. sausio 12 d. divizijos vadas mjr. I. Musteikis tikrino pulko 1-ąjį batalioną ir Mokomąją kuopą. Dėl blogo oro divizijos vadas karius rado Žiežmariuose butuose mokantis Drausmės statutą. Jis pulko vado dėmesį atkreipė į tai, kad pulke labai trūksta Drausmės statuto knygučių. Mokomoji kuopa išsirikiavo per 10 min. Divizijos vadas konstatavo, kad mokymas pusėtinas.

Sausio 21 d. divizijos vadas patikrino pulko Ūkio dalį. Virtuvėje vadas rado baisią netvarką. Arkliai buvo laikomi šlapiai ir blogai

179 Šis tas apie mūsų pulko ydas // Tėvynės vaduotojas, 1921, vasario 1, p. 3.

180 Įsakymas 3 p. p. Nr. 58. 1921-02-21 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 24, l. 145.

prižiūrėti. Kitų rimtesnių pastabų vadas nepareiškė¹⁸¹.

1921 m. sausio mėn. 27 ir 28 d. armijos vadas gen. Silvestras Žukauskas, tikrindamas kariuomenės dalis, pastebėjo, kad Trečiasis pėstininkų DLK Vytauto pulkas išsiskaidęs kaimuose. Užimtuose gyventojų namuose švaru. Kareiviai tinkamai aprenkti ir apauti.

Mokomosios kuopos kareivių išvaizda rikiuotėje gera. Aparas ir apavas tinkami. Armijos vadas pastebėjo, kad kuopos kareiviai kastuvėlius nešioja iš nugaros, prisegtus prie diržo. Jo nuomone, toks nešiojimas nepatogus, nes trukdo atsisėsti, ir įsakė kastuvėlius nešioti prie dešinės šlaunies.

2-ojo bataliono kareiviai apdaru ir apavu aprūpinti. Ekipuotė tvarkinga. Kulkosvaidininkų kuopos ir gurguolės arklių išvaizda vadui pasirodė gera. Geriausią išpūdį padarė 6-oji kuopa.

Gen. S. Žukauskas pastebėjo, kad pulkas stokoja grūstuvų. Iš artilerijos sandėlio išduodami nepatikrinti kulkosvaidžiai, be to, ir vokiški, ir rusiški. Ta proga 1921 m. vasario 1 d. išleistame įsakyme kariuomenei Artilerijos skyriui buvo įsakyta šį trūkumą pašalinti – pakeisti kulkosvaidžius, kad būtų tik vienos sistemos, o prieš išduodant patikrinti.

Pulko kareiviai generolui pareiškė norą, kad vietoj kojinių būtų duodami autai, nes kojinės greitai plyštančios. Armijos vadas minėtame įsakyme į tai atkreipė armijos intendanto dėmesį. Be to, vadas konstatavo, kad kiekvienoje kuopoje yra bent 5 poros batų, kuriuos būtina reikia pakeisti.

Kareivis Juozas Mileikis pasiskundė, kad buvo sužeistas ir Sveikatos patikrinimo komisijos iš tarnybos atleistas, tačiau dėl to, kad buvo dezertyravęs, iki šio laiko iš kariuomenės nepaleistas. Armijos vadas už tai, kad tolesnė jo tarnyba buvo pavyzdinga, įsakė atleisti jį nuo teismo ir iš tarnybos.

Įsakyme kariuomenei buvo konstatuota, kad viskas, ką teko matyti Trečiajame pėst. pulke, daro išpūdį, kad „*pulko vadas ir jo padėjėjai negaišina dovanai laiko, bet rūpinasi savo pulku. Daug darbo padėta, daug iniciatyvos parodyta, užtat, nežiūrint į bendrus mūsų trūkumus pulkas tinkamai aprūpintas.*“ Pulko vadui mjr. J. Gričiui armijos vadas tarnybos vardu pareiškė padėką¹⁸².

1921 m. kovo pradžioje pulką tikrino armijos inspektorius. Įsakyme kariuomenei apie šį patikrinimą konstatuota:

„*3-ajame batalione rikiuotės išlavinimas tinkamas. Daugiau reiktų kreipti dėmesio į patį naujokų mokymo pagrindą: 1) vieno mokymą, 2) mokytojų parinkimą ir parengimą. Bendra kareivių išvaizda vidutinė. Puskarininkiai labiau turėtų prižiūrėti ir pratinti kareivius tinkamai pritaikinti rūbus ir ekipuotę.*“

181 Įsakymas III pėstininkų divizijai Nr. 12. 1921-02-14 // LCVA, Ten pat, l. 177.

182 Įsakymas kariuomenei Nr. 25. 1921 m. vasario 1 d.

Apdaras geras, tik kai kuriems reikalinga pakeisti apavą. Ekipuotės reikmenų pakanka. Iš visko matosi vadų rūpestingumas ir taupumas.

Skundai: 1) Jurgis Vitkauskas, 2) Jonas Trubuišis, 3) Simas Vyšniauskas, 4) Kriaučiūnas, 5) Antanas Peikunas, 6) Mikas Klinevičius negavę algos už kai kuriuos praėjusius mėnesius.

2-ajame batalione buvo įsakyta atlikti kovos šaudymus. Kareivių išvaizda ir išlavinimas labai geri. Būrininkai greit supranta gautus įsakymus ir nurodymus ir tinkamai komanduoja šaudymui. Nežiūrint į blogą orą, šaudymo rezultatas buvo patenkinantis: pataikymas 62 %.

Pulke leidžiamas savaitinis laikraštis „Tėvynės vaduotojas“, kuris armijos inspektoriui pasirodė tinkamas, jame nemažai humoro ir satyros¹⁸³. Taigi išvados panašios kaip ir armijos vado gen. S. Žukausko.

Apibūdinant šiuos patikrinimus, galima konstatuoti, kad pulkas per kovų dėl nepriklausomybės laikotarpį padidėjo, sustiprėjo, pulko karininkai ir puskarininkiai, įgiję didelės kovinės patirties, puikiai vadovavo karių mokymui ir rengimui atlikti kario prievoles. Pulko kovinis rengimas buvo aukšto lygio. Šią išvadą norime pailustruoti 1921 m. balandžio pradžioje pulke vėl apsilankiusio armijos inspektorius pastabomis. Šį kartą jis tikrino pulko Mokomąją kuopą. Armijos inspektorius konstatavo, kad „*apdaras ir šarvuotė [ekipuotė – G. S.] geri ir tinkamai visiems pritaikyti.*

Rikiuotės išlavinimas stebėtinai geras: visi veiksmai šautuvu vykdomi išvermingai, taisyklingai ir sutartinai; vorų išrikiavime ir perrikiavime griežtai prisilaikoma lygiavimo kaip eilėse, taip ir užpakalin; žinginė tvirta ir sutartina; bėgte ir skleistinė rikiuotė vykdomi smarkiai. Būrininkai iššaukti patikrinti būrio mokymą, valdo ir komanduoja būriu su pilnu įsitikinimu ir savo užduoties žinojimu.

*Auklėjimas taipgi pavyzdingas. Gyventojai, turintieji su jais bent kokį ryšį, išreiškia savo pasigėrėjimą jų elgesiu.*¹⁸⁴

Kalbant apie įvykius pulke 1921 m. pradžioje, galbūt reikėtų paminėti 1921 m. vasario 6 d. Tą dieną pulko vadas mjr. J. Gricius sudarė nuolatinę pulko muziejaus organizavimo komisiją. Komisijos pirmininku buvo paskirtas mjr. V. Rozmanas, nariais: ltn. L. Zibavičius, vyr. psk. Valinčius ir komisijos kooptuotas vyr. ltn. E. Šneideraitis¹⁸⁵. Gaila, kad dėl susiklosčiusios sudėtingos situacijos pulke puiki idėja įkurti pulko muziejų liko nerealizuota.

Nuo pulko kūrimosi pradžios pulko kariai buvo apginkluojami tokiais ginklais, kokius pulkas gaudavo. Jokio norminimo nebuvo, todėl pulkuose ginkluotė labai įvairavo. 1921 m. kovo 21 d. KAM Rikiuotės skyrius į pėst.

¹⁸³ Įsakymas kariuomenei Nr.51. 1921 m. kovo 9 d.

¹⁸⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 70. 1921 m. balandžio 6 d.

¹⁸⁵ Įsakymas 3 p. p. Nr. 41. 1921-02-06 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 24, l. 104.

divizijas išsiuntinėjo slaptą raštą, kuriuo sunormino karių ginkluotę. Pagal jį pulko kariai turėjo būti apginkluoti šitaip:

Karabinais: raitelių žvalgai prie pėstininkų pulkų;
kulkosvaidžių kuopos;
ryšių komandos.

Revolveriais: visi viršilos.

Kardais: visi viršilos;
raitelių žvalgai.

Durtuvais: muzikantai.

Šautuvais: visi likusieji kareiviai.

Taip pat buvo nustatyta, kiek kiekvienam ginklui turėjo būti išduota šovinių, kiek turėjo būti sukaupia atsargų¹⁸⁶.

Vykdamas šį įsakymą pulko kariai buvo apginkluoti taip, kaip numatyta. Pulke turėti ginklai, kurie nebuvo numatyti minėtame įsakyme, buvo grąžinti į atitinkamus sandėlius.

Balandžio 11 d. pulko vadas mjr. J. Gričius išvyko mokytis į Aukštuosius karininkų kursus. Laikiniai eiti pulko vado pareigas paskirtas mjr. V. Rozmanas¹⁸⁷.

1921 m. balandžio mėn. 15 d. pulkas persikėlė į Žiežmarių rajoną. Vos tik išikūrus, į pulką vėl užsuko armijos inspektorius. Šį kartą jis patikrino Nerikiuotės kuopą. Inspektorius pastebėjo, kad kai kurių kareivių per ilgi plaukai, drabužiai ir apavas geri, tačiau trūksta baltinių¹⁸⁸.

Laikiniai perėmęs vadovauti pulkui mjr. V. Rozmanas, gavęs armijos inspektoriaus pastabas, gegužės 24 d. išleistame įsakyme pulkui nurodė, kad dalis pulko karių nevykdo pulko vado įsakymų ir nesilaiko nustatytos pulko tvarkos. Dažnai vaikšto nesusisagstę uniformų, be diržų, suplyšusiais ir nelopytais drabužiais. Vadas griežtai pareikalavo, kad visi kariniai viršininkai pašalintų esamus trūkumus, o už įsakymo nevykdymą pagrasino bausti ne tik nusikaltusiuosius, bet ir jų viršininkus¹⁸⁹.

Balandžio 30 d. pulko vyr. gydytojo vadovaujama komisija baigė pulko karių sveikatos patikrinimą. Rezultatai nebuvo džiuginantys: 23 kareiviai sirgo trachoma, 12 niežais, 105 kitomis ligomis. Daugelis kareivių turėjo utėlių ir blusų¹⁹⁰.

Gegužės 4 d. Žiežmarių dvare pulkas iškilmingai šventė pulko 2-ąsias metines. Pulkui sveikinimą atsiuntė Steigiamojo Seimo pirmininkas, einąs Respublikos Prezidento pareigas, Aleksandras Stulginskis, su pulko švente

186 Ten pat, b. 28, l. 1.

187 Įsakymas 3 p. p. Nr. 115. 1921-04-11 // Ten pat, b. 24, l. 308.

188 Įsakymas kariuomenei Nr. 117. 1921 m. gegužės 20 d.

189 Įsakymas 3 p. p. Nr. 128. 1921-04-24 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 24, l. 340.

190 Įsakymas 3 p. p. Nr. 151. 1921-05-15 // Ten pat, l. 396.

Pulkas Žiežmariuose savo metinės šventės pamaldose 1921 m. gegužės 4 d. //Kardas, 1936, Nr. 15-16, p., 413

karius pasveikino l. e. pulko vado pareigas mjr. V. Rozmanas¹⁹¹.

1921 m. birželio 3 d. baigę aukštuosius karininkų kursus į pulką sugrįžo einantis pulko vado pareigas mjr. J. Gričius, 2-ojo bataliono vadas kpt. J. Krikščiūnas, 1-osios kuopos vadas vyr. ltn. M. Jašinskas ir vyr. ltn. E. Šneideraitis¹⁹².

Kitą, t. y. birželio 4 d.

pasikeitė III pėst. divizijos vadai. Mjr. Ignas Musteikis perdavė diviziją plk. Juozui Stanaičiui¹⁹³. Birželio 7 d., plk. J. Stanaičiui įsakius, Trečiojo pėst. pulko vadas, perdavęs pulką laikinai eiti pulko vado pareigas mjr. V. Rozmanui, išvyko perimti III pėst. divizijos štabo viršininko pareigų¹⁹⁴.

Birželio 20 d. į pulką atvyko ir pradėjo eiti pareigas naujas paskirtas pulko

Pulko šventė. 1921 m. gegužės 4 d. (VDKM)

191 Ten pat, l. 378, 388.

192 Įsakymas 3 p. p. Nr. 170. 1921-06-03 // Ten pat, l. 490.

193 Stanaitis Juozas – gimė 1865 08 13 Matarnų k., Šakių aps. 1900 m. baigė Kazanės junkerių m-lą, 1909 m. – Oranienbaumo karininkų šaulių m-klą. Dalyvavo I pasaulinio karo kovose Galicijoje ir Baltarusijoje, 6 kartus sužeistas. 1921 m. pradžioje grįžo į Lietuvą. 1921 04 01 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas ypatingų reikalų karininku prie kariuomenės vado. 1921 05 20 suteiktas pulkininko laipsnis. 1921 05 29 paskirtas III pėst. divizijos vadu. 1922 02 11–1923 06 05 ėjo kariuomenės vado pareigas. 1922 08 02 pakeltas į generolus leitenantus. 1923 12 31 paleistas į atsargą. Mirė 1925 07 12, palaidotas Slabadų kapinėse.

194 Įsakymas 3 p. p. Nr. 174^a. 1921-06-07 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 24, l. 503.

vadas mjr. Aleksandras Jakaitis¹⁹⁵.

Naujam vadui net nespėjus kaip reikiant susipažinti su pulku, pulką vėl tikrino armijos inspektorius. Apžiūrėjęs pulką armijos inspektorius pastebėjo:

„Kareivių išvaizda visais atžvilgiais gera. Aprengti gerai, šarvuotė gera ir tinkamai pritaikinta. Rikiuotėje stovi, galvas laiko ir pasuka taisyklingai. Veiksmai šautuvu atliekami gerai, bet prirengiamųjų pildymo veiksmų silpnai išmokyti. Vorų rikiavimai ir perrikiavimai kuopos mokyme vykdomi nevisai prisilaikant Rikiuotės Statuto, dėlto ir netaisyklingai. Retinimas ir tankinimas, taipgi judesiai darant skeistinę rikiuotę, kur pageidaujama ypatingo greitumo, vikrumo, vykdomi per daug lėtai. Žinginė tvirta ir sutartina.

Bendri kareivių pasiskundimai. Blogas valgis: tebeduodama silkės, pupelės (šebelbonai) karčios ir kietos. Per mažai turį baltinių.

Kareiviai auklėjami tinkamoj dvasioj. Jų elgesys ir laisvo laiko praleidimas pavyzdingi. Gyventojai, su kuriais jiems tenka dažniau susidurti, išreiškia jais pasigėrėjimą.“¹⁹⁶

Nespėjus išvažiuoti armijos inspektoriui, birželio 8 d. susipažinti su pulku, o kartu ir jį patikrinti atvyko naujas divizijos vadas plk. J. Stanaitis. Buvo išrikiuoti 1-asis ir 2-asis batalionai, Muzikantų, Raitųjų žvalgų, Ryšių, Kulkosvaidžių komandos, 2-osios rūšies gurguolė. Divizijos vadas padarė išvadą, kad kareivių išvaizda vidutinė, tačiau uniformos labai suplyšusios, lopus ant lopo, ginkluotė gerai prižiūrima. Kaip didžiausią trūkumą divizijos vadas nurodė tai, kad kareiviai visai neišmano Lietuvos istorijos ir politikos. *„Nežino dėl ko ir kam kariaunam, ko norim pasiekti. Net puskarininkiai negali atsakyti į klausimą kokiam tikslui pulkas nešioja Vytauto vardą, kas toksai buvo Vytautas ir kokia jo istorinė reikšmė Lietuvos kraštui. Apie mūsų krašto dabartinę valdžią, jos sudėtį, apie Lietuvos Nepriklausomybę labai menkai kareiviai težino. Matyt, viršininkai ir labiausiai pulko švietimo komisija mažai kareiviams teaiškina, mažai su kareiviais kalba tais klausimais.“* Divizijos vadas pareikalavo tuos trūkumus kaip galima greičiau

Aleksandras Jakaitis (VDKM)

¹⁹⁵ Įsakymas 3 p. p. Nr. 188. 1921-06-20 // Ten pat, l. 556.

¹⁹⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 165. 1921 m. liepos 14 d.

Raitieji žvalgai (VDKM)

pašalinti „*neatsižvelgiant į jokiais aplinkybes, nes be tų žinių mūsų kareivis negali šiandien būti šalies gynėju*“¹⁹⁷.

Reikia paminėti, kad Lietuvos karinė vadovybė, dar tebevykstant kovoms dėl nepriklausomybės, didelį dėmesį skyrė karių švietimui. Pasibaigus kovoms, dėmesys tam dar labiau buvo stiprinamas. Pulke, kaip ir visuose kituose Lietuvos kariuomenės pulkuose, buvo sudaryta švietimo komisija. Komisijos nuostatai skelbė, kad pulko Švietimo komisija sudaroma vado įsakymu iš 5 žmonių. Komisijos pirmininku turi būti skiriamas karys, baigęs ne mažiau kaip 6 klases aukštesnės mokyklos arba jai atitinkančius kursus.

Komisijos pirmininkas atleidžiamas nuo kitų tarnybos pareigų. Jei jis užėmė kuopos vado, komandos viršininko ar jiems atitinkamas aukštesnes pareigas, tai jis turėjo būti atleidžiamas nuo budėjimo, dalyvavimo kitose komisijose ir komandiruočių ne švietimo reikalais. Buvo ir išlyga, kad komisijų pirmininkai be svarbių priežasčių nebūtų keičiami dažniau kaip kartą per metus. Dalinių vadai apie asmenis, paskirtus į švietimo komisijų pirmininkus, arba apie priežastis, dėl kurių skiriami kiti, turėjo pranešti Karo mokslo skyriui.

Kiti komisijos nariai – batalionų vadų siūlomi kandidatai, tvirtinami vado, siekiant, kad į komisiją įeitų kariai iš visų batalionų.

Komisija iš savo tarpo turėjo išsirinkti sekretorių, knyglininką, pulko vadui siūlė kandidatus į kitų švietimo įstaigų vedėjus.

197 Įsakymas 3 p. p. Nr. 208. 1921-07-08 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 25, l. 95.

Komisija buvo tiesiogiai pavaldi pulko vadui. Ji buvo įpareigota vykdyti Generalinio štabo Karo mokslo skyriaus nurodymus švietimo srityje, derinti su juo savo veiklą. Komisija kiekvieno mėnesio pirmąją dieną privalėjo pateikti savo veiklos ataskaitą pulko vadui ir Karo mokslo skyriui jo nustatyta tvarka.

Komisijai buvo iškeltos šios pareigos:

1. Svarbiausia švietimo komisijos pareiga – organizuoti ir prižiūrėti kariuomenės švietimo darbą, už kurį tiesiogiai buvo atsakingas pulko vadas.

2. Šiai pareigai atlikti komisijos turėjo steigti dalyse trijų rūšių bendro lavinimo mokyklas: beraščiams, mokantiems skaityti ir rašyti ir baigusiems pradinę mokyklą.

3. Organizuoti kalbos ir kitos rūšies kursus karininkams ir karo valdininkams.

4. Organizuoti karių lavinimą ne mokyklose: knygynus, skaityklas, paskai-

Paskaitas skaito pulko kapelionas ir Sofija Čiurlionienė. 1921, Žiežmariai // (VDKM)

tas, klubus, ekskursijas, choras, spektaklius ir t. t.

5. Organizuoti ir tarp karių plėtoti įvairių rūšių sportą.

6. Organizuoti įvairių rūšių mokamas ir nemokamas pramogas ir pasilinksminimus.

7. Ieškoti švietimo darbui reikiamų lėšų.

8. Sudaryti kiekvienam pusmečiui darbų planą ir teikti jį pulko vadui ir Karo mokslo skyriui.

Nuostatai numatė lėšų, iš kurių buvo galima vystyti komisijoms keliamus užduotis, šaltinius. Jos turėjo susidėti iš:

a) Krašto apsaugos ministerijos asignavimų ir

b) pelno iš karių parduotuvių, vakarų, spektaklių, aukų ir t. t.

Komisija savo veikloje turėjo vadovautis Karo mokslo skyriaus nustatytomis Karių mokymo taisyklėmis¹⁹⁸.

Futbolo rungtynės. 1921 m. Žiežmariai (VDKM)

Šokiai pulke. Žiežmariai, 1921 m. (VDKM)

Pulko švietimo komisija stengėsi dirbti vadovaudamasi šiais nuostatais, tačiau pulko dislokacijos sąlygos, karių apgyvendinimas ne kareivinėse, labai sunkino komisijos darbą ir, kaip teisingai pastebėjo naujas divizijos vadas, jos darbas buvo ne be trūkumų.

Liepos 28 d. divizijos vadas plk. J. Stanaitis vėl tikrino pulką, tikrino, kaip pulke vyksta šaudymo pratybos, apžiūrėjo kai kurias pulko dalis. Kaip visada divizijos vadas surado daugiau ar mažiau trūkumų, tačiau šio patikrinimo metu atsitiko juokingas atvejis. Savo įsakyme divizijai apie tai plk. J. Stanaitis rašė:

¹⁹⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 174. 1921 m. liepos 30 d.

„Be to, čia susidūriau su sekančiu nematytu mano gyvenime apsireiškimu: bataliono vadas kpt. Drabat prie manęs laike šaudymo užmigo ir pradėjo knarkti. Manau, kad tas įvykis man pavestojė divizijoje buvo pirmas ir paskutinis ir kad jo neda-leistinumai aiškūs kiekvienam kariškiui.“¹⁹⁹

Nuo 1921 m. rugpjūčio 1 d. krašto apsaugos ministro Jono Šimkaus įsakymu buvo panaikinti pulkų ir atskirųjų batalionų vadų padėjėjų etatai. Pulkų vadų pavaduotojais įsakyta skirti vieną iš bataliono vadų, jam einant tiesiogines bataliono vado pareigas. Vykdamas šį įsakymą, nuo rugpjūčio 1 d. pulko vado padėjėjas mjr. V. Rozmanas buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu ir pulko vado pavaduotoju²⁰⁰.

Rugpjūčio pabaigoje pulko vadovybė susidūrė su nenumatyta problema. Kadangi gyventojų soduose ėmė nokti obuoliai, uogos, juose naktimis ėmė lankytis pulko kareiviai. Pulko vadovybę gyventojai užvertė skundais, todėl pulko vadui teko griežtai uždrausti kareiviams savavališkai lankytis gyventojų soduose, o sugautus už vaisių vagystes gąsdinta bausti visu įstatymų griežtumu²⁰¹.

1921 m. rugpjūčio mėn. pulkas, vykdydamas kariuomenės vado ir divizijos vado nurodymus, nuo rugpjūčio 10 d. iki rugsėjo 4 d. dalyvavo lauko taktikos pratybose. Pratybos buvo vykdomos kuopose, batalionuose ir visame pulke. Pratybų metu buvo mokomasi spręsti gynybos, puolimo, apsaugos žygyje ir poilsio metu užduotis. Visas pulkas pratybose dalyvavo nuo rugpjūčio 28 d. iki rugsėjo 1 d. Kartu su juo pratybose dalyvavo ir pusė eskadrono „Geležinio Vilko“ pulko raitelių. Žygio metu pulko dešiniąją vorą puolė „priešas“, kurį pulkas sėkmingai „sunaikino“²⁰².

1921 m. rugsėjo 25 d. pulkas paliko Žiežmarių rajoną ir žygio rikiuote atvyko į Ukmergę. Dalis pulko buvo dislokuota mieste, dalis – aplinkiniuose kaimuose, o vieno bataliono pajėgos pakaitomis ir toliau saugojo neutralią zoną²⁰³.

Pulkui persikėlus į Ukmergę, pulkas perėjo į I pėst. divizijos vado pavaldumą, buvo paskirtas į I pėst. divizijos rezervą ir iš Pirmojo pėstininkų pulko perėmė visas įgulos sargybas. Matyt, pasinaudoję pulko perdislokavimu, rugsėjo 26 d. lenkų partizanai prasiveržė per demarkacijos liniją ir Melagėnuose užgrobė pulko sandėlius ir gurguolę. Divizijos vadas plk. J. Stanaitis pulko vadui skubiai įsakė atakuoti lenkus ir atsiimti sandėlius bei gurguolę. Be to, divizijos vadas

199 Įsakymas divizijai Nr. 26. 1921-08-10 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 25, l. 175.

200 Įsakymas kariuomenei Nr. 180. 1921 m. rugpjūčio 4 d.; Įsakymas 3 p. p. Nr. 244. 1921-08-13 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 25, l. 159.

201 Paliepimas // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 25, l. 172.

202 Ten pat, b. 30, l. 62, 65

203 St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 415.

Nubaustieji išsiunčiami į darbo kuopą. 1921 m. Žiežmariai (VDKM)

Priimama priesaika. 1922 m. Ukmergė (VDKM)

pulkui įsakė išvyti lenkų partizanus iš Kulokiškių ir Pakertiškių kaimų, kur jie plėšė gyventojus²⁰⁴. Lenkų įsiveržimo padarinius pulko kariai greitai likvidavo, tačiau tokių užpuolimų pavojus ir toliau liko.

Nors nepaskirti saugoti demarkacijos linijos pulko daliniai buvo dislokuoti Ukmergėje ir jos apylinkėse, pulko karių gyvenimo sąlygos mažai kuo pagerėjo. Kaip matyti iš I pėst. divizijos vado gen. št. plk. Konstantino Kleščinskio²⁰⁵ įsakymo divizijai, spalio 26 d. jis, apėjęs 1-ąjį pulko batalioną ir Ryšių komandą, surado, kad šių dalinių kareiviai apgyvendinti kareivinėse, kurios reikalavo skubaus remonto. Durys buvo

išlaužtos, langai tik viengubi, krosnys pusiau išgriuvusios, kurių naudoti buvo neįmanoma, šautuvams sustatyti nebuvo piramidžių, drabužiai kabinami ant sienų ar dedami po narais. Todėl divizijos vadas skubiai sudarė komisiją įvertinti

²⁰⁴ Manevravimo uždavinys // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 22, l. 352.

²⁰⁵ Konstantinas Kleščinskis – gimė 1879 m. gegužės 1 d. Jelizavetpolyje (dab. Gendžė, Azerbaidžanas). 1901 m. baigęs Maskvos Pirmąją karo mokyklą, tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje. 1904–1905 m. Japonijos–Rusijos ir Pirmojo pasaulinio karų dalyvis. 1915–1918 m. buvo vokiečių nelaisvėje. 1918 m. gruodžio – 1919 m. gegužės mėn. tarnavo Lenkijos kariuomenės generaliniame štabe. 1919 m. gegužės mėn. Lietuvos krašto apsaugos ministro siūlymu stojo į Lietuvos kariuomenę, 1919 m. liepos mėn. – Antrosios brigados vadas, pulkininkas. Nuo 1919 m. lapkričio mėn. – Generalinio štabo viršininko padėjėjas (pavaduotojas), nuo 1920 m. – generalinis kvartirmeisteris, 1920 m. rugpjūčio 23 d. – 1921 m. balandžio 13 d. – Generalinio štabo viršininkas, vėliau viršininko pirmasis padėjėjas, nuo 1921 m. liepos 29 d. – Pirmosios pėstininkų divizijos vadas. 1922 m. – generolas leitenantas. 1923 m. paleistas į atsargą. 1924 m. buvo užverbuotas ir tapo NKVD agentu (slapyvardis „Ivanov 12“). Teikė žinių apie Lietuvos politinį gyvenimą ir kariuomenę. 1927 m. gegužės 19 d. Lietuvos kontržvalgybos darbuotojų suimtas. 1927 m. gegužės 31 d. Karo lauko teismo nuteistas sušaudyti.

Pulko kariai apdovanojami Vyčio Kryžiumi (VDKM)

kareivines ir jų remonto sąmatai sudaryti. Komisijos pirmininku paskyrė pulko vadą mjr. A. Jakaitį²⁰⁶.

I pėst. divizijos įsakymu nuo 1921 m. spalio 17 d. pulko vadas turėjo perimti savo žinion demarkacijos zonos barą nuo Giedraičių iki Latvijos sienos, už kurį buvo atsakinga I kavalerijos divizija. Barą užimti vadas įsakė 3-iajam pulko batalionui, vadovaujamam vyr. ltn. Andriejaus Purpetrio. Spalio 17-ąją užimti barą išvyko 4 bataliono kuopos, skyrius ryšininkų, 8 raiteliai. Batalionas turėjo 17 kulkosvaidžių. Baras buvo visiškai užimtas spalio 20 d. Buvo perdislokuotas 2-asis pulko batalionas. Jam buvo įsakyta pereiti į Konstantinovo rajoną, bataliono raitų žvalgų komandai persikelti į Natkuškio dvarą²⁰⁷.

Užimant ir įsitvirtinant naujame bare, pulkui atsirado tam tikrų problemų, nes 1921 m. pabaigoje iš pulko buvo paleisti į atsargą kariai, kurie iki spalio 1 dienos buvo išstarnavę pulke dvejus ir daugiau metų, o naujus kareivius pirmiausia reikėjo apmokyti ir tik po to siųsti prie demarkacijos linijos, dėl to pulke teko persikirstyti kareivius tarp demarkacijos liniją saugančių ir rezerve stovinčių pulko dalinių. 1922 m. sausio 1 d. Trečiasis pėst. pulkas saugojo barą nuo Giedraičių iki sienos su Latvija. Barą ir toliau saugojo vienas pulko batalionas, kurio štabas buvo Utenoje. Kuopų vadai buvo Molėtuose, Kuktiškėse ir Gateliuose. Tuo tarpu pulko štabas ir kitos dalys, kaip minėjome, stovėjo Ukmergės mieste ir rajone²⁰⁸.

²⁰⁶ LCVA, f. 516, ap. 1, b. 27, l. 449–450.

²⁰⁷ Operatyvinis įsakymas 3 p. p. Nr. 5. 1921-10-17 // Ten pat, b. 28, l. 1.

²⁰⁸ Vytautas Lesčius. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais // Karo archyvas, t. 22, p. 191.

Vyčio Kryžiaus kavalieriai. 1922 m. (VDKM)

Kaip matyti iš statistinės pulko ataskaitos, pulkas buvo neblogai aprūpintas. 1922 m. sausio 1 d. pulkas turėjo 2093 vokiškus 1898 m. modelio šautuvus „Mauser“, 117 vokiškų 1898 m. modelio „Mauser“ karabinių, 1573 vokiškus durtuvus, 19 vokiškų sunkiųjų (MG 08) ir 29 vokiškus lengvuosius (MG 08/15) „Maxim“ sistemos kulkosvaidžius, 58 revolverius, 3 bombosvaidžius,

Bronius Bilminas (VDKM)

313462 šautuvų šovinius, 3464 granatas, 313 kulkosvaidžių šovinių juostų, 515 raketų ir kito karinio turto²⁰⁹. Tačiau pulko karių išsilavinimo lygis buvo labai žemas. 1922 m. pradžioje iš 512 pulko naujokų 156 buvo visiškai analfabetai, 71 mokėjo tik skaityti, 164 mokėjo ir skaityti, ir rašyti, bet nebuvo baigę jokios mokyklos, tik 117 buvo baigę pradžios mokyklą ir 4 aukštesnę nei pradžios mokyklą²¹⁰.

Nuo 1922 m. sausio 12 d. iki kovo 16 d. pulko vadas mjr. A. Jakaitis pavadavo IV pėst. divizijos vadą. Laikiniai pulko vadu buvo paskirtas kpt. A. Drobot. Tačiau vasario 7 d. jam išvykus į Aukštuosius karininkų kursus, l. e. pulko vado pareigas paskirtas iš Ketvirtojo

²⁰⁹ Ginklų stovis 1922 m. sausio 1 d. // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 47, l. 1.

²¹⁰ Pulko naujokų išsilavinimas // Ten pat, b. 51, l. 35.

pėst. pulko atsiųstas plk. ltn. Bronius Bilminas²¹¹.

1922 m. sausio mėn. pulkas pasipildė net 13 ką tik Karo mokyklos IV laidą baigusių leitenantų. Į pulką buvo paskirti: Juozas Listopadskis, Stasys Gudavičius, Vladas Klimavičius, Petras Šėkas, Stasys Kviecinskas, Viktoras Sutkus, Juozas Pečiukaitis, Juozas Butėnas, Pranas Matulis, Vincas Klupšas, Pranas Straskauskas, Vaclovas Alksninis ir Simas Ignatavičius. Sausio 21 d. jie prisistatė pulko vadui, o sausio 22 d. Karininkų ramovėje ta proga įvyko visų pulko karininkų susirinkimas, kur pulko vadas juos supažindino su kitais pulko karininkais²¹².

1922 m. sausio mėnesį kariuomenės vado įsakymu buvo tikrinami karinėse dalyse esantys ginklai. Trečiajame pėst. pulke ginklų tikrintojai rado, kad šautuvų ir kulkosvaidžių laikymo sąlygos labai geros. Surūdijusių šautuvų rasta tikrai 1 proc. Konstatuota, kad 93 šautuvai netinkami. 1922 m. kovo 20 d. įsakyme kariuomenei einantis kariuomenės vado pareigas plk. Juozas Stanaitis juos įsakė perduoti į Artilerijos tiekimo skyrių, prieš tai iš jo gavus naujus. Surūdijusius šautuvus įsakė sutvarkyti²¹³.

Vasario 4 d. pulką tikrino divizijos vadas gen. ltn. K. Kleščinskis, tačiau didesnių trūkumų nerado²¹⁴. Kovo mėn. pulko dalinius tikrino l. e. pulko vado pareigas plk. ltn. B. Bilminas. Skirtingai nei divizijos vadas, B. Bilminas kiekviename pulko dalinyje surado daugybę trūkumų, dalinių vadams įsakė kuo skubiau juos likviduoti²¹⁵.

1922 m. kovo 1 d. pulke tarnavo 60 karininkų, 3 gydytojai, karo kapelionas, 6 karo valdininkai, 15 viršilų, 61 vyr. puskarininkis, 134 jaunesnieji puskarininkiai, 30 grandinių ir 2608 eiliniai kariai. Be to, pulke tarnavo vienas laisvai samdomas karininkas, 1 laisvai samdomas karo valdininkas ir 3 laisvai samdomi muzikantai²¹⁶.

1922 m. kovo 28 d. pulko vadas mjr. A. Jakaitis grįžo eiti savo tiesioginių pulko vado pareigų. Plk. ltn. B. Bilminas nebuvo gražintas atgal į Ketvirtąjį pėst. pulką, bet oficialiai perkeltas tarnauti į Trečiąjį pėst. pulką²¹⁷. 1922 m. gegužės 1 d. Respublikos Prezidentas pulko vadui Aleksandriui Jakaičiui suteikė pulkininko leitenanto laipsnį²¹⁸.

Gegužės 5 d. įsakymu kariuomenei pulką paliko pirmasis pulko karo kapelionas kunigas Martynas Jonaitis. Jis buvo paskirtas 1-ojo atsargos bataliono

211 Ten pat, b. 39, l. 38, 114, 117.

212 Listopadskis Juozas. Laisvės ir vergijos metai, V., Mintis, 1993, p. 17

213 Įsakymas kariuomenei. 1922 m. kovo 20 d. Nr. 70.

214 Įsakymas I pėstininkų divizijai Nr. 11. 1922-02-06 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 39, l. 125.

215 Įsakymas 3 p. p. Nr. 49. 1922-02-18 // Ten pat, l. 150.

216 Ten pat, b. 40, l. 301.

217 Įsakymas kariuomenei Nr. 82. 1922 m. balandžio 7 d.

218 Įsakymas kariuomenei Nr. 126. 1922 m. birželio 9 d.

Antanas Pauliukonis (VDKM)

kapelionu. Į pulką liepos 4 d. iš Antrojo pėst. pulko buvo perkeltas karo kapelionas kunigas Antanas Pauliukonis²¹⁹. Jis į pulką atvyko liepos 16 d.

1922 m. balandžio 4 d. pulko vadas gavo nerimą keliantį III pėst. divizijos štabo viršininko raštą, kuriame nurodoma, kad lenkai ima stiprinti demarkacijos liniją, išstatydami naujus sargybinius. Be to, buvo rašoma, kad neutralioje zonoje pastebėtas didelis skaičius ginkluotų civilių žmonių, gauta žinių, kad trys lenkų pulkai perrengti civiliais drabužiais ir paskirstyti neutralioje zonoje. Rašte buvo nurodyta, kad divizijos vadas įsakė dėti visas pastangas, siekiant išsiaiškinti, ar teisingos aukščiau paminėtos žinios, išsiaiškinti pulko bare esančių ginkluotų lenkų karių ir partizanų skaičių, apginklavimą, kokius

nurodymus gauna lenkų partizanai²²⁰.

Lenkų provokacijų ilgai laukti neteko. 1922 m. iš balandžio 16 į 17 naktį lenkų partizanai apšaudė lietuvių sargybas, buvusias Valeikiškių, Pakalniškių, Miežonių (į vakarus nuo Dubingių), Kuskų kaimuose²²¹. Balandžio 18 d. 2 val. nakties 1-osios kuopos lauko sargybos trečiąją užtvaram, buvusią Kiezių kaime, užpuolė apie 70 lenkų partizanų. Sargybai laiku pastebėjus ir paleidus sutelktąją ugnį, užpuolikai pasitraukė. Balandžio 22 d. lenkai nupjovė apie 300 m telefono kabelio²²². 24 d. apie 3 val. nakties lenkų partizanai apšaudė 1-osios kuopos 2-osios užkardos barą. Lietuviai pasirengė gynybai, tačiau neiššovus nė vieno šūvio, lenkai pasitraukė. Tą pačią naktį apie 5 val. ryto iš neutralios zonos apie 20 lenkų apšaudė pulko sargybą Zeimelės kaime. Lietuvių sargybai išsiskleidus grandine ir paleidus ugnį, lenkai pabėgo. Prie Raubiškių ir Laumėnų kaimų buvo nupjauti telefono laidai²²³. 7 val. 40 min. lenkai apšaudė Milžinų kaime buvusius sargybinius²²⁴. Gegužės 3 d. 1 val. nakties buvo apšaudyta pulko sargyba Aukštakalnio kaime²²⁵.

219 Įsakymas kariuomenei Nr. 108. 1922 m. gegužės 5 d.; Nr. 144. 1922 m. liepos 4 d.

220 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 29, l. 10.

221 3 p. p. vado telefonograma I divizijos vadui // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 55, l. 47.

222 1-ojo bataliono vado telefonograma pulko vadui // Ten pat, l. 27.

223 1-ojo bataliono vado ltn. J. Grubliausko telefonograma pulko vadui // Ten pat, l. 34.

224 1-ojo bataliono vado telefonograma pulko vadui // Ten pat, l. 42.

225 1-ojo bataliono telefonograma pulko vadui // Ten pat, l. 46.

Žymiai padaugėjus provokacijų, pulko vadas mjr. A. Jakaitis neutralios zonos barą saugojusio 1-ojo bataliono vadui lt. J. Grubliauskui išsiuntė telefonogramą, kurioje įspėjo, kad bataliono kariai nepasiduotų lenkų provokacijoms įtraukti Lietuvą į atvirą karinį konfliktą ir jokia būdu neperžengtų demarkacijos linijos. Tuo pačiu pulko vadas įsakė griežtai sekėti lenkų veiksmus ir neleisti jiems pereiti demarkacijos liniją, taip pat sustiprinti sargybas ir žvalgybą neutralioje zonoje, tam panaudojant pažįstamus neutralios zonos gyventojus ir kitas priemones, kad laiku būtų sužinota apie bet kokius lenkų ketinimus, ypač apie naujų karių ar partizanų grupių atvykimą²²⁶.

Aleksandras Jakaitis (VDKM)

Gegužės 26 d. pulko vadas mjr. A. Jakaitis į divizijos štabą pasiuntė surinktų žinių apie lenkus santrauką. Iš šio rašto matyti, kad pulko žvalgybai pavyko išsiaiškinti, kad iš Vilniaus į Ignaliną buvo atsiųstas ešelonas lenkų kareivių, Švenčionyse dislokuoti lenkų Antrojo ulonų pulko ir 43-ojo pasienio apsaugos bataliono štabai. 32-ojo atskirojo lenkų bataliono štabas dislokuotas Pabradėje²²⁷.

Tačiau, nepaisant įtemptos padėties prie demarkacijos linijos, pulko saugomame bare buvo ir aplaidumo, ir pareigų neatlikimo atvejų. Gegužės 22 d. pulke apsilankė kariuomenės vadas gen. lt. Juozas Stanaitis lydintas divizijos vado gen. lt. K. Kleščinskio. Jis didesnių pastabų pulko vadovybei nepareiškė, išskyrus tai, kad vadui pasirodė, jog 3-iojo bataliono kareiviai visai nežino senosios Lietuvos istorijos²²⁸. Reikia pastebėti, kad gen. lt. Juozas Stanaitis ypač vertino Lietuvos istorijos žinias ir siekė, kad savo istoriją žinotų ne tik karininkai, bet ir eiliniai kareiviai. Tačiau jau 1922 m. birželio 3 d. divizijos štabo atsiųstame rašte divizijos vadas atkreipė pulko vado dėmesį, kad, divizijos vadovybės turimomis žiniomis, pulkui „*pavestame bare eina gyvas sukčiavimas*“. Divizijos vadas įsakė pulko vadui atkreipti į tai barų viršininkų dėmesį ir sustiprinti tarnybą vykdančių pulko dalinių budrumą.

Be to, kaip konstatavo divizijos vadas, buvo nustatyta, kad kuopų vadai išduoda leidimus gyventojams pereiti per sargybų postus, kas buvo griežtai

²²⁶ Ten pat, l. 48.

²²⁷ Ten pat, b. 29, l. 12.

²²⁸ Įsakymas 3 p. p. Nr. 153. 1922-06-02 // Ten pat, b. 39, l. 574.

Kariuomenės vadas gen. ltn. J. Stanaitis su pulko karininkais (VDKM)

draudžiama. Kaip pavyzdys buvo nurodytas 1-osios kuopos vadas vyr. ltn. Vincas Stančikas, kuris išdavinėjo leidimus Molėtų valsčiaus gyventojams vykti į Širvintas. Divizijos vadas nurodė, kad ateityje už panašius veiksmus bus traukiama atsakomybė, ir įsakė į tai atkreipti barų viršininkų dėmesį²²⁹.

Iš birželio 22 d. I pėst. divizijos vado rašto Trečiojo pėst. pulko vadui matyti, kad situacija neutralioje zonoje buvo tikrai įtempta. Žvalgybos surinktomis žiniomis, lenkai į Vilnių ėmė vežti Aukštutinės Silezijos sukilėlius. Kad Vilniuje yra Aukštutinės Silezijos „sukilėlių“ Lietuvos žvalgybai nekėlė abejonių, nes Vilniuje antilietuviškos organizacijos „Z. B. K.“ štabe buvo prasidėjusi jų registracija. Nors lenkų veiksmai neutralioje zonoje Lietuvos vadovybei dar tuo metu nekėlė ypatingo nerimo, tačiau bendrai pradėta organizuoti antilietuviškų organizacijų Vilniuje veikla – Aukštutinės Silezijos „sukilėlių“, „Z. B. K.“, „P. O. W“²³⁰, čaikovskininkų²³¹, virbalininkų²³² – rodė, kad lenkai organizuoja rimtas provokacijas prieš Lietuvą.

Divizijos vadas įsakė maksimaliai sustiprinti pulko žvalgų veiklą, kad laiku išsiaiškintų minėtų organizacijų veiklą, jų narių skaičių, vidinę struktūrą, jų vadovybę. Be to, vadas nurodė skubiai išsiaiškinti, kokios naujos karinės dalys atvyko prie neutralios zonos ir kur jos yra.

Ant šio rašto pulko vadas užrašė rezoliucija: „Pranešti 2 bataliono vadui ir

²²⁹ Ten pat, f. 509, ap. 1, b. 63, l. 74.

²³⁰ P. O. W – Lenkų karinė organizacija (lenk. Polska Organizacja Wojskowa), slapta karinė organizacija, įkurta 1914 m. spalio mėn. Varšuvoje Juzefo Pilsudskio. Savo veiklą Lietuvoje pradėjo 1918 m. pabaigoje, 1919 m. rugpjūčio pabaigoje bandė įvykdyti valstybės perversmą.

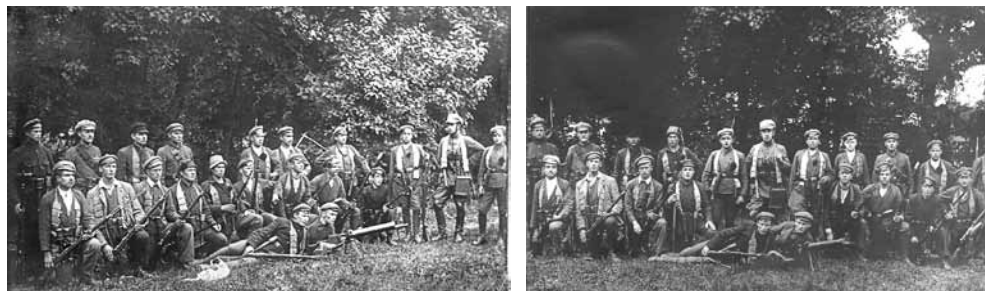
²³¹ Čaikovskininkai – XIX a. antrosios pusės Rusijos revoliucinio darbininkų judėjimo atstovai.

²³² Virbalininkai – neutraliosios zonos Virbalio apylinkių lenkų partizanai, atitarnavę Lenkijos kariuomenėje, dezertyrai iš Sovietų Rusijos ir iš Lietuvos kilę buvę lenkų kareiviai, neturintys pragyvenimo šaltinio.

*žinių karininkui, kad stengtųsi išsiaiškinti permainingas dalių randančiusi mūsų fronte, o taipogi kokios partizanų organizacijos randasi prieš mūsų barą.*²³³

Be to, iš divizijos štabo buvo gautas slaptas nurodymas pasiūlyti pulko kariams savanoriais įstoti į šaulius-partizanus ir neutralioje zonoje kovoti su lenkų partizanais. Norą įstoti į lietuvių partizanų gretas pareiškė kpt. Valteris Varšukas, vyr. ltn. Vincas Stančikas, leitenantai Vitolis Chščanavičius, Stasys Kviecinskas, Balys Mikėnas. Iš kareivių į savanorius užsirašė: jaunesnieji puskarininkiai Jonas Vižainis ir Petras Belazaras, eiliniai: Mikas Orlovas, Jonas Šikšnys, Alfonsas Karpavičius, Jonas Žujevas, Petras Žalys, Juozas Balsevičius, Jokubas Galikas, Petras Marcinkus, Jurgis Žilinskas, Juozas Makštelis, Bolys Alekna, Antanas Bajorinas, Jonas Medeckis, Jurgis Žašinas, Vincas Mikolaitis, Juozas Sturonas, Juozas Paškevičius, Stasys Šarauskas, Antanas Dapkus²³⁴.

Pulko kariai, įstoję į Lietuvos partizanus rimtesnėms operacijoms ir pasiūsti į neutralią zoną, oficialiai neribotam laikui paleisti atostogų. Pagal išlikusius dokumentus tokioms atostogoms buvo išleisti ltn. S. Kviecinskas, j. psk. P. Belazaras, eiliniai: M. Orlovas, A. Karpavičius, B. Alekna, J. Žilinskas, J. Žujevas, J. Galikas, J. Balsevičius, A. Dapkus, J. Paškevičius, S. Šarauskas²³⁵. Kadangi visa ši operacija vyko ypač slaptai, galbūt buvo ir daugiau pulko karių, kurie veikė kaip Lietuvos partizanai, tačiau, kad aukščiau paminėti kariai tikrai dalyvavo partizaninėje veikloje, abejonių nekyla. Tai liudija išlikusi ir Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugoma ltn. S. Kviecinsko partizanų grupės nuotrauka.

Ltn. Kviecinsko partizanų grupė. 1922 m. (VDKM)

Įstojusiems į partizanus kariams buvo išduoti dokumentai išgalvotomis pavardėmis. Taip Petras Belazaras tapo Petru Stankevičium, Mikas Orlovas – Broniumi Černikausku, Jurgis Žilinskas – Jonu Stančiku, Juozas Balsevičius – Vladu Batarba ir t. t.²³⁶

233 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 56, l. 1.

234 Sąrašas 3 pėst. DLK Vytauto pulko karių, norinčių eiti į šaulius-partizanus // LCVA, f. 509, ap. 1, b. 63, l. 19.

235 Sąrašas 3 pėst. DLK Vytauto pulko karių, paliuosuotų neribotam laikui atostogoms // Ten pat, l. 31.

236 Sąrašas karių su išgalvotomis pavardėmis // Ten pat, l. 28.

Liepos 11 d. iš divizijos štabo gauti nauji nurodymai. Divizijos vadas atkreipė pulko vado dėmesį į tai, kad neutralioje zonoje labai suaktyvėjo lenkų partizanų veiksmai, be to, sklido įvairiausių gandų apie lenkų rengiamus agresyvius veiksmus. Dėl to divizijos vadas įsakė sustiprinti prieš žvalgymą tiek fronte, tiek prieš užnugaryje. Nurodė surinkti informaciją apie lenkų partizanų skaičių, pasiskirstymą fronte ir užfrontėje, išsiaiškinti partizanų organizacijas vietose, jų kilnojamuosius štabus, vadovybę, gauti jų operatyvius įsakymus. Šiam tikslui pasiekti divizijos vadas įsakė panaudoti visus įmanomus žinių šaltinius, į lenkų partizanų gretas infiltruoti lietuvių agentus. Surinktas žinias į divizijos štabą buvo įsakyta siųsti kiekvieną dieną, o ypač svarbias žinias – nedelsiant šifruotomis telegramomis²³⁷.

Liepos 24 d. pulko vadas gavo naują divizijos štabo viršininko telefonogramą, kurioje štabo viršininkas atkreipė pulko vado dėmesį į tai, kad neutralioje zonoje lenkų aktyvumas nemažėja, masiškai užpuldinėjamos lietuvių sargybos. Divizijos vadas įsakė sustiprinti budrumą ir demarkacijos linijos apsaugą²³⁸.

Rugpjūčio 2 d. pulką pasiekė Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus raštas, kuriame buvo rašoma, kad, naujausiomis žvalgybos žiniomis, lenkų partizanai ėmė veikti vis aktyviau, visoje neutralioje zonoje jų skaičius didėja. Dūkšto ir Ignalinos rajone veikė lenkų partizanų vado Malakausko vadovaujama 700

Jonas Krikščiūnas (VDKM)

žmonių grupė, apginkluota šautuvais ir turinti 25 lengvuosius kulkosvaidžius. Kita apie 500 žmonių grupė veikė Švenčionių rajone. Be to, kaip informavo žvalgybos skyrius, lenkų partizanai į savo gretas vilioja lietuviškai kalbančius žmones, kad būtų lengviau prasi-skverbti į lietuvių sargybų užnugarį ir terorizuoti kariuomenę bei gyventojus²³⁹.

Taigi demarkacijos liniją saugojusiems kariams tai buvo įtemptas laikotarpis, reikalavęs daug pastangų ir jėgų. Tuo tarpu ne neutralios zonos apsaugai dislokuoti pulko padaliniai gyveno įprastą karišką gyvenimą. 1922 m. liepos 17 d. pasikeitė 2-ojo bataliono vadas. Bataliono vadą kpt. J. Krikščiūną paskyrus karo atašė padėjėju, bataliono vadu buvo paskirtas kpt. Marijonas Želnys²⁴⁰.

²³⁷ LCVA, f. 516, ap. 1, b. 29, l. 16.

²³⁸ Ten pat, b. 55, l. 95.

²³⁹ Ten pat, b. 56, l. 18.

²⁴⁰ Įsakymas 3 p. Nr. 199. 1922-07-17 //Ten pat, b. 50, l.139.

1922 metais pulką net kelis kartus tikrino divizijos vadas. Kiekvieno patikrinimo metu surasdavo ne tik trūkumų, bet ir už ką pulką pagirti. Galbūt atkreiptinas dėmesys į gruodžio pabaigoje I divizijos vado gen. ltn. K. Kleščinskio atliktą patikrinimą. Apsilankęs 3-iajame batalione, vadas buvo sukrėstas pamatytu vaizdu. Beveik visų kareivių milinės buvo suplyšusios, neatitiko kareivių dydžių. Vadas griežtai įsakė pulko vadui kareiviams išduoti geresnes milines. Visus Ryšių komandos arklius rado nekaustytus, Ūkio kuopos arklius neprižiūrėtus, pakinktus netvarkingus, vežimus nešvarius ir aplaužytus. Už tai Ūkio kuopos vadui kpt. K. Veczemeliui divizijos vadas pareiškė papeikimą²⁴¹.

Be to, 1922 m. antrojoje pusėje padaugėjo karinių daiktų, ypač aprangos, vogimų. Kareiviai pavogtus daiktus pradėjo pardavinėti turguose, todėl pulko vadui teko ne tik bausti prasižengusius, bet imtis ir kitų priemonių, kad užkirstų tam kelią, tarp jų, sustiprintą patruliavimą turgavietėse, atsakingi už turtą asmenis dažniau tikrintų pulko turtą ir kt.²⁴²

1922 m. gruodžio 3 d. pulko vadas plk. ltn. A. Jakaitis įstojo į Aukštųjų karininkų kursų trečiąją laidą ir išvyko į Kauną. Laikiniai pulko vadu buvo paskirtas plk. ltn. B. Bilminas. Kartu su pulko vadu į kursus išvyko ltn. J. Švambarys, 1-ojo bataliono vadas kpt. M. Želnys ir ltn. K. Liaudanskas²⁴³.

Tačiau 1922 m. antrojoje pusėje pulke buvo ir teigiamų dalykų. Iš esmės neblogai vyko pulko karių karinis rengimas. Tai buvo pademonstruota lapkričio 5–6 d. vykusiuose divizijos manevruose, kuriuose pulko veiksmai buvo įvertinti gerai²⁴⁴.

1922 metus pulkas užbaigė savo gretose turėdamas 61 karininką, 7 karo valdininkus, 15 viršilų, 45 vyr. puskarininkius, 105 jaunesnius puskarininkius, 16 grandinių ir 1065 eilinius. Iš viso pulke gruodžio 31 d. tarnavo 1246 kariai²⁴⁵.

Martynas Želnys (VDKM)

²⁴¹ Įsakymas I pėst. divizijai Nr. 76. 1922-12-30 // Ten pat, b. 58, l. 6.

²⁴² Ten pat, b. 54.

²⁴³ Ten pat, b. 40, l. 682, 689,

²⁴⁴ Ten pat, b. 49.

²⁴⁵ Pulko sudėties žinios 1922 m. gruodžio 31 d. // Ten pat, b. 46, l. 25.

1923-ieji metai pulkui, ypač jo batalionui, saugančiam neutralią zoną, buvo neramūs. Lenkų provokacijos nesiliovė ir 1923 metais. 1923 m. vasario mėn. pabaigoje prieš I pėst. divizijos sargybas veikė 5 lenkų partizanų grupės, išdėstytos Širvintų, Giedraičių, Joniškio–Dubingių, Švenčionių ir Dūkšto rajonuose. Kiekvienoje grupėje buvo apie 150 žmonių, apginkluotų kulkosvaidžiais. Jų užnugaryje buvo atsargoje lenkų III raitelių brigada iš Ketvirtojo ir Dešimtojo ulonų pulkų – Švenčionių rajone, I legionų ir XIX lietuvių–baltgudžių divizijos – Vilniaus rajone. 1923 m. vasario 10 d. apie 18 val. lenkų partizanai nuginklavo 7-osios kuopos 4 karių sargybą, stovinčią Rusteikių kaime. Kareivių turėti ginklai ir uniformos buvo atimti, kareiviai nurengti ir paleisti²⁴⁶.

1923 m. vasario 27 d. Trečiojo pėst. pulko bare naktį apie 100 lenkų kareivių su 4 kulkosvaidžiais ir keliolika partizanų, vadovaujami 2 karininkų, prasiveržę į gilų užnugarį, puolė Molėtus. Įsiveržę į miestelį, lenkai suėmė lietuvių milicininkus, paėmė 10 arklių ir įvairaus turto. Užpuolimo metu buvo sužeistas 1 lietuvių kareivis ir miestelio pašto viršininkas. Lenkams į nelaisvę pateko 8 kareiviai, kuriuos lenkai, atsitraukdami į neutralios zonos pusę, nusivarė iki Kirneilio kaimo, kur juos nurengė ir paleido²⁴⁷.

Siekdama užkirsti galimybę lenkams plėšikauti, I pėst. divizijos vadovybė vasario 28 d. įsakė Anykščiuose dislokuoto Trečiojo dragūnų „Geležinio Vilko“ pulko vadui su jam pavaldžiais 4 eskadronais persikelti į Uteną. Joje apsisitęs pulko štabui ir vienam kulkosvaidžių eskadronui, kiti trys turėjo perimti iš Trečiojo pėst. pulko 3-iojo bataliono saugomą barą ir išsidėstyti Molėtuose, Kuktiškėse ir Gateliuose. Minėtas batalionas (vadas – vyr. ltn. A. Davydovas, 3-ioji, 7-oji, 8-oji ir 9-oji kulkosvaidžių kuopos ir 8 raiteliai) operatyviniu atžvilgiu perėjo dragūnų pulko vadovybės žinion ir toliau vykdė baro priešakinę apsaugą. Batalionas į Trečiojo dragūnų „Geležinio Vilko“ pulko vado pavaldumą buvo perduotas kovo 12 d.²⁴⁸

1923 m. kovo 14 d. Ambasadorių konferencija²⁴⁹ Vilnių ir Vilniaus kraštą pripažino Lenkijai. Ta proga balandžio 23 d. visiškai slaptame įsakyme I pėst. divizijai divizijos vadas gen. ltn. K. Kleščinskis nurodė, kad dabar Vilnių ir Vilniaus kraštą bus galima atsiimti tik ginklu.

246 3-iojo bataliono štabo 1923 m. vasario 11 d. telefonograma pulko vadui // Ten pat, b. 63, l. 5.

247 Vytautas Lesčius. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais // Karo archyvas, t. 22, p. 210.

248 3 p. p. vado 1923-03-27 raštas I pėst. divizijos vadui // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 67.

249 Ambasadorių konferencija – (pranc. Conférence des Ambassadeurs) Antantės Aukščiausios Tarybos nutarimu sudarytas vykdomasis organas, nuo 1919 iki 1931 m. veikęs Paryžiuje ir turėjęs prižiūrėti Versalio taikos sutarties nuostatų įgyvendinimą. Ambasadorių konferenciją sudarė Didžiosios Britanijos, Italijos ir Japonijos ambasadoriai Prancūzijoje ir Prancūzijos užsienio reikalų ministras, kuris kartu buvo ir konferencijos prezidentas. Faktiškai konferencija buvo neformalus Tautų Sąjungos politiškausiai įtakingiausių valstybių organas, dalyvavęs įvairių teritorinių konfliktų Europoje sprendimuose, tarp jų: Zaolzės konfliktas tarp Lenkijos ir Čekoslovakijos, Vilniaus konfliktas tarp Lenkijos ir Lietuvos, Klaipėdos priklausomybės klausimas.

Tuo pačiu įsakymu divizijos vadas įsakė Trečiajam pėst. pulkui nuo balandžio 25 d. iki balandžio 30 d. imtinai saugoti demarkacijos liniją su Lenkija nuo Valeikiškių (prie Neries upės) iki Latvijos sienos.

Vienam pulko batalionui įsakyta ir toliau likti esamose pozicijose – nuo Latvijos sienos iki Giedraičių, o batalioną laikinai ir toliau operatyviniam vadovavimui palikti Trečiojo dragūnų „Geležinio Vilko“ pulko vadui, o antrajam batalionui pakeisti Pirmojo ir Ketvirtojo pulko dalinius ir užimti barą nuo Giedraičių iki Valeikiškių.

Trečiajam pulko batalionui, kuriame daugiausia buvo sutelkti jauni kareiviai, ir pulko štabui įsakyta pasilikti Ukmergėje²⁵⁰.

1923 m. balandžio pirmosiomis dienomis pulke lankėsi krašto apsaugos ministras Balys Sližys. Jis apžiūrėjo pulko 2-ąjį batalioną. Apie savo išvadas įsakyme kariuomenei rašė: „*Naujokų išvaizda gera. Į klausimus iš vidaus tarnybos ir šaudymo statutų atsakinėja silpnokai. Matyt, viršininkai nekreipia atitinkamo dėmesio. Karininkai nežino savo valdinių pavardžių ir klausinėdami rodo juos pirštu. Kareivinės laikomos tvarkoje, tik reiktų daugiau vėdinti. Trūksta čiužinių.*“²⁵¹

1923 m. balandžio 20 d. į pulką inspektuoti atvyko kariuomenės vadas gen. ltn. Juozas Stanaitis. Nerikiuotės komanda buvo išvykusi šaudyti. Nepaisant to, kad šaudyti privalėjo visa komanda, kareivinėje vadas rado sėdint be darbo viršilą, siuvėją, kurpių, pasiuntinius ir vežikus, iš viso 13 kareivių. Dėl to vadas paskelbtame savo įsakyme Lietuvos kariuomenei darė išvadą, kad Nerikiuotės komandos viršininkas, taip pat ir pulko vadas laiko galimu turėti tokių nerikiuotės karių, kurie nevedami ne tik į šaudymus, bet ir į kasdieninius užsiėmimus. Kariuomenės vadas padarė išvadą, kad tai neleistinas atvejis, išsamiai paaiškinąs tai, kodėl pasiuntiniai, vežikai ir t. t., net baigdami savo tarnybą dažniausiai neturi karinės išvaizdos, supratimo apie rikiuotę ir paleidžiami atsargon neapmokyti. Prie kuopos raštinės vadas rado priskirtą eilinį, kuris buvo vadinamas raštinės pasiuntiniu. Vadui iškilo klausimas, kur jis siunčiamas ir kokios jo pareigos, nes pulko štabas čia pat, o iš Nerikiuotės kuopos dažnai per dieną neišsiunčiamas nė vienas raštas. Vadas įsakė pasiuntinį iš kuopos tuoj pat pašalinti.

Kuopos viršila nežinojo savo kuopos kareivių pavardžių ir jų pareigų. Budėtojas į kariuomenės vado klausimus atsakinėjo neaiškiai, nežinojo, kiek kuopoje yra šautuvų ir kur jie yra.

²⁵⁰ LCVA, f. 516, ap. 1, b. 62, l. 5.

²⁵¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 77. 1923 m. balandžio 24 d.

Kuopos kareivinėse buvo netvarkinga. Kastuvėliai ir durtuvai išmėtyti gultuose ir ant žemės. Vienas šautuvas numestas kampe. Sienos nešvarios, apipelijusios, apspjaudytos. Gultuose nebuvo nei pagalvių, nei čiužinių, nei šiaudų. Kareiviai turėjo tik paklodes ir gulėjo ant gultų lentų. Vadas manė, kad tai pulko vado kaltė, nes jis laiku neišreikalavo minėtų reikmenų, todėl įsakė neatidėliojant viską gauti iš Intendantūros ir sutvarkyti kareivių gultus.

2-ąją batalioną vadas rado kareivinėse besimokantį vidaus tarnybos statutą. Pulko vadui pareiškus, kad statutą kasdien mokomasi po tris valandas, kariuomenės vadas nurodė, kad tai neleistina. Įsakė rytą daryti gimnastiką gryname ore, o vieną arba pusantros valandos mokyti statutus kareivinėse.

6-ojoje kuopoje naujokai į vado klausimus apie vidaus tvarką kareivinėse atsakinėjo silpnokai. Panašią padėtį vadas rado ir 5-ojoje kuopoje. Bataliono virtuvei vadas pastabų neturėjo.

3-iaja kulkosvaidžių kuopa vadas visai nusivylė. Kuopa, stovėdama atsargoje, neturėjo nei susirinkimo vietos, nei sutartų pavojaus signalų. Net pats kuopos vadas kariuomenės vadui negalėjo tiksliai atsakyti, kurioje pusėje yra priešas. Kareiviai neturėjo autų, kojas buvo apsvynioję purvinais skudurais. Daugumos kareivių uniformos buvo visiškai nuplyšusios, kareiviai nesikirpę, ilgais plaukais. Kuopos raštininkas niekuomet nebuvęs užsiėmimuose. Iš kareivių atsakymų į klausimus vadas padarė išvadą, kad kareiviai žemo išsilavinimo ir kad kuopoje karių išsilavinimui skiriamas per mažas dėmesys.

Iš 15 kuopoje turimų arklių tikrai 2 buvo vidutinės būklės, kiti suvargę, sulyšę. Prastai laikomi ir blogai pakaustyti.

Apsilankęs 3-iojo bataliono ligoninėje, vadas ligonių nerado, tačiau pastebėjo, kad sanitaras ilgais plaukais, nešvariomis kojomis, nuplyšusiais drabužiais. Vadas nusistebėjo, kad bataliono gydytojas Volpertas, turėdamas dar ir padėjėją sanitarijos puskarininkį ir nesant ligonių, negali prižiūrėti ir normaliai aprūpinti vieno sanitaro.

3-iojo bataliono vadas kariuomenės vadui pasiskundė, kad visame batalione labai trūksta pusbačių. Sargybos kareiviai saugomame demarkacijos linijos bare stovi basi. Kariuomenės vadas padarė išvadą, kad čia nedovanotinas Ūkio dalies viršininko apsileidimas ir pulko vado nesirūpinimas jam patikėtu pulku, nes Intendantūros sandėliuose visuomet buvo pusbačių, tik laiku nebuvo reikalaujama.

Vadas neliko patenkintas ir sargybą vykdančio bataliono karininkų komplektavimu. Pulko vadui įsakė tuojau papildyti 3-iąją batalioną karininkais, kad kiekvienoje kuopoje būtų ne mažiau kaip du karininkai.

Apibendrinamas tikrinimo rezultatus kariuomenės vadas darė išvadą, kad apskritai pulke visose srityse – mokyme, vidaus tvarkoje, aprūpinime matyti daugybė nedovanotinų trūkumų, kuriuos vadas galėjo paaiškinti tik kaip

l. e. pulko vado pareigas plk. ltn. B. Bilmino ir kai kurių pulko karininkų neveiklumu. Dėl to įsakyme kariuomenei kariuomenės vadas rašė: „Iš savo garbingos praeities pulkas nesudarė tinkamų tradicijų arba jas pamiršo. Neigiami apsisprendimai įsigyvena labai greitai; kad juos pašalinus reikalinga kuo didžiausių pulko vado ir jo padėjėjų karininkų pastangų.

1-os pėstininkų divizijos vadui kreipti ypatingo dėmesio į šį pulką, prižiūrėti mano nurodymų ir trūkumų pašalinimą ir man apie tai pranešti.

*3-is pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto pulkas buvo tvarkingas, tikiu, kad jis ir bus tvarkingas.*²⁵²

1923 m. pirmojoje pusėje įvyko kai kurių pasikeitimų tarp pulko karininkų. Vasario 27 d. iš Utenos komendantūros į pulką buvo perkeltas kpt. Jonas Janušauskas, balandžio 26 d. – ėjęs Seinų komendanto pareigas mjr. Vincas Matulionis. Tačiau mjr. V. Matulionis faktiškai pulke netarnavo. Po paskyrimo buvo pasiūstas į Aukštųjų karininkų kursus, juos baigęs, perkeltas į Šeštąjį pėst. pulką. Gegužės 22 d. vyr. ltn. Jonas Butkus ir Aleksas Dovydovas pakelti į kapitonus. Leitenantai Jonas Matelis, Pranas Budreckas, Vladas Karvelis, Balys Mikėnas, Aleksas Urbonas, Ignas Lipštas, Liudas Zibavičius, Pranas Grebliauskas, Antanas Jurgutis ir Vincas Piknys pakelti į vyr. leitenantus²⁵³.

1923 m. gegužės 4 d. pulko vadas gavo naują visiškai slaptą I pėst. divizijos vado įsakymą, kuriuo buvo įsakyta demarkacijos linijos barą nuo Valeikiškių iki Giedraičių gegužės 5 d. perduoti Pirmojo pėst. pulko batalionui. Ne vėliau kaip gegužės 9 d. pulko štabui nurodyta kartu su dviem batalionais išžygiuoti iš Ukmergės ir žygio tvarka persikelti į Anykščių–Troškūnų rajoną. Pulko batalionui, saugančiam demarkacijos linijos barą nuo Giedraičių iki Latvijos sienos, ir toliau įsakyta likti operatyviškai pavaldžiam Trečiojo dragūnų „Geležio Vilko“ pulko vadui²⁵⁴.

Gegužės 9 d. 8 val. ryto pulkas išvyko į Anykščius. Kokiose sąlygose Anykščiuose atsidūrė pulkas, labai gerai iliustruoja

Pulkas prieš išvykdamas į Anykščius. 1923 m. gegužės 9 d. (VDKM)

252 Įsakymas kariuomenei Nr. 103. 1923 m. birželio 1 d.

253 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 58, l. 180, 370, 481.

254 Ten pat, b. 62, l. 8.

Pulkas palieka Ukmergę. 1923 m. gegužės 9 d. (VDKM)

l. e. pulko vado pareigas plk. ltn. B. Bilmino 1923 m. liepos 24 d. raštas I pėst. divizijos vadui. Rašte jis rašė, kad pulko padaliniai išskirstyti po kaimus ir kareiviai įsikūrė kluonuose. Ūkininkai, pradėję vežti šieną, ėmė reikalauti kluonus palaisvinti. B. Bilminas nurodė, kad po kelių savaitių prasidėjus rugiapjūtei visus užimtus kluonus teks palikti. Sutalpinti žmones ir arklius Anykščių apylinkėse nebuvo kur. Miestelis per karą buvo smarkiai nukentėjęs ir užimti remontuojamų ar atstatomų namų nebuvo galima. Likę sveiki namai pilni gyventojų. Užėmus juos ir dar labiau suspaudus gyventojus, galėjo kilti įvairių nesusipratimų ir skundų. Dauguma apylinkės kaimų išskirstyti į vienkiamius. Arti dvarų, kuriuose būtų galima įkurdinti atskirus pulko padalinius, nebuvo. Patalpų sandėliams, apskritai nors šiek tiek atitinkančių reikalavimus,

iš viso nebuvo. Ginklų ir daiktų sandėlis buvo sutalpintas mažoje, šiaudiniu stogu dengtoje ūkininko klėtyje. Maisto sandėlis buvo nedideliuose geležinkelio stoties pastatuose, kuriuos geležinkelio administracija primygtinai prašė gražinti. Pulko šieno sandėlis buvo įrengtas ūkininko daržinėje, kurią jis, prasidėjęs šienapjūtei, primygtinai reikalavo gražinti. Pulko vadovybė prašė kariuomenės Butų skyriaus suremontuoti pulko reikmėms geležinkelio depo patalpas, tačiau jis tai daryti atsisakė, motyvuodamas tuo, kad remontuojamos tikrai kariuomenei priklausančios patalpos. Dėl patalpų stokos nebuvo kur įrengti pulko virtuvės. Pulko ligoninė, prasilenkiant su bet kokiomis sanitarinėmis normomis, buvo įrengta viename name kartu su gyventojais. Ūkininkas dėl to reiškė nuolatinius protestus, nes bijojo, kad jo šeima nebūtų apkrėsta kokia nors užkrečiamąja liga.

Bronius Bilminas (VDKM)

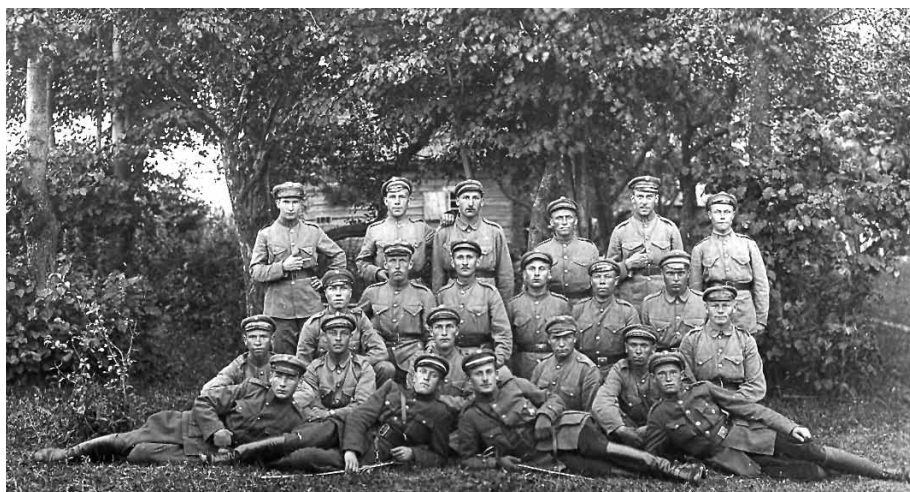
Kuopų sandėliai laikinai buvo sutalpinti ūkininkų klėtyse, kurias, pradėjęs kulti grūdus, tektų atlaisvinti. Susisiekimas su kariuomenės centrais (Panevėžys, Šiauliai, Kaunas) siauruoju geležinkeliu buvo labai blogas. Geležinkelio linija Utena–Panevėžys turėjo tik 12 dengtų vagonų ir jų pulko aprūpinimui maistu ir arklių pašaru nepakako. Pulku grėsė rimtas pavojus likti be maisto ir pašaro. Pulko kareiviai buvo apgyvendinti po kelis pas miestelio gyventojus ir ūkininkus, kas, be abejo, darė labai neigiamą poveikį pulko karių koviniam rengimui.

L. e. pulko vado pareigas plk. ltn. B. Bilmino nuomone, atėjus rudeniui ir žiemai, pulkas tokiomis sąlygomis gyventi negali ir divizijos vado prašė tarpininkauti, kad pulkas būtų perkeltas į patogesnę stovėjimo vietą²⁵⁵.

Tuo tarpu 1-asis batalionas ir toliau liko saugoti demarkacijos liniją. Bataliono štabas, telefono stotis, ligoninė, bataliono maisto sandėlis ir 1-oji kulkosvaidžių kuopa buvo dislokuoti Utenoje. 2-oji kuopa – Molėtuose, 3-ioji kuopa – Kuktiškėsė, 4-oji kuopa – Gateliuose. Saugomas baras buvo suskirstytas į užtvaras, užtvaros – į sargybas²⁵⁶. Nors po palankių Lenkijai Ambasadorių konferencijos sprendimų lenkų provokacijos prieš pulko sargybas labai sumažėjo, tačiau lenkai apie save lietuvių kariams primindavo. 1923 m. gegužės 11 d. 3-iojo bataliono 8-osios kuopos saugomame bare prie Balošių dislokuotos sargybos

²⁵⁵ Ten pat, b. 71, l. 431.

²⁵⁶ Slaptas 3 pėst. pulko vado raštas I divizijos vadui // Ten pat, b. 45, l. 1

6-oji kuopa. 1923 m. (VDKM)

priartėjo apie 30 lenkų kareivių su kulkosvaidžiu ir pradėjo apšaudyti sargybą. Lietuvių sargybiniai atsakė ugnimi. Susišaudymas tęsėsi 3 valandas. Lietuviai nuostolių neturėjo, į priešą buvo iššauti 1500 šovinių²⁵⁷.

1923 m. rugpjūčio 8 d. I divizijos vadas gen. ltn. Konstantinas Kleščinskis

buvo išleistas į atsargą²⁵⁸. 1923 m. spalio 23 d. divizijos vadu buvo paskirtas Trečiojo pėst. pulko vadas plk. ltn. Aleksandras Jakaitis. Jis spalio 27 d. išvyko į divizijos štabą. Pulko vadu buvo paskirtas plk. ltn. Vincas Šaudzis. Jis lapkričio 3 d. atvyko į pulką ir pradėjo eiti pulko vado pareigas. Pulko perdavimui buvo sudaryta komisija. Pirmininku paskirtas Pirmojo pėst. pulko mjr. Mikas Reklaitis, nariais: Ketvirtojo pėst. pulko kpt. Mikas Elisejevas ir Trečiojo pėst. pulko kpt. Iliodoras Gaižauskas²⁵⁹.

Vincas Šaudzis (VDKM)

Spalio pradžioje pulką paliko vienas iš pirmųjų pulko karininkų mjr. Adomas Drobotas. Jis buvo išleistas į atsargą. Spalio 19 d. į atsargą buvo išleistas kpt. Jonas Janušauskas²⁶⁰. Tačiau lapkričio 7 d. pulką papildė baigę Karo mokyklą leitenantai: Vincas Endziulaitis,

257 8-osios kuopos vado vyr. ltn. A. Dovydovo telefonograma 3-įjo bataliono vadui // Ten pat, b. 22, l. 248.

258 Įsakymas kariuomenei Nr. 150. 1923 m. rugpjūčio 8 d.

259 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 59, l. 406.

260 Įsakymai kariuomenei. 1923 m. spalio 5 d.; 1923 m. spalio 19 d.

Taikos meto sąlygomis

1923 m. lapkričio 15 d. pulke buvo įvesti taikos meto etatai. Taigi pulkas oficialiai perėjo į taikos meto gyvenimą. Atitinkamai turėjo keistis pulko kareivių ir karininkų elgesys, laikysena ir tarpusavio santykiai. Jei vykstant kovoms ar pulke esant karo padėčiai į kai kuriuos statutų reikalavimus buvo žiūrima formaliai, tai pulkui perėjus į taikos meto sąlygas, pulko vadovybė pradėjo įvedinėti tvarką. Taigi pulko vadas V. Šaudzis lapkričio 23 d. išleido gan griežtą įsakymą pulkui. Jame jis pabrėžė, kad kareiviai Anykščių miestelyje ir kareivinių rajone vaikšto atsilapoje, su pastatytomis apykaklėmis, net be diržų. Į pasisveikinimą neatsako arba atsako labai tyliai. Sveikindamiesi kareiviai neprideda rankos prie kepurės arba prideda ne pagal statuto reikalavimus „*susisukę ir persikreipę*“. Pulko vadas įsakė kuopų ir komandų vadams ir viršininkams esamus trūkumus per kuo trumpesnę laiką pašalinti²⁶².

Tačiau taikos meto etatų įvedimas reiškė ne tik griežtesnę karišką tvarką, bet ir pulko sumažinimą. Pulke sumažėjo kareivių ir karininkų, buvo perskirstytos karininkų pareigos. Pats pulko sumažinimas vyko vadovaujantis kariuomenės vado nurodymu. 3-iasis pulko batalionas buvo išskirstytas į 1-ąją ir 2-ąją batalionus. Kuopų vadai buvo perkelti su kuopomis kaip būrių vadai, paliekant kuopos vado atlyginimą, tuo pačiu paliekant ir visišką kuopos vado atsakomybę. 3-iojo bataliono kuopų vadai buvo priskiriami toms kuopoms, kurių karininkai buvo vyresni už priskiriamuosius. 3-iojo bataliono vadas buvo prijungtas prie vienos iš kuopų, paliekant bataliono vado atlyginimą²⁶³. Vadovaujantis taikos meto etatais, 1923 m. gruodžio 19 d. pulko vadas atleido iš užimamų pareigų 3-iojo bataliono vadą kpt. A. Purpetrį, l. e. 3-iojo bataliono vado pareigas mjr. Antaną Švambarį-Švebrauską ir jį paskyrė 1-ojo bataliono vadu, 1-osios kuopos vadą kpt. Iliodorą Gaižauską, 1-osios kuopos vado padėjėją kpt. I. Lipštą, 2-osios

Andriejus Purpetris (VDKM)

²⁶¹ Įsakymas 3 p. p. Nr. 315. 1923-11-07 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 59, l. 415.

²⁶² Ten pat, l. 452.

²⁶³ L. e. generalinio štabo viršininko plk. ltn. J. Griciaus 1923-06-23 raštas I diviziono vadui // Ten pat, b. 63, l. 14.

Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas su pulko karininkais. Anykščiai. 1923 m. (VDKM)

kuopos vado padėjėją ltn. S. Valiuškį, 3-iosios kuopos vadą vyr. ltn. K. Skinskį, 3-iosios kuopos vado padėjėją Stramauską, 4-osios kuopos vadą ltn. Joną Karlą ir kitus. Kai kurie kiti karininkai buvo paskirti į naujas pareigas. Karininkai, kuriems nebuvo paskirtos jokios pareigos, kai kuriam laikui buvo palikti pulke kaip neetatiniai karininkai²⁶⁴. Tačiau kiek vėliau kai kuriems karininkams reikėjo pulką palikti. 1924 m. sausio pradžioje iš pulko į kitus dalinius buvo perkelti kpt. I. Gaižauskas, vyr. leitenantai P. Kaušys ir L. Zubavičius, leitenantai J. Masadukas, A. Beleišis, B. Dagys, J. Jurelė, E. Vimboras²⁶⁵.

1923 m. lapkričio 23 d. pulko vado įsakymu pulko raštvedyboje vietoje žodžio „pareiškimas“ įsakyta vartoti žodį „raportas“²⁶⁶. Tai pulko kanceliarinei kalbai suteikė daugiau kariško griežtumo.

1923 m. gruodžio 19 d. pasikeitė 2-ojo bataliono vadai. Vietoje kpt. M. Želnio bataliono vadu buvo paskirtas kpt. M. Jašinskas²⁶⁷.

Nors pulko gyvavimo sąlygos buvo ir nepatenkinamos, 1923 m. pabaigoje pulko karininkai nutarė įsteigti pulko karininkų klubą. Karininkų klubo valdybos pirmininku buvo išrinktas karo valdininkas Anicetas Rimdžius. 1923 m. gruodžio 21 d. pulko vadas patvirtino Karininkų klubo įstatus. Karininkų klubo tikslai buvo numatyti šie:

a) sujungti visus karininkus į bendrą šeimą auklėjant ir tobulinant juose karišką dvasią ir tradicijas;

²⁶⁴ Įsakymas 3 p. p. Nr. 360. 1923-12-19 // Ten pat, b. 59, l. 540–541.

²⁶⁵ Įsakymas 3 p. p. Nr. 22. 1924-01-22 // Ten pat, b. 73, l. 44.

²⁶⁶ Įsakymas 3 p. p. Nr. 333. 1923-11-23 // Ten pat, b. 59, l. 464.

²⁶⁷ Įsakymas 3 p. p. Nr. 360. 1923-12-19 ir Nr. 242. 1924-08-27 // Ten pat, b. 59, l. 540, b. 74, l. 4.

b) remti draugiškus santykius tarp karininkų, vadovaujantis kariška drausme;

c) remti karo ir bendrojo mokslo skleidimą;

d) propaguoti sportą;

e) pagražinti karininkų gyvenimą;

f) laisvalaikiu organizuoti turiningą poilsį organizuojant koncertus, paskaitas, šeimynines vakarones, vaidinimus ir t. t.²⁶⁸

1923 m. gruodžio 28 d. pulko vadas iš Generalinio štabo gavo pulkui labai džiaugsmingą raštą. Rašte, pasirašytame plk. ltn. J. Griciaus, buvo nurodyta, kad laikinas pulko perkėlimas iš Anykščių į Kauną jau beveik išspręstas, nors dar trūksta butų karininkams. Buvo pranešta, kad pulkui bus perduotas Kauno tvirtovės V fortas ir vienos kareivinės Šančiuose²⁶⁹.

1924 m. sausio pradžioje pulko vadas sudarė karininkų atestacijos komisiją. Komisijos pirmininkas – pulko vadas plk. ltn. V. Šaudzis, nariai: 1-ojo bataliono vadas plk. ltn. B. Bilminas, 2-ojo kulkosvaidžių bataliono vadas mjr. J. Stankaitis, Ūkio dalies viršininkas karo valdininkas A. Rimdžius, vyr. pulko gydytojas kpt. Leonas Kenstavičius ir pulko kapelionas kunigas A. Pauliukonis. Tačiau atestacijos komisijos pradėtas pulko karininkų atestavimas buvo nutrauktas, nes 1924 m. sausio 28 d. pulkas iš Anykščių išvyksta į Kauną. Čia pulkas pradėjo gyventi kur kas geresnėmis sąlygomis²⁷⁰. Pulko štabas užėmė du namus Įgulės bažnyčios aikštėje – Laisvės al. ir Gedimino gatvių sankryžoje. Batalionai išsidėstė Žaliakalnyje, „Šapyro“ kareivinėse ir „Saulės“ namuose, Ūkio kuopa – Šančiuose, Mokomoji kuopa – V forte, Karininkų ramovė – Lukšio gatvėje²⁷¹.

Anicetas Rimdžius (VDKM)

Julius Stankaitis (VDKM)

²⁶⁸ III pėst. pulko karių klubo įstatai // Ten pat, b. 103, l. 3.

²⁶⁹ Ten pat, b. 82, l. 5.

²⁷⁰ St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 415.

²⁷¹ Juozas Listopadskis. Laisvės ir vergijos metai, p. 24.

Leonas Kenstavičius (VDKM)

Kadangi pulkas buvo sumažintas, 1924 m. sausio pabaigoje buvo gautas divizijos vado įsakymas, kad pulkui paliekami tik 56 arkliai – kitus arklius įsakyta parduoti iš varžytinių²⁷².

Šis nurodymas išjudino jau seniai buvusią pulko turimų arklių problemą. Kaip matyti iš 1924 m. kovo 20 d. pulko vado plk. V. Šaudžio rašto I karo apygardos viršininkui, visi pulke turimi 56 arkliai buvo seni ir silpni, į pulką patekę dar pirmosios arklių mobilizacijos metu. Pulko vadas prašė, kad bent pulko vadui būtų skirti geri – vienas jojamas ir du važiuojami – arkliai²⁷³. Ar buvo atsižvelgta į šį vado prašymą, duomenų surasti nepavyko, tačiau iš išlikusių 1925 m. nuotraukų matyti, kad pulkas gavo naujų arklių. Jau yra keletas geros išvaizdos žirgų. Be to, apie tai, kad pulke gauta naujų arklių ir arklių būklė pagerėjo, galima spręsti ir

iš 1924 m. lapkričio pradžioje pulką tikrinusio Karo veterinarijos viršininko išvadų, kur konstatuojama, kad arkliai vidutinio įmitimo. 3 arkliai gauti iš I pėst. DLK Gedimino pulko prastos būklės. Veterinarijos viršininkas pripažino, kad pulko arklių kaustymas blogas, tuo tarpu pašaras geras, arklidės sutvarkytos²⁷⁴.

1924 m. kovo 11 d. tarnauti į pulką atvyko mjr. Antanas Kubilius, rugpjūčio 21 d. – mjr. Julius Stankaitis. Pastarasis buvo paskirtas 2-ojo kulkosvaidžių bataliono vadu²⁷⁵.

1924 m. gegužės 4 d. pulkas pirmą kartą taikos sąlygomis iškilmingai paminėjo pulko šventę. 10 val. 30 min. pulkas buvo išrikiuotas Žaliakalnyje. Atvykus Vyriausybės nariams, pulko kapelionas pradėjo iškilmingas pamaldas. Po pamaldų įvyko pulko paradas. Jam pasibaigus, pulko kariams buvo pateikti šventiniai pietūs. 18 val. Šaulių teatre (Liaudies namuose) kareiviams buvo parodytas vaidinimas. Po spektaklio pavakarieniavę kareiviai vėl sugrįžo į teatrą, kur iki 1 val. nakties vyko šokiai²⁷⁶.

1924 m. birželio 17 d. pulke buvo įkurtas Karo mokslo draugijos skyrius.

272 KAM Mobilizacijos skyriaus 1924-01-31 raštas // LCVA. F. 516, ap. 1, b. 82, l. 3, 4.

273 Ten pat, b. 79, l. 50.

274 Įsakymas kariuomenei. 1924 m. lapkričio 12 d. Nr. 113.

275 Įsakymas 3 p. p. Nr. 73. 1924-03-12 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 73, l. 139, .

276 Įsakymas 3 p. p. Nr. 127. 1924-05-04 // Ten pat, l. 228–229.

Buvo išrinkta skyriaus valdyba. Pirmininku tapo pulko vadas plk. ltn. V. Šaudzis, pavaduotoju – kpt. M. Jašinskas, sekretoriumi – vyr. ltn. J. Kuncaitis, išdininku – vyr. ltn. J. Matelis²⁷⁷.

Pulko Karo mokslo draugijos būrelio veikloje aktyviai dalyvavo pulkininkai leitenantai: Vincas Šaudzis ir Bronius Bilminas, mjr. Julius Stankaitis, kapitonai: Mykolas Jašinskas, Andrius Purpetris, Viktoras Kazlauskas, Andrius Lapuchinas, vyresnieji leitenantai: Jonas Matelis, Justas Kuncaitis, Jonas Švambarys, Pranas Grebliauskas, leitenantai: Jonas Korla, Stasys Gudavičius, Stasys Kviecinskas, Vacys Endziulaitis, Vaclovas Alksninis, Juozas Butėnas, Viktoras Sutkus.

Pulko Karo mokslų draugijos būrelio nariai buvo tikrai aktyvūs. Nuo būrelio įsikūrimo iki 1925 m. liepos 1 d. jie surengė 15 taktikos užsiėmimų su jaunesniaisiais karininkais, 15 užsiėmimų su kuopų vadais ir komandų viršininkais ir 2 su batalionų vadais, įvyko 36 užsiėmimai karininkams prie smėlio dėžės ar žemėlapiu. Jaunesniesiems karininkams ir kuopų bei komandų vadams užsiėmimus vedė batalionų vadai, batalionų vadams – pulko vadas.

1924 m. rugsėjo mėn. įvykdyti du pavyzdiniai manevrai: būrio puolimas ir kuopos puolimas. Karininkams organizuota lauko ekskursija. Manevrai buvo vykdomi ir 1925 m. rudenį. Karininkams ir kareiviams buvo skaitomos paskaitos. Kareiviams buvo perskaityta 18 paskaitų įvairiomis auklėjimo temomis. J. Lanskoronskis skaitė paskaitą „*Kariuomenės auklėjimas ir karininkų reikšmė*“, plk. ltn. B. Bilminas – „*Dujos*“, vyr. ltn. J. Švambarys – „*Kariuomenės užpakalis ir jo sutvarkymas*“, kpt. M. Jašinskas – „*Tankai*“ ir kt. Karininkų dėka buvo papildyta ir sutvarkyta pulko biblioteka. Bibliotekos fonduose 1925 m. viduryje buvo 416 knygų²⁷⁸.

1924 m. rugpjūčio 11 d. pulko vadas plk. ltn. V. Šaudzis gavo l. e. Vyriausiojo štabo viršininko plk. ltn. J. Griciaus slaptą raštą, kuriame buvo rašoma, kad yra žinių, kad artimiausiu metu Klaipėdos krašto vokiečių organizacijos, gavusios paramą pinigais ir ginklais iš Rytprūsių, rengia ginkluotą sukilimą prieš

Mykolas Jašinskas (VDKM)

²⁷⁷ Ten pat, b. 77, l. 2, 3.

²⁷⁸ Ten pat, l. 11, 21, 34, 81.

Pulko kariai garlaiviu išplaukia į Tilžę. 1924 m. (VDKM)

Pulko kariai, atvykę į Mažąją Lietuvą. 1924 m. (VDKM)

Lietuvos valdžią Klaipėdos krašte, siekdamas prijungti Klaipėdos kraštą prie Vokietijos. Rašte buvo rašoma, kad nors rimto pavojaus šiuo metu nenumatoma, tačiau politinė situacija reikalauja Klaipėdos krašte padidinti kariuomenės skaičių. „Kariuomenės vadas įsakė Klaipėdoje esančią kariuomenę sustiprinti Tamstos pavestu pulku, dėlei ko:

1) Vienas batalionas su raitų žvalgų komanda 13 d. rugpjūčio išsiųsti iš Kauno garlaivių prieklaukos Nemunu į Šilutę. Pakrovimą pradėti 6 val. ir užbaigus išvykti iš Kauno ne vėliau 12 val. Garlaiviai bus paduoti Vyriausiojo štabo reikalavimu 6

val. 13 d. rugpjūčio.

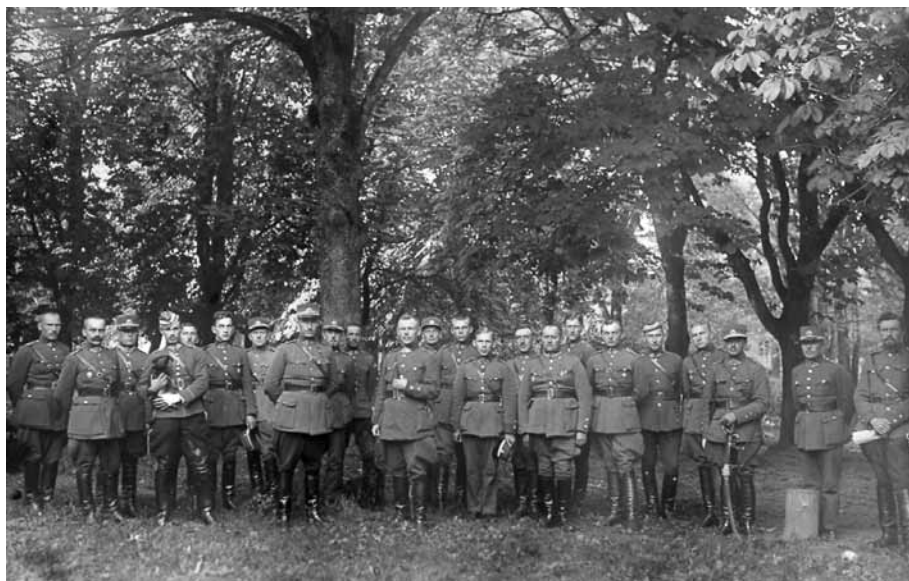
2) Pulko štabui su kitu batalionu ir Ūkio dalimi 13 VIII š. m. iš Kauno geležinkelio stoties išvykti į Tauragę ir apsistoti Tauragės dvare. Šiuo ešelonu išvyks I husarų pulko vienas eskadronas, kuris pavedamas Tamstos žinion.“

Rašte buvo nurodyta, kad nuo išvykimo dienos pulkas pereina III karo apygardos viršininko gen. št. plk. K. Ladigos žinion, o pastarasis skiriamas Klaipėdos krašte esančios kariuomenės vadu²⁷⁹.

Pulkas, vykdydamas įsakymą, išvyko į Klaipėdos kraštą. Pulko štabas, 2-ojo kulkosvaidžių bataliono dvi kuopos ir vienas eskadronas raitelių į Tauragę atvyko rugpjūčio 14 d., 15 val. Į Tauragę atvyko 28 karininkai, 3 karo valdininkai, 704 kareiviai ir 199 arkliai²⁸⁰.

Dvi kulkosvaidžių bataliono kuopos ir husarų eskadronas buvo įkurdinti praktiškai gyvenimui netinkamuose buvusio pasienio pulko barakuose. Jų grindys buvo supuvusios, dauguma langų be stiklų, per sienų plyšius švilpavo vėjai. Kareiviams teko miegoti ant grindų, o padaryti nors menką remontą pulkas neturėjo galimybių, nes nebuvo tam skirtų lėšų. Viena kuopa buvo apgyvendinta daržinėje. Kareiviams čia teko miegoti tiesiog ant daržinės pado. Arkliai buvo patalpinti lentinėje, kiaurai vėjų perpučiamoje pašiūrėje, ir jiems grėsė įvairios ligos²⁸¹.

Pirmasis pulko batalionas, susidedantis iš trijų kuopų, vienos kulkosvaidininkų

Pulko karininkai Tauragės dvare. 1924 m. (VDKM)

279 Ten pat, b. 81, l. 6.

280 3 p. p. vado raštas Klaipėdos krašto grupės vadui // Ten pat, b. 80, l. 18.

281 3 p. p. vado plk. lt. V. Šaudžio 1924-09-24 raštas I karo apygardos viršininkui // Ten pat, l. 21.

kuopos, Raitųjų žvalgų komandos rugpjūčio 14 d., 19 val., atvyko į naują paskyrimo vietą Šilutės rajone ir buvo dislokuotas Macikų dvare. Macikų dvare apsistojo 9 karininkai, 289 kareiviai ir 42 arkliai²⁸². Kareiviai buvo apgyvendinti sename dvaro bravore, kuris buvo blogos būklės. 1-oji ir 2-oji kuopos buvo įkurdintos antrajame bravoro aukšte. Gultams įrengti nebuvo lėšų, todėl kareiviai miegojo ant grindų. Langai buvo užkalti lentomis, be rėmų ir be stiklų, o jiems įstiklinti nebuvo skirta pinigų. Ant įsikūrusių karių per lubų plyšius vyrėjo smėlis.

3-iosios ir 2-osios kulkosvaidininkų kuopos butai buvo įrengti bravoro trečiajame aukšte. Čia lubų iš viso nebuvo, tik skylėtas stogas. Lietui lyjant vanduo bėgo tiesiai į kareivių užimtas patalpas. Visos sienos buvo kiauros ir kareivinėse pučiant vėjui nuolat siautė skersvėjai.

Karininkai buvo apgyvendinti kambariuose po 3–4 viename, be jokių patogumų.

Bataliono ligoninė buvo įrengta tarp bataliono krautuvės ir koridoriaus, todėl dienos metu kareiviams vaikstant į krautuvę buvo nuolat varstomos durys, prinešama purvo, o kadangi ligoninės langai buvo be stiklų, tai joje dar nuolat siautė skersvėjai. Ligoninėje, kur turėjo būti pavyzdinga švara, jos palaikyti nebuvo įmanoma.

Visų kuopų sandėliai buvo įrengti viename kambaryje.

Bataliono raštinė užėmė du kambarius, tačiau viename po dviejų savaitių įkrito lubos, todėl visai raštinei reikėjo susitalpinti viename kambaryje. Visi raštininkai ir viršilos į vieną kambarį negalėjo sutilpti.

Vedusių virštarnybinių viršilų šeimos liko Kaune, nes nebuvo kur šeimų įkurdinti.

Pažeidžiant visus įsakymus kariuomenei, valgis buvo gaminamas lauko virtuvėse, kurios buvo įsikūrusios kieme, gryname ore. Valgiui gaminti nebuvo stalų, o jiems įrengti batalionas neturėjo pinigų. Visose bataliono užimtose patalpose nebuvo apšvietimo, todėl nakties metu vaikstant ginkluotiems kareiviams bet kada galėjo įvykti nelaimingų atsitikimų²⁸³.

Pradžioje pulko karininkus buvo sutikęs maitinti Macikų dvaro savininkas, tačiau rugsėjo 25 d. jis tai daryti atsisakė. Buvo sutarta, kad karininkai bus maitinami už 2 km esančiame viešbutyje. Tačiau maisto kokybė ten buvo per daug prasta ir gana brangiai tekdavo mokėti. Be to, karininkus tris kartus per dieną reikėjo vežioti pulko arkliais, nes kitaip jie nesusėdavo sugrįžti į užsiėmimus su kareiviais²⁸⁴.

282 3 p. p. vado raštas Klaipėdos krašto grupės vadui // Ten pat, l. 18.

283 1-ojo bataliono vado ktp. A. Purpetrio 1924-09-29 raštas pulko vadui // Ten pat, l. 10.

284 1-ojo bataliono vado ktp. A. Purpetrio 1924-09-27 raštas pulko vadui // Ten pat, l. 17.

Artėjant rudeniui, kareiviai pradėjo sirgti. Be to, bataliono vadovybei iškilo dar viena, nė kiek nemenkesnė problema. Nebuvo kur prausti kareivių. Šilutėje tuo metu nebuvo jokios pirties, o ilgai nesiprausiusius kareivius ėmė pulti gyviai, įvairios ligos²⁸⁵.

Tiesa, dar rugsėjo 1 d. pulko vadas gavo KAM Vyriausiojo štabo raštą, kuriame buvo nurodyta, kad kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas įsakė Mokomąją kuopą, siekiant užtikrinti geresnes kareivių mokymo sąlygas, grąžinti į Kauną²⁸⁶. Tačiau tuo metu kaip tik buvo pradėtas mokymas lauke, todėl pulko vadas prašė leisti palikti Mokomąją kuopą kuriam laikui Tauragėje, iki bus baigtas mokymas manevruoti, o po to kuopa buvo grąžinta²⁸⁷.

1924 m. rugpjūčio 21 d. pulko vadas gavo slaptą operatyvinį Klaipėdos krašto kariuomenės štabo įsakymą Nr. 1, pasirašytą Klaipėdos krašto kariuomenės vado plk. Kazio Ladigos. Įsakyme buvo paaiškinta, kad Klaipėdos krašte yra nemažas skaičius asmenų, Vokietijos šalininkų. Jie palaiko tarpusavio ryšius su Vokietija ir, pastarosios kurstomi, imasi įvairių priemonių tam, kad Klaipėdos kraštas būtų prijungtas prie Vokietijos. Todėl Klaipėdos krašto gyventojai kurstomi sukilti. Šiam tikslui pasiekti iš Vokietijos tiekiami pinigai, ginklai ir amunicija ir žadama sukilimui prasidėjus iš Vokietijos juos paremti ginkluota jėga.

Vadas nurodė, kad Klaipėdos krašte dislokuotai Lietuvos kariuomenei duota užduotis neleisti, kad prasidėtų sukilimas, o jam prasidėjus, neleisti, kad Vokietijos kariniai daliniai ateitų sukilėliams į pagalbą.

Pulkų vadams plk. K. Ladiga įsakė gerai išstudijuoti visus priėjimus prie dalinių buveinių. Kilus pavojui, svarbiausių priėjimų kryptimis siųsti pėstininkus, į tolesnes prieigas – raitus patrulius. Tarp apsaugos ir buveinių palaikyti glaudžius ryšius raketomis ir kitomis priemonėmis. III pėstininkų pulkui ginkluotai Vokietijos karinei jėgai sulaukyti buvo paskirtas baras nuo Mingės upės iki Jūros upės santakos su Nemunu. Plk. ltn. V. Šaudziui, be 1-ojo husarų pulko 3-iojo eskadrono, taip pat buvo priskirtas ir šarvuotasis traukinys²⁸⁸, kuris į Tauragę atvyko 1924 m. rugsėjo 21 d. KAM Generalinio štabo nurodymu jis buvo įtrauktas į Tauragės igulos, vadovaujamos plk. ltn. V. Šaudzio, sudėtį. Šarvuotojo traukinio igulą maitinti buvo pavesta Trečiajam pėst. pulkui²⁸⁹.

Nors pulkas gyveno ir nelengvomis sąlygomis, susidurdamas su beveik neišsprendžiamomis problemomis, tačiau pulke buvo stengiamasi palaikyti kiek galima geresnę atmosferą, daug dėmesio buvo skiriama sportui. Rugsėjo 3 d.

285 3 p. p. vado plk. ltn. V. Šaudzio 1924-09-24 raštas I karo apygardos viršininkui // Ten pat, l. 21.

286 Ten pat, l. 9.

287 Ten pat, l. 9, 11.

288 Ten pat, b. 81, l. 2.

289 Ten pat, l. 5.

Juozas Listopadskis (VDKM)

pulko vado įsakymu pulko sporto vedėju paskirtas ltn. J. Listopadskis. Pulko vadas visiems kuopų vadams ir komandų viršininkams įsakė vykdyti ltn. J. Listopadskio nurodymus sporto klausimais ir skirti reikiamus kareivius²⁹⁰. Pulke buvo suburta futbolo komanda, jai nupirka apranga, batai. Pulko futbolo komanda jau dalyvavo 1924 m. vykusiose Kauno įgulos futbolo rungtynėse. Buvo įsigyti lengvajai atletikai reikalingi įrankiai, apranga, bateliai ir kt.²⁹¹

1924 m. rugsėjo mėn. net 6 pulko karininkai baigė Aukštųjų karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursus. IV laidą baigė mjr. Julius Stankaitis, kpt. Aleksas Dovydas ir Andriejus Purpetris, vyr. ltn. Vladas Karvelis ir Aleksas Urbonas, ltn. Jonas Karla²⁹².

Pulkui ilgesniam laikui įsikūrus faktiškai netinkamose ne tik gyventi, bet ir kareiviams rengti sąlygose, pulko vadas plk. ltn. V. Šaudzis 1924 m. rugsėjo 24 d. raštu kreipėsi į I karo apygardos viršininką, prašydamas duoti nurodymą, kaip toliau pulkui elgtis ir kaip vykdyti tarnybą²⁹³. Tačiau vietoje atsakymo į pulko vado keliamus klausimus buvo gautas įsakymas daliai pulko sugrįžti į Kauną. Spalio 8 d. dalis pulko sugrįžo į Kauną²⁹⁴, tačiau 1-asis pulko batalionas pasiliko Šilutėje.

Spalio mėn. iš pulko į kitus dalinius buvo paimti 200 kareivių. Pulko vadas įsakė atrinkti pačius prasčiausius pulko kareivius, perrengti juos pačiais

Po rudens manevrų. 1924 m. Pagėgiai (VDKM)

²⁹⁰ Įsakymas 3 p. p. Nr. 249. 1924-09-03 // Ten pat, b. 74, l. 14.

²⁹¹ Ten pat, b. 77, l. 81.

²⁹² Įsakymas 3 p. p. Nr. 263. 1924-09-18 // Ten pat, b. 74, l. 36.

²⁹³ 3 p. p. vado plk. ltn. V. Šaudzio 1924-09-24 raštas I karo apygardos viršininkui // Ten pat, b. 80, l. 21.

²⁹⁴ St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15-16, p. 415.

prasčiausiais žieminiais drabužiais ir spalio 26 d. surinkus pulko štabe 16 kareivių perduoti II karo apygardos štabui, 145 – Kauno įgulos komendantūrai, 30 – Drausmės kuopai, 9 – Karo kalėjimui²⁹⁵.

1925 m. vasario 18 d. pulke apžiūrą darė I karo apygardos viršininkas plk. ltn. A. Jakaitis. Pulkas buvo išrikiuotas Žaliakalnyje prieš 2-ojo kulkosvaidžių bataliono kareivines²⁹⁶. Apygardos viršininkui pulko išvaizda paliko gerą įspūdį, ko nebuvo galima pasakyti apie naujokų mokymą. Apygardos viršininkas konstatavo, kad naujokų mokymas blogas. Jie visai nežinojo statutų. Kai kurie net nesuprato, ko yra klausiami. Apygardos viršininkas pulko vadui įsakė į naujokų mokymą atkreipti ypatingą dėmesį, o baigus mokymo kursą, jį iš naujo pakartoti²⁹⁷. Rugsjūčio 25 ir 26 d. I karo apygardos viršininkas tikrino, kaip vykdomi jo nurodymai. Šį kartą apygardos viršininkas konstatavo, kad pulkas apmokytas gerai. Pageidavo, kad daugiau dėmesio būtų skirta kulkosvaidžio mokymui ir lauko statuto žinojimui²⁹⁸.

1925 metams pulko Švietimo komisijos pirmininku buvo paskirtas kpt. M. Jašinskas, 1-ojo bataliono – ltn. V. Alksninis, 2-ojo bataliono – vyr. ltn. J. Pečiukaitis, visų komandų – vyr. ltn. A. Urbonas²⁹⁹.

Tuo tarpu Klaipėdos krašte paliktas pulko batalionas ir toliau gyveno tikrai sunkiomis sąlygomis. Pulko vadas kelis kartus kreipėsi į I karo apygardos viršininką, prašydamas visus pulko dalinius gražinti į Kauną. 1925 m. kovo 20 d. buvo gautas I karo apygardos štabo viršininko raštas, kuriame buvo pranešama, kad į apygardos viršininko raštą Vyriausiojo štabo viršininkas atsakė, kad kariuomenės vadas neranda galimybių atšaukti Trečiojo pėst. pulko

Pulko vartai. 1924 m. Kaunas (VDKM)

²⁹⁵ LCVA, f. 516, ap. 1, b. 82, l. 14, 16, 17.

²⁹⁶ Įsakymas 3 p. p. Nr. 50. 1925-02-18 // Ten pat, b. 90, l. 83.

²⁹⁷ I karo apygardos įsakymas Nr. 10. 1925-02-25 // Ten pat, l. 111.

²⁹⁸ I karo apygardos įsakymas Nr. 35. 1925-08-31 // Ten pat, b. 91, l. 103.

²⁹⁹ Įsakymas 3 p. p. Nr. 88. 1925-03-25 // Ten pat, b. 90, l. 151.

bataliono iš Klaipėdos krašto. Apygardos štabo viršininkas patarė pulko vadui tiesiogiai kreiptis į kariuomenės vadą ir jam išdėstyti visus motyvus, kodėl nėra prasmės batalioną laikyti Šilutėje, nes Vyriausiasis kariuomenės štabas, matyt, nevisiškai įsigilino į dalyko esmę³⁰⁰.

Po daugelio prašymų pagaliau I karo apygardos viršininkas leido pulko 1-ajam batalionui iš Šilutės grįžti į Kauną. Birželio 20 d. pulko vadas savo įsakymu 1-ojo bataliono vadui įsakė, kai tik Šilutėje juos pakeis Septintojo pėst. pulko daliniai, iš karto grįžti į Kauną ir apsistoti buvusiose bataliono kareivinėse³⁰¹.

1925 m. liepos 1 d. į Kauną iš Šilutės sugrįžo 1-asis batalionas, 2-oji kulkosvaidžių kuopa ir Raitųjų žvalgų komanda. 1-asis batalionas ir 2-oji kulkosvaidžių kuopa buvo įkurdinti Žaliakalnyje, vadinamosiose Šapiro kareivinėse, Raitųjų žvalgų komanda – Šančių kareivinėse³⁰².

1925 m. gegužės 4 d. pulko šventę pulkas atšventė kukliai. Kareiviams nebuvo užsiėmimų, tą dieną buvo skaitomos paskaitos ir pateiktas pagerintas valgis³⁰³. Greitai po pulko metinių pulko vadas Vincas Šaudzis buvo pakeltas į pulkininkus³⁰⁴.

1925 m. gegužės mėn. pulko kariai Kauno tvirtovės V forte, vykdydami kariuomenės vadovybės nurodymą, kad kariuomenės daliniai patys kuo daugiau apsirūpintų daržovėmis, sukasė daržą ir pasodino 150 kapų³⁰⁵ kopūstų daigų ir

Jaunų karių priesaika. 1925 m. Kaunas (VDKM)

300 Ten pat, b. 94, l. 4.

301 3 p. p. slaptas įsakymas Nr. 1. 1925-06-20 // Ten pat, b. 95, l. 9.

302 III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, b. 97, l. 8.

303 Įsakymas 3 p. p. Nr. 129. 1925-05-04 // Ten pat, b. 90, l. 244.

304 Ten pat, l. 302.

305 Kapa – vienietinių dydžių skaičiavimo matas, lygus 60 vienietų.

100 kapų burokų daigų³⁰⁶.

1925 m. po pavasarinio naujokų šaukimo pulkas susidūrė su nenumatyta problema. Iš visų gautų naujokų nė vienas nebuvo baigęs pradinės liaudies mokyklos. Negauta nė vieno kareivio, kurį buvo galima skirti raštininku arba per neilgą laiką parengti raštininku. Kilo grėsmė, kad rudenį, paleidus į atsargą ankstesnių šaukimų raštininkus, pulke neliks nė vieno mokančio gerai skaityti ir rašyti raštininko. Pulko vadas plk. V. Šaudzis 1925 m. gegužės 17 d. raštu kreipėsi į I karo apygardos viršininką, prašydamas iš kitų dalinių į pulką perkelti bent 15–20 naujokų, mokančių gerai skaityti ir rašyti³⁰⁷. Po šio rašto pulko vadas parašė dar keletą panašaus turinio raštų. Kaip buvo išspręsta ši problema, dokumentų surasti nepavyko, tačiau, matyt, teigiamai, nes pulko raštvedyboje pasikeitimų nepastebėta.

1925 m. rugpjūčio 8 d. Žaliakalnyje kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas darė pulko apžiūrą. Kariuomenės vadui pulką pristatė mjr. J. Stankaitis. Rugpjūčio 20 d. pulko, išrikiuoto VII forte, inspekcinę apžiūrą darė I karo apygardos viršininkas plk. A. Jakaitis. Pulką pristatė pulko vadas plk. V. Šaudzis³⁰⁸.

1925 m. nuo rugsėjo 5 d. iki rugsėjo 13 d. rengtuose rudens manevruose dalyvavo 17 pulko karininkų ir 321 kareivis³⁰⁹. Manevrų metu pulkui buvo leista panaudoti 4500 šautuvų ir 1000 kulkosvaidžių šovinių. Taip pat 40 baltų

Kulkosvaidininkų bataliono atsargos kareiviai. 1925 m. Kaunas (VDKM)

306 III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, b. 97, l. 6.

307 Ten pat, b. 94, l. 8.

308 III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, b. 97, l. 9.

309 Ten pat, b. 94, l. 24.

ir po 20 žalių ir raudonų raketų³¹⁰. Manevruose pulko kariai pasirodė neblogai, didesnių pastabų pulko vadovybė dėl kai kurių buvusių nesklandumų negavo.

Artėjant 1925 m. rudeniniam šaukimui ir paaiškėjus, kad į pulką bus paskirta 250 naujokų, o į atsargą paleista tik 80, pulko vadas vėl susirūpino pulkui skirtomis kareivinėmis, nes turimose kareivinėse visų pulko kareivių, atvykus naujiems šauktiniams, nebuvo galimybių sutalpinti. Negana to, pulkas neturėjo jokių sandėlių, o artėjant žiemai reikėjo susandėliuoti nupirktą pašarą. Be to, 1924 m. lapkričio mėn., krašto apsaugos ministro plk. Teodoro Daukanto nurodymu, iš pulko turimų kareivinių Žaliakalnyje, Ukmergės pl. 64, buvo paimtas pirmasis aukštas ir atiduotas karo invalidams. Prašydamas pulkui skirti papildomas kareivines ir sandėlius, pulko vadas plk. V. Šaudzis 1925 m. rugsėjo 3 d. kreipėsi į Kauno įgulos viršininką. Tačiau įgulos vadovybė į prašymą nereagavo. Spalio 22 d., likus 9 dienoms iki naujokų atvykimo, pulko vadas tuo pačiu klausimu vėl kreipėsi į Kauno įgulos viršininką, prašydamas skubiai spręsti pulko kareivinių problemą: skirti papildomas kareivines arba iš turimų kareivinių Žaliakalnyje iškraustysi karo invalidus³¹¹.

Padėtis Kaune su kareivinėmis buvo nepatenkinama. Skirti kokių nors naujų karinių patalpų nebuvo surasta galimybių, todėl buvo nuspręsta pulką perkelti į Alytų, perduodant pulkui Alytaus vadinamąsias Saratovo kareivines³¹², kuriose iki tol buvo dislokuotas Minosvaidžių batalionas.

Pasiruošimas išvykti į Alytų. 1925 m. Kaunas (VDKM)

Vyriausiojo štabo nurodymas pulkui persikelti į Alytų buvo gautas 1925 m. lapkričio viduryje. Pulkas kėlėsi ne visas iš karto, o dalimis. Pulkovo vado nurodymu, lapkričio 16 d. į Alytų išvyko pulko 2-asis kulkosvaidžių batalionas³¹³.

310 I karo apygardos raštas 3 p. p. vadui // Ten pat, b. 95, l. 79.

311 Ten pat, b. 94, l. 21, 23.

312 Kareivinės pavadinimą gavo nuo iki Pirmojo pasaulinio karo čia dislokuoto carinės kariuomenės pulko pavadinimo.

313 3 p. p. vado nurodymas 2-ojo kulkosvaidžių bataliono vadui // LCVA 516, ap. 1, b. 94, l. 33.

Lapkričio 18 d. į Alytų buvo pasiūsta komisija, kuri turėjo perimti kareivines. Pulkui atstovauti buvo pavesta vyr. ltn. J. Kuncaičiui³¹⁴.

Kulkosvaidžių batalionui išvykus į Alytų, tą pačią dieną pulko vadas kreipėsi į Kauno įgulos viršininką, prašydamas dėl pulko parengiamųjų darbų persikelti į Alytų atleisti jį nuo Kauno įgulos sargybų prievolės³¹⁵. Į prašymą buvo atsižvelgta.

1925 m. lapkričio 28 d. 3 val. ryto iš Kauno geležinkelio stoties į Alytų išvyko pulko Mokomoji kuopa, pulko maisto, drabužių ir ginklų sandėliai. Į Alytų ešelonas atvyko 11 val.³¹⁶

Gruodžio 4 d., 21 val., į Alytų išvyko karinis ešelonas su pulko 1-ojo bataliono kariais ir turtu, Ryšių kuopa, Muzikantų komanda, pulko štabo Rikiuotės ir Ūkio skyriai su žmonėmis ir turtu. Šiuo ešelonu į Alytų išvyko ir pulko vadas plk. V. Šaudzis. Ešelonas į Alytų atvyko gruodžio 5 d., 11 val., o jau 12 val. 30 min. pulko vadas I karo apygardos viršininkui pasiuntė telefonogramą, kad pulkas persikėlė į Alytų³¹⁷.

Taigi pulkas, pulkui perėjus į taikos meto sąlygas, per trejus metus jau septintą kartą pakeitė savo dislokacijos vietą. Šį kartą blogiausiose sąlygose atsidūrė pulko karininkai, nes Alytuje jiems suteiktuose butuose faktiškai gyventi buvo neįmanoma, todėl karininkams reikėjo investuoti savus pinigus, kad nors šiek tiek juos pritaikytų gyvenimui. Dėl to pulko vadas karinės vadovybės prašė išduoti pulko karininkams bent po 150–200 Lt persikėlimo išlaidoms padengti, tačiau ar tai buvo padaryta, duomenų surasti nepavyko³¹⁸. Tuo metu pulke tarnavo 36 karininkai ir karo valdininkai (žr. 1 priedą).

Persikėlus į Alytų, 1925 m. gruodžio 3 d. į pulką atvyko naujas paskirtas pulko karo kapelionas kunigas Jonas Gudonis. Buvęs pulko karo kapelionas kunigas Antanas Pauliukonis krašto apsaugos ministro įsakymu iš karinės tarnybos buvo atleistas³¹⁹. Tačiau Gudonis pulke tarnavo neilgai. Jis buvo paleistas iš kariuomenės ir 1926 m. birželio 5 d. į pulką

Jonas Gudonis (VDKM)

314 Ten pat, b. 91, l. 251, 299.

315 3 p. p. vado telefonograma Kauno įgulos viršininkui // Ten pat, b. 94, l. 30.

316 1925-11-28 telefonograma I karo apygardos viršininkui // Ten pat, l. 26.

317 Ten pat, l. 37, 40.

318 3 p. p. vado 1926-08-09 raportas I karo apygardos viršininkui // Ten pat, b. 105, l. 9.

319 Įsakymas 3 p. p. Nr. 351. 1925-02-03 // Ten pat, b. 91, l. 283.

atvyko naujas karo kapelionas kunigas Jonas Normantas³²⁰.

Gruodžio 20 d. pulkas buvo papildytas kareiviais. Tą dieną iš Šeštojo pėst. pulko buvo atsiųsta 80 jau tarnavusių kareivių ir 100 naujokų³²¹.

1926 m. sausio mėn. pulke pasikeitė kai kurie karininkai. Iš pulko į naują tarnybos vietą išvyko: plk. ltn. B. Bilminas – į I karo apygardos štabą, kpt. M. Jašinskas – į Vyriausiojo štabo Operacijų skyrių, vyr. ltn. J. Pečiukaitis, vyr. ltn. K. Skinskis ir vyr. ltn. V. Klimavičius – į aviaciją, ltn. P. Matulis – į Mokomąjį batalioną. Į pulką atvyko: iš I karo apygardos štabo kpt. Silvestras Skimundris, iš Pirmojo pėst. pulko – vyr. ltn. Juozas Navikevičius, leitenantai Justinas Usanas, Kazys Šaltenis ir Vladas Patalauskas, iš Šeštojo pėst. pulko: mjr. Juozas Barkauskas, leitenantai Mikas Kalasauskas ir Vytautas Petruškevičius, iš Aštuntojo pėst. pulko – vyr. leitenantai Petras Žemaitis ir Jonas Kvedaravičius, iš Devintojo pėst. pulko – vyr. ltn. Leonas Balzaras, leitenantai Juozas Jovaiša ir Antanas Rusevičius, iš Elektrotechnikos bataliono – kpt. Jonas Butkus³²². Mjr. J. Barkauskas buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu vietoje išvykusio plk. ltn. B. Bilmino³²³.

1926-iesiems metams pulko švietimo komisijos pirmininku buvo paskirtas ltn. J. Listopadskis, nariais: ltn. S. Strazdas, ltn. J. Strikas ir vyr. ltn. J. Plungė³²⁴.

1926 m. vasario 2 d., kaip pulkas įsikūrė naujoje vietoje, tikrino I karo apygardos viršininkas, o kitą, t. y. vasario 23 d., – kariuomenės vadas ir pėstininkų inspektorius, balandžio 22 pėstininkų inspektorius tikrino kareivių mokymą³²⁵. Apygardos viršininkas pastebėjo, kad pulko naujokai yra silpni, todėl rekomendavo silpnesnius atskirti nuo stipresniųjų ir silpniesiems sustiprinti mokymą. Kareivinės apygardos viršininkui pasirodė „*apverktiname stovyje*“, išskyrus pulko virtuvę³²⁶.

Balandžio 24 d. pulką paliko mjr. Julius Stankaitis. Jis tolesnei tarnybai buvo perkeltas į Ketvirtąjį pėst. pulką³²⁷.

1926 m. gegužės 4 d. pulko šventė irgi buvo paminėta kukliai. Pulke kareiviams nevyko užsiėmimai. Tuo tarpu gegužės 15 d. Tautos šventėje pulkas dalyvavo aktyviai. 9 karininkai ir 147 kareiviai buvo išvykę į Kauną ir dalyvavo kariuomenės parade, likusieji dalyvavo parade Alytuje. Paradui vadovavo Artillerijos pulko vadas, parada priėmė Alytaus įgulos vadas plk. V. Šaudzis³²⁸.

320 III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, b. 97, l. 25.

321 III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, l. 14

322 Įsakymas 3 p. p. Nr. 18. 1926-01-18 // Ten pat, b. 100, l. 26.

323 Įsakymas 3 p. p. Nr. 26. 1926-01-26 // Ten pat, l. 44.

324 Įsakymas 3 p. p. Nr. 18. 1926-01-18 // Ten pat, l. 26.

325 III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, b. 97, l. 17.

326 Įsakymas I karo apygardai Nr. 6. 1926-02-08 // Ten pat, b. 100, l. 102.

327 Įsakymas 3 p. p. Nr. 138. 1926-05-15 // Ten pat, l. 286.

328 III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, b. 97, l. 22, 23.

1926 m. birželio 5 d., 4 val. ryto, pulko vadas paskelbė pulkui mokomąjį aliarmą. Per 5 min. į nustatytą vietą atvyko Mokomoji komanda. Visas pulkas išsirikiavo per 9 minutes. Pulkas atliko 8 km žygį ir 9 val. 30 min. vėl sugrįžo į kareivines³²⁹.

Muzikantų komanda Varėnos poligone. 1926 m. (VDKM)

Birželio 13 d. pulkas gavo III karo apygardos viršininko įsakymą nuo liepos 7 d. Varėnos artilerijos poligone pakeisti Šeštąjį pėst. pulką. Pulkas į poligoną išžygiavo liepos 6 d., 5 val. ryto. Ten pulkas vykdė poligono apsaugą vykstant artilerijos šaudymams. Į kareivines Alytuje pulkas sugrįžo liepos 17 d., 9 val. 30 min.³³⁰

Pirmoji pulko likvidacija

1926 m. vasarą pasikeitus Lietuvos politinei vadovybei, buvo priimtas sprendimas sumažinti kariuomenę. Trečiąjį pėst. pulką buvo nuspręsta likviduoti. Rugpjūčio 5 d. I karo apygardos viršininkas pasirašė įsakymą dėl pulko išformavimo. Įsakyme buvo nurodyta, kad pulko 3-įjį batalioną (bataliono štabas, 3 kuopos, Mokomoji ir Ryšių kuopos) perkelti į Pirmąjį pėstininkų pulką. Kulkosvaidžių batalioną perkelti į Penktąjį pėstininkų pulką. Abu batalionus įsakyta perkelti iki rugpjūčio 15 d. Iš esmės pulko išformavimą užbaigti iki rugpjūčio 15 d. Perkeliama batalionai turėjo būti perduoti su visu batalionuose esančiuoju turtu, išskyrus atliekamus šautuvus ir sprogmenis, kurie turėjo laikinai pasilikti pulko sandėliuose.

Įsakyta Penktajam pėstininkų pulkui kartu su perduodamu Kulkosvaidžių batalionu perduoti 4 raitelių ir 6 gurguolės arklius, 3 vežimus su pakinktais ir vieną lauko virtuvę. Į Pirmąjį pėstininkų pulką perduoti 6 raitelių ir 14 gurguolės arklių, iš kurių 6 gurguolės arkliai laikinai buvo paliekami išformuojamo pulko reikmėms.

Likusias pulko komandas: pulko štabą, Sanitarijos, Muzikantų ir Ūkio kuopas, išskyrus laisvai samdomus muzikantus ir etatinius pulko raštininkus, įsakyta perkelti į Pirmąjį pėstininkų pulką iki spalio 1 d.

³²⁹ III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, l. 26.

³³⁰ Ten pat, l. 28, 29.

Pulko turtui likviduoti apygardos viršininkas sudarė komisiją. Pirmininku buvo paskirtas apygardos štabo mjr. Bronius Pečiulis, nariais: Pirmojo pėst. pulko kpt. Juozas Štukas ir Trečiojo pėst. pulko ltn. Vytautas Petruškevičius, dalyvaujant valstybės kontrolieriui ir KAM tiekimo įstaigos atstovams. Komisijai darbą įsakyta pradėti rugpjūčio 9 d., baigti spalio 1 d.³³¹

Rugpjūčio 24 d. buvo sudaryta komisija dokumentiniam piniginės ir materialinės apskaitos patikrinimui. Jos pirmininku paskirtas I karo apygardos mjr. Leonas Rajeckas, nariais: Trečiojo pėst. pulko kpt. Silvestras Skimundris ir Ketvirtojo pėst. pulko vyr. ltn. Vilius Bikmanas. Komisijai dokumentų patikrinimą įsakyta pradėti rugsėjo 1 d. ir baigti gruodžio 31 d.³³²

Pulko karininkai buvo išskirstyti į įvairius kariuomenės dalinius. 1926 m. rugsėjo 13 d. krašto apsaugos ministro įsakymu mjr. Andrius Purpetris perkeltas į Vyriausiojo štabo Operacijų skyrių. Kpt. Jonas Butkus – į aviaciją. Kapitonai Jonas Levinas, Aleksas Dovydovas ir Aleksas Urbonas, vyr. leitenantai Stasys Gudavičius, Stasys Valiuškis, Pranas Grebliauskas, Jonas Plungė, Antanas Jurgutis, Juozas Navikevičius, Juozas Listopadskis, leitenantai Andrius Genys, Leonas Volbekas, Juozas Strikas, Mikas Kalasauskas, Vladas Patalauskas ir karo valdininkas J. Gužas perkelti į Pirmąjį pėst. pulką. Kpt. Justinas Kuncaitis ir Jonas Švambarys, vyr. ltn. Juozas Jovaiša – į Aštuntąjį pėst. pulką. Kapitonai Viktoras Kazlauskas, Kostas Liaudanskis, Pranas Budreckas, vyr. leitenantai Juozas Zabulis, Petras Žemaitis, Leonas Balceris, leitenantai Antanas Rusevičius, Justinas Usanas, Jonas Jocius, Vacys Endziulaitis ir Kazys Šaltenis – į Penktąjį pėst. pulką. Kpt. Silvestras Skimundris perkeltas į I apygardos štabą. Ltn. Vytautas Petruškevičius ir Stasys Strazdas – į aviaciją, kpt. Pranas Pucekas – į Karo technikos Statybos skyrių, karo valdininkai Vosylius Sadauskas ir Vladas Karalius – į kariuomenės intendantūrą³³³.

Rugpjūčio 26 d. dar 58 kareiviai buvo išsiųsti į Pirmąjį pėst. pulką, rugsėjo 3 į Aštuntąjį pėst. pulką išvyko karo kapelionas kunigas J. Normantas, rugsėjo 8 d. 39 kareiviai išvyko į Pirmąjį pėst. pulką. Rugsėjo 30 d. pulką paliko pulko vadas plk. V. Šaudzis. Jis išvyko užimti Pirmojo pėst. pulko vado vietas. Į naujas tarnybos vietas išvyko ir kiti kareiviai ir karininkai³³⁴.

Pulko šautuvai ir šoviniai buvo gražinti į Artilerijos sandėlį³³⁵.

Per šį pirmąjį pulko egzistavimo laikotarpį pulke tarnavo 180 karininkų, iš jų 11 apdovanota Vyčio Kryžiaus ordinais³³⁶.

331 I karo apygardai slaptas įsakymas Nr. 1. 1926-08-05 // Ten pat, f. 509, ap. 1, b. 123, l. 1.

332 I karo apygardai slaptas įsakymas Nr. 3. 1926-08-24 // Ten pat, l. 11.

333 Ten pat, f. 516, ap. 1, b. 101, l. 423.

334 III pėst. DLK Vytauto pulko karo dienynas // Ten pat, b. 97, l. 34.

335 Artilerijos tiekimo viršininko raštas // Ten pat, b. 105, l. 8.

336 St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 415.

PULKAS 1935–1940 METAIS

1935 m. sausio mėn. Valstybės gynimo tarybai patvirtinus septynerių metų Lietuvos kariuomenės modernizavimo planą, taikos meto kariuomenę nuspręsta modernizuoti ir padidinti, atkuriant kai kuriuos anksčiau išformuotus dalinius ir kuriant naujus, atsižvelgiant į tuometes sąlygas. Tarp atkurtų dalinių buvo ir Trečiasis pėstininkų pulkas.

1935 m. liepos mėn. 20 d. įsakymu kariuomenei Nr. 49 buvo paskelbtas Respublikos Prezidento aktas Nr. 471, kuriuo buvo atkurtas Trečiasis pėstininkų pulkas ir pulkui leista vadintis – „3-ju pėstininkų Vytauto Didžiojo pulku“³³⁷. Gen. št. plk. Viktoras Giedrys paskirtas Trečiojo pėst. Vytauto Didžiojo pulko vadu³³⁸. Pulkas buvo priskirtas I pėst. divizijai.

Pirmoji atkurto pulko formavimo diena laikoma 1935 m. rugpjūčio 1-oji, nes tą dieną Kėdainiuose išleistas pirmasis įsakymas atkurtam pulkui, kuriame skelbiama apie pulko formavimo pradžią:

Gen št. plk. Giedrys //Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 413

„Įsakymas 3-iam pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui

Nr. 1

Kėdainiai, 1935 m. rugpjūčio mėn. 1 d.

Rikiuotės sritis

§ 1

Slaptu įsakymu kariuomenei š. m. 11 Nr. formuojamas 3-ias pėstininkų pulkas.

§ 2

Įsakymu kariuomenei š. m. 49 Nr. 3 § esu paskirtas 3-iojo pėstininkų Vytauto Didžiojo pulko vadu ir nuo šios dienos pradėdu pulką formuoti.

³³⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 49. 1935 m. liepos 20 d.

³³⁸ Ten pat.

§ 3

Skelbiu ištrauką iš Įsakymo Kariuomenei š. m. 49 Nr. 1 §, „Respublikos Prezidento š. m. liepos mėn. 19 dienos aktu 741 Nr. 3-čiam pėstininkų pulkui ateityje leidžiama vadintis „3-ju pėstininkų Vytauto Didžiojo pulku“.

*Plk. Giedrys*³³⁹

Tą pačią dieną pulko štabo formavimo vieton susirinko pulko branduolys – pirmieji karininkai: gen. št. plk. ltn. Aleksas Urbšas, kuris buvo paskirtas vado padėjėju, plk. ltn. Stasys Šileika, majorai: Bolius Namajuška, Antanas Raudonikis, Juozas Šlepetys, Aleksas Urbonas ir Ildefonsas Stanelis, kapitonai Jonas Masandukas, Povilas Miliauskas, leitenantai Pranas Šidlauskas, Mikas Šalovėjus.

Antanas Raudonikis su žmona Marija // Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 6, p. 236.

Iš liktinių į pulką pirmieji atvyko: viršilos: Henrikas Budrevičius, Augustas Seženis, vyr. puskarininkiai: Vincas Bieliauskas, Kazys-Vitas Statkevičius ir jaun. pusk. Juozas Kulys³⁴⁰. Mjr. A. Raudonikis buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu, plk. ltn. Antanas Šurkus – 2-ojo bataliono vadu, mjr. J. Šlepetys – 3-iojo bataliono vadu, plk. ltn. S. Šileika buvo paskirtas ūkio viršininku. Rugsėjo 8 d. Respublikos Prezidento

aktu mjr. J. Šlepetys ir mjr. A. Raudonikis pakelti į pulkininkus leitenantus³⁴¹.

Rugpjūčio 6 d. įsakymu I pėst. divizijai Trečiojo pėst. pulko vadas buvo paskirtas ir Kėdainių įgulos viršininku³⁴².

Rugpjūčio 20 d. iš Penktojo pėst. pulko atvyko kapitonai: Jonas Navaslauskas, Balys Mikaila, Antanas Impulevičius, Alfonsas Šimulynas; leitenantai: Ignas Jonikas, Bronius Bitinaitis, Andrius Staugaitis; jaunesnieji leitenantai: Leonas Lenkauskas, Petras Revuckas, Mečys Rudzianskas, Povilas Paradnikas³⁴³.

³³⁹ LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, l. 2.

³⁴⁰ Įsakymas 3 p. p. 1935-08-02 Nr. 2 // Ten pat, l. 3.

³⁴¹ Įsakymas 3 p. p. 1935-09-09 Nr. 22 // Ten pat, l. 61.

³⁴² Ten pat, l. 11.

³⁴³ Įsakymas 3 p. p. 1935-08-17 Nr. 10 // Ten pat, l. 20.

Pulkas buvo kuriamas trijose vietose: Kėdainiuose, Seredžiuje ir Raseiniuose. Kėdainiuose pirmiausia buvo formuojamas pulko štabas (Rikiuotės ir Ūkio skyriai), o vėliau, nuo rugpjūčio 19 d., atvykus iš Penktojo pėst. pulko pirmiesiems kareiviams (195 žm.), pradedamas formuoti plk. ltn. Antano Raudonikio vadovaujamas 1-asis batalionas (iš pradžių suformuojamos tik 1-oji šaulių ir 1-oji kulkosvaidininkų kuopos)³⁴⁴.

Kėdainiuose formuojamiems pulko daliniams sąlygos buvo geresnės, nes čia jau nuo rusų laikų buvo kareivinės ir kita infrastruktūra. Rugpjūčio mėn. į 1-ąją batalioną Kėdainiuose iš Ketvirtojo pėst. pulko atvyko dar 100 kareivių, iš kurių suformuojamos 2-oji šaulių ir Ryšių kuopos³⁴⁵.

1935 m. rugsėjo 4 d. plk. ltn. Antanui Šurkui įsakyta vykti į Seredžius ir pradėti formuoti 2-ąją batalioną, o plk. ltn. Juozui Šlepečiuviui vykti į Raseinius, kur prieš keliolika metų kūrėsi ir augo Trečiasis pėst. DLK Vytauto pulkas, ir formuoti 3-iąją pulko batalioną³⁴⁶.

Rugsėjo 7 d. iš Penktojo pėst. pulko į Seredžius ir Raseinius atvyko pirmieji kareiviai – 241 žm., kurie ir sudarė 2-ojo bataliono 4-ąją šaulių ir 2-ąją kulkosvaidininkų kuopas ir 3-iojo bataliono 7-ąją šaulių ir 3-iąją kulkosvaidininkų kuopas³⁴⁷.

Reikia pasakyti, kad čia, ypač Seredžiuje, buvo nepalankios darbui sąlygos – trūko kareiviams gyvenamųjų patalpų. Kareiviai turėjo gyventi sekvestruotuose piliečių butuose.

Rugsėjo 8 d. atkurto pulko kariai pirmą kartą pasirodė viešai Kėdainiuose, dalyvaudami Tautos šventės minėjime. Šventė prasidėjo 8 val. ryto Tautinės vėliavos pakėlimu Vilniaus aikštėje. 11 val. įvyko pamaldos Šv. Jurgio bažnyčioje. Po pamaldų Vilniaus aikštėje įvyko karinis paradas, kuriame dalyvavo Trečiojo pėst. pulko ir Antrojo artilerijos pulko kariai. Paradui vadovavo artilerijos pulko vadas. Paradą priėmė Trečiojo pėst. pulko vadas plk. V. Giedrys³⁴⁸.

Tautos šventėje pulko daliniai, dislokuoti Kėdainiuose, Seredžiuje ir Rokiškyje, aktyviai dalyvaudavo ir kitais metais. Kiekvienais metais būdavo iškilmingas Tautinės vėliavos pakėlimas, kariškos mišios, paradas, karinio orkestro koncertas, nemokamai rodomi kino filmai, atvirų durų dienos ir pan.

Rugsėjo 16 d. pulkas pasipildė devyniais Karo mokyklos XVII karininkų laidos absolventais. Į pulką atvyko Liudas Norkevičius, Kęstutis Kaunas, Vytautas Bieliauskas, Česlovas Juodgudis, Antanas Gustas, Antanas Jablonskis, Antanas Masiulis, Bronius Kasperavičius ir Antanas Miselis³⁴⁹. Rugsėjo 17 d.

344 St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 416.

345 Ten pat.

346 Ten pat, p. 417.

347 Ten pat.

348 Įsakymas 3 pėst. p. 1935-09-05 Nr. 19 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, l. 51.

349 St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 416.

iš Aštuntojo pėst. pulko atvyko kapelmeisteris, civilis tarnautojas Bronius Jonušas³⁵⁰. Pulke jis tarnavo porą metų. Čia 1937 m. pradžioje suorganizavo apie 80 dalyvių Įgulos karių chorą, kuriame dainavo karininkai, liktiniai ir civiliai tarnautojai. Įvairiomis progomis kartu su orkestru ir choru rengė koncertus, ne kartą koncertuoti buvo išvykę į Kauną. 1937 m. vasario mėn. jis sukūrė Trečiojo pėstininkų Vytauto Didžiojo pulko maršą. Iš pulko savo paties prašymu jis pasitraukė 1937 m. gegužės 20 d.³⁵¹

Pulkui didėjant, 1935 m. rugsėjo 26 d. pulko vadas plk. V. Giedrys kreipėsi į I pėst. divizijos vadą, prašydamas leisti pulke įsteigti šias laikinas sargybas:

Kėdainių įguloje: II rūšies sargybą prie pinigų dėžių pulko ir bataliono štabuose ir prie pulko turto sandėlių. Iš viso 3 postus.

Seredžiuje: II rūšies sargybą prie pinigų dėžės bataliono štabe ir prie turto sandėlio. Iš viso 2 postus.

Raseiniuose: II rūšies sargybas bataliono štabe prie pinigų dėžės, prie turto ir amunicijos sandėlių. Iš viso 3 postus.

Rugsėjo 28 d. I divizijos vadas pulko vado prašymą patenkino³⁵². Tą pačią dieną plk. V. Giedrys patvirtino II rūšies sargybos instrukcijas.

Spalio 6 d. prisaikdinami jaunieji pulko kareiviai. Pirmąją priesaiką davė 181 vytautininkas³⁵³.

Priesaikos priėmimas ir kitais metais būdavo panašus. Priesaikos diena būdavo šventinė pulko diena. Ceremonija paprastai prasidėdavo pamaldomis bažnyčioje, po to vykdavo priesaikos priėmimo ceremonija, karinis paradas, šventiniai pietūs. Priesaiką priimdavo karo kapelionas, žydai paprastai buvo vedami į sinagogą, kur duodavo priesaiką, kitų tikybų karių priesaiką priimdavo pulko vadas.

Priesaikos metu priešakyje buvo statomas drobele uždengtas stalas su kryžiumi ir Evangelija. Karo kapelionas arba parapijos kunigas, apsitaisęs bažnytiniiais drabužiais, trumpais žodžiais paaiškindavo priesaikos reikšmę ir garsiai skaitydavo priesaikos tekstą. Prisiekiantys kariai laikydavo pakėlę dešinę ranką ir paskui kunigą kartodavo priesaikos žodžius. Po priesaikos visi kariai, kunigui vadovaujant, sukalbėdavo maldą, kreipdamiesi į šv. Panelę „Tavo apgynimo šaukiamės“. Pasibaigus maldai kunigas šlakstydavo karius šventu vandeniu. Šlakstymo metu pulko orkestras grodavo Maironio giesmę „Marija, Marija“ (Č. Sasnausko kompozicija)³⁵⁴.

Spalio 11 d. į tarnybą pulke perkeltas iš Pirmojo husarų pulko atvyko karo

350 Įsakymas 3 p. p. Nr. 28. 1935-09-17 // LCVA< f. 516, ap. 1, b. 115, l. 114.

351 Įsakymas 3 p. p. Nr. 28. 1935-09-17 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, l. 114; Įsakymas 3 p. p. 1937-05-20 Nr. 140 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 262, l. 192; b. 318, l. 1.

352 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 159, l. 44, 46.

353 St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 416.

354 Apeigos priesaiką daryti // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 141, l. 13.

kapelionas kunigas Jonas Normantas ir buvo paskirtas pulko karo kapelionu³⁵⁵.

Spalio 10–15 dienomis pulkas gavo daug kareivių. Iš Ketvirtojo pėst. pulko buvo perkelti 56 kareiviai, iš Antrojo pėst. pulko – 238 kareiviai. Lapkričio 2–4 atvyko 250 naujokų. Gautieji kareiviai buvo paskirstyti tarp 1-ojo ir 3-iojo batalionų ir pulko komandų. 2-asis batalionas, iki valgyklos statybos užbaigimo, iš šios partijos kareivių negavo, bet 150 jam skirtų kareivių buvo sutelkti į atskirą kuopą ir rengiami prižiūrint 1-ojo bataliono vadui Kėdainiuose³⁵⁶.

Spalio mėn. į pulką auklėtinais muzikantais iki būtinios karo tarnybos pradžios buvo priimti Juozas Šilinskas, Vaclovas Rimkevičius, Jurgis Targonskis, Kazys Liepa, Petras Burba, Bronius Durba, Vincas Viršila, Vladas Gegelis, Vytautas Kartenis³⁵⁷.

Gautus jaunos kareivius 1-oji šaulių ir 2-oji kulkosvaidžių kuopos apgyvendino joms skirtose patalpose. 2-oji šaulių kuopa, Ryšių kuopa, Ūkio būrys ir orkestras ėmė kurtis pulkui paskirtose senose rusiškose kareivinėse. Patys kariai, kiek leido galimybės, tas patalpas remontavo. Dalį patalpų pulkui suremontavo Kėdainių savivaldybė. Jose buvo įkurdinta Mokomoji kuopa ir 3-iojo bataliono kariai.

Seredžiuje su bataliono patalpomis buvo visai prastai. Patį miestelį sudarė apie 1,5 km ilgio gatvė. Gyvenamieji namai stovėjo atokiai vienas nuo kito, pakraščiai apgyvendinti buvo labai negausiai ir tik pačiame miestelio centre namai stovėjo vienas prie kito, tačiau ne visus juos buvo galima paimti kariuomenės reikmėms.

Miestelyje gyveno smulkūs ir neturtingi prekybininkai ir ūkininkai, kurių turimi trobesiai, be poros išimčių, buvo pritaikyti gyventi vienai šeimai. Dauguma trobesių buvo seni ir seniai neremontuoti, langai ir durys nesandarūs, kai kur nebuvo dvigubų langų, lubos žemos, todėl daugelyje namų oro talpa nesiekė nė pusės patvirtintos normos. Kambarių vėdinimas buvo galimas tik atidarius duris, žiemos metu pasiekti nustatytos temperatūros buvo neįmanoma. Kambariai daugiausia buvo nepertverti ir neatskirti nuo namuose gyvenusių šeimų.

Ypač sudėtinga buvo apgyvendinti vedusius ir turinčius šeimas karininkus ir liktinius puskarininkius. Buvo rasti tik du tam tinkami butai.

Sandėliams Seredžiuje tinkamų patalpų irgi nebuvo, todėl jie buvo iškelti į Moliškių kaimą už 0,9 km nuo naujų statomų kareivinių.

Patalpų arklidėms irgi nebuvo, todėl arkliai buvo sustatyti ūkininkų daržinėse po kelis arklius.

Kariai buvo išmėtyti po visą miestelį mažomis grupelėmis ir apgyvendinti labai ankštai. Tam, kad visą batalioną sukviestų mokymo ar pavojaus metu,

³⁵⁵ Įsakymas 3 p. p. Nr. 49. 1935-10-11 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, l. 169.

³⁵⁶ Ten pat, b. 212, l. 3.

³⁵⁷ Ten pat, b. 115, l. 177, 180, 211, 212.

maitinimui ar kitiems reikalams užtrukdavo nemažai laiko³⁵⁸.

Raseiniuose kariai irgi buvo apgyvendinti privačiuose butuose, tačiau čia jų gyvenimo sąlygos buvo geresnės nei Seredžiuje³⁵⁹. Kadangi pulkui buvo planuojama statyti naujas kareivines, 1935 m. lapkričio 20 d. pulko vadas plk. V. Giedrys kreipėsi raštu į I pėst. divizijos vadą siūlydamas, kad statant naujas kareivines Raseiniuose, Seredžiuje ir Kėdainiuose, ant stogo būtų įrengti lėktuvų stebėjimo bokšteliai ir automatinų pabūklų aikštelės. Be to, pulko vadas prašė, kad naujuose pastatuose būtų įrengta po kelis kabinetus, pritaikytus priešcheminei apsaugai³⁶⁰. Tai, be abejo, būtų padidinę kareivinių statybų kainą. Ar buvo šie pulko vado siūlymai svarstomi, dokumentų surasti nepavyko. Kareivinės Raseiniuose buvo pradėtos statyti 1937 m. gegužės 20 d. Statybos darbus atliko statybos rangovai M. Grodzenskis ir A. Raines³⁶¹. Su jais Krašto apsaugos ministerija sudarė sutartį atlikti statybos darbus už 814 000 Lt³⁶².

Tačiau patalpų trūko ne tik kareiviams. Pagal pulko etatus, pulkas turėjo gauti 12 ryšių šunų, po 4 kiekvienam batalionui, tačiau nei viename batalione nebuvo įrengtos šunidės, todėl pulko vadas Karo technikos valdybos viršininko prašė, kol kas šunų į pulką nesiųsti, juo labiau kad pulkas dar neturėjo parengtų šunų dresuotojų, kuriuos rengė Karo veterinarijos valdyba. Mokyti šunų dresuotojais pulko kareiviai buvo pasiųsti tik lapkričio mėn.³⁶³

Pulkui trūko ir kitų specialistų, todėl į įvairias karines mokyklas buvo siunčiami kareiviai ir karininkai. Lapkričio mėn. į Arklių kaustymo mokyklą buvo pasiųsti eiliniai Kostas Bartkus, Stasys Janušaitis ir Albinas Stankevičius; į ugniagesių instruktorių kursus – jaunesnieji leitenantai Leonas Lenkauskas, Mečys Rudzianskas ir Povilas Paradnikas, vyr. puskarininkiai Petras Aidukas, Juozas Arlauskas ir Antanas Oleškevičius; į Autorinktinės mokomąją kuopą mokyti vairuoti automobilio pasiūstas eilinis Boleslovas Reins ir kt.³⁶⁴

1935 m. lapkričio 10 d. pulke jau tarnavo 1118 karių. Iš jų 48 karininkai, 3 civiliai tarnautojai, 57 viršilos ir liktiniai puskarininkiai, 15 civilių tarnautojų kareivių vietoje, 15 auklėtinių³⁶⁵.

1935 m. lapkričio 23 d. pulke iškilmingai vyko kariuomenės dienos minėjimas. Buvo aukojamos šv. Mišios, vyko kariuomenės paradas, kareiviams buvo skaitomos paskaitos. Tačiau greitai po švenčių pulko vadui teko gana griežtai sureaguoti į nepageidaujamus santykius Kėdainių karinėje iguloje.

358 II bataliono vado raportas pulko vadui // Ten pat, b. 172, l. 4.

359 III pėst. pulko vado raportas I divizijos vadui // Ten pat, b. 154, l. 26.

360 Ten pat, b. 161, l. 24.

361 Ten pat, b. 321, l. 55.

362 Lesčius V. Lietuvos kariuomenės aprūpinimas (1921–1940). Karo archyvas, t. 26, V., 2011, p. 258.

363 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 159, l. 86.

364 Ten pat, l. 60, 85, 95.

365 3 p. p. suvestinės žinios. 1939-11-10 // Ten pat, b. 154, l. 29.

Kadangi iki tol vyraujančią vaidmenį Kėdainiuose vaidino Artilerijos pulko kariai, įsteigus Pėstininkų pulką ir jo vadą paskyrus Kėdainių karinės įgulos viršininku, artileristai pasijuto pažeminti. Artilerijos pulko kareiviai pradėjo iš pėstininkų šaipytis, juos pravardžiuoti. Pėstininkai atsakydavo tuo pačiu, o kartais ir jie patys tapdavo įvairių nesusipratimų tarp atskirų kariuomenės dalinių kareivių kaltininkais. Pulko vadas, atkreipdamas dėmesį į šiuos pradedančius tarpti žalingus reiškinius, 1935 m. gruodžio 6 d. išleistame įsakyme Kėdainių įgulai, visų laipsnių įgulos kariniams viršininkams karininkams įsakė išaiškinti savo valdiniams nesugyvenimo žalingumą vieningai karių šeimai ir šių nesutarimų žalingumą bendradarbiavimui tarp atskirų ginklų rūšių karių. Pavienius išsišokėlius įsakė griežtai bausti³⁶⁶.

1935 m. lapkričio 12 d. pulko štabe pulko vadas sukviėtė karininkų susirinkimą aptarti karininkų ramovės reikalus, tačiau tada nebuvo prieita prie vieningos nuomonės apie ramovės steigimą³⁶⁷. Ir vėliau atskira pulko karininkų ramovė Kėdainiuose įsteigta nebuvo. 1936 m. vasario 15 d. Kėdainių įgulos vado, kuriuo buvo Trečiojo pėst. pulko vadas, įsakymu Antrojo artilerijos pulko karininkų ramovė buvo paskelbta Kėdainių karinės įgulos karininkų ramovė. 1936-iesiems metams ramovės valdybos pirmininku buvo patvirtintas plk. ltn. A. Urbšas, nariais plk. ltn. A. Raudonikis, mjr. A. Janavičius ir ltn. Jankauskas³⁶⁸. 1937 m. ramovės valdyboje ltn. Jankauską pakeitė ltn. Kazys Petrulaitis³⁶⁹. 1938 m. karininkų ramovės valdyba buvo iš esmės perrinkta. Pirmininku išrinktas plk. ltn. K. Dabulevičius, nariais gen. št. mjr. J. Giedra, mjr. A. Urbonas ir j. ltn. Č. Juodgudis³⁷⁰.

Gruodžio 4 d. buvo įsteigta Seredžiaus karinės įgulos karininkų ramovė. Į ramovės valdybą išrinkti kapitonai Alfonsas Šimulynas, Vaitkus ir Jonas Šimėnas, o kitą, t. y. gruodžio 5 d. liktinių puskarininkų ir civilių tarnautojų ramovė. Ramovės pirmininku išrinktas vyr. psk. Leščiauskas³⁷¹. 1936 m. vasario 7 d. buvo įsteigta Raseinių įgulos liktinių puskarininkų ramovė. Į valdybą buvo išrinkti vrš. Feliksas Alekna, vyr. sanitarijos psk. Jelisiejus Darandovas ir vrš. Albertas Balanas³⁷².

Beveik nuo pirmųjų pulko atkūrimo dienų pulko vadas ėmė rūpintis bibliotekos steigimu. Dar 1935 m. rugpjūčio 14 d. jis parašė raštą Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininkui prašydamas, kad jo formuojamam

366 Ten pat, b. 115.

367 Įsakymas 3 p. p. Nr. 81. 1935-11-11 // Ten pat, l. 304.

368 Ten pat, b. 182, l. 21.

369 Ten pat, b. 262, l. 37.

370 Įsakymas 3 p. p. Nr. 3. 1938-01-03 // Ten pat, b. 342, l. 3.

371 Ten pat, b. 127, l. 1–2; b. 128, l. 36.

372 1936-02-07 protokolas // Ten pat, b. 195, l. 11.

pulkui būtų skirta knygų bibliotekai pradėti formuoti³⁷³. Tačiau nesulaukdamas jokie atsakymo iš Spaudos ir švietimo skyriaus, lapkričio 29 d. parašė raštą I pėst. divizijos vadui nurodydamas, kad dar neišspėstas pulko bibliotekos klausimas. Rašte pulko vadas nurodė, kad Spaudos ir švietimo skyrius atsisakė skirti asignavimų knygoms įsigyti. Pulko vadas prašė leisti 1936 m. sąmatoje numatyti bent 1000 Lt knygoms pirkti³⁷⁴.

1936 metams pulkui buvo užprenumeruoti „Lietuvos aidas“ 20 egz., „Mūsų rytojais“ – 24, „Ūkininko patarėjas“ – 24, „Kario“ – 105, „Trimitas“ – 60, „Skautų aidas“ – 9 ir 3 kiti leidiniai³⁷⁵.

Gruodžio 20 d. buvo gautas I pėst. divizijos štabo viršininko raštas, kuriame štabo viršininkas nurodė, kad pulkui kol kas teks naudotis Antrojo artilerijos pulko ir Centrine kariuomenės bibliotekomis. Patarė nieko nelaukiant užsiprenumeruoti būtiniausius leidinius, prašyti Spaudos ir švietimo skyriaus, kad pulkui būtų skirta knygų iš tų kariuomenės bibliotekų, kurioms 1926 m. buvo perduotos likviduoto pulko bibliotekos knygos³⁷⁶.

Pulko biblioteka buvo atidaryta tik 1936 m. spalio 29 d. Ji iš karto tapo populiari tarp karių, kurie ypač domėjosi karine literatūra ir mokslo knygomis³⁷⁷.

Biblioteka buvo įkurta ir 2-ajame batalione, dislokuotame Seredžiuje. 1938 m. sausio 1 d. ji turėjo 1197 knygas, po metų – jau 1295. Skaityklos paslaugomis 1937 m. naudojosi 7 karininkai, 13 liktinių puskarininkių, 2 civiliai tarnautojai ir 121 eilinis kareivis. Jie per metus perskaitė 1590 knygų³⁷⁸.

Pulkui susiformavus, pulke pradėta skirti nemažas dėmesys karių kultūriniam ir švietimo darbui. Pulko kultūros ir švietimo renginiai buvo iš anksto planuojami, už juos buvo atsakinga pulko vadovybė, kultūros švietimo komisija ir jos pirmininkas. Kaip pavyzdį iš 1939 metų kultūros ir švietimo renginių plano pateiskime trijų mėnesių 1-ajame pulko batalione planuotus renginius:

Birželio mėn.:

Antrasis sekmadienis. Paskaita „Didysis Lietuvos nepriklausomybės kūrėjas Antanas Smetona“

Ketvirtasis mėnesio sekmadienis – karių ekskursija į Radvilų bažnyčią Kėdainiuose.

18 d. Muzikos vakarėlis.

25 d. Kino filmas.

Liepos mėn.:

373 Ten pat, b. 159, l. 6.

374 Ten pat, l. 81.

375 Ten pat, l. 135.

376 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 159, l. 125.

377 San. pusk. Grigoras. 3 pėst. Vytauto Didžiojo pulkas // Karys, 1937, Nr. 5, p. 143.

378 Žinios apie 3 p. p. 2-ojo bataliono kareivių tarnybinę biblioteką // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 236, l. 21.

2-asis sekmadienis. Vaidinimas „Augyla Nebrendyla“

9 d. Karių ekskursija į Dotnuvos akademiją.

16 d. Paskaita „Lietuviai, kurie nugalėjo Atlantą: Darius ir Girėnas“.

23 d. Kino filmas.

Rugpjūčio mėn.:

6 d. Ekskursija į P. Lukšio žuvimo vietą.

13 d. Paskaita „Karas, kurio griuvėsiuose iškilo Nepriklausoma Lietuva“

15 d. Kino filmas.

20 d. Paskaita „Liublino unija“.

27 d. Muzikos vakaras³⁷⁹.

1935 m. gruodžio 5 d. buvo suformuota Mokomoji kuopa. Į ją buvo perkelti 45 kareiviai iš 1-ojo bataliono, 43 – iš 2-ojo ir 42 – iš 3-iojo³⁸⁰.

1936 metais pulkas įžengė į naują etapą, nes jau buvo atlikti svarbiausieji pulko formavimo darbai ir pradėta daugiau dėmesio kreipti į karių mokymą, lavinimą ir kt. darbus. Pulko karių rengimas ir mokymas vyko pagal patvirtintas programas. Praktiniai užsiėmimai vykdavo pulko teritorijoje, šaudykloje, Gaižiūnų poligone. Pasiękti rezultatai ypač gerai buvo matomi šaudymo ir sporto varžybose. Kaip pavyzdį pateiksime kai kuriuos pulko karių 1935–1936 m. žiemos mokymo periodo štrichus. Jauni kariai buvo mokomi: statutų, ginklų konstrukcijos ir veiksmų su ginklais, vyko šaudymo, sargybos pratimai ir praktika, apkasų kasimas ir gynimasis juose, rikiuotės pratimai, individualus taktinis parengimas, kautynių skyriaus taktinis parengimas, kautynių skyriaus veiksmai būrio sudėtyje, higienos reikalavimai, gimnastika.

Liktiniams ir tikrosios tarnybos puskarininkiams šiuo periodu buvo vedami tokie taktikos pratimai ir skaitomos paskaitos:

Kovotojo mokymo metodika;

Kautynių skyrius lauko sargyboje;

Kautynių skyrius žvalgyboje;

Kautynių skyrius žygio apsaugos patrulyje;

Žemėlapių skaitymas;

Priešcheminė apsauga;

Karys žvalgyboje miške;

Būrys puolime naktį;

Būrys gynyboje;

Ryšys žygio apsaugoje³⁸¹.

³⁷⁹ Ten pat, b. 237, l. 22.

³⁸⁰ Ten pat, b. 121, l. 16.

³⁸¹ Ten pat, b. 183, l. 26–28.

Susipažinę su Lietuvos centriniame valstybės archyve saugoma pulko karių mokymo medžiaga galime konstatuoti, kad ir kitais metais pulko karių mokymai vyko pagal iš anksto parengtus ir patvirtintus mokymo planus. Intensyviausias mokymas vyko rudens–žiemos periodu. Paprastai būdavo ne mažiau kaip trys taktiniai pratimai su žemėlapiais, skaidant veiksmus iki žemiausios grandies. Paprastai vienam pratimui būdavo skiriamos 2 dienos po 2–3 valandas kiekvieną dieną.

Kiekviename pulko batalione būdavo atliekami ne mažiau kaip po du taktikos pratimai lauke. Paprastai pratimai buvo atliekami kuopos dydžio daliniuose. Be to, beveik kasmet, siekiant pasirengti divizijos lauko žiemos pratimui, vykdavo ne mažiau kaip po tris lauko pratimus visam batalionui. Susidarydavo, kad batalionuose žiemos pratimuose karininkai ir puskarininkiai dalyvaudavo ne mažiau kaip penkiuose lauko pratimuose. Pagrindinis šių žiemos pratimų tikslas būdavo parodyti kariams skirtumus tarp žiemos ir vasaros sąlygų ir išmokyti juos veikti daug rūstesnėmis ir sudėtingesnėmis žiemos sąlygomis.

Paprastai vykdavo po dvejus štabų ir vadaviečių mokymus prie žemėlapio ir po du lauko pratimus.

Kasmet vykdavo ne mažiau kaip vieni karo žaidimai, kuriuose dalyvaudavo visas pulkas. Kartais juose dalyvaudavo ir kitų kariuomenės dalinių atstovai.

Be to, buvo skaitomos įvairaus lygio paskaitos tiek kareiviams ir puskarininkiams, tiek karininkams.

1936 metų pradžioje, gavus duomenis, kiek bus skirta pulkui naujų pašauktų kareivių, paaiškėjo, kad pulko batalionuose reikės formuoti trečiąsias kuopas. Vasario 20 d. pulko vadas išleido specialų nurodymą dėl trečiųjų kuopų formavimo batalionuose. Nurodyme buvo paminėta, kad iš pradžių bus paskirti kuopų vadai ir skirtas atitinkamas skaičius puskarininkių iš atitinkamų batalionų sudėties, vėliau, atvykus naujokams, seniai tarnaujantys kareiviai ir naujokai bus paskirstyti jau po tris kuopas, kad kiekviena iš šaulių kuopų būtų daugmaž vienodos sudėties ir vienodo karių skaičiaus.

Karininkų papildymo pulke buvo laukiama gegužės pabaigoje birželio pradžioje. Kuopų organizatoriais, kol kas atliekant savo tiesiogines pareigas, buvo paskirti: 1-ajame batalione – kpt. K. Matutis, 2-ajame – j. ltn. P. Paradnikas, 3-iajame – ltn. B. Bitinaitis³⁸².

Vasario 22–27 d. pulkas dalyvavo I pėst. divizijos žiemos lauko pratybose. Pratyboms vadovavo pulko vadas gen. št. plk. V. Giedrys³⁸³.

³⁸² Ten pat, b. 173, l. 50.

³⁸³ Ten pat, b. 188, l. 51.

1936 m. pulkas, įveikęs atsikūrimo sunkumus, ėmė didelį dėmesį skirti bendravimui su visuomene. Aktyviai prisidėta prie įvairių ruošiamų visuomeninio pobūdžio švenčių, pramogų ir t. t. Pulke buvo iškilmingai paminėtos Vasario 16-osios akto 18-osios metinės. Vasario 16 d. proga keletas pulko karininkų buvo apdovanoti: Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu buvo apdovanoti mjr. Ildefonsas Stanelis ir kpt. Alfonsas Šimulynas; III laipsnio – vrš. Antanas Jacikevičius, vyr. puskarininkiai Antanas Čibirka, Viktoras Lukoševičius ir Petras Aidukas, sanitarijos vyr. psk. Jelisiejus Darandovas ir civilis tarnautojas Aleksas Gaverdauskas³⁸⁴.

Ypač iškilmingai vyko gegužės 20–21 d. kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė. Gegužės 20 d. karių ir visuomenės eisena žygiavo į Šv. Juozapo kapines, kur buvo pagerbti žuvusieji dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Gegužės 21 d. visi Kėdainiai buvo papuošti iškeltomis vėliavomis. 9.30 val. vyko pamaldos Kariuomenės aikštėje, po to – kariuomenės paradas. Po jo vyko karių pasirodymas – parodomoji mankšta. Po jos norintieji galėjo pašaudyti iš karinių šautuvų į taikinius, pasivaišinti kariškais valgiais ir gėrimais. 18 val. Laisvės sodelyje prasidėjo pulko karinio orkestro koncertas, 19.30 val. visi norintieji kareivių kino salėje galėjo pažiūrėti kino filmą³⁸⁵.

1936 m. pulkas paminėjo pulkui labai svarbų įvykį – Mokomosios kuopos 1-osios laidos išleistuves. Šią pirmąją Mokomos kuopos laidą baigė 112 karių³⁸⁶.

Nuo 1936 m. gegužės 15 d. iki liepos 5 d. pulko kariai pirmą kartą po atkūrimo dalyvavo manevruose Gaižiūnų poligone. Čia poligone vytautininkai ne tik įtvirtino, bet ir praktiškai pritaikė savo įgytas žinias ir gautus įgūdžius. Mokymai parodė, kad atliekant šaudymo ir taktikos pratimus, atkurto pėst. pulko kariai neatsilieka nuo senesniųjų pulkų³⁸⁷.

Ką pulko kariai yra išmokę ir ką pasiekė, buvo pademonstruota per rugsėjo 20–29 dienomis vykusius pulko manevrus. Šiuose manevruose dalyvavo ne tik pulko kariai, bet ir pašaukti į apmokymus pulkui priskirti atsargos kariai. Manevruose pulkas pasirodė neblogai³⁸⁸.

Mokymai parodė, kad pašaukti į mokymus atsargos karininkai teorinių žinių turėjo, tik ne visada sugebėjo jas pritaikyti praktiškai, neblogai skaitė žemėlapius. Daugiausia buvo pamirštos Lauko tarnybos statuto nuostatos ir žinios apie ginklus. Pašauktus karininkus teko iš naujo supažindinti su kovotojo mokymo programa, naujais kariškais terminais ir naujų kautynių formų savybėmis: pozicijos sauga, ugnies skraistė, stabdomosios kautynės, išėjimas iš kautynių.

384 Ten pat, b. 182, l. 75.

385 1936 m. Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventės Kėdainiuose programa // Ten pat, b. 123, l. 27.

386 Įsakymas 3 pėst. pulkui Nr. 151. 1936-05-30 // Ten pat, b. 182, l. 208.

387 St. Danilevičius. 3-jo pėst. pulko metinė sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 417.

388 LCVA, f., 516, ap. 1, b. 198, l. 35–36; b. 201, l. 27.

Atsargos karininkai kaip būrių vadai pasirodė visai neblogai, tik jiems vadovaujant pasireiškė praktikos stoka. Tai ypač buvo matyti jiems duodant įsakymus – duodami įsakymai iš pradžių priminė pokalbį, o ne įsakymą.

Pašaukti atsargos puskarininkiai gerai sugebėjo naudotis ryšių priemonėmis, gerai sekė priešininkus, gerai pateikdavo pranešimus, tačiau manevrų metu paaiškėjo, kad nesugeba naudoti automatinius ginklus, silpnai suderina ugnį su būrio manevru, gerokai pamiršę komandas. Vadovavimas patikėtiems kariams buvo nesklandus, kupinas abejonių.

Tuo tarpu pašaukti eiliniai kariai pulko vadovybei sudarė gerą įspūdį. Mokėjo tinkamai elgtis rikiuotėje, stengėsi prisiminti, ką jau buvo pamiršę, galvojo logiškai ir nuosekliai. Tačiau apie 10 proc. pašauktų kareivių skundėsi įvairiais negalavimais, todėl teko juos atleisti nuo kai kurių pratimų³⁸⁹.

Pulkas priskirtus atsargos karius įtraukė ne tik į šiuos manevrus, bet atsargos karių mokymas vyko ir visus vėlesnius metus. Nuolatos vyko tiek atsargos karininkų, priskirtų pulkui, tiek puskarininkių ir eilinių teoriniai ir praktiniai mokymai.

To meto Lietuvos kariuomenėje, kaip alternatyvaus ryšio palaikymui, plačiai buvo naudojami ryšių balandžiai. Pulkas turėjo karvelynus Kėdainiuose ir Radviliškyje. Tačiau pulko vadas, kaip matyti iš 1936 m. spalio 3 d. rašto I pėst. divizijos vadui, nutarė pertvarkyti turimus karvelynus. Jis siūlė steigti dar du naujus karvelynus Seredžiuje ir neetatinį karvelyną Ariogaloje. Seredžiuje, pulko vado nuomone, naujo etato steigti nereikėtų. Karvelyną galėjo prižiūrėti bataliono ryšininkai. Šiam karvelynui karvelių būtų užtekę paimant iš Kėdainių ir Raseinių karvelynų. Ariogaloje siūlė steigti neetatinį karvelyną, kurį, aprūpinus būtiniausiu inventoriumi, siūlė perduoti vietos šaulių būrio priežiūrai. Jis turėjo vaidinti tarpinio karvelyno tarp Kėdainių, Seredžiaus ir Raseinių karvelynų vaidmenį.

Išdėstęs aukščiau minėtus argumentus, pulko vadas prašė leisti steigti Seredžiaus ir Ariogalos karvelynus ir pakeisti Kėdainio karvelyno karvelių dresavimo kryptis³⁹⁰.

1937 m. Raseinių karvelynas jau turėjo 33 karvelius (1935 m. tik 10). Karveliai buvo išdresuoti skristi Šiaulių, Tauragės ir Jurbarko kryptimis. Karveliai buvo ištreniruoti skraidyti: Šiaulių kryptimi 7 karveliai skraidė iki 40 km, 4 – iki 10 km, 2 – iki 5 km. Tauragės kryptimi 6 karveliai skraidė iki 35 km, 6 – iki 10 km ir 4 – iki 5 km. Jurbarko kryptimi 8 karveliai skraidė iki 40 km atstumu, 12 karvelių – iki 10 km ir 5 jauni karveliai – iki 5 km³⁹¹.

389 Pastabos dėl atsargos karininkų ir kareivių mokymo // Ten pat, b. 206, l. 263–264.

390 Ten pat, b. 162, l. 18

391 Raseinių vietinio karvelyno žinios // Ten pat, b. 205, l. 105.

1937 m. slaptu įsakymu kariuomenei Seredžiuje, 2-ajame pulko batalione, buvo įsteigtas karvelynas. Tačiau karvelynas Seredžiuje nuo pat pirmųjų dienų susidūrė su tinkamų patalpų problema. Nesant tinkamų patalpų, karvelynas buvo įkurdintas sename buvusio dvaro pastato palėpėje. Pastate buvo laikomi Antrojo artilerijos pulko 2-osios grupės ginklai. Kadangi pastatas buvo senas ir nesandarus, tai karvelių keliamos dulės krisdavo ant saugomų ginklų ir juos užteršdavo. Artilerijos pulko vadovybė reikalavo karvelyną iškelti, tačiau nebuvo kur. Naujojo karvelyno pastato statybos klausimas užstrigo, o tuo tarpu, nors Artilerijos pulkas ginklus perkėlė į kitas patalpas, griūvančiame pastate laikyti karvelius ir juos dresuoti buvo beveik neįmanoma. Matydamas beviltišką karvelyno padėtį, pulko vadas plk. V. Giedrys 1939 m. sausio 20 d. kreipėsi į I pėst. divizijos vadą informuodamas, kad su karo butų valdyba susirašinėjimas dėl karvelyno statybos Seredžiuje vyksta nuo pat karvelyno įkūrimo dienos, tačiau ir 1939 metais naujo karvelyno statyba nėra numatyta. Pulko vadas divizijos vado prašė imtis priemonių, kad naujas karvelynas Seredžiuje būtų pastatytas dar 1939 m. pavasarį³⁹². Tačiau reikalai nejudėjo iš vietos. 1939 m. liepos 18 d. naujas pulko vadas plk. P. Genys raštu vėl kreipėsi į I pėst. divizijos vadą pranešdamas, kad pastatą, kuriame laikomi karveliai, dėl jo susidėvėjimo 1939 m. planuojama nugriauti, todėl vadas siūlė arba skubiai statyti naują karvelyną, arba iki bus pastatytas naujas karvelynas Seredžiuje, senąjį likviduoti³⁹³. Koks buvo tolesnis karvelyno likimas, dokumentų surasti nepavyko.

1936 m. spalio 17 d. pasikeitė 2-ojo bataliono vadai. Plk. ltn. Antaną Šurkų paskyrus Karo mokyklos bataliono vadu, 2-ojo bataliono vadu buvo paskirtas mjr. Boļius Namajuška. Lapkričio 23 d. jis buvo pakeltas į pulkininkus leitenantus. Tą pačią dieną iš leitenantų į kapitonus buvo pakelti ir Mikas Salvėjus, Matas Janušonis, Ignas Jonikas ir Pranas Totilas³⁹⁴.

1936 metų spalio mėn. ir 1937 m. gegužės, birželio mėn. pulko batalionai atliko pulko veiklai priskirtos Lietuvos teri-

Antanas Šurkus su žmona // Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 7, p. 352.

³⁹² Ten pat, b. 496, l. 228.

³⁹³ Ten pat, l. 138.

³⁹⁴ Ten pat, b. 183, l. 163, 170, 231.

torijos dalies rekognoskuotės darbus. Buvo stengiamasi surinkti kuo išsamesnius duomenis, kad prireikus pulkas ir kiti Lietuvos kariuomenės kariai toje teritorijoje galėtų kuo palankiausiomis sąlygomis vykdyti kovos veiksmus. Buvo iširta kelių būklė, jų plotis, danga, iširtos upės, nustatytos brastos, patogios upių kirtimų vietos, miškai, kaimai ir vienkiemiai. Nustatyti patogūs pasipriešinimui plotai. Labai gerai buvo iširta Dubysa ir jos baseino parengimas gynybai sulaukiant priešų veiksmus iš vakarų pusės³⁹⁵.

1936 m. lapkričio 11 d. prie pulko štabo Kėdainiuose buvo suformuotas Minosvaidžių būrys. Vadu paskirtas j. ltn. Antanas Gustas. Būrys tiesiogiai buvo pavaldus pulko vado padėjėjui, aprūpinimo srityje – ūkio viršininkui³⁹⁶.

1935–1936 m. pulko vadovybė didžiausią dėmesį skyrė pulko formavimo, vystymo, karių rengimo problemoms spręsti. Tai davė gerų rezultatų. 1936 m. gruodžio 16 d. pulką tikrino I pėstininkų divizijos vadas. Kiek rimtesnių pastabų divizijos vadas nepareiškė, nors tikrino ir mokymą ir apžiūrėjo pulko patalpas³⁹⁷. Tačiau kasdienės ūkinės problemos kažkaip pasitraukusios į antrąjį planą, jas traktuojant kaip objektyvius sunkumus, ir tuo dažnai buvo pridenjami paprasčiausi aplaidumo atvejai. Tai pastebėjo ir į tai atkreipė dėmesį pats pulko vadas. Kaip matyti iš slapto pulko vado rašto, pasirašyto 1936 m. gruodžio 31 d., pulko vadas plk. V. Giedrys, apžiūrėjęs pulko virtuves, jose rado daug aplaidumo atvejų. Vadas konstatavo, kad virtuvės blogai valomos, kampuose matyti šiukšlių, langai rasoti, purvini, palangės nenuvalytos. Įvairūs maisto gaminių įrankiai taip pat nešvarūs, spintose ir stalčiuose daiktai sudėti netvarkingai, virėjų chalatai ir prijuostės labai nešvarūs. Pulko vadas pagrasino, kad ateityje už netvarką virtuvėse griežtai baus kaltininkus³⁹⁸.

Be to, pulko vadovybei kėlė rūpestį ir kai kurių jaunųjų pulko karininkų nederamas elgesys. 1937 m. pradžioje vienas po kito pasipylė griežti slapto pulko vado įsakymai su griežtomis bausmėmis jaunesiems pulko karininkams. 1937 m. sausio 20 d. slaptame įsakyme konstatuota, kad pulko karininkas ltn. Bronius Kaupas, 1936 m. gruodžio 27 d. grįždamas iš atostogų, traukinio vagonė restorane būdamas neblaivus atkreipė ten buvusių keleivių dėmesį savo netvarkinga išvaizda, nevalytais batais. Be to, nepažįstamų asmenų pakviestas išgerti alaus. Pulko vadas daro prielaidą, kad šitaip iš jo buvo bandoma išgauti informaciją apie pulką. Pulko vadas gen. št. plk. V. Giedrys ltn. B. Kaupui už žeminantį karininko vardą elgesį pareiškė griežtą papeikimą³⁹⁹.

³⁹⁵ Ten pat, b. 228.

³⁹⁶ Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 2. 1936-11-19 // Ten pat, b. 244, l. 57.

³⁹⁷ Slaptas įsakymas I pėstininkų divizijai. 1936-12-21 // Ten pat, l. 61

³⁹⁸ Ten pat, b. 175, l. 3.

³⁹⁹ Ten pat, b. 336, l. 31.

1937 m. kovo 19 d. Kėdainių įgulos karininkų ramovėje j. ltn. Alfonsas Patalauskas „*be saiko prisigėręs*“ išėjo į gatvę, keletą kartų iššovė ir sukniubo. Įvykį matę piliečiai iškvietė budėtojus. Pulko vadas 1937 m. kovo 23 d. slaptame įsakyme pulkui pažymėjo, kad „*šis įvykis skaudžiai įžeidžia ne tik karininko, bet ir viso pulko ir kariuomenės vardą. Be to, toks negarbingas karininko elgesys ne tik laužo drausmę, bet ir sudaro progos susidaryti visuomenėje įvairiems, kad ir nepagrįstiems gandams bei blogai opinijai apie karininkiją. J. ltn. Patalauską už tai, kad be saiko nusigėręs rodėsi viešoje vietoje ir šaudė, baudžiu 10 parų areštu namie.*“ Pulko vadas nubaudė ne tik j. ltn. A. Patalauską, bet ir kartu gėrusius, ir draugo neprižiūrėjusius jaunesnius leitenantus K. Kauną, J. Verbylą ir A. Baltrušį. Jiems skyrė po 7 paras arešto namuose.

Įsakymo pabaigoje pulko vadas rašė: „*Be to, tenka pabrėžti, kad šiame atsitikime dalis kaltės krenta ir pulko vyresniesiems karininkams, dėl nepakankamo jaunųjų auklėjimo.*“

*Griežtai reikalauju vyresniųjų pp karininkų daugiau kreipti dėmesio į jaunesniųjų karininkų auklėjimą, būti visur ir visada jiems pavyzdžiu ir pabrėžiu, kad jaunesniųjų nusižengimuose skaitau kaltus ir jų tiesioginius viršininkus bei vyresnius.*⁴⁰⁰

Tačiau ir po šio įsakymo jaunesniųjų karininkų drausmė nepagerėjo. Jau balandžio 7 d. apie 23 val. į Seredžiaus įgulos karininkų ramovę atėjo neblaivūs jaunesnieji leitenantai J. Šivokas, J. Varnas ir J. Puskunigis. Nereaguodami į įgulos budėtojo bandymą juos sudrausminti, toliau triukšmavo, o j. ltn. J. Šivokas, be jokios priežasties išsitraukęs pistoletą, iššovė į virtuvės sieną. Apie 24 val. jau grįžtant namo j. ltn. J. Varnas paleido keletą šūvių prie savo buto. Už tai pulko vadas j. ltn. J. Šivoką ir J. Varną nubaudė po 10 parų arešto namuose, j. ltn. J. Puskunigį už tai, kad nesudrausmino draugų ir pasišalino, – 5 paromis arešto namuose.

Prasižengusiųjų karininkų kuopų vadams kpt. I. Jonikui, kpt. A. Gantautui ir ltn. V. Dailidoniui už nepakankamą savo karininkų auklėjimą pareiškė papeikimą. Baigdamas įsakymą pulko vadas rašė: „*Ispėju pp karininkus, kad ateityje dėl nusižengimų, pažeidžiančių karininko vardą darysiu griežtesnes išvadas – tarpininkausiu dėl karininkų paleidimo iš kariuomenės.*“⁴⁰¹

Matyt, tokia griežta pulko vado pozicija vis tik lėmė tai, kad daugiau panašių įsakymų neteko surasti.

1937 m. vasario 24–26 d. pulko žiemos pratybas, kur jungtinis Kėdainių, Seredžiaus ir Raseinių įgulų būrys vykdė nurodytą pratimą, stebėjo I pėst. divizijos

400 Ten pat, l. 29.

401 Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 5. 1937-04-13 // Ten pat, l. 17.

vadas brg. gen. S. Pundzevičius⁴⁰². Pulkas buvo padalytas į raudonuosius ir mėlynuosius. Mėlynieji tvirtinosi gynybos pozicijose Ariogalos rajone, o raudonieji, atlikę dvių dienų žygį, juos puolė. Mėlynieji pasirodė geriau ir raudoniesiems nepavyko užimti jų ginamų pozicijų. Divizijos vadas žygio apsaugos patrulio veiksmus įvertino netgi kaip per daug drąsius. Mėlynieji per garsiai komandavo. Divizijos vadas turėjo nemažai pastabų dėl karių maskavimosi, nes kareiviai nebuvo gerai išmokyti, kaip užsimaskuoti krūmingoje vietovėje⁴⁰³.

1937 m. kovo mėn. pulkas gavo nurodymą įsteigti 16 karių metrologijos ir oro žvalgybos skyrių. Pulko vadas į Priešlėktuvinės apsaugos rinktinėje organizuotus kursus pasiuntė liktinį puskarininkį, jaunesnįjį puskarininkį, 4 grandinius ir 10 eilinių karių⁴⁰⁴.

1937 m. gegužės 23 d. pulkas, kaip ir visa Lietuvos kariuomenė, šventė Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventę. Šventės išvakarėse, gegužės 22 d. 16 val. 30 min., dvi grupės Antrojo artilerijos pulko raitelių su trimitininkais jodinėjo po Kėdainius ir skelbė šventės pradžią. 17 val. užsiėmimų aikštėje išsirikiavo Trečiojo pėstininkų ir Antrojo artilerijos pulko kariai, orkestras ir visi iškilmingai išžygiavo į Šv. Juozapo parapijos kapines. Rikiuotei vadovavo Trečiojo pėstininkų pulko plk. ltn. A. Raudonikis. Kapinėse įgulos kapelionas laikė Mišias, po to, pulko orkestrui grojant gedulingą muziką, ant žuvusių už Lietuvos laisvę karių kapų buvo padėti vainikai. Po pamaldų užsiėmimų aikštėje įvyko iškilmingas pulko karių patikrinimas.

Gegužės 23 d., 7 val., buvo iškeltos Tautinės vėliavos, 10 val. prasidėjo iškilmingos pamaldos. Po pamaldų meno ir visuomenės atstovai pasakė keletą kalbų. Po to prasidėjo iškilmingas karių paradas. Paradui vadovavo Antrojo artilerijos pulko vadas.

Po parado susirinkę žiūrovai buvo vaišinami kareiviškais valgiais⁴⁰⁵.

1937 m. rugsėjo mėn. Kėdainių kapinėse buvo pastatytas žuvusiems už Lietuvos laisvę kariam paminklas. Rugsėjo 26 d. paminklas buvo iškilmingai pašventintas. Jo šventinimo ceremonijoje aktyviai dalyvavo pulko kariai⁴⁰⁶.

402 Stasys Pundzevičius – gimė 1893 m. rugpjūčio 21 d. Laibiškiuose. 1916 m. mobilizuotas ir pasiūstas į Orenburgo karo mokyklą, kurią baigęs tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje. 1918 m. grįžo į Lietuvą. Nuo 1919 m. pradžios tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Dalyvavo kovose su bolševikais ir bermontininkais. 1921–1922 m. IV pėst. divizijos štabo viršininkas. 1922 m. Vyriausiojo štabo Operacijų skyriaus viršininkas. 1923–1925 m. mokėsi Čekoslovakijos karo akademijoje. 1925–1927 m. Penktojo pėst. pulko vadas. 1927–1934 m. Lietuvos karo aviacijos viršininkas. 1935 m. paskirtas II pėst. divizijos vadu, vėliau III pėst. divizijos štabo viršininkas, nuo 1935 m. rugpjūčio mėn. I pėst. divizijos vadas. 1935 m. brigados generolas, nuo 1938 m. divizijos generolas. Nuo 1939 m. kovo 22 d. Kariuomenės štabo viršininkas. 1940 m. gruodžio 16 d. iš kariuomenės atleistas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. apsigyveno JAV, mirė 1980 m. spalio 20 d. Niujorke.

403 Įsakymas I pėst. divizijai. 1937-03-24 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 198, l. 1.

404 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 282, l. 200, 207; b. 303, l. 26.

405 Ten pat, b. 281, l. 41

406 Ten pat, l. 62.

1937 m. spalio 9 d. pulko kariai iškilmingai paminėjo Vilniaus ir Vilniaus krašto atplėšimo nuo Lietuvos metines. Buvo iškeltos gedulo kaspinais perrištos Tautinės vėliavos. 12 val. vyko susikaupimo minutė, pulko karininkai kareiviams skaitė šiai temai skirtas paskaitas. 19 val. Kėdainių gimnazijos salėje prof. Vitkus šia tema skaitė paskaitą⁴⁰⁷.

1937 m. vasarą pulke įvyko kai kurių karininkų pasikeitimas. Nuo liepos 1 d. gen. št. kpt. Antanas Impulevičius buvo perkeltas į Kariuomenės štabą. Vietoje jo į pulką buvo paskirtas gen. št. kpt. Juozas Giedra. Rugsėjo 24 d. iš pulko išvyko gen. št. plk. ltn. Adolfas Urbšas. Vietoje jo pulko vado padėjėju paskirtas plk. ltn. Karolis Dabulevičius⁴⁰⁸.

1937 m. rugsėjo 28 d. pulko vadas plk. V. Giedrys, vykdydamas slaptą I pėst. divizijos vado nurodymą, Raseiniuose 3-iajame batalione įsteigė neetatinių Inžinerijos būrį. Būrio vadu buvo paskirtas 7-osios kuopos j. ltn. Vytautas Sederevičius⁴⁰⁹. Mokymo tikslams leista imti turtą iš mobilizacinio rezervo. Tačiau šis sprendimas buvo tik tarpinis ir pulko vadovybės tai netenkino. 1938 m. pulko vadas prašė karo technikos viršininką leisti Inžinerijos dalinį aprūpinti technika ir reikiamu inžineriniu turtu. 1938 m. lapkričio 30 d. karo technikos viršininkas brg. gen. K. Popeliučka kreipėsi į karo tiekimo viršininką prašydamas leisti aprūpinti Trečiojo pėst. pulko Inžinerijos dalinį reikiama technika. Brg. gen. K. Popeliučka savo prašymą grindė tuo, kad pulkui karo meto etatuose toks būrys numatytas. Raštas su tarpininkavimais pateko pas krašto apsaugos ministrą brg. gen. K. Musteikį, kuris užrašė galutinę rezoliuciją „*Sutinku*“⁴¹⁰.

1937 m. rudenį pulkas susidūrė su netikėta problema – absoliuti dauguma rudeninio šaukimo naujokų pasirodė labai žemo išsilavinimo. Pulko vadovybė patyrė didžiulius sunkumus norėdama iš jų suformuoti Mokomąją kuopą, Ryšių kuopą, batalionų ryšių būrius, Inžinerijos būrį. Kad taip neatsitiktų ir 1938 m. pavasarinio šaukimo metu, pulko vadas Raseinių, Kėdainių ir Šakių apskričių karo komendantams 1938 m. kovo mėn. išsiuntinėjo prašymus, kad į pulką būtų atsiųsta daugiau aukštesnį išsilavinimą turinčių naujokų⁴¹¹.

1937 m. kariuomenės dienos minėjimas pulke vyko labai iškilmingai. Lapkričio 23 d. Respublikos Prezidentas aktu Nr. 1154 pulką už tai, kad 1919–1920 metais pulkas savo didvyriškais žygiais buvo pasižymėjęs kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės, apdovanojo Vyčio Kryžiaus ordino 3-iojo laipsnio

407 Ten pat, l. 63.

408 Ten pat, b. 263, l. 18, 136.

409 Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 6. 1937-09-27 // Ten pat, b. 205, l. 40.

410 Ten pat, b. 414, l. 165.

411 Ten pat, b. 402, l. 11.

vėliava. Vėliava buvo įteikta vėliau pulko metinės šventės metu. Viena vėliavos pusė buvo, kaip ir visų kitų pulkų vėliavų, raudona su baltu Vyčiu. Antroji pusė balta, joje išsiuvinėtas Vytauto Didžiojo paveikslas ir pulko šūkis: „Tau, Tėvyne, mūsų jėgos ir gyvybė“. Vėliavos viršuje – istorinis Vytis, kraštuose – Vytauto Didžiojo vainikai, apačioje – pulko įkūrimo data „1919.V.4 d.“ ir raidė „V“. Vėliavos kraštuose – tautiniai ornamentai. Vėliava buvo pasiūta Šveicarijoje⁴¹².

Kariuomenės dienos proga Prezidentas kai kuriuos pulko karininkus pakėlė į aukštesnį laipsnį: Juozas Giedra pakeltas į majorus, Stasys Danilevičius, Ignas Kalasauskas, Vaclovas Dailidonis, Ernestas Bliudnikas, Kazys Petrulaitis ir Andrius Juškevičius pakelti į kapitonus⁴¹³.

1938 m. lapkričio 23 d. pulkas, kaip ir visa Lietuvos kariuomenė, iškilmingai paminėjo Lietuvos kariuomenės atkūrimo metines. Ta proga lapkričio 22 d. iškilmingai iš senųjų į naujas Kėdainių Šv. Juozapo parapijos kapines buvo perlaidoti pirmojo žuvusio kareivio Povilo Lukšio palaikai⁴¹⁴.

1938 m. pradžioje visi trys pulko batalionų vadai – plk. ltn. A. Raudonikis, plk. ltn. B. Namajuška ir plk. ltn. J. Šlepetys – kėlė savo kvalifikaciją. Nuo sausio 31 d. jie mokėsi 4 savaites trukusiuose pėstininkų bataliono vadų kursuose Vytauto Didžiojo karininkų kursuose⁴¹⁵. Nuo balandžio 1 d. pulko vadas visiems pulko karininkams iki kapitono laipsnio imtinai įvedė privalomas jodinėjimo pamokas⁴¹⁶.

1938 m. kovo 21 d. įsakymu pulko vadas visuose trijuose pulko batalionuose įsteigė neetatinius degazuotojų skyrius. Į degazuotojų skyrius buvo skiriami kariai, baigę degazuotojų kursą, nebaigusieji jų, buvo siunčiami juos baigti. Skyriams vadovauti buvo paskirti degazuotojų kursą baigę puskarininkiai. Degazuotojų neetatiniu instruktoriumi buvo paskirtas j. ltn. Bronius Velykis⁴¹⁷.

Kovo 25 d. pulkas laukė divizijos vado inspekcinio patikrinimo. Kadangi divizijos vadas buvo informavęs, kad tikrins karių taktikos mokymą pagal temas:

būrys žvalgyboje;

būrys patrulio saugos užtvaroje;

būrys gynyboje;

būrys puolime saugos pagrindiniame patrulyje.

Tikrinimui pulko batalionai pasirengė gerai, kiekvieną pratimą pakartojo praktiškai, todėl divizijos vado patikrinimas vyko sklandžiai⁴¹⁸.

412 Vytenis Statkus. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., p. 43.

413 Įsakymas 3 p. p. Nr. 333. 1937-11-29 // Ten pat, b. 263, l. 241.

414 Įsakymas Kėdainių igulai. 1938-11-21 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 384, l. 26.

415 Ten pat, b. 342, l. 81, 83.

416 Įsakymas 3 p. p. Nr. 85. 1938-03-26 // Ten pat, l. 102.

417 Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 1. 1938-03-21 // Ten pat, b. 205, l. 107.

418 Ten pat, b. 386, l. 97.

Kaip jau minėjome, pulko batalionai nebuvo dislokuoti vienoje vietoje. Jie buvo išdėstyti Kėdainiuose, Seredžiuje ir Radviliškyje, tačiau visa pulko administracinė struktūra buvo kaip ir kitų pėstininkų pulkų. Kilo gana rimtų sunkumų tvarkant pulko ūkio reikalus. Juridiškai pulko vadovybė buvo atsakinga už pulko ūkinę veiklą, tačiau praktiškai neturėjo galimybių Radviliškyje ir Seredžiuje esančių batalionų ne tik tinkamai prižiūrėti, bet ir dažniau patikrinti. Kiekviena numatoma permaina batalionuose turėjo pasiekti pulko štabą ir iš pulko štabo vėl pasiekti batalionus. Tai reikalavo ne tik gana didelių lėšų ryšių paslaugoms ir laiko, bet ir patys įvykiai būdavo pulko vado įsakymuose fiksuojami pavėluotai, dažnai pažeidžiant nustatytą tvarką. Pavyzdžiui, kiekvienas karys, išvykdamas iš pulko ilgesniam nei 7 d. laikotarpiui, iš pulko štabo privalėjo gauti atostogų liudijimą. Dažnai, ypač esant skubiems atvejams, to padaryti būdavo neįmanoma, ir pulko kariai išvykdavo be nustatytų liudijimų. Be to, buvo daug sunkumų skubiai, ypač jeigu būtų paskelbta mobilizacija, tvarkyti ūkio reikalus.

Visa tai išdėstęs Kariuomenės štabo viršininkui 1938 m. kovo 11 d. adresuotame rašte, pulko vadas plk. P. Giedrys prašė sutikti ir tarpininkauti, kad pulko batalionai būtų padaryti atskirtaisiais batalionais. Tam pulko vadas siūlė esamus Pėstininkų pulko batalionų etatus padidinti po vieną karininko, kuopos vado teisėmis, etatą – izdininko buhalterio pareigoms. Batalionuose esamus karininkus ūkio reikalams skirti batalionų ūkio viršininkais bataliono vado teisėmis. Dalį raštinės darbuotojų iš pulko štabo perkelti į batalionų štabus, nes pulko štabe darbo sumažėtų, o batalionų štabuose padidėtų.

Šiam siūlymui kariuomenės vadovybė pritarė, tačiau pats klausimas buvo išspręstas tik 1940 metais. Nuo 1940 m. kovo 1 d. įvedus pulkui taikos meto etatus Nr. 104, pulko batalionai tapo savarankiškais ūkio vienetais⁴¹⁹.

Be to, pulko vadas prašė sutikti ir tarpininkauti, kad prie Trečiojo pulko štabo būtų įsteigtas Inžinerijos dalinio branduolys. Vado nuomone, jo buvimas ne tik palengvintų prireikus IV pėstininkų divizijos Inžinerijos dalinio formavimą, bet ir duotų galimybę tinkamai parengti ardymų ir kliūčių planus, kurių reikšmė, žinant kaimyninių kraštų kariuomenių techninį pasirengimą, yra ypatingai svarbi⁴²⁰.

Pulkui sudarė didelių nepatogumų ne tik batalionų išdėstymas, bet ir pulko turimi kareivinės ir ūkio reikmėms naudojami trobesiai. Kėdainiuose dislokuoti pulko daliniai buvo išmėtyti po visą miestą, kareiviai apgyvendinti daugiausia kareivinių gyvenimui visiškai nepritaikytose patalpose. 1938 m. pabaigoje buvo

419 Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 4 . 1940-02-27 // Ten pat, b. 519, l. 39.

420 Ten pat, b. 402, l. 9.

konstatuota, kad blogiausias yra Ryšių kuopos užimamos patalpos. Trobesys senas, langai maži, kambariai tamsūs ir drėgni. Grėšė pavojus, kad pastato antrasis ir trečiasis aukštai bet kuriuo momentu galėjo įgriūti, todėl lubos buvo paramstytos spyriais. Vasaros metu patalpų beveik nebuvo įmanoma vėdinti, nes dėl didelio judėjimo neasfaltuota gatvė į vidų skverbdavosi dulkės.

Kadangi pastatas buvo miesto centre, Ryšių kuopos vadas turėjo didelių problemų su karių drausme, nes kariai dažnai išeidavo be leidimo į miestą, o bausmės, nors ir plačiai taikomos, reikiamo efekto nedavė.

Ankštos ir blogos būklės taip pat buvo 1-osios šaulių ir 1-osios kulkosvaidininkų kuopų patalpos. Labai ankšti buvo pulko sandėliai, be to, prie kai kurių buvo labai blogas privažiavimas.

Tačiau, ko gero, pati blogiausia padėtis buvo su sporto aikštėmis. Šalia kareivinių pulkas neturėjo net gimnastikos aikštelės. Per turimos aikštės vidurįėjo neasfaltuotas kelias ir vasaros metu aikštėje sportuojantys kariai skęsdavo dulkėse. Tai, be abejo, kenkė ir karių sveikatai⁴²¹.

Esamą situaciją buvo galima pakeisti tik pastačius naujas kareivines. Tai gerai suprato ir kariuomenės vadovybė. 1938 m. vasarą Karo butų valdyba pasiūlė naujoms kareivinėms žemės sklypą Kėdainių mieste. Pulko vadas plk. V. Giedrys, įvertinęs siūlymus, 1938 m. lapkričio 18 d. raporte I divizijos vadui prašė kareivinėms parinkti kitą sklypą. Savo prašymą vadas argumentavo tuo, kad toje vietoje pastačius kareivines, jos greitai laiku vėl atsidurs miesto centre, nes sklypą iš trijų pusių jau supo miesto kvartalai, o iš ketvirtos pusės jis ribojosi su geležinkelio pylimu. Be to, sklypas buvo atviroje vietoje, greta geležinkelio tilto, tai didino riziką, kad prieš užpuolimo atveju kareivinių rajonas bus bombarduojamas, o kareiviams atviroje vietoje nebus kur slėptis.

Pulko vadas kareivinių statybai prašė skirti Kėdainių dvaro rajoną, atiduodant ir dvaro trobesius. Rajonas buvo miesto pakraštyje, šalia parko. Dotnuvėlės upės slėnyje būtų galima įrengti šaudyklą. Be to, arti buvo geležinkelio stotis. Vadas prašė, kad į komisijos, kuri galutiniai parinks sklypą kareivinėms, būtų įtrauktas ir pulko atstovas, kuris galėtų išsakyti pulko vadovybės nuomonę⁴²².

1938 m. vasario 10 d. naujų Kėdainiuose statomų kareivinių vietos parinkimo klausimą svarstė I pėst. divizijos vado sudaryta komisija. Komisijos pirmininku buvo paskirtas pulko vadas gen. št. plk. P. Genys. Nariais: plk. Vincas Jasulaitis, plk. ltn. Vacius Ancevičius, Karo butų valdybos atstovai plk. inž. Juozas Šimoliūnas ir plk. ltn. Jonas Vintartas, Kariuomenės štabo atstovas gen. št. plk. ltn. Mykolas Mačiokas ir Karo sanitarijos valdybos atstovas plk. ltn. gyd. Kazys Gudelis. Komisijai buvo pateikti apžiūrėti du sklypai:

421 3 p. p. vado 1938 m. lapkričio 18 d. raportas I pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, l. 38.

422 Ten pat.

1. Žemės ūkio ministerijai priklausančiame plote.

2. Krašto apsaugos ministerijai priklausančiame sandėlių rajone.

Komisija, detaliai apžiūrėjusi abu rajonus, priėjo prie išvados, kad tinkamas naujoms projektuojamoms kareivinėms rajonas yra Žemės ūkio ministerijai priklausantis Kėdainių dvaro žemių sklypas. Motyvai buvo šie:

1. Žemės ūkio ministerijai priklausantis sklypas yra miesto pakraštyje, arti geležinkelio stoties, prie miesto parko. Atstumas iki Nevėžio upės apie 1 km.

2. Priešo aviacijos bombardavimo atveju, kareivius iš kareivinių buvo galima greitai išvesti ir paslėpti parke.

3. Mobilizacijos atveju rajonas būtų nesuvaržytas. Iš jo galima išvykti ir į jį atvykti visomis kryptimis, todėl mobilizacinių atsargų išvežimas į dalinių susitelkimo vietas būtų buvęs labai patogus.

4. Naujame rajone netoli kareivinių buvo galimybė įrengti šaudyklą, o esant šaudyklai netoliese, karius mokant šaudyti būtų sutaupyta daug laiko.

5. Sklype esančius Žemės ūkio ministerijai priklausančius pastatus buvo galima panaudoti kariuomenės reikmėms.

6. Sklypas buvo aukštumoje, žemė drenuota.

7. Sklypas buvo labai palankus sanitariniu požiūriu: grynas oras, nebūtų dulkių, izoliuotas nuo miesto gyventojų, šalia esantys parkas galėjo teikti patogią vietą poilsiui.

Tačiau šis sklypas, komisijos nuomone, turėjo ir keletą neigiamų dalykų:

1. Ekonominiu požiūriu statybos būtų pareikalavusios didesnės pinigų sumos.

2. Techniškai statybos būtų buvusios sunkesnės, nepatogi situacija kanalizacijai ir vandentiekiiui įrengti.

Be to, būtų tekę nutiesti apie 2 km naujo kelio ir pastatyti tiltą per Dotnuvėlę, kad sujungtų kareivių rajoną su geležinkelio stotimi⁴²³.

Didelių problemų su kariniais trobesiais turėjo ir 3-iasis pulko batalionas, dislokuotas Radviliškyje. Kaip matyti iš bataliono vado plk. lt. J. Šlepečio rašto Karo butų valdybos viršininkui, batalionui skubiai reikėjo pastatyti stoginę, nes bataliono lauko virtuvės buvo sugrūstos ankštoje patalpoje, o dalis gurguolės vežimų buvo laikomi lauke, dėl ko jie puvo ir gedo. Intendantūros ir ginklavimo turtui trūko 740 kubinių metrų sandėlių, maistui laikyti – 142 kub. m. Turimas maisto sandėlis buvo per mažas. Dėl patalpų trūkumo maisto konservai ir kiti negendantys maisto produktai buvo laikomi sandėlių palėpėje⁴²⁴.

423 Aktas Nr. 9. 1939-02-10, Kėdainiai // Ten pat, b. 469, l. 9-10.

424 Ten pat, b. 496, l. 46.

1938 m. gegužės pradžioje I pėst. divizijos vadovybė informavo, kad pulkui iki kariuomenės rudens manevrų nenumatyti jokie pratimai poligone. Kad pasirengtų kariuomenės manevrams, 1938 m. gegužės 15 d. pulko vadas plk. V. Giedrys išleido nurodymus, kuriuose nurodė dalinių taktinio parengimą vesti nuolatinėse įgulose.

Vadas nurodė, kad iki kariuomenės rudens manevrų kareiviai turi mokėti veikti skyriaus ir būrio sudėtyje. Vietos sąlygoms leidžiant, pratimus lauke organizuoti ne tik būriui, bet ir kuopai. Nors batalionuose kareivių skaičius buvo mažas, tačiau jie turėjo būti gerai parengti tiek veikti lauke, tiek ir gerai šaudyti.

Iki rudens manevrų batalionuose turėjo būti parengtas vadovavimo dalinys, sudarant jų mokymo programas ir pavedant jas vykdyti batalionų adjutantams arba šiam reikalui paskirtiems karininkams. Vadovavimą viso pulko daliniams buvo pavesta parengti 1-ajam batalionui.

Buvo nurodoma tobulinti puskarininkių parengimą, siekiant, kad visi kareiviai gerai šaudytų. Pulko vadas pabrėžė, kad mokyme neturi būti paviršutiniškumo, kiekvienam pratimui pasirengti iš anksto, turėti tikslą ir jį visiškai pasiekti.

Sunkiųjų kulkosvaidžių kuopoms pulko vadas pavedė gerai pasirengti šaudymams poligone. Todėl batalionų vadams įsakė sunkiųjų kulkosvaidžių kuopų karių ne tik neskirti ūkio darbams, bet ir, jei tai įmanoma, kaip galima rečiau statyti į sargybas.

Nepaisant papildomų užduočių, pulko vadas įsakė daug dėmesio skirti ir kareivių rikiuotės pratimams. Kareiviai turėjo turėti karišką išvaizdą ir būti drausmingi. Tam buvo nurodyta panaudoti kiekvieną susidariusią progą, o pratimų metu siekti drausmės.

Kadangi kareiviai turi būti tautiškai susipratę, buvo įsakyta skirti nė kiek ne mažesnę dėmesį jų auklėjimui ir švietimui. Kiekvieną sekmadienį rengti paskaitas ir kitas auklėjamojo turinio pramogas. Mokyti kareivius patriotinių dainų. Jų mokymą pavesti karininkams arba puskarininkiams.

Pulko vadas, suprasdamas, kad padidės krūvis ne rikiuotės dalinių kariams, įsakė nemažinti jų mokymo rikiuotės pratimų ir šaudymo pratybų. Vežikus ir ordonansus įsakyta mokyti važiuoti ir jojimo technikos.

Siūlomiems į jaunesniojo puskarininkio laipsnį kariams ir numatytiems palikti liktiniais įsakyta organizuoti žinių patikrinimą ir išvadas teikti kartu su pateikimu.

Tuo pačiu vadas dar kartą priminė, kad kareiviai turi turėti po du komplektus uniformų: darbinę ir išėiginę. Išleisti į miestą tik vilkint išėigines uniformas⁴²⁵.

1938 m. liepos 9–10 Kėdainiuose vyko pulko sporto šventė, kurios metu

425 Kareivių mokymo ir vidaus tvarkos reikalu nurodymas // Ten pat, b. 349, l. 48–49.

pulko dalinių komandos rungtyniavo krepšinio ir futbolo aikštelėse⁴²⁶. Pulko sporto šventė vyko ir 1939 m. Be to, tais metais rugpjūčio 12–14 d. pulko kariai aktyviai dalyvavo ir Kaune vykusioje Kariuomenės sporto šventėje⁴²⁷.

Sporto šventei dar nesibaigus, liepos 10 d., 23 val. 45 min., į Raseiniuose dislokuotą pulko batalioną netikėtai atvyko laikinai einantis krašto apsaugos ministro pareigas kariuomenės vadas Stasys Raštikis, lydimas Karo butų valdybos viršininko ir kariuomenės intendanto. Kitos dienos rytą, 7.45 val., apžiūrėję pulko 7-ąją kuopą ir bataliono ligoninę, nuvyko į naujų kareivinių rajoną. Ten atidžiai apžiūrėję naujus statomus pastatus ir atliktus darbus, išvyko į Kauną. Kokių nors pastabų bataliono vadui nepareiškė⁴²⁸.

1938 m. rugsėjo mėn. pulkas, dalyvaudamas jungtiniuose kariuomenės manevruose, tradiciškai į pulką pašaukė atsarginius. Tačiau ši kartą į Kėdainius neatvyko 35 proc. rezervininkų, į Seredžių – 26 proc. Tuo tarpu į Raseinius atvyko visi pašauktieji. Dėl tokio didelio neatvykusių rezervininkų skaičiaus, būrių ir skyrių karių skaičius buvo mažesnis, nei turėjo būti. Tokios nepilnos kuopos neigiamai paveikė pulko manevrų eigą, ypač kai pulkui teko veikti plačiame bare.

Per manevrus pulkui dėl arklių stokos į kulkosvaidžių vežimėlius teko kinkyti samdytus arklius, kurie baidėsi, be to, nebuvo pratę traukti vienkinkių vežimų. Visa tai sudarė nemažų problemų.

Nepaisant minėtų problemų, pulkas žygį atliko pagal pulko įsakymuose duotus nurodymus, visų laipsnių vadai elgėsi tinkamai, tik dėl susisiekimo priemonių stokos įsakymai buvo perduodami per lėtai. Vietovės parengimas, apkasų kasimas ir maskavimasis buvo įvertinti patenkinamai.

Tačiau pulkas patyrė ir nuostolių. Dėl kojų nutrynimų ir kitų susirgimų 1-asis batalionas neteko 11 karių, 2-asis – 9, 3-iasis – 8. Be to, manevrai parodė, kad pulko gydytojų personalas silpnas, lauko sąlygomis nepratęs dirbti⁴²⁹.

Pasibaigus lauko manevrams, pulko vadas plk. V. Giedrys tikrino esamą tvarką pulko padaliniuose. 1938 m. spalio 31 d. išleistame slaptame rašte pulko vadas nurodė, kad kai kuriose kuopose mokymo tikslams parengti planai, įvairios schemos laikomos sandėliuose arba raštinėse ir kareiviai negali išsamiai su jais susipažinti. Pulko vadas įsakė tuos planus ir brėžinius gražiai įrėminti ir tvarkingai iškabinti kareivinėse ar mokymo klasėse.

Pulko vadas buvo nepatenkintas ir kuopose įrengtais ginklų kampeiliais, kuriuose negausūs ginklų modeliai buvo aprūdiję, netvarkingai išdėlioti.

426 Ten pat, b. 201, l. 37.

427 Ten pat, b. 272, l. 196.

428 1938-07-15 bataliono vado raportas pulko vadui // Ten pat, b. 173, l. 80.

429 1938 m. kariuomenės manevrų metu 3 pėst. pulko surinktos pastabos // Ten pat, b. 378, l. 266–269.

Vadas įsakė šiuos kampelius sutvarkyti, nuolat juos papildyti įvairių ginklų modeliais.

Pulko vadas jau ne pirmą kartą atkreipė dėmesį į tai, kad kuopų budėtojai tik prisistato, bet neraportuoja. Pakartotinai vadas į tai atkreipė kuopų vadų dėmesį.

Pro pulko vado akis nepraslydo ir tas faktas, kad kareiviai, gavę įsakymą, jo nepakartoja, o tik pasako „aišku“. Vadas tiesioginiams kareivių viršininkams įsakė, kad gavęs įsakymą pavaldinys jį pakartotų.

Vadui nepatiko ir kaip kuopose paklotos lovos. Įsakė kuopose lovas kloti vienodai, kareiviams išduoti po du rankšluosčius⁴³⁰.

Tačiau ne viskas priklausė nuo pulko vado, daug kas priklausė nuo batalionuose tarnaujančių karininkų, o jie ne visada dirbo taip, kaip turėjo dirbti. Tai matyti iš 1938 m. lapkričio 10–19 d. divizijos vado patikrinimo. Divizijos vadas atkreipė pulko vado dėmesį į tai, kad ne visi nurodymai vidaus tvarkos ir ūkio srityse vykdomi pagal reikalavimus. Ne visuose batalionuose buvo patvirtinti švietimo ir tikybos planai, buvo trūkumų atliekant rikiuotės pratimus, kai kuriuose daliniuose kareiviai rikiuotėje stovėjo su apiplūšusiais drabužiais. Divizijos vadui gerą įspūdį paliko tik Seredžiaus kareivinės⁴³¹.

Matyt, šios vado pastabos buvo savalaikės. 1940 m. vasario 10 d. pulko 1-ąją batalioną, dislokuotą Kėdainiuose, tikrinęs kariuomenės vadas div. gen. Vincas Vitkauskas nurodė, kad „ypač girtinas dalykas, kad pulkas, negaudamas iš kitur, pats yra pasigaminęs nemaža mokymo priemonių. Kiekviename dalinyje yra pagaminta vienodo pavyzdžio spintos su įvairių ginklų, šaudmenų pavyzdžiais, be to, savo priemonėmis yra pagaminti kai kurie sieniniai brėžiniai“⁴³².

Nors divizijos vadui Seredžiaus kareivinės ir paliko gerą įspūdį, tačiau Seredžiaus įgula turėjo rimtų problemų. Didžiausia problema buvo ta, kad Seredžiaus elektros stotis veikė tik 10 valandų. Dėl per trumpo stoties veikimo batalionas turėjo didelių nepatogumų. Kareivinėms pritrūkdavo vandens, baltiniai buvo skalbiami tik vakarais ir tik tomis valandomis, kai bū-

Seredžiaus kareivinės

430 Slaptas 3 p. p. vado raštas batalionų vadams // Ten pat, b. 173, l. 481.

431 Ten pat, b. 350, l. 11

432 Kariuomenės vado įsakymas. 1940 m. vasario 10 d.

davo elektra. Vėlai vakare ir naktį kareivinių rajonas ir kareivinės buvo apšviečiami žibalinėmis lempomis. Dėl tokios padėties 1938 m. lapkričio 7 d. pulko vadas kreipėsi raportu į I pėst. divizijos vadą, prašydamas leisti, kad elektros stotis veiktų ištisą parą⁴³³. Ar buvo priimtas teigiamas sprendimas, duomenų surasti nepavyko.

1938 m. lapkričio mėn. pasikeitė pulko karo kapelionai. Pulko karo kapelionas kunigas Jonas Normantas buvo perkeltas į Antrąjį pėstininkų pulką. Pulko kapelionu paskirtas kunigas Mykolas Tarvydis⁴³⁴. M. Tarvydis į pulką atvyko lapkričio 15 d. Šalia savo tiesioginių pareigų jis buvo paskirtas ir pulko švietimo vadovu⁴³⁵.

1939-ųjų metų pradžioje pulkas gavo I pėst. divizijos štabo viršininko raštą, kuriame buvo nurodyta, kad ateityje planuojama keisti pulko etatų sąrašą, ir pulko vadas buvo prašomas pateikti siūlymų, ko pulke būtų galima atsisakyti, ką sumažinti⁴³⁶.

Atsakydamas į šį raštą pulko vadas nurodė, kad pulkas ne tik negali ką nors sumažinti, o atvirkščiai, trūksta karininkų. Kaip nurodė pulko vadas, pulke yra susikaukę labai daug slaptųjų dokumentų, tačiau nėra karininko, kuris juos tvarkytų. Labai daug pulko turto turi išdininkas ir be ūkvedžio šio turto tinkamas tvarkymas ir priežiūra yra neįmanoma.

Kadangi kiekvienas pulko batalionas pagal mobilizacinius planus turi išaugti į pulką, todėl juose yra labai daug intendantūros ir ginkluotės turto ir jam tvarkyti reikalingi ūkvedžiai, kurių pulkas neturi. Tuo metu ginklų sandėlius batalionuose tvarkė ginklų meistrai. Pulko vado nuomone, tai buvo nenormalu, nes ginklų meistrų vieta – ginklų dirbtuvėse, o ne sandėliuose.

Seredžiaus ir Raseinių įguloms paskirta tik po vieną neetatinį ginklų prižiūrėtoją karininką. O ten reikėjo turėti etatinius karininkus.

Paskelbus mobilizaciją ir batalionus pertvarkius į pulkus, ir vykdant priedangos užduotis, turėjo būti plačiai naudojami inžinerijos būriai, tačiau taikos metų etatuose neturint pulke inžinerijos būrių, praktiškai naujų suformuotų inžinerijos būrių iš karto panaudoti būtų buvę neįmanoma, todėl pulko vadas, motyvuodamas tuo, kad paskelbus mobilizaciją pulkas turi būti suformuotas iki divizijos sudėties, prašė taikos meto batalionuose papildomai įkurti inžinerijos būrius⁴³⁷. Į šias vado pastabas 1940 m. įtraukiant pulke naujus etatus iš dalies buvo atsižvelgta.

Trečiasis pėst. pulkas, kaip ir kiti pėst. pulkai, gavęs automatinius pabūklus

433 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 414, l. 157.

434 Įsakymas kariuomenei Nr. 75. 1938 m. lapkričio 7 d.

435 Įsakymas 3 p. p. Nr. 320. 1938-11-16 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 343, l. 213.

436 Ten pat, b. 247, l. 166.

437 Ten pat, l. 158.

„Vickers“ susidūrė su sugebančių juos prižiūrėti ir vadovauti pabūklus aptarnaujančioms komandoms puskarininkių trūkumu. Ši problema buvo išspręsta 1939 m. sausio 1 d. Pirmajame Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulke įkūrus Mokomąją kuopą. Pulko vado padėjėjo plk. lt. K. Dabulevičiaus nurodymu į ją sausio pabaigoje pasiūsti mokyti 7 pulko kariai⁴³⁸.

1939 m. kovo pabaigoje pulkas gavo naują priedangai vykdyti direktyvą Vokietijos puolimo atveju. Ji skelbė:

*„Slaptas, operatyvinis
1939 m. kovo 27 d.*

PRIEDANGAI VYKDYTI DIREKTYVA

I

Lietuvos valstybės siena su Vokietija eina Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto skiriamąja, kuri atitinka buvusiai Rusijos–Vokietijos sienai.

Vokiečių puolimo tarp up. Nemunas ir plento Tauragė, Šiauliai reikia laukti šiomis kryptimis:

- 1. Tauragė, Šiauliai;*
- 2. Tauragė, Raseiniai ir*
- 3. Jurbarkas, Raseiniai.*

Priešas greičiausiai puls dviem skaidiniais:

- 1-as – judrus vienetas,*
- 2-as – pėstininkai.*

Reikia skaitytis, kad 1-ojo skaidinio jėgos frontinius veiksmus derins su veiksmais į priedangos rinktinių veiksmus.

II

3 p. p. (IV PD) vado operacinėje valdžioje veiks Raseinių ir Seredžiaus rinktinės. IV PD vadui leidžiama priedangos reikalams kiekvieną operacijų dieną panaudoti po 5 žvalgomuosius skridimus.

III RASEINIŲ RINKTINĖ

1. Sudėtis:

nuo Skaudvilė, Eržvilkas skersinės – 3 Dragūnų pulkas su III PAB viena kuopa,

⁴³⁸ K. Dabulevičiaus 1939-01-21 raštas Mokomosios kuopos vadui // Ten pat, 448. l. 5.

iki šios skersinės veikės Tauragės priedangos rinktinės sudėtyje;

– III PAB (be vienos kuopos);

– esantieji rinktinės bare šaulių daliniai ir Pasienio apsaugos policija ir vėliau dar

– anksčiau mobilizuotas Raseinių 1 PBN su 1 Bt ir 1 inž. būriu.

2. Uždavinys:

Dengti Raseinių mobilizacijos centrą ir laiduoti pagrindinių IV PD jėgų išsidėstymą up. Dubysa rajone.

Priešui pranašesnėmis jėgomis puolant stabdyti pagrinde Tauragė, Raseiniai kryptimi taip, kad per 48 val. nuo priešo puolimo pradžios jį laikyti Viduklė, Kalnumai, Girkalnis riboje.

Stabdymo metu saugotis ir Jurbarkas, ir Šilinė kryptių.

IV SEREDŽIAUS RINKTINĖ

1. Sudėtis

– anksčiau mobilizuotas Seredžiaus 1PBN su 1 Bt;

– 1 husarų pulko I skaidinys (gali ir nebūti);

– esantys rinktinės bare šaulių daliniai.

1 husarų pulko I skaidinys atvyktų į Seredžių ne vėliau kaip per 15 val. priešui sieną peržengus.

2. Uždavinys:

Dengti Seredžiaus mobilizacijos centrą ir laiduoti pagrindinių IV PD jėgų išdėstymą up. Dubysa rajone.

Priešui pranašesnėmis jėgomis puolant, stabdyti pagrinde Jurbarkas, Seredžius kryptimi taip, kad per 48 val. nuo priešo puolimo pradžios išlaikyti Juodaičiai – Seredžius ribą.

V. KAIMYNAI

Iš dešinės (š. v.) – Tauragės priedangos rinktinė.

Uždavinys. Per 48 val. nuo priešo puolančių jėgų puolimo pradžios išlaikyti Kaltanėnai – Nemakščiai ribą.

Skiriamoji. Smalininkai (III PD), Eržvilkas (p. p.) St. Eržvilkas – Lydavėnai geležinkelis (III PD)

Iš kairės (p.) – Suvalkijoje veiks Marijampolės priedangos rinktinė.

Uždavinys. Stabdyti bendrąja Vilkaviškis, Kaunas kryptimi.

Skiriamoji. Up. Nemunas.

VI. BAIGIAMIEJI NURODYMAI

*Išlaikant direktyvos paslaptis, reikia:
neatidėliojant parengti priedangos uždaviniams vykdyti planą;
šios direktyvos dvasioje vykdyti 3 Dragūnų ir 3 p. pulkų karininkų, kareivių ir
šaulių mokymą;*

sudaryti uždaviniams vykdyti planus ir atsiųsti man.

*Pastaba: Šią direktyvą vykdyti neatidėliojant. Atidavus reikalingus įsakymus
„Priedangos veiksams prieš vokiečius nurodymai“ (1933 XII 31 Kar. Št. I sk.
Nr. 10998 (3 PPV gavo iš I PD štabo) nustoja veikti, ją gražinti į Kariuomenės
štabo I skyrių.*

*Brg. gen. S. Raštikis
Kariuomenės vadas*

*Brg. gen. J. Černius
Kariuomenės štabo viršininkas⁴³⁹*

Gerai išstudijavę naująją direktyvą, pulko karininkai jai turėjo konkrečių dalykinių pastabų. Tai matyti iš 1939 m. balandžio 5 d. pulko vado gen. št. plk. V. Giedrio raporto kariuomenės štabo viršininkui. Pastabos įdomios, matyt, privertusios susimąstyti ir direktyvos kūrėjus, todėl jas pateiksime beveik ištiesai. Pulko vadas rašė, kad:

1. Batalionai, kurių pagrindu susimobilizuotų priedangai vykdyti 13 ir 14 pulkai, gali susimobilizuoti tik per 18–20 val. Vado nuomone, jei kiltų ginkluotasis konfliktas su vakariniu kaimynu dar prieš mobilizacijos paskelbimą (o to neigti, atrodo, negalima), tai 20–25 val. Pagrindines IV pėst. divizijos priedangos kryptis Smalininkai, Jurbarkas, Viešvilė, Eržvilkas tektų dengti tik silpnomis Šaulių sąjungos ir Jurbarko pasienio apsaugos kuopos jėgomis. Kad Jurbarko apsaugos kuopa dėl artumo nuo sienos suspėtų susimobilizuoti į 3-įjį pasienio apsaugos batalioną, pulko vadas labai abejojo. Pulkininkas darė išvadą, kad išvardyti daliniai yra per daug silpni, kad gelėtų nors kuriam laikui sustabdyti nors ir pirmuosius puolančiuosius priešo judriuosius dalinius.

2. Jeigu Viešvilė ir Smalininkai yra nepatogūs priešo didesnėms jėgoms telkti, tai nedideliems judriems priešo daliniams šie miškais pridengti punktai yra labai patogūs. Iš to pulkininkas darė išvadą, kad dėl staigaus priešo puolimo judrieji priešo daliniai gali greitai užgrobti Jurbarko ir Eržvilko mazgus ir sutrukdyti Raseinių ir Sereščiaus įgulų mobilizaciją, o kartu ir galimybę panaudoti Dubysos upę gynybai. Be to, priešas, veikdamas energingai, gali greitai išeiti ir į Tauragės priedangos rinktinės užnugarį.

⁴³⁹ Ten pat, b. 470, l. 14–16.

3. Plk. V. Giedrys darė išvadą, kad atsižvelgus į aukščiau išsakytus argumentus, turi būti išdėstytas priedangos dalinys Eržvilke. Jis siūlė čia dislokuoti 3-iąją dragūnų pulką. Tai, jo nuomone, galėjo ne tik sėkmingai laiduoti Raseinių ir Seredžiaus įgulų mobilizaciją, bet ir sėkmingai sutrukdyti priešojudriųjų dalinių veržimąsi tiek Jurbarkas–Raseiniai, tiek Jurbarkas–Seredžius, bet net ir Tauragė–Šiauliai kryptimis, nes iš centrinės padėties grasytų puolancio priešoj šonams ir užnugariui.

Galutinėje išvadoje plk. V. Giedrys pabrėžė, kad jei nebus dislokuotas joks priedangos tipo dalinys taip, kad jis galėtų pridengti Raseinių ir Seredžiaus mobilizacinius punktus, staigaus priešoj puolimo atveju, labai abejotina, ar įgulos spės susimobilizuoti ir atlikti joms skirtas užduotis⁴⁴⁰.

Pulko vado raštas sukėlė aukščiausios Lietuvos karinės vadovybės susidomėjimą. 1939 m. gegužės 31 d. – birželio 2 d. kariuomenės vadas surengė lauko išvyką į Trečiąją pėstininkų pulką. Išvykoje dalyvavo kariuomenės vadas, kariuomenės štabo viršininkas, III pėst. divizijos vadas ir štabo viršininkas, artilerijos inspektorius, kariuomenės štabo 1-ojo skyriaus viršininkas ir 4 skyriaus karininkai, 4-ojo skyriaus viršininkas ir vienas skyriaus karininkas, Septintojo pėstininkų pulko vadas, Trečiojo dragūnų pulko vadas. Išvykos dalyviai lydėjo Trečiojo pulko vadas ir štabo viršininkas. Išvykos dalyviai svarstė pasipriešinimo, kai puolama iš vakarų, karinių įtvirtinimų, kulkosvaidžių lizdų įrengimo, Dubysos upės ribos įtvirtinimo ir kitus klausimus. Išvykos dalyviai apsilankė Raseiniuose, Seredžiuje ir Kėdainiuose. Daugiausia buvo tikrinamos Seredžiaus ir Raseinių priedangos rinktinių numatomų priedangos veiksmų galimybės. Buvo prieita prie šių išvadų:

Raseinių bataliono su bataliono tarnybomis ir Inžinerijos būriu mesti pirmyn iki Eržvilko, Buitkiškių, Telvekų ribos neverta, nes reikia ypatingą dėmesį atkreipti į Šilinės, Bebirvių, Raseinių kryptį.

Trečiojo dragūnų pulko nepriskirti tik prie stabdymo krypties. Pulko vadui suteikti laisvę skirti užduotis numatytose pulko veikimo ribose, pulko branduolį panaudoti ten, kur jis bus reikalingiausias.

Riba Kalnųjai, Blinstrubiškiai taktiškai labai svarbi. Į ugnies plano sudarymą ir šaudymo duomenų parengimą šiai ribai ir tiesiogiai Raseinių mazgui ginti – atkreipti ypatingą dėmesį.

Seredžiaus rinktinėje:

Atsižvelgiant į tai, kad buvo prieita prie išvados, kad Šilinė, Seredžius kryptis yra tik antroji pagal svarbą, Trečiojo pėst. pulko vadas neįpareigojamas visą jo žinioje esantį Trečiojo husarų pulko dalinį su raitelių batalionu visą laiką laikyti

440 Ten pat, l. 17-18.

Seredžiaus rinktinės sudėtyje ir jos veiksmų kryptyje ir gali jį panaudoti kitoje kryptyje.

Seredžiaus rinktinėi stabdymo pastangas telkti kairiajame sparne, išilgai Neris upės slėnio aukštumų.

Kariuomenės vadas įsakė persvarstyti Trečiajam pėstininkų pulkui duotą stabdymo direktyvą įtraukiant aukščiau minėtas pataisas⁴⁴¹.

Kaip matyti iš cituotos Priedangai vykdyti direktyvos, atliekant prieš stabdymo veiksmus labai svarbūs buvo griovimo, dirbtinių kliūčių įrengimo darbai. Talkinant Karo technikos valdybos Inžinerinio bataliono majorui A. Meškauskui, buvo parengtas ir divizijos vado patvirtintas ardymų ir kliūčių rengimo planas. Raseinių priedangos rinktinėje mobilizacijos atveju suformuojamam Keturioliktajam pėst. pulkui buvo numatytas 21 ardomas objektas, Raseinių rinktinėje suformuojamam Tryliktajam pėst. pulkui – 19 objektų. Tačiau ar šį planą bus galima įgyvendinti, priklausė nuo techninio pulko aprūpinimo ir nuo pulkui skiriamų specialistų. 1939 m. balandžio 5 d. Kariuomenės štabo viršininkui ir kariuomenės technikos viršininkui buvo išsiųsti du pulko vado gen. št. plk. V. Giedrio raportai dėl šio plano vykdymo. Kariuomenės štabo viršininkui pulkininkas rašė, kad numatyti ardymo ir kliūčių rengimo plano darbai priklausys nuo to, ar greit pulkas gaus Kariuomenės štabo IV skyriaus numatytus 4 sunkvežimius. Ar greitai bus išduotos sprogstamosios medžiagos ir kitos medžiagos, kurių jau pareikalauta iš karo technikos viršininko. Ar suteiks 1-asis inžinerijos batalionas prašomą paramą pulkui (sprogstamųjų medžiagų užtaisų parengimas, dėžės parengtiems užtaisams, parengtos spygliuotosios vielos spiralės ir kt.). Vadas rašė, kad šiems darbams atlikti pulkas neturi nei tinkamai parengtų karininkų, nei pionierių.

Rašte karo technikos viršininkui pulko vadas prašė skirti reikiamus sprogmenis, spygliuotąją vielą ir kitas reikalingas medžiagas, taip pat prašė, kad reikalingus paruošiamuosius darbus pulke prižiūrėtų Inžinerinio bataliono mjr. A. Meškauskas, kuris padėjo parengti griovimo ir dirbtinių kliūčių įrengimo planą⁴⁴².

Prašymas buvo patenkintas gan operatyviai ir jau birželio viduryje pulkas turėjo visą reikiamą techniką ir sprogmenis⁴⁴³.

Kad geriau pasirengtų galimiems darbams, gegužės 6 d. slaptu raštu divizijos vadui, pulko vadas prašė leisti prie 2-ojo bataliono įsteigti neetatinį pionierių būrį. Tačiau laikas ėjo, o iš divizijos štabo nebuvo gautas joks atsakymas. 1939 m. liepos 18 d. pulko vadas plk. V. Giedrys vėl rašo raštą divizijos vadui. Šį kartą ant rašto divizijos vadas div. gen. V. Vitkauskas

⁴⁴¹ Ten pat, l. 36, 39, 79.

⁴⁴² Ten pat, l. 19–20.

⁴⁴³ Ten pat, l. 32.

užrašė rezoliuciją: „*Naujame pulko etatų projekte, kuris greitai bus svarstomas, toks pionierių būrys numatytas*“⁴⁴⁴.

Gegužės 15 d. pulkas gavo ir žadėtuosius 4 sunkvežimius. Tai du „ZIS“ ir 2 „Ford“ markės sunkvežimiai ir priekaba. Vienas „ZIS“ buvo perduotas Seredžiaus įgulai, „Ford“ ir „ZIS“ – Raseinių įgulai ir vienas „Fordas“ liko Kėdainiuose. Be to, Kėdainiuose buvo laikoma ir lengvoji pulko vado mašina „Ford“. Tiesa, vienas „Ford“ sunkvežimis buvo gautas su dideliais defektais. Kol sunkvežimis atvyko iš Kauno į Kėdainius, sprogo dvi padangos, neveikė starteris⁴⁴⁵. Kita problema, nebuvo kur automobilių laikyti. Kėdainiuose ir Raseiniuose jie buvo laikomi lauke, Seredžiuje, išgriovus vieną pastato sieną, buvo parengta pavėsinė. Reikėjo skubiai statyti garažus, o to metinėje pulko sąmatoje nebuvo numatyta⁴⁴⁶.

Nors automobiliai buvo gauti, tačiau pulkas turėjo tik vieną vairuotoją, todėl pulko vadas 1939 m. gegužės 20 d. vėl kreipėsi į I pėst. divizijos vadą prašydamas, kol bus parengti pulko vairuotojai, tarpininkauti, kad iš autorinktinės pulkui būtų paskirti trys vairuotojai⁴⁴⁷.

Atlikti sprogdinimo ir kitus darbus 1939 m. birželio 10 d. pulko vado įsakymu 1-ajame ir 2-ajame batalionuose buvo suformuoti neetatiniai pionierių skyriai iš 1938 m. šaukimo kareivių. Skyrių karių mokymas 1-ajame batalione buvo pavestas j. ltn. Vytautui Sederavičiui, 2-ajame batalione – j. ltn. Juozui Šivokui. Mokymus įsakyta vesti pagal pėstininkų pulko pionierių būrio mokymo programą, pirmiausia kreipiant dėmesį į sprogdinimo ir ardymo darbų atlikimą⁴⁴⁸.

Lietuvos kariuomenėje labai populiarios buvo sportinio šaudymo varžybos. Pulko kariai irgi jose dalyvaudavo, tačiau 1938 m. varžybose jie pasirodė labai prastai. Į tai savo dėmesį įsakyme atkreipė ir kariuomenės vadas. Gal ir nevertėtų kreipti dėmesį į nesėkmę, tačiau priežasčių aiškinimasis atskleidė kai kurių pulko karių rengimo detalių. 1939 m. vasario 17 d. I pėst. divizijos vadas pareikalavo pulko vado pasiaiškinti, kodėl taip prastai sportinio šaudymo varžybose pasirodė pulko kariai. Kovo 11 d. divizijos vadui pateiktame paaiškinime pulko vadas plk. V. Giedrys pabandė paaiškinti to priežastis. Jo nuomone, kuopų vadai per mažai kreipė dėmesį į pasirengimą priziniam šaudymui. Be to, pulko šaudyklų būklė buvo nepatenkinama. 2-ojo ir 3-iojo batalionų šaudyklos buvo įrengtos labai primityviai, 1-ojo bataliono šaudykla Kėdainiuose buvo visai bloga. Joje buvo galima šaudyti tik iki 200 m, todėl nebuvo galima atlikti šaudymų

⁴⁴⁴ Ten pat, b. 469, l. 31.

⁴⁴⁵ Ten pat, b. 496, l. 79, 91.

⁴⁴⁶ 1939-05-30 raštas Karo technikos tiekimo skyriaus viršininkui // Ten pat, l. 168.

⁴⁴⁷ Ten pat, b. 469, l. 24; b. 496, l. 166.

⁴⁴⁸ Ten pat, b. 448, l. 43.

iš šautuvų ir lengvųjų kulkosvaidžių. Be to, joje buvo galima šaudyti tik vasarą ir žiemą, o pavasarį ir rudenį dėl drėgmės to daryti neįmanoma. Esant tokioms sąlygoms, nors prizinio šaudymo rezultatai buvo ir prasti, tačiau jie buvo geresni nei ankstesniais 1937 metais⁴⁴⁹.

1939 m. pradžia buvo išskirtinė tuo, kad vasario viduryje Seredžiuje dislokuotame 2-ajame batalione prasidėjo didžiulė gripo epidemija. Teko įvesti karantiną ir kitus apribojimus, todėl batalione sutriko karių mokymas, teko keisti nesusirgusių karių mokymo tvarką. Pratimus lauke vesti buvo leista tik esant geram orui, neleidžiant kareiviams ilgesnį laiką gulėti ant sniego, siekiama, kad jie nesuprakaituotų ir kt.⁴⁵⁰

1939 m. balandžio 5 d. pasikeitė pulko vadai. Gen. št. plk. Vinčą Giedrį pakeitė plk. Petras Genys.

Plk. Vinco Giedrio išleistuvės. (VDKM)

Susipažinęs su pulku ir jame esančia tvarka, naujas pulko vadas pastebėjo, kad pulko karininkai savotiškai sprendžia nedrausmingų kareivių keliamas problemas. Kaip jis rašė savo 1939 m. liepos 25 d. įsakyme pulkui, „*pastebėjau vieną neigiamą reiškinį, kad pasižymėję kuopose nedrausmingumu kareiviai perkeliama į Ūkio būrį nerikiuotės pareigoms eiti*“. Pulko vadas pabrėžė, kad viskas turi būti atvirkščiai, t. y. visus nedrausmingus kareivius kaip tik priversti laikytis kareivinių režimo⁴⁵¹.

⁴⁴⁹ Ten pat, b. 469, l. 12, 16.

⁴⁵⁰ Gyd. Chaimo Šmuolio Elperno 1939-02-21 raštas 2-ojo bataliono vadui // Ten pat, b. 373, l. 113.

⁴⁵¹ Ten pat, b. 188, l. 67.

1939 m. birželio 30 d. į Raseinių ir Seredžiaus įgulas buvo atvykęs I divizijos vadas div. gen. Vincas Vitkauskas. Seredžiuje generolas surado, kad su nuo seniau tarnaujančiais kareiviais užsiėmimus vedė grandinis, kai turėjo vesti karininkas. Generolas įsakė kursą pakartoti iš naujo. Raseiniuose rasta tvarka jis liko patenkintas, tik 8-ojoje kuopoje norėdamas patikrinti, kaip sutvarkytas sandėlis, negalėjo į jį patekti, nes sandėlininkas buvo išleistas atostogų, o išvykdamas kartu su savimi išsivežė ir sandėlio raktą. Aišku, už tai pulko vadas gavo pastabą⁴⁵².

Plk. Petras Genys (VDKM)

Liepos mėn. į pulką iš Karo mokyklos buvo atsiųsti 30 aspirantų kandidatų. Pulkas jiems turėjo organizuoti jaunojo kario kursą: išmokyti rikiuotės, žygiuoti, supažindinti su statutais. Aspirantai buvo paskirti į atskirą būrį, jiems skirta atskira patalpa, puskarininkiai instruktoriai⁴⁵³.

1939 m. vasarą Seredžiuje buvo pridutos naujos kareivinės, tačiau susidarė didelė vandens problema. Buvo išgręžtas net 125 m gylio artezinis šulinys, tačiau vanduo nebuvo pasiektas. Reikėjo organizuoti kito artezinio šulinio gręžimą. Kad kaip nors išspręstų susidariusią problemą, į kareivines buvo pradėtas tiekti vanduo iš Dubysos upės. Tačiau vanduo buvo nešvarus, užterštas ir beveik nebuvo tinkamas vartoti. Problemą reikėjo skubiai spręsti, o lėšų ir priemonių nebuvo. Teko kurį laiką tenkintis Dubysos vandeniu, geriamąjį vandenį atvežant iš aplinkinių šulinių⁴⁵⁴.

1939 m. liepos 9 d. į Raseinių plento atidarymo iškilmes atvyko Respublikos Prezidentas Antanas Smetona ir Vyriausybės nariai. Ta proga pulko 3-iajam batalionui teko rūpintis iškilmingu Prezidento ir jį lydincios delegacijos sutikimu. Ties įgulos sporto aikšte buvo pastatyti puošnūs garbės vartai. Po iškilmingo sutikimo bataliono sporto aikštėje buvo aukojamos šv. Mišios, įvyko plento atidarymo akto pasirašymas, sakomos iškilmingos kalbos⁴⁵⁵.

1939 m. rugpjūčio mėn. tarp Lietuvos kaimynų konfrontacija pasiekė aukščiausią laipsnį. Esant tokiai padėčiai, 1939 m. rugpjūčio 27 d. pulko vadas gavo skubų Kariuomenės štabo I skyriaus nurodymą imtis visų atsargumo priemonių, kad galimi įvykiai pulko neužkluptų nepasiruošusio⁴⁵⁶. Taip pat

452 Įsakymas I pėstininkų divizijai Nr. 12. 1939-07-08 // Ten pat, l. 44.

453 Ten pat, b. 448, l. 47.

454 3 p. p. sanitarijos viršininko 1939-07-19 raportas pulko vadui // Ten pat, b. 355, l. 19.

455 Raseinių įgulai įsakymas Nr. 7. 1939-07-07 // Ten pat, b. 485, l. 46.

456 Ten pat, b. 470, l. 109.

kariuomenės vado nurodymu iki atskiro nurodymo buvo įsakyta sustabdyti bet kokius pasirengimo darbus kariuomenės rudens manevrams, kurie buvo numatyti rugsėjo 14–23 dienomis⁴⁵⁷.

Pulko vadas skubiai išleido slaptą įsakymą, kuriame nurodė, kad visi pulko karininkai būtų pasirengę, jeigu reikėtų skubiai pradėti vykdyti priedangos planą ir mobilizaciją. Karininkams įsakyta būti savo butuose, daliniuose arba karininkų ramovėje. Bet kur išvykstant pranešti, kur išvykstama ir kada planuojama sugrįžti. Kareiviams mokymus vesti kareivinių rajone arba arti jų, pulko ir batalionų štabuose sustiprinti pasiuntinių tarnybą, pasirengti neliečiamų atsargų ir turto išdavimui ir gavimui, išsiaiškinti, kur šis turtas turi būti paimamas ir nugabenamas, vežimus ir lauko virtuves pastatyti taip, kad bet kada juos būtų galima paimti⁴⁵⁸.

Kaip parodė tolesni įvykiai, pasirengimas buvo savalaikis. Rugsėji 1 d. Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Nors įtampa pulke buvo didžiulė, tačiau kokių nors didesnių pasikeitimų pirmosiomis karo dienomis nebuvo juntama. Rugsėjo 1 d. kariuomenės vado įsakymu buvo pakeistas pulko karo kapelionas. Pulko karo kapelionas Mykolas Tarvydis buvo paskirtas Antrojo ulonų Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės pulko karo kapelionu, o Šeštojo pėst. Pilėnų kunigaikščio Margio pulko kapelionas Ladislovas Gronis buvo perkeltas į Trečiąjį pulką karo kapelionu. M. Tarvydis pulko karo kapeliono ir pulko švietimo vadovo pareigas kunigui L. Groniui perdavė rugsėjo 16 d.⁴⁵⁹

1939 m. rugsėjo mėn. pulke buvo suformuota keletas naujų pulko dalinių. Rugsėjo 6 d. buvo suformuota atskira štabo komanda⁴⁶⁰. Rugsėjo 15 d. pulko vadas plk. V. Genys įsakė Kėdainiuose prie pulko štabo pradėti formuoti Priešlėktuvinę motorizuotąją kuopą. Kuopos vadu buvo paskirtas kpt. Edmundas Akelis. Į kuopą buvo paskirti dar 3 karininkai, 4 puskarininkiai ir 53 kareiviai (iš Pirmojo ir Antrojo batalionų – po 18, iš trečiojo – 17 kareivių)⁴⁶¹.

1939 m. rugsėjo 16 d. pulke buvo gautas kariuomenės vado nurodymas visose įgulose pradėti nuolatinį oro erdvės stebėjimą, siekiant identifikuoti praskrendančius per įgulų teritoriją lėktuvus. Vadas įsakė, pastebėjus praskrendančius ne Lietuvos kariuomenės lėktuvus, naudojantis sutartiniais ženklais stengtis juos nutupdyti. Be to, vadas nurodė kiekvienoje įguloje įrengti ne mažiau kaip po vieną medinę apsaugos nuo dujų slėptuvę štabams,

457 Ten pat, b. 449, l. 33, 34.

458 Ten pat, b. 470, l. 108

459 Įsakymas kariuomenei Nr. 59. 1939 m. rugsėjo 6 d.; Įsakymas 3 p. p. Nr. 262. 1939-09-19 // Ten pat, b. 422, l. 376.

460 Įsakymas 3 p. p. Nr. 249. 1939-09-06 // Ten pat, l. 350.

461 Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 8. 1939-09-13 // Ten pat, b. 425, l. 69.

vadovavimo daliniams ir sanitarijos punktams⁴⁶².

Pulko Kėdainių, Raseinių ir Seredžiaus įgulų priešlėktuvinės-priešcheminės apsaugos planai I pėst. divizijos vado buvo patvirtinti dar 1939 m. rugpjūčio 25 d., ir pagal juos įgulų teritorijose buvo iškasti priešlėktuviniai apkasai ir įrengtos slėptuvės, o gavus kariuomenės vado įsakymą pradėtas ir priešlėktuvinis stebėjimas. Kėdainių, Seredžiaus ir Raseinių įgulos stebėjimas buvo pradėtas rugsėjo 18 d. Pulko vado įsakymu buvo pradėtas nuolatinis oro erdvės stebėjimas, įsteigiant kiekvienoje įguloje po vieną postą iš 2 stebėtojų, budinčių trimis pamainomis. Raseinių įgulos priešlėktuvinės apsaugos viršininku paskirtas lt. Antanas Stanislovavičius, Seredžiaus – lt. Adolfas Gerulis, Kėdainių – kpt. Jonas Novoslauskas⁴⁶³.

Nuo rugsėjo 18 d. iki spalio 26 d. Kėdainių įgulos oro erdvės stebėtojai užfiksavo 56 lėktuvus. Iš jų 36 – Lietuvos karinių oro pajėgų, 16 lėktuvų priklausomybės negalėjo nustatyti, rugsėjo 29 d. buvo pastebėtas Lenkijos lėktuvas, o spalio 6, 8 ir 14 d. – Vokietijos⁴⁶⁴.

1939 m. rugsėjo 17 d., 14 val. 20 min., pulko vadui Kariuomenės štabo viršininkas telefonu pranešė, kad pulke skelbiama dalinė mobilizacija (be oro erdvės stebėtojų). 14 val. 35 min. atėjo ir pranešimą telefonu patvirtinanti telefonograma. Apie paskelbtą mobilizaciją per 10 min. žodžiu ir telefonu buvo pranešta pulko dalinių vadams, išsiųstos telegramos Kėdainių ir Raseinių komendantams. Kėdainių įguloje mobilizacija buvo pradėta vykdyti 15 val.

Pagal mobilizacijos planus, pulkas ne tik pats turėjo išsiplėsti iki karo metų etate numatyto karių skaičiaus, bet ir suformuoti IV pėst. divizijos Inžinerinį batalioną. Inžinerijos batalionui suformuoti iš pulko buvo iš karto paskirti 4 karininkai su reikiamu skaičiumi kareivių, vežimų ir kitu reikalingu inventoriu. Pagal mobilizacijos planus, formuojamo bataliono karininkai ir puskarininkiai iš I inžinerijos bataliono turėjo atvykti po 3–6 val., bet atvyko tik po 12 valandų nuo mobilizacinio įsakymo gavimo. Į formuojamą Inžinerijos batalioną pavėlavo atvykti 10 karininkų. Beveik viskuo formuojamas batalionas buvo aprūpintas iš pulko neliečiamųjų atsargų, mobilizuoti bataliono kariai maitinami lauko virtuvėse, tačiau mobilizuotiems bataliono arkliams šerti nebuvo numatyta maišų, todėl pulkui teko panaudoti turimus pagalvių impilus.

Atvykę mobilizuoti kareiviai buvo siunčiami į mobilizacinius nukreipimo postus, iš kurių siunčiami į konkrečius dalinius. Daliniuose atvykę atsarginiai pagal mobilizacinius šifrus dalinių vadų buvo skirstomi į konkrečius dalinius.

Atsarginių nuotaika buvo gera. Tik į Seredžiuje esantį pulko batalioną atvyko

462 Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus 1939 m. rugsėjo 16 d. raštas // Ten pat, b. 431, l. 30.

463 Ten pat, l. 7.

464 Kėdainių įguloje 1939 IX 18 – X 16 pastebėtų lėktuvų žinios // Ten pat, l. 31–32.

apie 30 procentų girtų atsarginių, nes ten buvo laisvai pardavinėjami alkoholiniai gėrimai. Kitose įgulose girtų atsarginių buvo nedaug.

Arkliai buvo gauti patenkinami, tačiau buvo daug kumelių su jaunais kume-liukais, todėl jas teko grąžinti savininkams. Kadangi oras buvo nešaltas, arkliai ganėsi lauke, tačiau buvo problemų su jų pririšimu, nes arkliai buvo pristato-mi su labai blogomis kamanomis ir pavadžiais. Be to, arklių kaustytos buvo tik priekinės kanopos, todėl pulke teko skubiai kaustyti ir užpakalines. Tačiau pasagų atsargos pulkas neturėjo sukaupęs, todėl teko pasagas daryti kalviams.

Mobilizuoti vežimai irgi buvo patenkinami, bet blogi pakinktai. Nebuvo kamanų, vadžių. Vėliau apibūdinant šaukimo rezultatus buvo konstatuota, kad paimtais pakinktais be didesnio jų remonto pasinaudoti būtų buvę neįmanoma.

Susisiekimo priemonės buvo mobilizuotos mobilizaciniame plane numatyta tvarka.

Seredžiaus ir Raseinių įgulos buvo mobilizuotos per 20 val. Inžinerinis bata-lionas visiškai sukomplektuotas rugsėjo 20 d., 15 val.⁴⁶⁵

Tačiau mobilizacija parodė, kad buvo ir nemažai taisytinų dalykų. Paskelbus mobilizaciją visiems naujiems formuojamiems pulko daliniams buvo paskir-tas karininkas ir 5 kareiviai. Iš atsargos atvykus to dalinio viršininkui, etatinis pulko karininkas jam perduodavo pradėtą formuoti dalinį ir pats grįždavo į savo tiesioginį dalinį. Tačiau greitai paaiškėjo, kad likę toliau formuoti dalinį atsargos karininkai to darbo tęsti nesugeba, nes atvykę iš atsargos karininkai apie mobilizaciją turėjo menką supratimą. Visai nesugebėjo susitvarkyti su pa-reigomis iš atsargos pašaukti ir paskirti raštvedžiais, išdininkais bei kai kuriais kitais Ūkio dalies pareigūnais. Jie nežinojo, kaip tvarkyti esamas knygas, nesu-prato apskaitos reikalavimų.

Buvo nemaža aprangos problema. Iš sandėlių paimti drabužiai daugiausia buvo vieno dydžio ir daugumai pašauktų kareivių netiko. Iš atsargos pašauktiems karininkams pulkas neturėjo skiriamųjų karininkų ženklų. Nebuvo įmanoma jų ir nusipirkti⁴⁶⁶.

1939 m. rugsėjo 25 d. Valstybės gynimo taryba priėmė sprendimą palaips-niui pradėti vykdyti pašauktos kariuomenės demobilizaciją. Pagal gautus nuro-dymus, pulko vadas rugsėjo 30 d. išleido slaptą įsakymą Nr. 14 dėl suformuotų pagal mobilizacijos tvarkaraštį Nr. 11 pulko dalinių išformavimą ir pulko demobilizaciją. Pulko vadas įsakė išformuoti šiuos mobilizacijos metu sukurtus pulko dalinius: IV ryšių batalioną, IV divizijos lengvąją (kavalerijos) rinktinę,

⁴⁶⁵ III pėst. pulko vado 1939 m. gruodžio 13 d. raštas Kariuomenės štabo III skyriaus viršininkui // Ten pat, b. 148, l. 73-75.

⁴⁶⁶ III pėst. pulko vado 1939 m. gruodžio 13 d. raštas Kariuomenės štabo III skyriaus viršininkui // Ten pat, l. 73-75.

II pėst. atsargos batalioną, IV ligoninę, IV tvarstomąją kuopą, IV transporto rinktinę, 3/Ia batalioną.

3/Ia batalioną, taip pat pašauktus atsarginius karius ir mobilizuotas transporto priemones į 3/II ir Trečiąjį batalionus vadas įsakė demobilizuoti iki spalio 1 d., visus kitus dalinius – iki spalio 5 d.⁴⁶⁷

Lietuvos kariuomenei rengiantis perimti Vilnių ir Vilniaus kraštą, į formuojamą Vilniaus rinktinę buvo įtrauktas ir vienas suvestinis Trečiojo pulko batalionas, kuris turėjo perimti naują atsiradusios sienos su Sovietų Sąjunga Švenčionėlių baro apsaugą. Suvestinio bataliono vadu buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadas plk. ltn. Antanas Raudonikis. Laikinais eiti 1-ojo bataliono vado pareigas buvo pavesta mjr. J. Giedrai. Spalio 15 d. batalionui buvo įsakyta išvykti ir susitelkti Saldutiškyje. Kartu su plk. ltn. A. Raudonikiu išvyko dar 21 karininkas ir 331 kareivis. Spalio 23 dieną suvestinis batalionas perėjo Vilniaus rinktinės vado žinion⁴⁶⁸.

1939 d. spalio 28 d., džiaugsmingą visai Lietuvai Lietuvos kariuomenės įžengimo į Lietuvos sostinę Vilnių dieną, pulko daliniuose kariams buvo perskaityta paskaita „*Vilnius – Lietuvos valstybės kūrimosi lopšys*“, po to organizuotas tiesioginės radijo transliacijos apie kariuomenės įžengimą į Vilnių klausymas⁴⁶⁹.

Lapkričio 4 d. pulko vado įsakymu, vykdant I pėst. divizijos vado div. gen. S. Pundzevičiaus lapkričio 2 d. įsakymą, iš pulko batalionų buvo suformuota viena suvestinė šaulių kuopa ir viena komanda internuotųjų stovyklos Ukmergėje apsaugai. Suformuoti 3 būriai po 60 kareivių. Būrių vadais buvo paskirti tikrosios tarnybos karininkai, paskirti du kinkyti gurguolės vežimai su vežėjais, kiekvienam šautuvui skirta po 120 šovinių, kulkosvaidžiams – po 1000 šovinių⁴⁷⁰. Šis dalinys išvyko į greta Ukmergės Vaitkuškio dvare įkurtos internuotųjų stovyklos apsaugą.

Lapkričio 15 d. į Kėdainių įgulą atvyko apie 1000 atsarginių karių, skirtų papildyti kariuomenės dalinius, dislokuotus Vilniaus krašte. Pašauktuosius atsarginius karius reikėjo aprūpinti apranga, kuri buvo paimta iš mobilizacinio rezervo, pamaitinti, pradėti karinius mokymus. Tam iš pašauktinių pulko vado įsakymu buvo suformuotas 4 kuopų batalionas. Atsarginio bataliono vadu

467 Ten pat, b. 425, l. 72; b. 483, l. 1.

468 Slaptas įsakymas 3 p. p. sienos apsaugos batalionui; įsakymas 3 p. p. Nr. 296. 1939-10-23 // Ten pat, b. 470, l. 169; b. 422, l. 473.

469 Ten pat, b. 436, l. 166.

470 Ten pat, b. 425, l. 88; b. 469, l. 51.

buvo paskirtas kpt. E. Akelis, kuopų vadais: lttn. A. Gustas, lttn. L. Dambrauskas, lttn. V. Jančiauskas ir j. lttn. F. Daukantas⁴⁷¹.

Atšaukus mobilizaciją ir įvertinus buvusios mobilizacijos trūkumus, 1939 m. pabaigoje – 1940 m. I pusėje pulko vadovybė labai daug dirbo tobulindama mobilizacijos planus ir kitus mobilizacijos dokumentus, buvo numatytos naujos priemonės sklandžiam mobilizacinių planų vykdymui⁴⁷². Apskritai reikia pasakyti, kad pulke nuo jo atkūrimo dienos buvo pradėti rengti įvairiausi planai. Buvo parengti ir nuolat tobulinami mobilizacijos, apsaugos priemonių, Kėdainių, Raseinių ir Seredžiaus įgulose neramumų atveju apsaugos, geležinkelio saugotinių vietų, priešlėktuvinės apsaugos ir kitokie planai. Šiam darbui pulko karininkai skyrė daug dėmesio ir pastangų.

Paleidus mobilizuotus karius ir pulkui vėl susitvarkius pagal taikos meto sąlygas, pulke vėl nusistovėjo įprastas gyvenimas. Pulko kariai buvo mokomi pagal nustatytas programas, atsinaujino įvairūs tikrinimai ir pan. Vieno tokio patikrinimo metu (lapkričio 11 d. pulko vadas plk. P. Genys tikrino 1-ojo bataliono 1-ąją kulkosvaidžių kuopą) rado, kad prasižengusiems kareiviams ir nubaustiems stovėti su šautuvu vietoje šarvuotės duodami 28 kg smėlio maišeliai. Pulko vadas kategoriškai uždraudė tokią „racionalizaciją“. Aplinkraštyje pulko dalinių vadams jis rašė: *„Jeigu ir nebūs pastatyti kareiviai su šautuvu pilnoj šarvuotėj, bet turi būti tinkama priežiūra, kad nubaustieji tinkamai stovėtų, o dirbtinai krūvių nedaryti“*⁴⁷³.

1940 m. karininkų ir karių mokymo programa labai skyrėsi nuo ankstesnių metų mokymo programų. 1940 m. sausio 9 d. pulko vado išleistuose nurodymuose 1940 m. žiemos laikotarpio puskarininkų ir kareivių mokymui buvo nurodyta, kad mokymuose turi būti nagrinėjami buvusios kovos Lenkijoje veiksmai. Vadas pabrėžė, kad buvusios Lenkijos sąlygos panašios į Lietuvos, todėl būtina detaliai išnagrinėti Vokietijos–Lenkijos manevrinio karo ypatybes, aviacijos ir motorizuotųjų dalinių panaudojimo skverbiantis į priešinininko užnugarį ypatumus, studijuoti vykusias buvusios Lenkijos teritorijoje operacijas, nuodugniai susipažinti su Vokietijos, SSRS, Lenkijos kariuomenių organizacija, taktika ir veikla. Be to, vadas nurodė atkreipti ypatingą dėmesį į:

a) prieššarvinės ir priešlėktuvinės gynybos kiekvienoje taktinėje padėtyje ypatumus, panaudojant turimas priemones, vietą ir gamtines sąlygas;

b) veiksmus neaiškiose sąlygose, kai veiksams besirutuliojant laiku negaunami įsakymai ir nurodymai;

471 Slaptas įsakymas 3 p. p. 1939-11-13 Nr. 17 // Ten pat, b. 425, l. 69.

472 Ten pat, b. 149, 151, 152, 153.

473 Ten pat, b. 355, l. 28.

- c) partizaninio karo sąlygas panaudojant šaulius ir vietos gyventojus;
- d) tarnybų srityje – į pareigūnų veiklą ir iniciatyvą einančiųjų veiksmų sąlygomis;
- e) štabų ir vadovavimo dalinių veiklos tobulinimą⁴⁷⁴.

Nuo 1940 m. kovo 1 d. pulke buvo panaikinti taikos meto etatai Nr. 104 ir įvesti etatai Nr. 104 antrasis variantas. Pagal juos, kaip jau buvo minėta, pulko batalionai tapo savarankiškais ūkiniais vienetais ir perėjo prie atskiros ūkinės atskaitomybės. Pulko štabo, Ryšių kuopos, 4-osios priešlėktuvinės ir Motorizuotosios kuopų ūkis perduotas tvarkyti 1-ajam pulko batalionui. Pulko ūkio dalis, Mokomoji kuopa, Minosvaidžių būrys ir pulko orkestras buvo išformuoti.

Nuo kovo 1 d. buvo iš naujo suformuoti: prie visų trijų pulko batalionų priešlėktuviniai būriai, prie batalionų ūkio būrių – orkestrai, o prie 2-ojo ir 3-iojo batalionų – Inžinerijos būriai⁴⁷⁵.

Po pertvarkymų pulko vadas plk. P. Genys 1940 m. balandžio viduryje tikrino pulko dalinių būklę. Kokių nors rimtesnių trūkumų pulko vadas nesurado. Pagrindinės jo pastabos buvo dėl kareivių išvaizdos. Taip pat vadas pastebėjo, kad mieste kai kurie kariai vaikšto su pošalmiais, nors pošalmius buvo leidžiama dėvėti tik lauko sąlygomis, 2-osios šaulių kuopos ir Ryšių kuopos kariams buvo išduotos per didelės vasarinės kepurės, ne visiems Ryšių kuopos kariams užteko tinkamų išėginių drabužių, 1-osios kulkosvaidžių kuopos karių kasdieniai drabužiai buvo suglamžyti ir suplyšę. Vado nuomone, kai kuriuose pulko padaliniuose per daug karių buvo skiriama kasdieniams darbams, dėl to nukenčia jų mokymas⁴⁷⁶.

1940 m. gegužės 20–26 d. Ginklavimo valdybos karininkai tikrino ginklų būklę pulko batalionuose, dislokuotuose Seredžiuje ir Raseiniuose. Jeigu 2-ajame batalione, dislokuotame Seredžiuje, tikrintojai rado tik 4 Inžinerijos būrio šautuvus su rūdijančiais vamzdžiais, tai 3-iajame batalione, dislokuotame Raseiniuose, padėtis buvo tikrai bloga. Iš 36 šautuvų, saugomų sandėlyje, su rūdijančiais vamzdžiais buvo 13 ir trys pistoletai, 9-osios kuopos sandėlyje net 20 šautuvų buvo su rūdijančiais vamzdžiais, dar 10 rūdijančių šautuvų turėjo tos pačios kuopos kareiviai. Taip pat buvo surastas vienas labai surūdijęs kulkosvaidis, kitų kulkosvaidžių spynos po šaudymo nebuvo išvalytos, dalys neteptos⁴⁷⁷.

474 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 464, l. 35.

475 Slaptas įsakymas 3 p. p. Nr. 4. 1940-02-27 // Ten pat, b. 519, l. 39.

476 1940-04-19 tikrinimo išvados // Ten pat, b. 560, l. 31.

477 Ginklavimo valdybos 1940-05-30 pažyma // Ten pat, b. 188, l. 9.

Pulkas Lietuvos okupacijos sąlygomis

1940 m. birželio 15-oji pulko vado birželio 13 d. įsakymu buvo paskelbta šventine diena. Tą dieną turėjo prisiekti naujokai. Ceremonijos pradžia buvo numatyta 9 val. Buvo atlaikytos Mišios, po to naujokai prisiekė, įvyko paradas⁴⁷⁸. Tačiau šventinę nuotaiką greitai pakeitė oficialiai paskelbta žinia, kad sovietinė kariuomenė peržengė Lietuvos sienas. Birželio 15 d., 19 val. 50 min., pulko vadas, vykdydamas kariuomenės vado 1940 m. birželio 15 d. įsakymą Nr. 26, išsiųsčioje telegramoje batalionų vadams, pažodžiui atkartodamas kariuomenės vado įsakymą, įsakė:

„Rusų kariuomenei pasiekus pulko ribas ją sutikti įgulų viršininkams. Sutikus prisistatyti ir, jei būtų gautas žygio voros vado sutikimas, jai priskirti lydinti aukštą karininką, mokantį rusų kalbą.

Imtis visų priemonių, kad SSRS kariuomenė būtų apsaugota nuo bet kokių išsišokimų.

Visur, kur tinkama, priminti, kad mes žiūrime į SSRS kariuomenę kaip į draugišką kariuomenę ir prašyti mūsų kariuomenės administracijos gyventojų atžvilgiu taikyti tuos pat jausmus.

Tikslu geriau patenkinti žygiuojančios SSRS kariuomenės pageidavimus, karininkai palydovai, kur reikia, turi pavartoti visą autoritetą administracijos organų ar gyventojų atžvilgiu, tačiau pastebėję netinkamų veiksmų iš žygiuojančios kariuomenės pusės turi tuojau tai pranešti žygiuojančios voros ar dalinio vadui. Tik ypatingai painiais klausimais susisiekti su kariuomenės štabu ir gauti nurodymų.

*Įsakymą vykdyti tuojau.*⁴⁷⁹

Pirmosiomis sovietinės okupacijos dienomis pulko kariai savo vidiniame gyvenime kokių nors didesnių pasikeitimų nepastebėjo. Tačiau tai buvo labai trumpą laiką. Jau 1940 m. birželio 18 d. į 3-iąją pulko batalioną iš Karo mokyklos turėję atvykti kariūnai atlikti praktikos ir kariūnai aspirantai dėl prasidėjusios okupacijos į pulką neatvyko⁴⁸⁰.

1940 m. birželio 21 d. pulko vadas gavo labai skubų slaptą Kariuomenės štabo 1-ojo skyriaus raštą, kuriame buvo nurodyta, kad dėl kai kuriose įgulose įvykusių prasižengimų tvarkai ir drausmei kariuomenės vadas įsakė kariniuose daliniuose dažniau tikrinti patrulius ir sargybas. Į patrulius skirti sąmoningiausius ir drausmingiausius karius. Daliniuose budėtojais skirti karininkus. Stebėti, kad kitų tautų kareiviai nebūtų įžeidinėjami. Išleidžiant karius į miestą daryti taip, kad jie neturėtų progos dalyvauti įvairiuose incidentuose. Kariuomenės vadas

478 Ten pat, b. 560, l. 48.

479 Ten pat, b. 529, l. 49.

480 Plk. lt. J. Šlepečio 1940-06-20 raportas pulko vadui // Ten pat, b. 560, l. 56.

pabrėžė, kad karinių dalinių ir įstaigų viršininkams šiuo sudėtingu metu nustatoma ypatinga atsakomybė už griežtą drausmę ir tvarką jiems patikėtose daliniuose ir įstaigose. Kariuomenės vadas pabrėžė, kad už nusižengimus bus traūkiami teisminėn atsakomybėn ne tik prasizengusieji, bet ir jų neprižiūrėję vadai ar viršininkai⁴⁸¹.

Pulke, kaip beje ir kituose Lietuvos kariuomenės daliniuose, beveik nuo pat pirmųjų Lietuvos okupacijos dienų tarp lietuvių kariuomenės ir kitų tautybių karių, ypač žydų, prasidėjo tam tikra priešprieša. Šioms tendencijoms stiprėjant, pulko vadas birželio 25 d. buvo priverstas išleisti įsakymą, kuriuo pulko karininkams įsakė „*sekti, kad daliniuose kitų tautybių kariuomenės nariai nebūtų pašiepiami. Taip pat įspėti, kad kariai, būdami mieste, vengtų bet kokių išsišokimų santykiyje su piliečiais*“⁴⁸².

Birželio 22 d. pulke buvo gautas I pėst. divizijos štabo viršininko gen. št. plk. Leono Gustaičio pasirašytas raštas, kuriame buvo nurodoma, kad divizijos vado įsakymu, remiantis kariuomenės vado įsakymu, neįvyks divizijos sporto rungtynės, kariuomenės šaudymo rungtynės, pėstininkų ir artilerijos dalinių šaudymo pratimai Švenčionėlių–Pažeimenės poligone, priešlėktuvinių kuopų šaudymo pratimai Palangoje⁴⁸³.

Birželio 26 d. pulke buvo gautas skubus Liaudies kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus pasirašytas raštas, kuriame buvo nurodoma, kad kariuomenės vadas įsakė iš kariuomenės dalinių ir įstaigų, jei dar būtų nepašalinta, pašalinti visus buvusio Prezidento Antano Smetonos paveikslus, bareljefus, šūkius ir kitokius su jo vardu susiejusius viešumoje esančius daiktus ir užrašus⁴⁸⁴.

Birželio 27 d. buvo pasirašyti du Respublikos Prezidento dekretai, kuriais pulko 2-ojo bataliono vadas plk. ltn. Balys Namajuška buvo paskirtas Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vadu, o pulko vado padėjėjas gen. št. plk. ltn. Karolis Dabulevičius paskirtas Devintojo LDK Vytenio pulko vadu. Abu karininkai, skubiai perdavę pareigas, iš pulko išvyko birželio 28 d. Laikinoju 2-ojo bataliono vadu paskirtas kpt. Ignas Jonikas⁴⁸⁵. Liepos 2 d. vado padėjėju buvo paskirtas buvęs Šarvuočių rinktinės vadas gen. št. plk. ltn. Pranas Grebliauskas⁴⁸⁶.

Birželio 28 d. gautas krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko pasirašytas įsakymas, kad karo kapelionus atleisti iš švietimo vadovų pareigų ir į šias pareigas skirti karininkus. Tuo pačiu įsakymu

481 Ten pat, b. 147, l. 151.

482 Įsakymas 3 p. p. Nr. 101. 1940-06-25 // Ten pat, b. 504, l. 157.

483 Ten pat, b. 373, l. 11.

484 Ten pat, l. 9.

485 Įsakymas 3 p. p. Nr. 119. 1940-06-27 // Ten pat, b. 504, l. 162.

486 Įsakymas kariuomenei. 1940 m. liepos 2 d. Nr. 75.

buvo atšauktas privalomas karių dalyvavimas tikybos pamokose, sekmadieniais į bažnyčią nurodyta vesti tik tam norą pareiškusius kareivius. Pasilikusiems daliniuose įsakyta organizuoti paskaitas ar pokalbius⁴⁸⁷. Vykdamas šį įsakymą karo kapelionas kunigas V. Gronis iš pulko švietimo komisijos vadovo pareigų buvo atleistas. Kėdainiuose stovinčių pulko dalinių švietimo komisijos pirmininku buvo paskirtas kpt. Andrius Juškevičius⁴⁸⁸.

Birželio 30 d. pasikeitė pulko vadai. Respublikos Prezidento birželio 30 d. aktu Nr. 870 pulko vadas plk. Petras Genys buvo paskirtas Ketvirtojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko vadu, o Respublikos Prezidento aktu Nr. 869 d. Ketvirtojo pėstininkų karaliaus Mindaugo pulko vadas gen. št. plk. Vaclovas Žadeika paskirtas Trečiojo pėstininkų LDK Vytauto pulko vadu⁴⁸⁹. Pulką plk. V. Žadeika iš plk. P. Genio perėmė liepos 8 d. ir pradėjo eiti pulko vado pareigas⁴⁹⁰. Liepos 12–16 dienomis naujas vadas susipažino su pulko daliniais, klausė kareivių skundų. 1-ajame batalione kareivis Jonas Genys vadui pasiskundė, kad buvo neteisingai nubaustas dėl milinės ir kelnų dingimo, 2-ajame batalione liktinis puskarininkis Antanas Čibirka irgi pasiskundė, kad buvo neteisingai nubaustas, 3-iajame batalione skundų nebuvo⁴⁹¹.

Liepos 1 d. „Lietuvos liaudies vyriausybės“ buvo pakeistas Vidaus tarnybos statutas. Pagal jį vakarinio patikrinimo metu buvo uždrausta giedoti ir kalbėti maldas.

1940 m. liepos 2 d. „Lietuvos liaudies vyriausybės“ nutarimu Lietuvos kariuomenė buvo pavadinta „Liaudies kariuomenė“. Tą dieną buvo įsteigtas Propagandos skyrius, iš tarnybos atleisti visų tikybų karo kapelionai, vietoj jų įsteigtas politinių vadovų institutas. Pulko karo kapelionas Vladas Gronis, vicekapelionai kunigas Klemensas Šovys ir kunigas Povilas Durasevičius, remiantis šiuo nutarimu, iš tarnybos buvo atleisti⁴⁹².

Liepos 2 d. I pėst. divizijos vadas, remdamasis krašto apsaugos ministro įsakymu, nurodė, kad kariams laisvu nuo tarnybos metu leidžiama dalyvauti politiniame gyvenime. Kadangi karinėse dalyse spaudos gaunama per mažai, divizijos vadas įsakė kas antrą dieną po tris valandas teorinių pamokų sąskaita skirti švietimo pamokoms. Jose skaityti Vyriausybės narių pasakytas svarbesnes kalbas, įdomesnius straipsnius, žinias ir t. t. Ypatingą dėmesį atkreipti „į mūsų sąjungininkės SSSR ir Lietuvos liaudies kariuomenių gerų santykių palaikymą, drausmę ir susiklausymą“⁴⁹³.

487 Įsakymas kariuomenei. 1940 m. birželio 28 d. Nr. 69.

488 Įsakymas 3 p. p. Nr. 117. 1940-06-28 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 504, l. 159.

489 Įsakymas kariuomenei. 1940 m. liepos 1 d. Nr. 73.

490 Įsakymas 3 p. p. Nr. 123. 1940-07-08 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 504, l. 168.

491 Įsakymas 3 p. p. Nr. 129. 1940-07-17 // Ten pat, l. 179.

492 Įsakymas 3 p.p. Nr. 124. 1940-07-12 // Ten pat, l. 169.

493 Liepos 2 d. telefonograma / Ten pat, l. 238.

Liepos 4 d. sveikinantis uždrausta paduoti ranką, žodis „ponas“ pakeistas žodžiu „tamsta“, o rugpjūčio 5 d. „tamsta“ pakeistas į „draugas“, liepos 6 d. kaip bausmė panaikintas stovėjimas su šautuvu⁴⁹⁴.

Liepos 8 d. Trečiojo pėstininkų pulko politiniu vadovu buvo paskirtas Kaje-tonas Petrauskas⁴⁹⁵.

1940 m. liepos 17 d. pulko vadas gavo Liaudies kariuomenės vado įsakymą Nr. 29, kuriuo buvo įsakyta tučtuojau įvykdyti karininkų, puskarininkų ir civilių tarnautojų atestaciją. Įsakyme buvo nurodyta atkreipti ypatingą dėmesį, ar atestuojamasis sugeba ir ar nusiteikęs tinkamai eiti liaudies kariuomenės skirtas pareigas. „Pvz., – rašoma įsakyme, – *karininkų atestacijos p. 16 „Valstybiškumas ir tautiškumas“ reikia suprasti kaip klausimą, ar atestuojamasis nusiteikęs ir kokiame laipsnyje ginti liaudies interesus ir ar atsidavęs naujosios liaudies vyriausybės siekių vykdymui.*“ Buvo nurodyta, kad atestaciją turi pasirašyti ne tik vadas, bet ir politinis vadovas. Politiniams vadovams buvo suteikta teisė įrašyti savo nuomonę, jei ji skiriasi su dalinio vado ar atestacijos komisijos pirmininko nuomone. Atestaciją įsakyta atlikti iki rugpjūčio 8 d.⁴⁹⁶

Vykdydamas šį įsakymą pulko vadas plk. V. Žadeika sudarė naują karininkų atestavimo komisiją. Pasilikdamas šios komisijos pirmininku, pulko vadas į komisiją paskyrė gen. št. plk. lt. P. Grebliauską, plk. lt. S. Šileiką, plk. lt. A. Raudonikį, plk. lt. J. Šlepetį, plk. lt. L. Kęsgailą ir kpt. I. Joniką. Pulko vadas komisijos darbe nurodė dalyvauti ir pulko politiniam vadovui K. Petrauskui, ir batalionų politiniams vadovams⁴⁹⁷.

Liepos 19 d. iš kariuomenės Agitacijos ir propagandos štabo buvo gauta naujų vadų portretų, kuriuos įsakyta iškabinti kareivinėse. Buvo atsiųsti Justino Paleckio, ministro pirmininko, einančio Respublikos prezidento pareigas, prof. Vinco Krėvės Mickevičiaus, ministro pirmininko pavaduotojo, užsienio reikalų ministro, div. gen. Vinco Vitkausko, krašto apsaugos ministro, Josifo Stalino, „*Sovietų Sąjungos tautų vado*“,

Juozas Šlepetys // Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 7, p. 322

494 Įsakymas kariuomenei Nr. 77. 1940 m. liepos 4 d.; 1940 m. liepos 6 d. Nr. 80; Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 109. 1940 m. rugpjūčio 5 d.

495 Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 82. 1940 m. liepos 8 d.

496 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 124.

497 Įsakymas 3 p. p. Nr. 129. 1940-07-27 // Ten pat, b. 504, l. 179.

Viačeslavo Molotovo, Sovietų Sąjungos liaudies komisarų tarybos pirmininko ir užsienio reikalų liaudies komisaro, maršalo Klimento Vorošilovo, Sovietų Sąjungos Liaudies komisarų tarybos pirmininko ir Gynybos komiteto pirmininko, maršalo Semiono Timošenkos, Sovietų Sąjungos gynybos liaudies komisaro portretai⁴⁹⁸.

Liepos 24 d. pulko kariams buvo nuimti antpečiai, laipsnių pažymėjimus persegant ant apykaklės, o liepos 25 d. įsakyta vakarinio patikrinimo metu vietoje himno giedoti Internacionalą⁴⁹⁹.

Liepos 25 d. įsakymu „*Liaudies kariuomenei*“ įsakyta Liaudies kariuomenės dalinių ir įstaigų, pavadintų Lietuvos kunigaikščių ir kitų asmenų vardais, toliau tais vardais nebevadinti. Taigi pulko oficialus pavadinimas liko Trečiasis pėstininkų pulkas⁵⁰⁰.

Liepos 6 d. pulkas gavo slaptą kariuomenės I skyriaus raštą, kuriame buvo nurodyta, kad pagal įvykusį su SSRS kariuomenės Lietuvoje vadovybe susitarimą Kėdainiai ir Raseiniai užleidžiami sovietinei kariuomenei. Tame pačiame rašte buvo nurodyta, kad kariuomenės vadas Trečiajam pėst. pulkui įsakė išsikraustyti iš Kėdainių ir Raseinių kaip galima greičiau, tačiau ne vėliau kaip iki rugpjūčio 1 d. Pulko daliniams įsakyta persikelti į Belvederio dvarą, Raudonės dvarą, Lyduvėnus, Tytuvėnus, Baisiogalą, Gudžiūnus ir jų apylinkes⁵⁰¹.

Vadovaujantis Kariuomenės tiekimo valdybos 1940 m. birželio 26 d. aplinkraščiu Nr. 9, pulko kariams iš paliekamų pastatų buvo leidžiama išsivežti visą turimą turtą, tarp jų ir lovas, stalus, suolus ir kt. Įsakyta palikti neišvežtus elektros instaliaciją su elektros lemputėmis, vandentiekio įrenginius, kitus įmūrytus įrenginius, kurių neišardžius neįmanoma paimti. Šuliniai turėjo būti palikti su siurbliais ir kitais įrenginiais. Visas paliekamas turtas turėjo būti įrašytas į pastatų perdavimo aktus. Teritorijos turėjo būti sutvarkytos, šiukšlės išvežtos⁵⁰².

Liepos 23 d. pulko štabas, 1-oji priešlėktuvinė, Mokomoji ir Ryšių kuopos, pulko ligoninė buvo perkelti į Dotnuvą, 1-asis batalionas su pagrindinėmis tarnybomis perkeltas į Beržų dvarą ir artimiausias jo apylinkes. 3-iasis batalionas perkeltas į Tytuvėnus, 2-asis batalionas liko Seredžiuje⁵⁰³.

Pulkui besikuriant naujose patalpose, liepos 31 d. buvo gautas Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus pasirašytas raštas dėl kareivių mokymų programų. Jame buvo nurodyta programose nieko nekeisti, tik iš jų išmesti

498 Ten pat, b. 529, l. 84.

499 Kariuomenės štabo viršininko 1940-07-23 telefonograma // Ten pat, b. 404, l. 104.

500 Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 98. 1940 m. liepos 25 d.

501 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 520, l. 108.

502 Ten pat, b. 572, l. 62.

503 Įsakymas I pėst. divizijai // Ten pat, b. 519, l. 34; Įsakymas 3 p. p. Nr. 129. 1940-07-27 // Ten pat, b. 504, l. 179–180.

tikybės mokymui skirtą laiką, o tą laiką skirti politiniam auklėjimui, švietimui ir krašto saugumui skirtas valandas irgi įsakyta įtraukti į politinio auklėjimo laiką, jei dar trūktų politiniam auklėjimui valandų, jas paimti iš dalinių vadų dispozicijoje palikto laiko. Štabo viršininkas dalinių pratimus už stovyklų ribų įsakė rengti tik suderinus su artimiausios sovietinės karinės įgulos viršininku⁵⁰⁴. Taigi pulkui mokymo programų iš esmės nereikėjo rengti iš naujo.

Rugpjūčio 1 d. pulke buvo labai sustiprintas politinių vadovų institutas. Į pulką politiniais vadovais buvo paskirti: Leonas Pletkus, Juozas Rudaitis, Vytautas Petkevičius, Juozas Zabiela, Ignas Bliznekas, Vincas Duoba, Antanas Palaitis, Vytautas Račkauskas, Boleslovas Kalenda, Stepas Stankevičius, Jonas Kriaučiūnas, Stasys Valaitis, Jonas Trifonas, Jeronimas Jukna, Antanas Uldukis, Aleksas Kaminskas, Antanas Velička, Viktoras Lukoševičius, Boleslovas Gailiūnas, Balys Bišys, Chaimas Monkevičius, Mykolas Kudrevcevas⁵⁰⁵.

Pulke prasidėjo nepatikimų okupantams karininkų atleidimai. Prezidento rugpjūčio 5 d. aktu Nr. 1330 į atsargą buvo atleisti šie pulko karininkai: gen. št. plk. ltn. Pranas Grebliauskas, mjr. Antanas Gintautas, kpt. Ignas Jonikas, kpt. Pranas Totilas, kpt. Adolfas Baltokas, kpt. Pranas Kvederavičius, ltn. Vytautas Juozas Sederavičius, j. ltn. Juozas Vitkus⁵⁰⁶. Po šio didesnio atleidimo sekė kiti. Iš pulko palaiptams buvo atleidinėjami politrukams neįtikę pulko karininkai. Tiesa, rugpjūčio 22 d. į pulką paskirti keletas jaunesniųjų leitenantų. Tai Jonas Grigas, Leonas Kaulinis, Vladas Garsys, Viktoras Elesteris, Antanas Deveikis, Stasys Rataiskis ir Jonas Stanaitis⁵⁰⁷.

1940 m. rugpjūčio 8 d. buvo gautas Liaudies kariuomenės Agitacijos, propagandos ir spaudos skyriaus raštas „*Raudonųjų kampelių steigimo klausimu*“. Juo buvo įsakoma, kad visose pulko daliniuose būtų įsteigti raudonieji kampeliai. Jiems įrengti buvo suformuoti konkretūs ir ganėtinai aukšti reikalavimai. Rašte buvo nurodoma, kad visi politvadovai savo daliniuose iki rugpjūčio 13 d. įrengtų raudonuosius kampelius. Jie turėjo būti įrengti tinkamuose kambariuose taip, kad kiekvienas kareivis ar puskarininkis čia galėtų praleisti savo laisvalaikį. Raudonieji kampeliai turėjo būti jaukūs ir skoningai įrengti. Ant sienų iškabinti vadų portretai puošniuose rėmuose. Stalai uždengti geros medžiagos staltiesėmis, kambariuose visada palaikoma švara, juose turėjo būti šachmatai, šaškės, domino, buvo pageidaujama, kad būtų muzikos instrumentai: mandolina, balalaika, armonika. Jeigu dalinys turėjo patefoną ar radijo aparatą, jie irgi turėjo būti pastatyti raudonajame kampelyje.

504 Ten pat, b. 527, l. 89.

505 Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 106. 1940 m. liepos 31 d.; Nr. 133. 1940 m. rugpjūčio 25 d.

506 Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 114. 1940 m. rugpjūčio 7 d.

507 Įsakymas 3 p. p. 1940-08-22 Nr. 137 // LCVA, f. 516, ap. 1, b. 504, l. 192.

Prie rašto buvo pridėtas ir sąrašas būtinų dalykų, kurie turėjo būti raudonajame kampelyje. Tai laikraščiai ir žurnalai, šachmatai, šaškės, domino po du komplektus, radijo imtuvas arba garsiakalbis, spintelė kilnojamajai bibliotekai, stalas, kėdės, rašalinė, popierius laiškams, šūkiui, Europos žemėlapis⁵⁰⁸.

Rugpjūčio viduryje pulko kariams teko vykdyti vadovybės įsakymą ir 300 pulko karių skirti sovietinių aerodromų ir nusileidimo aikštelių įrengimo darbams atlikti. 1940 m. pulko vado įsakymu buvo suformuotas Darbo batalionas iš bataliono štabo ir trijų darbo kuopų. Bataliono vadu buvo paskirtas kpt. A. Juškevičius. Kiekvienoje kuopoje buvo po 100 eilinių karių, 2 karininkai (kuopos vadas ir vado padėjėjas), 2 liktiniai puskarininkiai, 6 puskarininkiai arba grandiniai (skyrininkai). Be to, prie kiekvienos kuopos buvo suformuoti pagalbiniai būriai, į kuriuos buvo paskirti viršila, ūkvedys, 2 batsiuviai, 2 siuvėjai, 2 virėjai, raštininkas ir 2 ryšių puskarininkiai. Darbo kuopas suformavo kiekvienas pulko batalionas. Batalionai kiekvienai suformuotai kuopai skyrė po lauko virtuvę ir 2 porinius maisto vežimus.

Suformuotos darbo kuopos rugpjūčio 19 d. susirinko Raseiniuose ir 12 val. perėjo į sovietų 14 inžinerinio aerodromų bataliono vado Raseiniuose pavaldumą⁵⁰⁹. Šis Darbo batalionas iki pulko likvidavimo dienos taip ir nesugrįžo į pulką, o po pulko likvidavimo buvo perkeltas į 29 ŠT korpuso 259-ąjį šaulių pulką.

Vykstantys pertvarkymai pulke sovietinės okupacijos sąlygomis, karininkų atleidimai, jų kaita, nuolat gaunami įvairūs prieštaringi nurodymai kėlė sumaištį tarp pulko karių, labai pablogėjo karių drausmė. Tai buvo priverstas oficialiai pripažinti ir pulko vadas. 1940 m. rugpjūčio 29 d. įsakyme pulkui pulko vadas plk. V. Žadeika rašė: „*Pastebėjau apsileidimą einant sargybu tarnybos pareigas, savavališkus pasišalinimus iš kareivinių ir netinkamą elgesį viešumoje.*

*Griežtai įsakau dalinių vadams ir budėtojams dažniau tikrinti dienos tarnybos pareigūnus ir visiškai užkirsti kelią bet kokiems apsileidimams, ypatingai einant sargybu tarnybos pareigas*⁵¹⁰. Tačiau vargu ar pulkininkas vien savo įsakymais begalėjo ką nors pakeisti, juo labiau kad artėjo pulko likvidacija.

508 Ten pat, b. 572, l. 104.

509 Slaptas skubus plk. V. Žadeikos 1940-08-14 d. raštas // Ten pat, b. 520, l. 119.

510 Ten pat, b. 504, l. 194.

Pulko likvidacija

L.L.K.
3-čio pėstininkų
pulko
Rikiuotės dalis
1940 m. rugsėjo mėn. 11 d.
Nr. 645.
Dotnuva.

S l a p t a s.
L. Skubus.

PULKUI LIKVIDUOTIS IR PERSIKELTI Į VILNIŲ
Į S A K Y M A S

I. LIKVIDACIJA.

1. Pulko likvidaciją pradėti š.m. rugsėjo mėn. 15 d. ir vykdyti tvarka, kuri nurodyta K.A.M. LIKVIDACINĖS KOMISIJOS PIRMININKO įsakymuose Nr. Nr. 1, 3 ir 4.
2. Einant 1-ju punktu, likvidacija vykdoma savarakiška kiekviename Bn, kaip atskiroje dalyje.
3. Pulko štabas, Ryšių Kp ir 4. LAPKp, likvidacijos atžvilgiu, priskiriami prie I Bn.
4. Galutinę pulko likvidaciją įvykdyti persikėlus su žmonėmis ir turtu į VILNIŲ, kaip žemiau nurodyta.

II. KELIMASIS Į VILNIŲ.

1. Pulkas į VILNIŲ keliasi su visa asmenine sudėtimi ir su visu turtu.
Pastaba: dalies ginklavimo turto gražinimas į ginklavimo sandėlius

Įsakymo dėl pulko likvidavimo fragmentas. LCVA, f. 516, ap. 1, b. 205, l. 1.

1940 m. rugsėjo 11 d. pulko vadas gen. št. plk. V. Žadeika, gavęs nurodymą, pasirašė slaptą skubų įsakymą dėl pulko likvidavimo. Šį įsakymą spausdinaime 2 priede. Jame buvo konstatuota, kad Vyriausiosios likvidacinės komisijos nutarimu pulkas yra likviduojamas, jam nurodoma su visu turtu persikelti į Vilnių ir ten užbaigti likvidavimo darbus. Įsakyme taip pat duoti konkretūs nurodymai dėl pulko persikėlimo.

Tačiau reikia paminėti, kad pulko likvidacijos pasirengimui labai trukdė neaiškumas, ar pulkui likviduotis reikės keltis į Vilnių su visa pulke turima divizijos manta ar ne, juo labiau kad KAM Vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininko rugsėjo 8 d. įsakyme Nr. 4 buvo pavesta patiems likviduojamų dalinių vadams pasirinkti dalinių likvidacijos vietas, neperduotą 29 šaulių teritoriniam korpusui turtą saugoti senosiose dalinių dislokacijos vietose. Ir tik prieš rugsėjo 11 d. paaiškėjo, kad pulkui vis tik teks keltis į Vilnių⁵¹¹.

Beveik visas likviduojamo pulko turtas buvo perduotas 29-ojo šaulių korpuso 259-ajam šaulių pulkui, dalis turto (2 sunkvežimiai ir dalis ryšių turto) 184-ajam artilerijos pulkui⁵¹².

Pradėjus rengtis vykimui į Vilnių sunkiausias ir sudėtingiausias klausimas –

⁵¹¹ Plk. V. Žadeikos 1940-10-24 raportas I pėst. Divizijos vadui // Ten pat, b. 575, l. 64.

⁵¹² Ten pat, b. 205, l. 4.

kam perduoti turtą. Nepaisant pulko ir batalionų vadų pastangų, niekas negalėjo pasakyti, kam, kur ir koks konkrečiai likviduojamo pulko turtas turi būti perduotas. Aiškumo nebuvo beveik iki spalio vidurio, todėl batalionų vadai, laukdami turto paskirstymo planų, iki paskutinio momento delsė užsakyti geležinkelio riedmenis, o kai reikėjo užsakyti, išėjo daug nesusipratimų, nes tiek riedmenų iš karto geležinkelis negalėjo patiekti. Sunkiausiai ir sudėtingiausiai bataliono perkėlimo darbus teko atlikti 2-ajam batalionui, dislokuotam Seredžiuje, nes perkėlimą reikėjo organizuoti ne geležinkeliu, o vandens transportu⁵¹³.

Rugsėjo 18 d. pulkas su visais daliniais ir visu turtu atvyko likvidotis į Vilnių ir apsistojo Antakalnyje, Šv. Petro ir Povilo vienuolyne⁵¹⁴. Tačiau atgabentam į Vilnių pulko turimam turtui sutalpinti neužteko sandėlių, todėl atvežtas turtas buvo dedamas ir atvirame ore, kas kėlė grėsmę jo sugedimui ar net sunaikinimui. Į tai rugsėjo 23 d. atkreipė dėmesį 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos vadas, įsakydamas pulko vadui imtis visų priemonių sandėliuose ir lauke saugomą turtą sutvarkyti ir sudėti taip, kad jis būtų apsaugotas nuo sugedimo ar sunaikinimo⁵¹⁵.

Gavus šį nurodymą buvo stengiamasi padaryti viską, kas įmanoma, kad turtas būtų apsaugotas. Tačiau, kaip matyti iš 1940 m. spalio 4 d. pulko vado raporto I pėst. divizijos vadui, tinkamam turto sutvarkymui ir apsaugai pulkas nebeturėjo pajėgumų ir galimybių. Kad kuo greičiau išspręstų esamą problemą, pulko vadas divizijos vado prašė:

skubiai nurodyti, kam koks turtas turi būti perduotas;

parūpinti trūkstamas patalpas bei pastoges;

kaip galima greičiau iš pulko perimti šaudmenis ir techninį turtą;

paskirti lengvųjų susisiekimo priemonių;

sutvarkyti telefono ryšius su sandėliais;

duoti aiškius nurodymus santykiams su atitinkamais viršininkais ir vadais turto perdavimo ir tvarkymo reikalais.

Raportą pulko vadas užbaigė šiais žodžiais: „*Laikau reikalingu pranešti, kad kai kurios dalys ir įstaigos visiškai nesiskaito su 3 pėstininkų pulku, nors jis dar nesilikvidavo, laiko jį buvusiu arba nesamu pulku.*

Pagaliau laikau reikalingu pranešti, kad betarpiškoji pulko priklausomybė irgi nevisiškai aiški – ar pulkas priklauso KAM likvidacijos komisijos pirmininkui, ar 179 ŠD vadui, ar I PD vadui ir kam kuriais atžvilgiais priklauso.

Prašau tamstos potvarkio ir tarpininkavimo sutvarkyti šiuos reikalus.“⁵¹⁶

513 Plk. V. Žadeikos 1940-10-24 raportas I pėst. Divizijos vadui // Ten pat, b. 575, l. 64.

514 Įsakymas 3 p. p. Nr. 145. 1940-09-24 // Ten pat, b. 504, l. 206

515 Labai skubus, slaptas 179 šaulių divizijos vado raštas 3 p. p. vadui // Ten pat, b. 593, l. 19.

516 Ten pat, l. 21.

Palaiapsniui iš pulko buvo pradėti perkelti kariai ir tarnautojai. Rugsėjo 15 d. pulko politvadovas Kajetonas Petrauskas perkeltas į 29-ojo teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos lengvosios artilerijos pulką, rugsėjo 21 d., kaip „*atlikę jiems skirtą užduotį*“, buvo atleisti visi likusieji pulko politvadovai, taip pat atleisti 20 civilių pulko tarnautojų, rugsėjo 27 d. pulko kareiviai perkelti į korpuso 259-ąją šaulių pulką, taip pat į šį pulką perkelti 7 pulko karininkai ir 62 puskarininkiai. Iš viso perkelti 779 kariai. Likusieji pulko kariai į 259-ąją pulką buvo perkelti partijomis kiek vėliau⁵¹⁷.

Pulko archyvui sutvarkyti ir perduoti į Vidaus reikalų komisariato archyvą buvo sudaryta komisija. Pirmininku paskirtas kpt. Stasys Daniliūnas, nariais: ltn. Justas Plevokas-Juozapavičius, ltn. Jonas Rutkauskas, ltn. Liudas Norkevičius, civ. tarn. Jonas Urbelis ir psk. Vladas Kondratavičius⁵¹⁸.

Pradėjus pulko likvidavimo darbus, pulko vadovybė susidūrė su nenumatyta problema. Aukštesnieji kariniai vadai ir viršininkai, matyt, gerai nežinodami, pulką traktavo kaip vieną ūkinį vienetą ir su batalionų vadais, kurie buvo savarankiškų ūkinių vienetų vadais, nesileido į kalbas. Ypač sudėtinga problema susidarė Pirmajame batalione, kuris, be savo bataliono turto, turėjo ir visą rezervinį visos divizijos turtą. Trukdėsi laikas ir buvo daug kitokių nesusipratimų. Dėl to pulko vadas plk. V. Žadeika 1940 m. spalio 21 d. kreipėsi į I pėst. divizijos vadą, prašydamas tarpininkauti ir duoti nurodymus ūkinių ir kitų tarnybų vadams, kad visais su pulko ūkio likvidavimu susijusiais klausimais kontaktuotų tiesiogiai su pulko batalionų vadais⁵¹⁹.

Likviduojant pulką, kaip matyti iš aukščiau pateiktos medžiagos, įvyko gana daug nesklandumų, todėl pulko likvidacijos darbai užsitęsė. Spalio 17 d. įsakymu 29-ajam šaulių teritoriniam korpusui Nr. 015, pulko vadui gen. št. plk. V. Žadeikai už „*nerūpestingumą ir blogą turto pervežimo organizavimą*“ buvo pareikštas papeikimas. Ir nors jis savo 1940 m. spalio 24 d. raporte I pėst. divizijos vadui įtikinamai įrodinėjo, kad papeikimas pareikštas „*per gryną nesusipratimą ar dėl nežinojimo aplinkybių*“⁵²⁰, nepavyko surasti dokumentų, kad sprendimas būtų pakeistas.

Spalio 22 d. po pietų 29-ojo šaulių teritorinio korpuso vadas žodžiu nurodė pulko likvidacinį darbą baigti iki spalio 27 d., nurodydamas, kad šiuo klausimu bus pateiktas įsakymas raštu. Nesulaukdamas raštiško įsakymo, pulko vadas plk. V. Žadeika spalio 24 d. raportu kreipėsi į 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos vadą, raportu kopiją pasiųsdamas KAM Vyriausiosios

517 Ten pat, b. 504, l. 207-211, 216, 217.

518 Įsakymas 3 p. p. Nr. 150. 1940-10-18 // Ten pat, l. 222.

519 Ten pat, b. 593, l. 2.

520 Ten pat, b. 575, l. 64.

likvidacinės komisijos pirmininkui, kuriame pulko vadas nurodė, kad per tokį trumpą laiką bus labai sunku užbaigti likvidavimo darbus. Dirbat normaliai, pulko vado nuomone, likvidavimo darbai būtų užbaigti tik lapkričio pabaigoje. Pulko vadas prašė, kad norint per tokį trumpą laiką baigti likvidavimo darbus, turi būti pakeisti kai kurie Vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininko nurodymai, pulko vadui ir batalionų vadams suteikti daug platesni įgaliojimai ir papildomos priemonės⁵²¹.

Tą pačią spalio 24 d. pulko vadas pasiuntė raportą ir likviduojamos I pėstininkų divizijos vadui. Išdėstęs panašius argumentus kaip ir 179-osios šaulių divizijos vadui, jis prašė I divizijos vado tarpininkauti, kad pulko likvidavimo terminas būtų pratęstas iki 1940 m. gruodžio 1 d.⁵²²

Nesulaukęs palaikymo iš aukštesniosios vadovybės ir raštiško įsakymo dėl pulko likvidavimo termino, spalio 25 d. pulko vadas, vykdydamas gautus žodinius nurodymus iš 29-ojo šaulių teritorinio korpuso vado ir iš 179-osios šaulių divizijos tiekimo viršininko, buvo priverstas išleisti naują įsakymą dėl galutinės pulko likvidacijos. Pulko likvidavimo darbus jis įsakė užbaigti kitą, t. y. spalio 26 dieną. Pulko vadas įsakė likvidavimo darbus toliau atlikti batalionuose. Tam kiekviename batalione sudarė atskiras likvidacines komisijas:

1-ajame batalione: pirmininkas ltn. Vladas Jančiauskas, nariai: ltn. Juozas Kavaliauskas ir j. ltn. Albinas Basiulis.

2-ajame batalione: pirmininkas ltn. Kazys Žitkus, nariai: ltn. Juozas Mundrys ir j. ltn. Zenonas Stankūnas.

3-ajame batalione: pirmininkas ltn. Antanas Miselis, nariai: ltn. Jonas Rutkauskas ir j. ltn. Mečys Lovkis.

Pulko vadas batalionų likvidacinėms komisijoms įsakė išleisti likvidacinius įsakymus ir iki spalio 26 d., 15 val., pateikti informaciją apie batalionų likvidaciją ir žinias apie perduotą turtą: kur, kam ir kiek turto perduota. Archyvinės bylas įsakyta perduoti pulko adjutantui iki spalio 26 d., 12 val. Visus tikrosios tarnybos kareivius spalio 26 d. pasiųsti 259-ojo šaulių pulko vado žinion. Paliktus prie pulko likvidavimo darbų pulko karininkus ir kareivius, išskyrus aukščiau minėtų komisijų narius, pasiųsti pagal paskyrimą į numatytas 29-ojo šaulių teritorinio korpuso dalinius. Sudarytoms batalionų likvidacinėms komisijoms įsakyta laukti atskiro 259-ojo šaulių pulko vado įsakymo.

Karius ir civilius tarnautojus, neturinčius paskyrimų į korpuso dalinius, spalio 26 d. paleisti iš kariuomenės. Visą dar likusį turtą perduoti į numatytus karinius dalinius ar sandėlius pagal numatytą suskirstymą.

521 Ten pat, l. 65.

522 Ten pat, b. 593, l. 1

Batalionų likvidacinių komisijų pirmininkams pulko vadas apie batalionų likvidaciją įsakė pranešti iki spalio 26 d., 16 val.⁵²³

Pasirašęs šį įsakymą pulko vadas plk. V. Žadeika parašė paskutinį raportą I pėstininkų divizijos vadui, kopiją pasiųsdamas ir KAM Vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininkui. Raporte vadas nurodė, kad likviduojant Trečiąjį pėstininkų pulką buvo įdėta daug rūpesčio ir darbo, kad viskas vyktų tinkamai. Pulko vadas prašė nepamiršti pulko žmonių, kurie dirbo labai daug sudėtingomis kraustymosi, kilnojimosi ir turto tvarkymo sąlygomis. Daug pulko darbuotojų, ypač liktinių puskarininkių ir civilių tarnautojų, dirbusių vietoj kareivių, ir jų šeimos kilnojimosi metu pateko į sunkią materialinę padėtį. Be to, daugelis tų pareigūnų po likvidacijos paleidžiami iš kariuomenės ir daugelis būdami mažai pasiturintys arba net visai nepasiturintys atsiduria labai sunkioje materialinėje padėtyje. Vado nuomone, jų padėtis pasunkėja dar ir todėl, kad naujų darbo vietų paleidžiamiesiems nenumatyta, o procedūra gauti pašalpas ar pensijas yra ilga ir per daug komplikuoja. Kad palengvintų jų padėtį, pulko vadas plk. V. Žadeika I pėst. divizijos vado prašė tarpininkauti, kad paleidžiamiesiems iš tarnybos būtų organizuotai parūpintos naujos darbo vietos, kad paleidžiamiesiems neatidėliojant būtų išmokėtos kompensacijos, kad išstarnavusiems pensiją nebūtų ilgai vilkinamas pensijų pripažinimas ir paskyrimas, kad paleidžiamiesiems iš tarnybos liktiniams puskarininkiams ir civiliams tarnautojams, nepriklausomai nuo priklausomos pagal įstatymą kompensacijos, atleidžiant būtų mokamos atskiros pašalpos arba premijos, kas palengvintų tolesnį jų gyvenimą.

Raportą pulkininkas užbaigė žodžiais: „*Laikau reikalingu pabrėžti, kad beveik visi paleidžiamieji, be išimties, yra valstiečių ir darbininkų vaikai, daug vargusieji ir vilkusieji nelengvą gyvenimo našta.*“⁵²⁴

Be abejo, tai buvo tikrai gražus plk. V. Žadeikos gestas, tačiau žinant tuometinę padėtį Lietuvoje, beveik nekyla abejonių, kad į jo raportą niekas neatkreipė dėmesio.

1940 m. spalio 26 d. pulkas buvo likviduotas. Tą dieną pulko vadas gen. št. plk. Vaclovas Žadeika išleido paskutinį įsakymą pulkui:

523 Slaptas skubus įsakymas 3 pėst. pulkui likviduoti. 1940-10-25 Nr. 5480 // Ten pat, b. 519, l. 43.

524 Ten pat, b. 583, l. 149.

„I S A K Y M A S
3-čiam p ė s t i n i n k ų p u l k u i
Nr. 153

VILNIUS, 1940 m. spalio 26 d.
Rikiuotės sritis

§ 1

Šiandien, 1940 m. spalio mėn. 26 d., 3 pėst. pulką laikyti likviduotą.

§ 2

Šiandien nustojau ėjęs 3 pėst. pulko vado pareigas.

§ 3

Likvidavus pulką, visais tarnybos reikalais, susijusiais su pulko likvidacinio palikimo tvarkymu, pradėdant š. m. spalio mėn. 27 d., kreiptis į 259 š. pulko vadą.

Visi ligi šiam laikui vykdžiusieji likvidavimo darbą pareigūnai, nurodytieji įsak. pulkui Nr. 152 § 2, 3 ir 4 ir Nr. 151 § 4 iš š. m., dirba polikvidacinio pulko darbą 259 š. pulko vado nurodymais. Tolimesni likusieji likviduotame 3 pėst. pulke darbai vykdomi esant įsak. 179 šaulių divizijai Nr. 14 § 6 sl. iš š. m. spalio 26 d.

Pagrindas: 1) Įsak 29 ŠT korpusui Nr. 018 sl. iš š. m. spalio mėn. 24 d.
2) Įsak. 179 ŠD Nr. 14 sl. iš š. m. spalio mėn. 26 d.

Gen. št. pulkininkas
pulko vadas

Žadeika⁵²⁵

525 Ten pat, b. 504, l. 233.

TREČIOJO PĖSTININKŲ PULKO VADAI

Karininkas Pranas Liatukas

(pulko vadas nuo 1919 m. gegužės 4 d. iki liepos 2 d.)

Pranas Liatukas gimė 1876 m. sausio 29 d. Žemaitijoje, Tauragės apskrities Kvėdarnos valsčiaus Padievaičio kaime ūkininko šeimoje. Palangoje baigė 4 progimnazijos klases. Toliau mokslus tęsė Rygoje, Nikolajaus gimnazijoje. Ją baigęs 1902 m. įstojo savanoriu į rusų kariuomenę. Tarnybą pradėjo eiliniu Vitebske. 1903–1905 m. mokėsi Vilniaus pėstininkų karo mokykloje. Ją baigęs gavo paporučikio laipsnį ir buvo paskirtas į pėstininkų pulką. Iki 1908 m. tarnavo Naugardo gubernijos Medvedžio kaime, 1908 m. perkeltas į Vendeno pulką Liepojoje⁵²⁶.

Pranas Liatukas

1909 m. P. Liatukas, jau poručikas, buvo perkeltas į Penzą. O 1910 m. jis ja u štabskapitonas. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui atsidūrė fronte, vadovavo kuopai. Dalyvavo kautynėse prie Krokuvos, pasižymėjo ir buvo pakeltas į kapitonus. 1915 m. kautynėse buvo sunkiai sužeistas ir nugabentas gydytis į Kijevo sanatoriją. Sveikatai pagerėjus vėl pasiprašė į frontą. Buvo pakeltas į papulkininkius. Antrą kartą sužeistas gydėsi Rostove prie Dono, paskui Kislovodske. 1917 m. pradžioje grįžo į frontą ir buvo pakeltas į pulkininkus. Tačiau greitai vieno mūšio Rumunijos teritorijoje metu vėl buvo sužeistas ir paguldytas į Maskvos bajorų ligoninę. Kai 1918 m. liepą išėjo iš ligoninės, Rusiją jau valdė bolševikai. Rugsjūčio pradžioje P. Liatukas su grupe pabėgėlių grįžo į Lietuvą, į Padievaičio kaimą pas tėvus. Sužinojęs, kad kuriama Lietuvos kariuomenė, 1918 m. gruodžio 5 d. atvyko į Lietuvos apsaugos štabą Vilniuje ir tą pačią dieną buvo paskirtas Lietuvos kariuomenės 2-ojo pėstininkų pulko vadu⁵²⁷. Jį suformuoti buvo įsakyta Kaune, tačiau P. Liatukas į Kauną neišvyko, liko Vilniuje. Čia ėmė rinkti pulkui karininkus, turėjo begalę kitų reikalų. Tuo metu, gruodžio antrojoje pusėje, prasidėjo Lietuvos Vyriausybės krizė. Gruodžio 23 d. atsistatydino pirmasis Lietuvos ministrų kabinetas. Sudaryti naują Ministrų kabinetą buvo pavesta M. Sleževičiui, kuris darbą pradėjo gruodžio 24 d.

Naujoji Vyriausybė pirmiausia likvidavo Apsaugos tarybą ir įsteigė Krašto

⁵²⁶ Lietuvos albumas. Berlynas, 1921, p. 350.

⁵²⁷ Įsakymas Apsaugos ministerijai Nr. 5, 1918 m. gruodžio 10 d.

apsaugos ministeriją. Gruodžio 24 d. krašto apsaugos ministro pareigas laikinai ėjęs karininkas M. Velykis P. Liatuką paskyrė Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininku⁵²⁸. 2-ojo pėstininkų pulko vadu buvo paskirtas karininkas Vincas Glovackis, kuriam įsakyta tuoju pat vykti į Kauną ir formuoti 2-ąjį pėstininkų pulką⁵²⁹.

Kovo 4 d. nušalinus V. Glovackį nuo pulko vado pareigų, 2-ojo pėstininkų pulko vadu vėl buvo paskirtas Pranas Liatukas⁵³⁰. Konfliktas baigėsi tuo, jog gegužės 4 d. pulkas suėmė savo vadą P. Liatuką ir paleido buvusį vadą V. Glovackį⁵³¹.

Tą pačią dieną krašto apsaugos ministras A. Merkys atleido P. Liatuką iš 2-ojo pėstininkų pulko vado pareigų ir paskyrė 3-iojo pėstininkų pulko vadu. Šis pulkas turėjo būti suformuotas Raseiniuose⁵³².

Raseiniuose tuo metu buvo palyginti ramiau negu kitose Lietuvos vietose, tačiau pulką formuoti teko gana sunkiomis sąlygomis. Trūko ginklų, drabužių, avalynės, pinigų, intendantūros sandėliai buvo tušti. Pulkas viską turėjo įsigyti savo jėgomis. Ir vis dėlto P. Liatukas pulką suorganizavo⁵³³. Netrukus jis išliejo į veikiančią kariuomenę ir kovėsi su bolševikais Ukmergės rinktinės sudėtyje.

1919 m. liepą Ukmergės rinktinė buvo pavadinta Pirmąja brigada. Jos vadu ruggjūtį buvo paskirtas P. Liatukas⁵³⁴. Vadovaujant P. Liatukui, brigada savo kovos bare iš Lietuvos išstūmė bolševikus. Tačiau vis įžūliau ėmė elgtis kitas Lietuvos priešas – Lenkijos kariuomenė. 1919 m. rugsėjo 27 d. lenkai netikėtai puolė Birkinėliuose įsikūrusią brigados štabą. Štabas su brigados vadu P. Liatuku priešakyje pateko į nelaisvę. Neaišku, kaip viskas būtų pasibaigę, bet krn. J. Čapliskui pavyko pasprukti ir apie įvykį informuoti kitus kariuomenės dalinius. Gresiant rimtam susidūrimui, lenkai pasitraukė ir paleido visą brigados štabą⁵³⁵.

1919 m. rugsėjo 26 d. iš vyriausiojo kariuomenės vado pareigų buvo atleistas Silvestras Žukauskas. Padėtis frontuose buvo nerami, todėl prasidėjo skubios naujojo vado paieškos. Juo buvo paskirtas V. Slabaševičius – senas Rusijos armijos generolas, kilęs nuo Raseinių. Tačiau jau paskyrimo dieną jis sunkiai sirgo ir greitai mirė. Tada Pranas Liatukas, Pirmosios brigados vadas, buvo pakeltas į generolus leitenantus ir paskirtas eiti vyriausiojo kariuomenės vado pareigas. Spalio 10 d. jam buvo perduotos ir Krašto apsaugos ministerijos valdytojo

528 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr. 7, 1918 m. gruodžio 24 d.

529 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, p. 63.

530 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr. 42, 1919 m. kovo 4 d.

531 Petraitis J. Laisvę ginant, t. 1, USA (Vaga), 1952, p. 49, 53.

532 Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr. 74, 1919 m. gegužės 4 d.

533 LCVA, f. 384, ap. 3, b. 635 l. 41.

534 Ten pat, f. 930, ap. 5, b. 1546, l. 2.

535 Jankauskas V. Nepriklausomos Lietuvos generolai, p. 69–70.

pareigos, nors įsakymas skelbė, kad šias pareigas eiti jis paskirtas spalio 7 dieną⁵³⁶.

Pradėjęs eiti vyriausiojo kariuomenės vado pareigas, daugiausia dėmesio P. Liatukas skyrė kovai su bermontininkais. Lietuvos kariuomenės vadas P. Liatukas prieš bermontininkus sutelkė beveik visas karines pajėgas: šešis pėstininkų pulkus, raitelių pulką, 5 baterijas, geležinkelių kuopą ir kitas technines dalis. Visoms toms dalims vadovauti paskyrė plk. ltn. K. Ladigą⁵³⁷. Kovos prieš bermontininkus baigėsi visišku bermontininkų išstūmimu iš Lietuvos teritorijos.

1920 m. vasario 21 d. Kauno miesto komendantas kariuomenės Generaliniam štabui pranešė, jog Kauno įgulos dalys 22 d. (sekmadienį) rengiasi su ginklu rankose siekti, kad būtų įvykdyti jų keliami reikalavimai. Vasario 21-osios vakarą įgulos daliniuose prasidėjo neramumai. P. Liatukui atvykus į sukilusius Panemunės dalinius, sukilusių kareivių jis buvo suimtas.

Vasario 23 d., apie 6 val. ryto, 8-ojo ir 6-ojo pulkų daliniai paleido smarkią šautuvų ir kulkosvaidžių ugnį į Panemunę. Operacijai prieš sukilėlius vadovauti buvo paskirtas plk. ltn. K. Ladiga. Apie 11 val. visa Panemunė buvo užimta Vyriausybei ištikimos kariuomenės, suimta kelios dešimtys sukilėlių⁵³⁸.

Vyriausiasis kariuomenės vadas gen. ltn. P. Liatukas, paleistas iš areštinės, tuojau pat parašė raportą Prezidentui prašydamas atleisti jį iš einamų pareigų. Vasario 23 d., apie 12 val., Respublikos Prezidentas priėmė P. Liatuko atsistatydinimą⁵³⁹. Vyriausiuoju kariuomenės vadu vėl buvo paskirtas generolas Silvestras Žukauskas.

Naujasis Lietuvos kariuomenės vadas S. Žukauskas paskyrė P. Liatuką eiti vietinės kariuomenės brigados vado pareigas, o liepos 13 d. perkėlė į ypatingųjų reikalų generolo prie vyriausiojo kariuomenės vado pareigas⁵⁴⁰.

1920 m. rugpjūčio 5 d. Prezidentas A. Stulginskis P. Liatuką išleido į atsargą⁵⁴¹.

Išėjus į atsargą, 1920 m. rugsėjo 6 d. finansų, prekybos ir pramonės ministro E. Galvanausko įsakymu P. Liatukas buvo paskirtas Valstybės išdininės Kaune vyriausiojo išdinininko pavaduotoju⁵⁴². 1921 m. spalio 29 d. P. Liatukas pradėjo dirbti Lietuvos banke Emisijos skyriaus vedėju.

1924 m. lapkričio 22 d. P. Liatukas vidaus reikalų ministro Z. Starkaus paskirtas Šakių apskrities viršininku⁵⁴³. Naująsias pareigas jis ėjo iki 1926 m. pavasario. Atsisakęs šių pareigų, persikėlė į gimtinę, į Tauragės apskrities

536 Lietuvos kariuomenei. Įsakymai Nr. 163, 165, 1919 m. spalio 8, 10 d.

537 Skorupskis V. Kovos už Lietuvos laisvę. 1914–1934, K., 1934, p. 108.

538 Ten pat, p. 174.

539 Lietuvos kariuomenei. Įsakymas Nr. 248, 1920 m. vasario 23 d.

540 Lietuvos kariuomenei. Įsakymas Nr. 239, 379, 1920 m. balandžio 7, liepos 13 d.

541 Lietuvos kariuomenei. Įsakymas Nr. 408, 1920 m. rugpjūčio 21 d.

542 LCVA, f. 387, ap. 2, b. 296, l. 3.

543 Ten pat, f. 377, ap. 5, b. 45, l. 78.

Kvėdarnos valsčiaus Padievaičių kaimą. Maždaug 1928 m. Liatukai apsigyveno Kaišiadorių apskrities Žaslių valsčiaus Kurmiškių kaime⁵⁴⁴, o 1933 ar 1934 m. persikėlė į Kauną⁵⁴⁵.

1945 m. sausio 30 d. Pranas Liatukas buvo suimtas, o rugsėjo 2 d., 20 val. 30 min., Lukiškių kalėjimo ligoninėje, neatlaikęs kankinimų, mirė.

Gen. ltn. Pranas Liatukas buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus V laipsnio ordinu, Savanorių medaliu; Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos III laipsnio su kalavijais ir kaspinu ir IV laipsnio, Šv. Stanislovo II laipsnio ir III laipsnio su kalavijais ir kaspinu ordinais.

Žmona Vanda Baranauskaitė, sūnus Vytautas, dukra Vanda.

Majoras Ignas Musteikis⁵⁴⁶

(pulko vadas nuo 1919 m. liepos 11 d. iki 1920 m. liepos 10 d.)

Ignas Musteikis

Ignas Musteikis gimė 1890 m. liepos 25 d. Utenos apskrities Vyžuonų miestelyje. 1908 m. baigė Sankt Peterburgo šv. Katerinos gimnazijos 7 klases, dirbo Varšuvos banke Sankt Peterburge. 1914 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. vasario 20 d. baigė Peterhofo praporščikų mokyklą, paskirtas tarnauti į 13-ąjį, o 1916 m. kovo mėn. perkeltas į 5-ąjį suomių šaulių pulką ir paskirtas kulkosvaidžių komandos jaun. karininku, vėliau iki 1917 m. lapkričio 18 d. tarnavo šios komandos viršininku. Buvo kontuzytas, 1916 m. liepos mėn. pakeltas į poručikus, 1917 m. rugpjūtį – į štabskapitonus. Grįžęs į Lietuvą 1918 m. gruodžio 12 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas I pėst. pulko I-osios kuopos vadu, 1919 m. sausio 30 d. skiriamas I-ojo bataliono vadu, o kovo 6 d. paskirtas pulko vado padėjėju ir karinių dalių Alytaus apylinkėse viršininku. Nuo 1919 m. liepos 11 d. ėmė vadovauti formuojamam Trečiajam pėst. pulkui. 1919 m. spalio 22 d. suteiktas majoro laipsnis, 1920 m. sausio 20 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1920 m. liepos 13 d. paskirtas eiti III pėst. divizijos vado pareigas. 1921 m. gegužės 29 d. – Pirmojo pėst. pulko vadu, tačiau juo buvo labai trumpai. Birželio 11 d. paskirtas Dešimtojo pėst. Marijampolės pulko vadu. 1922 m. sausio 6 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1922 m. vasario 16 d. paskirtas

⁵⁴⁴ Ten pat, f. 402, ap. 7, b. 1559, l. 7.

⁵⁴⁵ Ten pat, l. 19

⁵⁴⁶ LCVA, f. 930, ap. 2M, b. 225; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 5, p. 293.

III pėst. divizijos vadu. 1923 m. birželio 8 d., vykdydamas krašto apsaugos ministro nurodymą, parašė prašymą išleisti į atsargą. Į atsargą išleistas rugpjūčio 18 d. Iki 1926 m. dirbo Klaipėdos pasienio policijos vadu. 1927 m. rugsėjo 10 d. pačiam prašant vėl priimtas į kariuomenę, paskirtas ypatingų reikalų karininku prie Respublikos Prezidento ir vidaus reikalų ministru. 1929 m. vasario 19 d. pakeltas į pulkininkus. 1930 m. sausio 31 d. pačiam prašant paleistas į atsargą. 1930–1936 m. dirbo Lietuvos banko direktoriumi, nuo 1936 m. – Valstybės tarybos narys. 1939 m. išėjo į pensiją, gyveno Kaune. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą 1940 m. liepos 30 d. NKVD suimtas, kalintas Kaune, kilus Vokietijos–SSSR karui išlaisvintas. Vokiečių okupacijos metais gyveno Vilniuje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno Oldenburgo pabėgėlių stovykloje. 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Klivlende. Mirė 1960 m. vasario 5 d. Klivlende.

Apdovanotas: Šv. Stanislavo 3-iojo, Šv. Anos 3-iojo ir 4-ojo, Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnių ordinais, Vyčio kryžiaus 5-ojo, DLK Gedimino I-ojo laipsnio, Saulių žvaigždės ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais, ugniagesių „Artimui pagalbon“ I-ojo laipsnio garbės ženkle, Italijos Karūnos 2-ojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Žmona Aleksandra Petuchovaitė-Merkienė, antroji žmona Ona, duktė Laima, sūnus Ignas.

Mjr. Jonas Gricius⁵⁴⁷

(Pulko vadas nuo 1920 m. liepos 11 iki 1921 m. birželio 7 d.)

Jonas Gricius gimė 1884 m. rugpjūčio 16 d. Šiaulių apskrities Papilės valsčiaus Rimšių kaime. 1907 m. baigė gimnaziją Liepojoje, 1913 m. – Peterburgo universiteto Fizikos-matematikos fakultetą. 1913 m. lapkričio 14 d. buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, paskirtas į 166-ąjį Rovno pulką eiliniu. 1915 m. rugsėjo 1 d. baigė Irkutsko karo mokyklą, tarnavo 14-ajame Sibiro atsargos pulke jaun. karininku. Nuo 1915 m. gruodžio 27 d. iki 1918 m. kovo 28 d. tarnavo Kaukazo IV šaulių pulko operacijų adjutantu. Kovose su vokiečiais buvo du kartus sužeistas, 1917 m. vasario 27 d. pakeltas į štabskapitonus.

Jonas Gricius

Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. balandžio 27 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Atskirojo bataliono adjutantu.

⁵⁴⁷ LCVA, f. 930, ap. 2G, b. 130, ap. 8, b. 993, l. 28. Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 3, p. 210.

1919 m. rugpjūčio 1 d. perkeltas į Trečiąjį pėst. pulką, 1919 m. lapkričio 29 d. paskirtas 2-ojo bataliono vadu. 1919 m. lapkričio 22 d. J. Gričiui suteiktas majoro laipsnis. Dalyvavo kovose su bolševikais ir lenkais. 1920 m. gegužės 21 d. paskirtas Trečiojo pėst. pulko vado padėjėju, o nuo liepos 10 d. ėjo pulko vado pareigas. 1921 m. birželio 7 d. perkeltas III pėst. divizijos štabo viršininku. 1921 m. rugpjūčio 22 d. paskirtas eiti Generalinio štabo viršininko pirmojo padėjėjo pareigas, o 1922 m. birželio 14 d. patvirtintas šioms pareigoms. 1922 m. spalio 25 d. paskirtas laikinai eiti Generalinio štabo viršininko pareigas, dalyvavo rengiant Klaipėdos sukilimą. 1923 m. gegužės 18 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1925 m. gegužės 7 d. paskirtas III karo apygardos viršininku, 1926 m. rugpjūčio 31 d. – Vyriausiojo kariuomenės štabo valdybos viršininku. 1927 m. sausio 29 d. paskirtas laikinai eiti ypatingų reikalų karininko prie krašto apsaugos ministro pareigas. 1927 m. vasario 14 d. pačiam prašant paleistas į atsargą.

Išėjęs į atsargą, įsidarbino Kauno banke, 1928–1936 m. – Šakių banko tarnautojas, vėliau – jo direktorius. Nuo 1937 m. gyveno Kaune. 1937–1944 m. dirbo Lietuvos banke vyr. kasininko pavaduotoju, vėliau iki 1953 m. – vyr. kasininku. 1953–1956 m. dirbo Butų valdybos sąskaitininku. Mirė 1963 m. lapkričio 12 d., palaidotas Panemunės kapinėse.

Apdovanotas Vyčio kryžiaus 5-ojo laipsnio ir II rūšies Vyčio kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinais, Klaipėdos išvadavimo sidabro medaliu, Olandijos „Oranje Nasau“ 3-iojo laipsnio ordinu su kardais.

Pirmoji žmona – Stefanija Mickevičaitė, sūnus Jonas Algirdas. Antroji žmona – Matilda Žilinskaitė (susituokė 1934 m.), duktė Teresė.

Aleksandras Jakaitis

Mjr. Aleksandras Jakaitis⁵⁴⁸

(pulko vadas nuo 1921 m. birželio 20 d. iki 1923 m. spalio 23 d.)

Aleksandras Jakaitis gimė 1887 m. rugsėjo 1 d. Ramygaloje. 1907 m. baigė Vilniaus realinę mokyklą ir nuo 1907 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje. 1908 m. rugsėjo 1 d. buvo priimtas į Vilniaus karo mokyklą, ją baigus suteiktas praporščiko laipsnis ir paskirtas 113-ojo Starorusos pulko 3-iosios kuopos jaunesniuoju karininku. 1912 m. perkeltas į Pionierių bataliono telegrafo kuopą. Dalyvavo I pasaulinio karo kautynėse, turėjo kapitono laipsnį. 1917 m.

⁵⁴⁸ LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 18; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 4, p. 19–20.

gegužės 10 d. pakeltas į majorus. Rusijoje įsigalėjus bolševikams demobilizuotas, grįžo į Lietuvą.

1919 m. birželio 27 d. A. Jakaitis mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Generalinį štabą. 1919 m. liepos 13 d. paskirtas Joniškėlio bataliono vadu. Laikiniai ėjo II brigados Devintojo pėst. pulko vado pareigas. 1919 m. lapkričio 22 d. jam suteiktas majoro laipsnis. 1919 m. gruodžio 10 d. paskirtas eiti Devintojo pėst. pulko vado pareigas, kelis kartus laikinai ėjo III divizijos vado pareigas. 1920 m. vasario 20 d. paskirtas Devintojo pėst. pulko vadu. 1920 m. liepos 14 d. iš pulko vado pareigų atleistas ir paskirtas Generalinio štabo Administracijos skyriaus viršininku. Tačiau šias pareigas ėjo neilgai. 1920 m. rugpjūčio 23 d. perkeltas į Dešimtąjį pėst. pulką ir paskirtas eiti pulko vado pareigas, 1921 m. birželio 20 d. pradėjo eiti Trečiojo pėst. pulko vado pareigas. Nuo 1922 m. sausio 12 iki kovo 16 d. pulko vadas mjr. A. Jakaitis pavadavo IV pėst. divizijos vadą. 1922 m. gegužės 1 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. Nuo 1922 m. lapkričio 29 d. iki 1923 m. spalio 15 d. mokėsi Aukštuosiuose karininkų kursuose (III laida). 1923 m. spalio 30 d. paskirtas eiti I pėst. divizijos vado pareigas. 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į pulkininkus. 1926 m. spalį paskirtas Vyčio kryžiaus ordino tarybos nariu. 1926 m. gruodžio 31 d. pačiam prašant paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. 1933 m. rugsėjo 28 d. gyvenimą baigė tragiškai – nusišovė.

Apdovanotas Vyčio kryžiaus 5 laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu; Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos 2, 3, 4 laipsnių, Šv. Stanislavo 2 ir 3 laipsnių, Šv. Vladimiro 4 laipsnio ordinais.

Pulkininkas Vincas Šaudzis⁵⁴⁹

(pulko vadas nuo 1923 m. spalio 30 d. iki 1926 m. rugsėjo 30 d.)

Vincas Šaudzis gimė 1894 m. rugsėjo 20 d. Švenčionių miestelyje. Baigė Švenčionių miesto mokyklos 4 klases. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. baigė Peterburgo praporščikų mokyklą, tarnavo rusų kariuomenėje XV ir XXIV suomių šaulių pulkuose. Dalyvavo kovose su vokiečiais ir austrais, 1916 m. sužeistas. Grįžęs į Lietuvą 1918 m. gruodžio 2 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į I pėst. pulką

Vincas Šaudzis

⁵⁴⁹ LCVA, f. 930, ap. 2Š, b. 43; Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953. t. 7, p. 263.

jaunesniu ju karininku. Jaunas karininkas greitai kilo karinės karjeros laiptais. 1919 m. sausio 11 d. V. Šaudzis paskirtas 6-osios kuopos vadu, rugpjūčio 25 d. – 2-ojo bataliono vadu, spalio 21 d. – pulko vado padėjėju. Dalyvavo visuose pulko mūšiuose su bolševikais, gegužės 23 d. mūšyje prie Pakalnių kaimo buvo sužeistas. Lietuvos kariuomenėje atkūrus karininkų laipsnius, 1919 m. lapkričio 18 d. jam suteiktas majoro laipsnis.

I pėst. pulką perkėlus į frontą prieš bermontininkus, mjr. V. Šaudzis dalyvavo pulko kovose su bermontininkais, pasižymėjo užimant Radviliškį. 1920 metais dalyvavo kovose su lenkais.

1920 m. spalio 14 d. V. Šaudzis iš I pėst. pulko iškeliamas ir paskiriamas eiti Dvyliktojo pėst. pulko vado pareigas, o 1921 m. gegužės 29 d. patvirtintas pulko vadu. 1922 m. sausio 6 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1923 m. gegužės 11 d. Vienuoliktojo pėst. pulką performavus į Ketvirtąjį pasienio pulką liko šio pulko vadu. 1923 m. spalio 23 d. baigė Aukštųjų karininkų DLK Vytauto kursų trečiąją laidą ir spalio 30 d. paskirtas Trečiojo pėst. pulko vadu. 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į pulkininkus. 1926 m. rugpjūčio 31 d. vėl sugrįžta į Pirmąjį pėst. pulką, paskiriamas jo vadu. 1926 m. gruodžio 17 d. įvykdžius valstybės perversmą ir kaip nepatikimas perversmininkams iš pulko pašalinamas, oficialiai išleistas atostogų, o nuo 1927 m. vasario 3 d. paskirtas Aukštųjų karininkų DLK Vytauto kursų etatiniu lektoriumi, 1927 m. rugsėjo 20 d. – ypatingų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, 1929 m. kovo 3 d. – prie Vyr. kariuomenės štabo viršininko, 1930 m. birželio 27 d. – Trakų aps. komendantu, o 1932 m. liepos 1 d. šalia tiesioginių pareigų kartu pavesta eiti ir ypatingų reikalų karininko prie Vyr. kariuomenės štabo viršininko pareigas. 1933 m. rugpjūčio 17 d. atleistas iš Trakų apskrities viršininko pareigų ir rugsėjo 1 d., Vyriausiojo štabo viršininkui įsakius, pasiprašė būti išleistas į atsargą, ūkininkavo. Vienas iš Atsargos karininkų sąjungos steigėjų, 1936 m. – jos valdybos narys. Vokiečių okupacijos metais tarnavo lietuviškuose savisauogos daliniuose. 1942 m. buvo Vilniaus apygardos 1-ojo bataliono aprūpinimo viršininku. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, 1949 m. emigravo į JAV. Gyveno Filadelfijoje. Mirė 1970 m. spalio 16 d. Filadelfijoje.

Apdovanotas: Šv. Stanislovo 3-iojo ir Šv. Anos 4-ojo laipsnio ordinais, Vyčio kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo laipsnio, DLK Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais.

Žmona – Liucija Juodelytė.

Gen. št. plk. Viktoras Giedrys⁵⁵⁰

(pulko vadas nuo 1935 m. liepos 20 d. iki 1939 m. balandžio 5 d.)

Viktoras Giedrys gimė 1894 m. kovo 12 d. Vilkaviškio apskrities Kybartų valsčiaus Kybartų kaime. 1913 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją. 1916 m. sausio mėn. įstojo į Vilniaus karo mokyklą, kurią 1916 m. gegužės 1 d. baigė. Jam suteiktas praporščiko laipsnis ir paskirtas į 3-iosios atskirosios Sibiro brigados XIX Sibiro šaulių pulko 1-ąją kuopą. Nuo 1917 m. sausio 19 d. tarnybai perkeltas į 116 Malojaroslaveco pulko 9-ąją kuopą jaunesniuoju karininku. 1917 m. kovo 19 d. pakeltas į paporučikus. Dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kovose su vokiečiais, 1917 m. prie Smurgainių buvo sužeistas. 1918 m. sausio 3 d. iš Rusijos kariuomenės demobilizuotas. 1919 m. vasario 10 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas tarnauti į Seinų komendantūrą, gegužės 15 d. paskirtas komendanto pavaduotoju. 1919 m. rugpjūčio 16 d. perkeltas į 1-ąjį atsargos batalioną. Gražinus Lietuvos kariuomenėje karinius laipsnius, 1919 m. lapkričio 22 d. suteiktas kapitono laipsnis.

Viktoras Giedrys

1920 m. rugpjūčio 1 d. perkeltas tarnybai į Dešimtąjį pėst. pulką ir paskirtas 2-ojo bataliono vadu. 1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštųjų karininkų kursų pirmąją laidą. Buvo paskirtas atgal į Dešimtąjį pėst. pulką 1-ojo bataliono vadu. 1923 m. gegužės 18 d. pakeltas į majorus. 1923 m. gruodžio 31 d. perkeltas tarnauti į Devintąjį pėst. pulką, 1924 m. kovo 29 d. – į II karo apygardos štabą, o 1926 m. sausio 1 d. perkeltas į Vyriausiojo štabo Operacijų skyrių. 1926 m. vasario 16 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus.

1927 m. sausio 25 d. paskirtas Ketvirtojo pėst. pulko vadu ir lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus. 1930 m. birželio 19 d. baigė Aukštesnius kariuomenės viršininkų kursus. 1932 m. rugsėjo 1 d. perkeltas į Vytauto Didžiojo karininkų kursus, paskirtas Inžinerijos skyriaus inspektoriumi. 1934 m. gegužės 14 d. baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrių ir tolesnei tarnybai perkeltas I pėst. divizijos štabo viršininku. 1935 m. liepos 19 d., atkūrus Trečiąjį pėst. pulką, paskirtas jo vadu, 1939 m. balandžio 23 d. perkeltas į Kariuomenės štabą, paskirtas pėstininkų inspektoriumi. 1939 m. birželio 13 d. pakeltas į brigados generolus. 1940 m. rugpjūčio 26 d. pačiam prašant dėl ligos

⁵⁵⁰ LCVA, f. 930, ap. 2G, b. 59; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 3, p. 180

paleistas į dimisiją, kuri laiką dirbo rusų kalbos mokytoju gimnazijoje. Mirė 1955 m. kovo 14 d. Vilniuje.

Apdovanotas II rūšies Vyčio kryžiaus 3-iojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, DLK Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 2-ojo laipsnio kryžiumi.

Žmona – Genė Finkelšteinaitė, duktė Natalija Mirga.

Plk. Petras Genys⁵⁵¹

(pulko vadas nuo 1939 m. balandžio 5 d. iki 1940 m. liepos 1 d.)

Petras Genys

Petras Genys gimė 1894 m. rugpjūčio 27 d. Biržų apskrities Jonišio valsčiaus Gailionių kaime. Mokėsi Panevėžyje. Pirmojo pasaulinio karo metais į Lietuvos teritoriją veržiantis vokiečiams pasitraukė į Maskvą, kur 1916 m. vasario 1 d. baigė Aleksejaus karo mokyklą, suteiktas paporučikio, vėliau – poručiko laipsnis. 1917–1918 m. tarnavo lietuvių batalione Vitebske. Grįžęs į Lietuvą, 1918 m. lapkričio 10 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į I pėst. pulką jaunesniuju karininku. Kartu su pulku dalyvavo kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, vadovavo kuopai, vėliau – batalionui. 1919 m. spalio 18 d., Lietuvos kariuomenėje atkūrus karinius laipsnius,

P. Geniui suteiktas majoro laipsnis. 1920 m. spalio 29 d. paskirtas I pėst. pulko vado padėjėju, keliolika kartų laikinai vadovavo pulkui. 1922 m. sausio 6 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1922 m. spalio 6 d. baigė Aukštųjų karininkų kursų II laidą.

1924 m. kovo 20 d. pradėjo vadovauti Septintajam pėst. pulkui. 1925 m. gegužės 20 d. pakeltas į pulkininkus. 1930 m. birželio 19 d. baigė Aukštesniųjų kariuomenės viršininkų kursų. 1939 m. balandžio 4 d. paskirtas Trečiojo pėst. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko vadu. 1940 m. birželio 30 d. iš Trečiojo pėst pulko vado pareigų atleistas ir paskirtas Ketvirtojo pėst. pulko vadu. 1940 m. rugpjūčio 1 d. pačiam prašant paleistas į atsargą.

Išėjęs į atsargą P. Genys gyveno savo ūkyje Rozalime, Panevėžio aps. Vokiečių okupacijos metu 1941 m. spalio 24 d. paskirtas LSD Panevėžio apygardos vadu,

⁵⁵¹ Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 3, p. 168–169; LCVA, f. 930, ap. 8, b. 242; f. R-222, ap. 1, b. 7.

likvidavus apygardą 1942 m. rugsėjo 8 d. paskirtas 10-ojo bataliono vadu. 1942 m. lapkričio 30 d. paleistas į atsargą. 1944 m. vasario 10 d. įstojo į Vietinę rinktinę, paskirtas Biržų aps. komendantu. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Čikagoje. Mirė 1969 m. spalio 15 d., palaidotas Čikagos Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse.

Apdovanotas Vyčio kryžiaus 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, DLK Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Savanorių medaliu, Šaulių žvaigždės ordinu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, skautų Svastikos ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Žmona – Vilgelmina Kiško-Kisielytė, dukros: Liudmila, Regina Nijolė ir Marija Eglė.

Plk. Vaclovas Žadeika⁵⁵²

(pulko vadas nuo 1940 m. birželio 30 d. iki spalio 26 d.)

Vaclovas Žadeika gimė 1889 m. birželio 30 d. Alytaus apskrities Daugirdų kaime. Baigęs Marijampolės gimnaziją studijavo Sankt Peterburgo universiteto Matematikos-gamtos fakultete. 1916 m. rugsėjo mėn. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę ir pasiūstas į Pavlo karo mokyklą Petrograde. 1917 m. birželį ją baigus suteiktas praporščiko laipsnis, dalyvavo I pasaulinio karo kovose Šiaurės fronte. 1917 m. lapkričio mėn. perkeltas į Atskirąjį lietuvių batalioną Galicijoje, kur ėjo kuopos jaunesniojo karininko, kuopos vado padėjėjo pareigas. 1918 m. kovo mėn. buvo demobilizuotas. Grįžęs į Lietuvą 1919 m. sausio 27 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Pirmojo pėst.

Vaclovas Žadeika

pulko adjutantu. 1919 m. spalio 18 d. suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1920 m. vasario 17 d. paskirtas 2-osios kuopos vadu. 1920 m. birželio 25 d. perkeltas į Krašto apsaugos ministro kanceliariją, paskirtas kanceliarijos viršininko padėjėju. 1920 m. lapkričio 8 d. perkeltas į Karo mokyklą, paskirtas 1-osios kuopos 3-iojo būrio vyr. karininku, buvo lietuvių kalbos lektorius.

1921 m. gegužės 21 d. perkeltas į Generalinį štabą, paskirtas karo cenzoriumi, 1923 m. gruodžio 15 d. perkeltas į Generalinio štabo I (Mobilizacijos) skyriaus organizacijos dalies vedėjo pareigas. 1924 m. spalio 1 d. paskirtas

⁵⁵² LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3107; Lietuvos kariuomenės karininkai, t. 8, p. 320.

I (Mobilizacijos) skyriaus atskaitomybės dalies vedėju. 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į majorus, o gruodžio 22 d. paskirtas Vyr. kariuomenės štabo Rikiuotės skyriaus viršininku. Nuo 1926 m. spalio iki 1928 m. rugpjūčio studijavo ir baigė Prahos karo akademiją. Grįžęs paskirtas Ketvirtojo pėst. pulko vado padėjėju. 1929 m. birželio 9 d. perkeltas į Vyr. kariuomenės štabą, paskirtas ypatingų reikalų karininku, o 1930 m. gegužės 29 d. – ypatingų reikalų karininku prie Vyr. kariuomenės štabo viršininko. 1929 m. lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1930 m. birželio 27 d. paskirtas eiti Vyr. kariuomenės štabo IV (Tarnybų) skyriaus viršininko pareigas. 1932 m. gegužės 24 d. pakeltas į pulkininkus. 1934 m. spalio 25 d. paskirtas II pėst. divizijos štabo viršininku, 1935 m. gegužės 16 d. – Ketvirtojo pėst. pulko vadu. 1940 m. birželio 30 d. paskirtas Trečiojo pėst. pulko vadu. Juo buvo iki pulko likvidavimo, t. y. iki 1940 m. spalio 26 d.

Likvidavus Lietuvos kariuomenę, 1940 m. lapkričio 15 d. paskirtas RA 29 ŠTK štabo chemijos tarnybos viršininku. 1941 m. birželio 14 d. suimtas, išvežtas į lagerį Norilske, Krasnojarsko krašte. 1943 m. gegužės 23 d. perkeltas į lagerį Taišete, Irkutsko srityje. 1943 m. gegužės 15 d. SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nuteistas 10 metų. 1943 m. liepos 25 d. žuvo lageryje.

Apdovanotas Vyčio kryžiaus 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, DLK Gedimino 3-iojo ir 4-ojo laipsnio, Šaulių žvaigždės ordinais, Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais, Latvijos Aizsargų nuopelnų kryžiumi, Švedijos Vazos 3-iojo laipsnio ordinu.

Žmona – Veronika Vitkutė, dukterys: Laimutė Veronika ir Raminta Eugenija.

IŠVADOS

Trečiojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko istorija skiriasi nuo kitų tarpukario Lietuvos pėstininkų pulkų istorijos tuo, kad ji buvo nutrūkusi. 1926 m., mažinant Lietuvos kariuomenę, pulkas buvo likviduotas, o 1935 m. atkurtas, tačiau atkurtas kaip būsimos, paskelbus mobilizaciją, IV pėstininkų divizijos branduolys.

Pulkas pradėtas formuoti 1919 m. gegužės mėn. Raseiniuose, nuo pat pirmųjų dienų susidūrė su didžiulėmis aprūpinimo problemomis, kurios faktiškai nebuvo išspręstos visą kovų už Nepriklausomybę laikotarpį. Aktuali buvo uniformų, ypač batų ir maisto problema, kurių nuolat trūkdavo.

1919 m. liepos mėn. įtraukus į pulką Šiaulių batalioną, pulkas sustiprėjo, tačiau bataliono įliejimas atnešė ir specifinių problemų. Šiaulių batalionas buvo suformuotas iš Šiaulių krašto žmonių, o paaiškėjus, kad pulkas perkliamas į Panevėžį ir jį perkėlus, prasidėjo masinis buvusio Šiaulių bataliono kareivių bėgimas iš pulko. Dezertyravusių iš pulko problema buvo aktuali visą kovų dėl Nepriklausomybės laikotarpį. Pagrindinės to priežastys – blogas pulko aprūpinimas apranga ir maistu, priešiškos propagandos ir agitacijos įtaka, žemas eilinių išsilavinimo lygis, netinkamas dalies karininkų elgimasis su kareiviais, kai kurių kareivių priešiškos nuostatos kuriamai Lietuvos valstybei.

Kovų prieš bolševikus laikotarpiu pulkas užsirekomendavo kaip sugebantis vykdyti karinės vadovybės jam patikėtus uždavinius. Pulkas, daugiausia veikdamas Daugpilio rajone, įvykdė ne vieną drąsią operaciją, gana sudėtingomis sąlygomis sėkmingai saugojo jam patikėtą fronto barą.

Kovų su lenkais laikotarpis pulkui buvo daug sudėtingesnis ir komplikotesnis. Liepos 8 d. pulkas pradėjęs žygį užimdamas pietrytines Lietuvos teritorijas, daugiau kaip 15 kartų keitė savo pozicijas. Karinės vadovybės įsakymai keliant pulkui vis naujus ir naujus uždavinius, labai apsunkino pulko vadovybės darbą ir vadovavimą pulkui. Nuolatiniai susidūrimai su lenkais pulko karių vargino, pulkas patirdavo netekčių – žūdavo ir būdavo sužeistų karių, ir, matyt, tai buvo viena iš priežasčių, kad spalio 15–16 d. mūšiuose ties Rykantais pulkas patyrė pralaimėjimą. Kita pralaimėjimo priežastis – lenkai puolė pranašesnėmis jėgomis.

1921–1923 m. pulkas saugojo neutraliosios zonos su Lenkija barą. Nors vykdydamas šią užduotį pulkas patyrė ir nuostolių, tačiau apskritai užduotį įvykdė gerai.

1921–1926 metų laikotarpis pulkui buvo nuolatinio kilnojimosi iš vienos vietos į kitą metai. Per šiuos metus pulkas buvo dislokuotas Žaslių rajone, Žiežmarių rajone, Ukmergėje ir jos apylinkėse, Anykščiuose ir jo apylinkėse, Kaune, Klaipėdos krašte, vėl Kaune, Alytuje. Per penkerius metus pulkas

aštuonis kartus keitė savo dislokacijos vietą. Šitaip nebuvo elgiamasi nei su vienu kitu pėstininkų pulku. Be to, tik Kaune pulkas turėjo daugmaž tinkamas pulkui dislokuoti patalpas, visose kitose vietose pulkas turėjo didžiulių problemų su patalpomis kariams apgyvendinti ir pulko turtui laikyti. Visose kitose vietose pulko karius apgyvendinti, o sandėlius įrengti tekdavo mažai pritaikytose arba visai tam nepritaikytose patalpose.

Per šį laikotarpį dažniausia dėl tinkamų gyvenimo sąlygų pulko kariams nebuvimo pulko vadovybė susidurdavo su karių drausmės problemomis. Kad jas išspręstų, tinkamai auklėtų ir mokytų karius, pulko vadovybei ir pulko karininkams reikėjo pridėti daug papildomų pastangų.

Nepaisant didžiulių problemų, kurias teko spręsti pulkui, pulkas atliko jam keliamus uždavinius, sėkmingai kovėsi su Lietuvos priešais, rengė karius šalies gynybai.

1935 m. liepos mėn. Respublikos Prezidento aktu pulkas buvo atkurtas dislokuojant jį Kėdainiuose, Radviliškyje ir Seredžiuje. Pulko komplektavimas vyko sklandžiai ir jau 1935 m. pabaigoje pulkas turėjo sukomplektuotus visus reikiamus padalinius ir greitai niekuo nesiskyrė nuo buvusių pėstininkų pulkų.

Atkurtas pulkas susidūrė su ta pačia problema, kaip ir pirmuoju veiklos laikotarpiu, – tinkamų patalpų trūkumu. Ypač ši problema buvo aštri Seredžiuje ir Raseiniuose dislokuotuose batalionuose. Tačiau skirtingai nei pirmuoju laikotarpiu, pulkui buvo statomos kareivinės, kitos reikiamos patalpos, tačiau ši procesą sustabdė sovietinė Lietuvos okupacija.

Pulkas, būdamas priedangos pulku, labai intensyviai ruošėsi galimai prieš agresijai iš vakarų pusės. Buvo parengti prieš stabdymo planai, gerai išžvalgyta vietovė. Apie gerą pulko pasirengimą byloja 1939 m. rugsėjo mėn. pulke gan sklandžiai įvykdyta dalinė mobilizacija.

Sovietų Sąjungos kariuomenei okupuojant Lietuvą, pulko karininkai ir kareiviai pakluso Lietuvos politinės vadovybės įsakymui nesipriešinti. Didesnių pasipriešinimo atvejų, išskyrus drausmės susilpnėjimą, dokumentuose nebuvo užfiksuota.

Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, pulkui teko apleisti savo kareivines Kėdainiuose ir Raseiniuose, o pati pulko istorija baigėsi taip pat, kaip ir visos Lietuvos kariuomenės istorija – 1940 m. spalio 26 d. pulkas buvo likviduotas.

PRIEDAI

1 priedas

III pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio karininkų, karo gydytojų ir karo valdininkų, užėmusių 1925 m. gruodžio 12 d. pareigybes pagal taikos meto etatų sąrašą 8M, s a r a š a s

Eil. nr.	Laipsnis, vardas ir pavardė	Užimama pareigybė
I. Pulko štabas		
a) Rikiuotės skyrius		
1.	plk. Vincas Šaudzis	pulko vadas
2.	vyr. ltn. Jonas Karla	l. e. pulko adjutanto p. ir teismo raštininkas
3.	ltn. Viktoras Sutkus	l. e. žinių karininko p.
4.	kunigas Jonas Gudonis	karo kapelionas
b) Ūkio skyrius		
5.	mjr. Julius Stankaitis	ūkio skyriaus viršininkas
6.	karo vald. Vasilyus Sadauskas	raštvėdys-buhalteris
7.	karo vald. Vladas Karalius	maisto tiekėjas
8.	vyr. ltn. Antanas Jurgutis	l. e. iždėninko p.
9.	ltn. Pranas Matulis	l. e. gėnklių prižiūrėtojo p.
c) Sanitarijos skyrius		
10.	kpt. Leonas Kantavičius	e. vyr. sanitarijos karininko p.
II. 1-ojo pėstininkų bataliono štabas		
11.	plk. ltn. Bronius Bilminas	bataliono vadas
a) 1-oji kuopa		
12.	vyr. ltn. Justas Kuncaitis	kuopos vadas
13.	vyr. ltn. Juozas Zabulis	vyr. karininkas
14.	ltn. Andrius Genys	jaun. karininkas

b) 2-oji kuopa

15.	vyr. ltn. Kostas Skinskis	l. e. kuopos vado p.
16.	vyr. ltn. Stasys Valiuškis	vyr. karininkas
17.	ltn. Jonas Strikas	jaun. karininkas

c) 3-ioji kuopa

18.	kpt. Aleksas Davydovas	kuopos vadas
19.	ltn. Vacys Alksninis	jaun. karininkas

III. 2-ojo kulkosvaidžių bataliono štabas

20.	kpt. Andrius Purpetris	bataliono vadas

a) 1-oji kulkosvaidžių kuopa

21.	vyr. ltn. Kostas Liaudanskis	kuopos vadas
22.	ltn. Stasys Gudavičius	jaun. karininkas
23.	ltn. Leonas Volėkas	jaun. karininkas

b) 2-oji kulkosvaidžių kuopa

24.	kpt. Jurgis Astupėnas	kuopos vadas
25.	vyr. ltn. Pranas Grubliauskas	vyr. karininkas
26.	ltn. Jonas Jocius	jaun. karininkas

c) 3-ioji kulkosvaidžių kuopa

27.	kpt. Mikas Jašinskas	kuopos vadas
28.	ltn. Vacys Endziulaitis	jaun. karininkas

IV. Ryšių kuopa

29.	vyr. ltn. Pranas Budreckas	l. e. kuopos vado p.

V. Mokomoji kuopa

30.	kpt. Viktoras Kazlauskas	kuopos vadas
32.	vyr. ltn. Aleksas Urbonas	vyr. karininkas
33.	ltn. Juozas Listopadskis	jaun. karininkas

34. ltn. Stasys Strazdas jaun. karininkas

VI. Ūkio kuopa

35. vyr. ltn. Jonas Švambarys kuopos vadas

VII. Muzikantų komanda

36. karo vald. Juozas Gužas kapelmeisteris

Lentelė sudaryta pagal: LCVA, f. 516, ap. 1, b. 94, l. 34.

Įsakymas pulkui likviduoti ir persikelti į Vilnių:

„ L. L. K. S l a p t a s
3-čio pėstininkų L. skubus
pulko
Rikiuotės dalis PULKUI LIKVIDUOTI IR PERSIKELTI Į VILNIŲ
1940 m. rugsėjo mėn. 11 d.
Nr. 645 Į S A K Y M A S
Dotnuva

I. LIKVIDACIJA

1. Pulką likvidaciją pradėti š. m. rugsėjo mėn. 15 d. ir vykdyti tvarka, kuri nurodyta K.A.M. likvidacinės komisijos pirmininko Įsakymuose Nr. Nr. 1, 3, ir 4.
2. Einant 1-ju punktu, likvidacija vykdoma savarankiškai kiekviename B., kaip atskiroje dalyje.
3. Pulką štabas, Rysių Kp ir 4 LAPKp, likvidacijos atžvilgiu, priskiriami prie I Bn.
4. Galutinę pulko likvidaciją įvykdyti persikėlus su žmonėmis ir turtu į VILNIŲ, kaip žemiau nurodyta.

II. KĖLIMASIS Į VILNIŲ

1. Pulkas į VILNIŲ keliai su visa asmenine sudėtimi ir su visu turtu.
Pastaba: dalies ginklavimo turto gražinimas į ginklavimo sandėlius KAUNE, kaip buvo anksčiau nurodyta, turi būti vykdomas tik patogiai progai pasitaikius. Jeigu tokios progos nebus, tai ir šį turtą gabenti su savimi į VILNIŲ.
2. Persikėlimą savarankiškai tvarko Bn vadai.
3. Geležinkelių riedmenis numatoma paduoti š. m. rugsėjo mėn. 15–16 d. d.
I Bn – DOTNUVOS geležinkelio stotyje,
II Bn – KAUNE, ŠANČIŲ II-je karinėj rampoj, ir
III Bn – TYTUVĖNŲ geležinkelio stotyje.
Tikslus ešelonų padavimo laikas bus praneštas vėliau.
Pastaba: II Bn į KAUNĄ persikelia panaudodamas vandens perkėlimo priemonės, betarpiiai susižinodamas su vandens kelių administracija.

4. *Turtui gabenti į geležinkelio stotis, o II Bn – į prielauką, bus duotos papildomos auto traukos priemonės, kurios, numatoma, kad atvyks š. m. rugsėjo mėn. 13 d. ryte.*
Tikslus auto priemonių padavimo laikas ir skaičius bus nurodytas vėliau, kaip tik bus gauta pulke atitinkami nurodymai iš 29 ŠT Korpuso štabo.
5. *Turtui gabenti leidžiama Bn samdyti pastotes ir privačias auto priemones, laikantis taupumo.*
6. *Turtui gabenti ir krauti panaudoti turimų batalionų darbo jėgą. Trūkstant darbo jėgos, sueiti į kontaktą su vietiniais RKKA igulų viršininkais ir vietiniais aerodromų darbų vykdytojais, prašant suteikti paramą iš mūsų darbo kuopų ir iš RKKA dalinių.*
7. *DOTNUVOS ir SEREDŽIAUS igulose, gautos iš RKKA auto priemonės, bus aprūpinamos mūsų degamąja-tepamąja medžiaga. Šiam reikalui batalionų vadams paskirti atskirą karininką, kuris būtų įgaliotas gauti iš mūsų degamosios-tepamosios medžiagos apyskaitą.*
Pastaba: Ši tvarka taikoma ir TYTUVĖNŲ igulai, jeigu RKKA auto transporto viršininkas pageidautų, kad degamoji-tepamoji medžiaga būtų mūsų.
8. *Pabrėžiu, kad ypatingai reikia turėti galvoje, kad bus paduoti riedmenys į geležinkelių stotis, jog bus duota labai maža laiko pasikrauti į vagonus, būtent, ne daugiau kaip 6 valandos.*
9. *Visas batalionų turtas turi būti ligi rugsėjo mėn. 14 d. vakaro atgabentas betarpiu prie atitinkamų geležinkelio stočių, kad galima būtų jį patogiai ir greitai pakrauti į vagonus.*
Pabrėžiu, kad turi būti pasirūpinta ir sukaupto prie geležinkelio stočių turto saugumu bei jo laikymu.
10. *Turto gabenimą į geležinkelio stotis pradėti tuojaus, neatidėliojant.*
11. *Batalionų vadai turi imtis visų žygių ir dėti visas pastangas, kad turtas būtų tvarkingai ir laiku pristatytas prie geležinkelio stočių ir pakrautas reikalavimu laiku, kaip nurodyta 8 punkte.*
12. *Pakraunant turtą į vagonus, reikia turėti galvoje, kad pirmaisiais ešelonais pageidaujama išsiųsti šaudmenis, ginklus, intendantūros turtą, maisto produktus ir kulkosvaidžių vežimėlius.*
Jeigu kartais riedmenų pritrūktų, tai arkliai, gurguolės, lauko virtuvės ir dalis kulkosvaidžių vežimėlių turėtų būti nusiųsti į VILNIŲ samdytais pastotinininkų arkliais, prireikus, keičiant pakelyje pastotinininkus.
13. *Vykstančių transportų viršininkus ir visą kitą transportų tarnybą skiria batalionų vadai.*
14. *Batalionų štabai išvyksta su paskutiniais savo batalionų ešelonais, nusiimdami ir savo ryšių priemones.*

- Pulko štabas išvyks su paskutiniu I Bn ešelonu. Dalis pulko štabo išvyks ir su pirmuoju I Bn ešelonu.*
15. *Prireikus, vykstantiems su ešelonais žmonėms, leidžiama duoti sausus maisto davinius ar išmokėti maistpinigius. Pagal aplinkybes, naudotinos ir lauko virtuvės.
Kiekvienas ešelonas turi būti aprūpintas maistu ir pašaru nemažiau kaip 5 dienoms.*
 16. *Darbo kuopos, kurios dabar yra darbuose prie aerodromų, paliekamos vietoje, esamoje savo sudėtyje.
Aptarnaujančių darbo kuopas žmonių, arklių ir gurguolių skaičių leidžiama sumažinti, nemažinant darbininkų skaičiaus, iki minimumo.
Batalionams išvykstant, darbo kuopas priskirti mitybai prie vietoje esančių Raudonosios Kariuomenės dalinių, batalionų vadams betarptai susižinojus su vietos RKKK igulų viršininkais.*
 17. *Paliekamų kareivinių ir kitokių stacionarinių įrengimų perdavimui atitinkamų igulų viršininkai paskiria komisijas, kurios minėtą turtą perduoda vietiniams RKKK igulų viršininkų paskirtiems atstovams. Komisijoje dalyvauja ir Karo Butų Valdybos atstovas.*
 18. *Apie kylančias, šį įsakymą vykdant, kliūtis, neatidėliojant pranešti. Leidžiama naudoti radijo tarnybinį šifrą.
Pradedant šio mėnesio 18 d., batalionų vadams apie turto gabenimo ir pasikrovimo eigą pranešinėti pulko štaban apie 17 00-19 00 val.
Apie papildomą auto priemonių gavimą, apie kiekvieno ešlono atvykimą ir išvykimą pranešti tuojaus, neatidėliojant.*
 19. *Apie ešelonų iškrovimą, žmonių bei turto sutalpinimą bus nurodyta vėliau.*

III. KITI NURODYMAI

1. *Butais karininkams, puskarininkiams, civil. tarnautojams, politvadovams ir kovotojams bei patalpomis turtui VILNIUJE pavedu rūpintius gen. št. plk. ltn. GREBLIAUSKUI, kurio valdžioje palieka jau išsiųsti į VILNIŲ butininkai, su ltn. VASILIAUSKU priešakyje.*
2. *Gen. št. plk. ltn. Grebliauskui rūpintis ešelonų sutikimu, iškrovimu, sutalpinimu ir aprūpinimu, gaunat šiuo reikalu nurodymų iš 179 š. divizijos štabo ir sueinant į kontaktą su nurodytais 179 š. divizijos š. m. įsakyme Nr. 3002, II-oj daly pareigūnais.*
3. *Karininkų, politvadovų, civil. tarnautojų ir liktinių puskarininkų šeimos, kol gaus butus naujose dislokavimo vietose, gali pasilikti gyventi dabar užimamuose butuose.*

4. *Daliniai dislokuoti privačiuose butuose juos paliuosuojant paima iš savininkų pažymėjimus, kad nuostolių nepadaryta. Jeigu būtų padaryti nuostoliai, tai nuostolius įkainoja dalinio vadas, dalyvaujant savivaldybės atstovui ir savininkui. Aktą pasiunčia bataliono ūkio daliai.*
5. *Darbo kuopos, administratyviniu atžvilgiu, ir toliau pasilieka atitinkamų Bn vadų valdžioje iki atitinkamu pulko įsakymu bus perkelti 259 š. pulko sudėtin.*

*Gen. št. pulkininkas (–) ŽADEIKA
Pulko Vadas*

*(–) J. Jukna
Už pulko politvadovą“*

553 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 205, l. 1–3.

SANTRUMPOS

- ap. – apyrašas
b. – byla
B, Bn - batalionas
brg. gen., b. gen. – brigados generolas
Bt – baterija
div. gen. – divizijos generolas
f. – fondas
gen. št. – generalinio štabo
inž. – inžinerijos
j. ltn. – jaunesnysis leitenantas
j. psk. – jaunesnysis puskarininkis
k. – kaimas
KAM – Krašto apsaugos ministerija
Kar. Št – kariuomenės štabas
kpt. – kapitonas
KpV – kuopos vadas
krn. – karininkas
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
lt. – leitenantas
LSD – Lietuvos savisaugos daliniai
mjr. – majoras
p. – pietūs arba pėstininkai
PAB – pasienio apsaugos batalionas
PBn – pasienio batalionas
PD – pėstininkų divizija
pėst. – pėstininkų
plk. – pulkininkas
plk. ltn. – pulkininkas leitenantas
PP, p. p. – pėstininkų pulkas
PPV – pėstininkų pulko vadas
RKKA – darbininkų ir valstiečių raudonoji armija (rus. рабоче-крестьянская красная армия)
SSRS (SSSR) – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
st. – stotis
š. divizija – šaulių divizija
ŠT korpusas – Šaulių teritorinis korpusas
š. v. – šiaurės vakarai
up. – upė
VKP(b) – Visasąjunginė komunistų partija (bolševikų)
vrš. – viršila

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 516, 384, 930

Įsakymai kariuomenei. 1919–1940 m.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondai.

Ališauskas Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920. Chicago, 1972.

Danilevičius St. 3-ojo pėst. Pulko sukaktį minint // Kardas, 1936, Nr. 15–16, p. 413–417.

Jankauskas Vidmantas. Nepriklausomos Lietuvos generolai, V., Dailės akademijos leidykla, 1998.

Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, Vilnius, Leidybos centras, 1998

Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, V., 2004.

Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 1–8.

Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, t. 2, V., 2008.

Listopadskis Juozas. Laisvės ir vergijos metai. V., Mintis, 1993.

Martinionis Antanas. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d., V., Kardas, 1997.

Surgailis Gintautas. Lietuvos kariuomenės vadai, V., Mintis, 1992,

Statkus Vytenis. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., Chicago, 1986.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Adomonis Vaclovas – 10, 12, 13, 26, 49
Aidukas Petras – 104, 109
Akelis Edmundas – 132, 136
Alekna Balys – 71
Alekna Feliksas – 105
Aleksandravičius Aleksas – 50
Aleksandravičius Benys – 34
Ališauskas Kazys – 7, 24, 152, 173
Alksninis Vaclovas (Vacys) – 67, 85, 91, 166
Ancevičius Vacius – 118
Andrulis Stasys – 27, 49
Arbačiauskas Nikodemus – 49
Arlauskas Jonas – 104
Astupėnas Jurgis – 166

B

Bajorinas Antanas – 71
Balanas Albertas – 105
Balceris Leonas – 98
Baleišis Antanas – 81
Baltokas Pranas – 143
Balsevičius Juozas – 71
Balsys Aleksandras – 15
Baltauskis Simas – 49
Baltrušis Antanas – 113
Balzarus Leonas – 96
Baranauskaitė Vanda – 154
Barauskas Petras – 49
Bardauskas Klemas – 49
Barkauskas Juozas – 96
Bartkus Kostas – 104
Basiulis Albinas – 148
Batarba Vladas – 71
Baziulis Bronius – 39
Belazaras Petras – 71

Beleišius – 82
Bertulis Kazys – 50
Bernotas Juozas – 50
Bieliauskas Vincas – 100
Bieliauskas Vytautas – 101
Bikmanas Vilius – 98
Bilminas Bronius – 66, 67, 73, 77, 78, 79, 83, 85, 96, 165
Bitinaitis Bronius – 10, 108
Bislis Antanas – 49
Bišys Balys – 143
Biznekas Ignas – 143
Bliudnikas Ernestas – 116
Blijus Juozas – 10
Bliujus Vincas – 10
Budreckas Pranas – 17, 25, 53, 77, 98, 166
Budrevičius Henrikas – 100
Burba Petras – 103
Butėnas Juozas – 67, 85
Butkus Antanas – 10, 50
Butkus Jonas – 77, 96, 98

C

Chšanavičius Vitolis – 71
Cigleris Juozas – 39

Č

Čaplikas Julius – 152
Čepas Kazys – 18
Čepas Stasys – 25
Černiauskas Bronius – 71
Černiauskas Jonas – 24
Černiauskas Juozas – 17, 34
Černius Jonas – 126
Čepulis Jonas – 50
Česnauskas Juozas – 50
Česonis Jonas – 10
Čibirka Antanas – 109, 140
Čiurlionienė Sofija – 61

D

- Dabulevičius Karolis – 105, 115, 124, 139
Dagys Baltrus – 50, 82
Dailidonis Vaclovas – 113, 116
Dailiūnas (Danilevičius) Stasys – 27
Dambrauskas Liudas – 34, 50, 136
Danilevičius Stasys – 49, 51, 63, 83, 98, 101, 102, 109, 116, 124, 173
Dapkus Antanas – 71
Darandovas Jelisiejus – 105, 109
Daubaras Feliksas – 49
Daukantas Feliksas – 136
Daukantas Teodoras – 94
Davydovas Aleksandras – 74, 80, 166
Dergiliavičius Stasys – 49
Deveikis Antanas – 143
Dirvianskis V. – 27
Domavka – 28
Dovydovas Aleksas – 77, 90, 98
Drabat (Drobatas) Adomas – 63, 66, 80
Dragūnas Jonas – 26
Duoba Vincas – 143
Durasevičius Povilas – 140
Durba Bronius – 103
Dzeventauskis Balys – 50

E

- Elesteris Viktoras – 143
Elisiejevas Mikas – 80
Elpernas Chaimas Šmuolis – 130
Endziulaitis Vacys – 80, 85, 98, 166
Ešmontas Bruno – 15

F

- Filipavičius Juozas – 13
Finkelšteinaitė Genė – 160

G

- Gailius Petras – 13
Gailiūnas Boleslovas – 143
Gaižauskas Iliodoras – 80, 81, 82
Gagelas Kostas – 49
Galikas Jokūbas – 71
Galvanauskas Ernestas – 153
Galvydis-Bykauskas Jonas – 34, 38
Gantautas Antanas – 113, 143
Garsys Vladas – 143
Gaudešis Jonas – 17
Gaverdauskas Aleksas – 109
Gedra Augustas – 49
Gegelis Vladas – 103
Genys Andrius – 81, 98, 165
Genys Jonas – 140
Genys Petras – 111, 130, 131, 132, 136, 137, 140, 160
Gerulis Adolfas – 133
Giedra Juozas – 115, 116, 135
Giedravičius Pranas – 39
Giedra J. – 105
Giedrys Viktoras – 99, 100, 101, 102, 104, 108, 111, 112, 115, 117, 118, 120, 121, 12, 127, 128, 129, 130, 159
Ginkauskas Antanas – 10
Gintautas Antanas – 143
Glovackis Vincas – 152
Goldbergas Mėjeris – 14
Gorodeckis Jurgis – 18
Grebliauskas Pranas – 17, 77, 85, 98, 139, 141, 143, 170
Gricius Jonas – 17, 20, 24, 26, 27, 30, 42, 50, 55, 56, 57, 58, 81, 83, 85, 155
Grigaitis Jonas – 10, 50
Grigaitis Kleopas – 10
Grigas Jonas – 143
Grigoras – 106
Grodzenskis M. – 104
Gronis Ladislovas – 132, 140
Grubliauskas Jonas – 10, 68, 69
Grubliauskas Pranas – 166
Gudavičius Juozas – 27

Gudavičius Stasys – 67, 85, 98, 166
Gudelis Kazys – 118
Gudonis Jonas – 95, 165
Gustas Antanas – 112, 136
Gustaitis Leonas – 101, 139
Gutautas A. – 113
Gužas Juozas – 34, 98, 166

I

Ignatavičius Simas – 67
Imbrasas Valerijonas – 18
Impulevičius Antanas – 100, 115
Ivaškevičius Vaclovas – 49

J

Jablonskis Antanas – 101
Jacikevičius Antanas – 109
Jakaitis Aleksandras – 59, 65, 66, 67, 69, 73, 80, 91, 93, 156, 157
Jakštas Feliksas – 10
Janavičius A. – 105
Jančauskas Vladas – 136, 148
Jankauskas – 105
Jankauskas Vidmantas – 152, 173
Jankus Jonas – 40
Janušaitis Stasys – 104
Janušauskas Jonas – 77, 80
Janušonis Matas – 111
Jasulaitis Vincas – 118
Jasinskas Mykolas – 17
Jašinskas Mykolas – 17, 20, 27, 58, 82, 85, 91, 96, 166
Jocius Antanas – 49
Jocius Jonas – 49, 98, 166
Jokšas Jonas – 50
Jonaitis Martynas – 18, 38, 67
Jonikas Ignas – 100, 113, 135, 141, 143
Jonušas Bronius – 102
Jovaiša Juozas – 96, 98
Jugminas Kazys – 10

Jukna Jeronimas – 143, 171
Jukšys Vytautas – 12
Juodelytė Liucija – 158
Juodgudis Česlovas – 101, 105
Jurelė Jonas – 81, 82
Jurevičius Vitoldas – 18
Jurgutis Antanas – 27, 77, 98, 165
Jurkus Aleksandras – 13
Juškevičius Andrius – 116, 140, 144

K

Kairiūkštis Petras – 10
Kairys Petras – 13, 16, 26
Kakeronas Antanas – 34
Kalasauskas Ignas – 116
Kalasauskas Mikas – 96, 98
Kalenda Boleslovas – 143
Kaminskas Aleksas – 143
Kananavičius Martynas – 10, 50
Kanavičius Markinas – 50
Kantavičius Markinas – 165
Karalius Vladas – 98, 165
Karla Jonas – 82, 85, 90, 165
Karpavičius Alfonsas – 71
Kartenis Vytautas – 103
Karvelis Vladas – 18, 19, 20, 25, 28, 31, 43, 44, 53, 77, 90
Kasperavičius Bronius – 101
Katchė Maksimas – 32, 33, 34
Kaulinis Leonas – 143
Kaunas Kęstutis – 101, 113
Kaupas Bronius – 112
Kaušys Petras – 82
Kavaliauskas Juozas – 148
Kazlauskas Viktoras – 85, 98, 166
Kenstavičius Leonas – 83, 84
Kęsgaila L. – 141
Kiudelis Domininkas – 10
Kiško-Kisielytė Vilgelmina – 161
Kleščinskis Konstantinas – 64, 67, 69, 73, 74, 80

Klibas Adolfas – 17
Klimavičius Vladas – 67, 96
Klinevičius Mikas – 56
Klupšas Vincas – 67
Kondratavičius Vladas – 147
Kontautas Antanas – 34, 50
Krėvė-Mickevičius Vincas – 141
Kriaučiūnas – 56
Kriaučiūnas Jonas – 143
Krikščiūnas Jonas – 53, 58, 72
Kubiliūnas Petras – 19, 23, 24, 27
Kudrevcevas Mykolas – 143
Kulys Juozas – 100
Kuncaitis Justas – 17, 25, 29, 46, 48, 53, 85, 95, 98, 165
Kurgys J. – 27
Kvedaravičius Jonas – 96
Kvederavičius Pranas – 143
Kviesinskis Stasys – 67, 71, 85

L

Ladiga Kazimieras – 87, 89, 153
Lapuchinas Andrius – 85
Lanskoronskis Juozas – 85
Latonas L. – 27
Lenkauskas Leonas – 100, 104
Lesčius Vytautas – 7, 14, 16, 20, 24, 25, 32, 39, 44, 45, 46, 48, 50, 53, 65, 74, 104, 173
Leščiauskas – 105
Levinas Jonas – 98
Levinskas Antanas – 50
Liatukas Pranas – 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 25, 151, 152, 153, 154
Liaudanskis (Liaudanskas) Kostas – 73, 98, 166
Libauskas Petras – 49
Liepa Kazys – 103
Lipštas I. – 27, 77, 81
Listopadskis Juozas – 7, 67, 83, 90, 96, 98, 166, 173
Loiba – 49
Lovkis Mečys – 148
Lukoševičius Viktoras – 109, 143
Lukšys Povilas – 107, 116

M

- Mačiokas Mykolas – 118
Makštelis Juozas – 71
Malakauskas – 72
Marcinkus Petras – 71
Martinionis Antanas – 173
Martišauskas Stasys – 44
Masadukas Jonas – 82, 100
Masandukas Jonas – 29, 34, 50
Masiulis Antanas – 101
Matelis Jonas – 17, 24, 77, 85
Matulionis Vincas – 77
Matulis Pranas – 67, 96
Matutis Kazys – 108, 165
Matusevičius Vladas – 13
Mažeika Antanas – 49
Medeckis Jonas – 71
Merkys Antanas – 9, 15, 152
Meškauskas A. – 128
Mickevičaitė Stefanija – 156
Mickūnas Stasys – 49
Mikalauskas Pranas – 10, 49
Mikalauskas Vincas – 34, 50
Mikėnas Balys – 27, 71, 77
Mikolaitis Vincas – 71
Milašius Jonas – 18, 26
Milašius Juozas – 11
Mileikis Juozas – 55
Miliauskas Povilas – 100
Miselis Antanas – 101, 148
Mištautas Stasys – 10
Mockus Jonas – 49
Molotovas Viačeslavas – 142
Monkevičius Chaimas – 143
Mundrys Juozas – 148
Musteikis – 29
Musteikis Ignas – 15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 27, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 42, 48, 54, 58, 154
Musteikis Kazys – 115

N

Nagrodskis Balys – 10
Namajuška Bolius – 100, 111, 116, 139
Nariščionis Adomas – 49
Narušis Stasys – 10
Nastopka Stasys – 24
Navaslauskas Jonas – 100
Navikevičius Juozas – 96, 98
Noreika Liudvikas – 13
Norkevičius Liudas – 101, 147
Normantas Jonas – 96, 98, 103, 123
Novoslauskas Jonas – 133

O

Oleškevičius Antanas – 104
Orlovas Mikas – 71

P

Palaitis Antanas – 143
Paleckis Justas – 141
Papreckis Vladas – 50
Paradnikas Povilas – 100, 104, 108
Paškevičius Juozas – 71
Patalauskas Alfonsas – 113
Patalauskas Vladas – 96, 98, 113
Patapavičius Jonas – 12, 13
Pauliukonis Antanas – 68, 83, 95
Paura Kazys – 13
Pažareckis Juozas – 14
Pečiukaitis Juozas – 67, 91, 96
Pečiulis Bronius – 98
Peikunas Antanas – 56
Pekarskis Viktoras – 50
Petkevičius Vytautas – 143
Petraitis Juozas – 50
Petrauskas Kajetonas – 141, 147
Petruitis Jonas – 152

Petrulaitis Kazys – 105, 116
Petuchovaitė-Merkienė Aleksandra – 155
Petruškevičius Vytautas – 96, 98
Piknys Vincas – 77
Pletkus Leonas – 143
Plevokas-Juozapavičius Justas – 147
Plungė Jonas – 96, 98
Popeliučka K. – 115
Povilaitis Juozas – 49
Pralgauskas Jurgis – 18
Prusas Jonas – 50
Pucekas Pranas – 98
Pugevičius Petras – 50
Pundzevičius Stasys – 114, 133, 135, 139, 142
Pundzius K. – 27
Purpetris Andriejus – 17, 65, 81, 85, 88, 90, 98, 166
Purpetris Antanas – 27
Puskunigis Justinas – 113
Pušneraitis J. – 27

R

Račkauskas Vytautas – 143
Radzevičius Antanas – 14
Raines A. – 104
Rajeckas Leonas – 98
Rajekis Matas – 40
Ramanauskas Stasys – 49
Rankov Makar – 49
Raštikis Stasys – 212, 126
Rataiskis Stasys – 143
Raudonikis Antanas – 100, 101, 105, 114, 116, 135, 141
Raukevičius Juozas – 50
Reibas A. – 20
Reinys Boleslovas – 104
Rėklaitis Mikas – 80
Rimdžius Anicetas – 82, 83
Rimkevičius Vaclovas – 103
Rozmanas Genrikas – 18, 20
Rozmanas Vladas – 10, 13, 15, 20, 24, 26, 56, 57, 58, 63

Rudaitis Juozas – 143
Rudzianskas Mečys – 100, 104
Rupšis Povilas – 10
Rusevičius Antanas – 96, 98
Rutkauskas Jonas – 147, 148
Rūkas Motiejus – 10
Rūkšta Viktoras – 48

S

Sadauskas Vosylius – 98, 165
Sakalauskas Petras – 49
Salvėjus Mikas – 111
Sasnauskas Č. – 102
Savickas Antanas – 13
Savickis Kastantas – 10, 24
Sederavičius Vytautas Juozas – 115, 129, 143
Seženis Augustas – 100
Sidabras Simas – 17, 24
Sinkevičius Audrius – 10
Skaisgiris Juozas – 53
Skaisgiris Juozas – 53
Skimundris Silvestras – 96, 98
Skinskis Kostas – 82, 96, 166
Skorulis Juozas – 12, 13, 15, 20, 23, 26, 30
Skorupskis V. – 153
Skrazdauskas Kazys – 13
Slabaševičius V. – 152
Sleževičius Mykolas – 151
Sliuna Aleksandras – 10
Sliuna Jonas – 10
Smetona Antanas – 34, 38, 106, 131, 139
Sofoi Jonas – 29
Spudas Aleksandras – 24, 28
Stalinas Josifas – 141
Stanaitis Jonas – 143
Stanaitis Juozas – 58, 59, 62, 63, 67, 69, 70, 75
Stančikas Jonas – 71
Stančikas Vincas – 70, 71
Stanelis Ildefonsas – 100, 109

Stanislovavičius Antanas – 133
Stankaitis Julius – 83, 84, 85, 90, 93, 96, 165
Stankevičius Albinas – 104
Stankevičius Petras – 71
Stankevičius Stepas – 143
Stankūnas Zenonas – 148
Stapulionis Antanas – 20, 25, 26, 38, 39
Starkus Z. – 153
Statkevičius Antanas – 10
Statkevičius Kazys Vitas – 100
Statkus Vytenis – 7, 116, 173
Staugaitis Audrius – 100
Styra Petras – 27, 49
Stramauskas – 82
Straskauskas Pranas – 67
Straukas Vincas – 49
Strazdas Stasys – 96, 98, 166
Strikas Juozas – 96, 98, 166
Stulginskis Aleksandras – 57, 153
Sturonas Juozas – 71
Surgailis Gintautas – 173
Sutkus Viktoras – 67, 85, 165
Svilas Kazys – 27, 34, 41, 42

Š

Šalovėjus Mikas – 100
Šaltenis Kazys – 96, 98
Šarauskas S. – 71
Šaudzis Vincas – 80, 81, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 157, 158, 165
Šėkas Petras – 67
Šidlauskas Pranas – 100
Šikšnys Jonas – 71
Šileika Stasys – 100, 141
Šilinskas Juozas – 103
Šimėnas Jonas – 105
Šimkus Jonas – 63
Šimoliūnas Juozas – 118
Šimulynas Alfonsas – 100, 105, 109

Šivokas Juozas – 113, 129
Šlepetys Juozas – 100, 101, 116, 138, 141
Šneideraitis Emilis – 17, 20, 26, 56, 58
Šostakas Teodoras – 18, 20, 27, 29, 30, 34, 42, 43, 46, 50
Šovys Klemensas – 140
Štukas Juozas – 98
Šurauskas Stasys – 71
Šurkus Antanas – 100, 101, 111
Švambarys Jonas – 27, 73, 85, 98, 166
Švambarys-Švebrauskas Antanas – 81

T

Tamonis Kazys – 49
Targonskis Jurgis – 103
Tarulis Balys – 27, 53
Tarvydis Mykolas – 123, 132
Taujanskas Kazys – 29
Tiknys V. – 27
Timošenko Semionas – 142
Totilas Pranas – 111, 143
Trubuišis Jonas – 56
Trifonas Jonas – 143
Turskis Antanas – 10

U

Uldukis Antanas – 143
Urbelis Jonas – 147
Urbonas Aleksas – 98
Urbonas Jonas – 50
Ugianskas Antanas – 18, 20, 50
Umbrasas V. – 20
Urbaitis Ignas – 10, 17, 19, 26
Urbonas Aleksas – 27, 77, 90, 91, 100, 105, 115, 166
Urbšaitis Juozas – 50
Urbšas Aleksas – 100, 105
Urnikis Aleksas – 34, 50
Usanas Justinas – 96, 98

V

- Vaitkus – 105
Valaitis Stasys – 143
Valavičius Jonas – 49
Valinčius – 56
Valiuškis Stasys – 27, 82, 98, 166
Varnas Jonas – 116
Varšukas Valteris – 71
Vasiliauskas – 170
Velička Antanas – 143
Velykis Bronius – 116
Velykis Mykolas – 15, 17, 25, 152
Velys Jonas – 10
Vengalis Pranas – 10
Venskus Leonas – 49
Verbyla Jonas – 113
Viczemelis (Veczemelis) Kristupas – 11, 24, 73
Vimboras Eugenijus – 82
Vintartas (Vintortas) Jonas – 9, 26, 118
Viršila Vincas – 103
Vitkauskas Jonas – 49
Vitkauskas Jurgis – 96
Vitkauskas Vincas – 44, 46, 47, 48, 122, 131, 139, 141
Vitkus – 115
Vitkus Juozas – 143
Vitkutė Veronika – 162
Vižainis Jonas – 71
Vyšniauskas Simas – 56
Volbekas Leonas – 98
Volėkas Leonas – 166
Volodko Liucijus – 17, 15, 26, 31, 53
Volpertas – 76
Vorošilovas Klimentas – 142

Z

- Zabiela Juozas – 143
Zabulis Juozas – 98, 165
Zakas Jonas – 50

Zaleckis Vladas – 50
Zaremba Jonas – 50
Zelichmanas Abraomas – 39
Zibavičius Liudas – 27, 56, 77, 82

Ž

Žadeika Vaclovas – 140, 141, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 161, 171
Žalys Petras – 71
Žašinas Jurgis – 71
Želigovskis Liucijanas – 47
Želnys Marijonas – 72, 73, 82
Želvys Alfonsas – 50
Žemaitis Petras – 96, 98
Žilinskaitė Matilda – 156
Žilinskas Antanas – 10
Žilinskas Jurgis – 71
Žitkus Kazys – 148
Žujevas Jonas – 71
Žukauskas Silvestras – 9, 16, 35, 55, 82, 89, 93, 152, 153

SERIJOS „LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA“ IŠLEISTA:

1. Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai 1990–1991. Sudarytojas Gintautas Surgailis, V., 2003, 222 p.
2. Surgailis Gintautas. Lietuvos karinis laivynas. 1935–1940, V., 2003, 208 p.
3. Kazakevičius Vytautas. Geležies amžiaus strėlės Lietuvoje (II–XII–XIII amžius), V., 2004, 136 p.
4. Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose. 1918–1920, V., 2004, 498 p.
5. Aničas Jonas. Karininkas Antanas Juozapavičius. 1894 02 13 – 1919 02 13, V., 2004, 124 p.
6. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 1. 1991 Nr. 222–355. 1992 Nr. 01–479. Sudarytojas Gintautas Surgailis, V., 2004. 512 p.
7. Juodagalvis Jonas. Švenčionių krašto savanoriai. 1918–1920 m, V., 2005, 236 p.
8. Surgailis Gintautas. Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993, V., 2005, 345 p.
9. Rusijos kariuomenės išvedimas dokumentuose. Sudarytojai Algis Balaišis ir Gintautas Surgailis, V., 2005, 472 p.
10. Raubickas Eugenijus. Ženklas ant munduro, V., 2005, 294 p.
11. Gečas Steponas. Steponas Darius Lietuvos kariuomenėje ir sporte, V., 2005, 232 p.
12. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 2. 1992 Nr. 480–749. Sudarytojas Gintautas Surgailis, V., 2006, 374 p.
13. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 3. 1992 Nr. 750–975. Sudarytojas Gintautas Surgailis, V., 2006, 286 p.
14. Aničas Jonas. Generolas Silvestras Žukauskas. 1861–1937, V., 2006, 294 p.
15. Surgailis Gintautas. Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais, V., 2008, 247 p.
16. Surgailis Gintautas. Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas, V., 2011, 300 p.
17. Katilius Artūras. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento Mokomasis junginys 1990–1991 m. Istorinė apybraiža, atsiminimai, dokumentai. V., 2011, 226 p.
18. Rakutis Valdas, Vaičenonis Jonas. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono istorija, V., 2012, 196 p.

UDK 356(474.5)(091)
Su75

Gintautas Surgailis
TREČIASIS PĖSTININKŲ DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAİKŠČIO
VYTAUTO PULKAS

Recenzentai: doc. dr. Vytautas Lesčius
prof. dr. Juozas Skirius
Kalbos redaktorė Jolanta Budreikienė
Maketavo Jolanta Girnytė

Tiražas 300 egz.

2013-03-27. Užsakymas GL-129.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

ISSN 1822-4423

ISBN 978-609-8074-13-0

